

การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมอีสานเรื่อง จันทะหมุด

โดย

พระมหาจตุรงค์ ภิรมยา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาจารึกภาษาไทย

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2551

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมอีสานเรื่อง จันทะหมุด

โดย

พระมหาจตุรงค์ ภิรมยา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาจารึกภาษาไทย

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2551

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**AN ANALYTICAL STUDY OF CHANTHAMUT, A NORTHEASTERN THAI LITERARY
WORK**

**By
Jaturong Phiromya**

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of Oriental Languages

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2008

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมอีสานเรื่อง จันทะหมุด” เสนอโดย พระมหาจตุรงค์ ภิรมยา เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์กรรณิการ์ วิมลเกษม

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์พณีย์ เพ็งเปลี่ยน)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์กรรณิการ์ วิมลเกษม)

...../...../.....

47103202 : สาขาวิชาจารึกภาษาไทย

คำสำคัญ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ / จันทะหมุด / วรรณกรรมอีสาน

จตุรงค์ ภริมา : การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมอีสานเรื่อง จันทะหมุด.

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : รศ.กรรณิการ์ วิมลเกษม. 361 หน้า.

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องจันทะหมุด ซึ่งปรากฏในเอกสารโบราณ จารด้วยอักษรไทยน้อย มีจำนวน 1 ผูก 232 หน้าลาน อายุ พ.ศ. 2401

การศึกษาลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด พบว่าเป็นวรรณกรรมประเภทนิทาน แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองชนิดโคลงวิหขุมาลีหรือโคลงสาร มีเนื้อหาบางตอนตรงกับชาดกนอกนิบาตและวรรณกรรมนิทานเรื่องอื่น ๆ สันนิษฐานว่า ผู้แต่งอาจนำเอาเหตุการณ์หรืออนุภาคของวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ที่เด่น สนุกสนานเป็นที่นิยมของคนในท้องถิ่นหลาย ๆ เรื่องมารวมกันผูกขึ้นเป็นเรื่องใหม่ โดยมีจุดมุ่งหมายในการแต่งเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน และสอดแทรกแนวคิดสำคัญเรื่องการไม่ดูหมิ่นผู้ที่ด้อยกว่าตน

การศึกษาด้านวรรณศิลป์ ในส่วนของแก่นเรื่อง เน้นเรื่องการไม่ดูหมิ่นผู้ที่ด้อยกว่าตน โครงเรื่องมีลักษณะคล้ายกับชาดกนอกนิบาตและวรรณกรรมนิทานหลาย ๆ เรื่อง การดำเนินเรื่องเป็นไปตามลำดับเวลามีการสลับเหตุการณ์แทรกเข้ามาในบางตอน คือกล่าวถึงเหตุการณ์ในปัจจุบันแล้วย้อนกลับไปอดีต และย้อนมาปัจจุบันอีก ตัวละครฝ่ายธรรม มีทั้งที่เป็นมนุษย์และอมมนุษย์ ส่วนตัวละครฝ่ายอธรรม มีเฉพาะมนุษย์ และกลวิธีการนำเสนอด้านวรรณศิลป์ พบว่า มีการเล่นเสียงสัมผัส ทั้งพยัญชนะและสระ การเล่นคำ และการสรรคำใช้อย่างเหมาะสม สำนวนภาษาที่เรียบง่าย มีอรรถรส เกิดความไพเราะสนุกสนาน เพลิดเพลินกับเนื้อเรื่อง อีกทั้งการใช้โวหารภาพพจน์ประเภทต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพและรู้สึกคล้อยตาม

ในด้านสังคม สะท้อนให้เห็นสภาพสังคม และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นอีสานในสมัยนั้น รวมถึงค่านิยม ประเพณี ความเชื่อ ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น แสดงให้เห็นว่าสังคมของชาวอีสานเป็นสังคมของชาวพุทธที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงและแนบแน่น

ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2551

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

47103202 : MAJOR : THAI EPIGRAPHY

KEY WORD : AN ANALYTICAL STUDY / CHANTHAMUT / THE NORTHEASTERN THAI
LITERARY WORK

JATURONG PHIROMYA : AN ANALYTICAL STUDY OF CHANTHAMUT,
A NORTHEASTERN THAI LITERARY WORK. THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF.
KANNIKA WIMONKASEM. 361 pp.

The purpose of the thesis is to study of a Northeastern Thai Literary Work entitled CHANTHAMUT written on palm-leaf in Thai-Noi script (the Northeastern Thai version) by an analytical method. It is in 232 pages, dated in 1858 A.D.

In general the result of the study reveals that CHANTHAMUT is a Thai literary works in a form of a fable or Folktale written in verses. Some parts of the tale are similar to the stories of Buddha's former Births and some other local folktales. It is assumed that the writer composed the new story based on the most favourite parts of local people and the outstanding motifs from many other stories. The main purpose of the writer is to entertain readers and insert the main theme of this tale i.e. One should not look down upon the inferior.

From the point of view of the literary aesthetics, the result of the thesis reveals that the main theme of the story focused on the concept of not insulting the inferior. The plot is similar to many other tales and some parts of the stories of Buddha's former Births. The narrative is in chronological order and inserted some past events in the story. The characters are both human and inhuman, but the antagonists or immoral characters are only human. The tale always utilizes simple but beautiful words which can make readers had fun with the story. The use of suitable words and descriptions can entertain and encourage reader's imagination along with the main theme of the tale.

In Social aspects, the story reflects the Northeastern local people's ways of life, social values, custom and beliefs during that period, which all related to Buddhism. It is evident that the Northeastern people's society consists of Buddhists who are firmly faithful in Buddhism.

Department of Oriental Languages Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2008

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดีจากความอนุเคราะห์ของท่านรองศาสตราจารย์
กรรณิการ์ วัฒนเกษม อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาตรวจสอบ ปรับปรุง แก้ไขและให้
คำแนะนำแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี และได้รับความเมตตาจาก อาจารย์พจน์ย์ เพ็งเปลี่ยน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีศรีสุข ที่ได้ตรวจสอบแก้ไขและให้ข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์
ต่องานวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง ตลอดจนคุณวิมล เขตตะ ที่ช่วยแก้ไขการปริวรรตให้มีความถูกต้อง
และสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขออนุโมทนาขอบคุณอาจารย์สุวรรณี โสประดิษฐ์ ที่ให้ความช่วยเหลือและ
คำแนะนำด้วยความเต็มใจ

ขอกราบขอบพระคุณพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ที่ให้คำแนะนำสั่งสอน เพื่อนสหธรรมิกวัด
ราชบพิธสถิตมหาสีมารามทุกรูป พระครูวินุทธธรรมรัช ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชบพิธสถิตมหาสีมา-
ราม พระอาจารย์ที่เลี่ยมคู อบรมสั่งสอน และประทับประคองช่วยเหลือมาแต่เยาว์วัย

ขออนุโมทนาขอบคุณท่านหญิงมาลินีมงคล อมาตยกุล (ยุคล) ผู้อนุเคราะห์ด้วยปัจจัย 4
และทุนการศึกษา

ขอขอบคุณเพื่อน ๆ ภาควิชาภาษาตะวันออก ทุกรูป/ทุกคน พระมหาบุญชู ภูศรี ผู้ที่ช่วย
เป็นธุระจัดหาต้นฉบับใบลานที่นำมาศึกษาวิจัย พระมหาปกรณ์ จัดโรสง คุณรัตนชัย ปรีชาพงศ์กิจ
คุณฉัฐา กุ่มแก้ววัน คุณพริมา อ่วมเจริญ และคุณลักขณา ซาปู้ สำหรับความช่วยเหลือและกำลังใจ
อันทรงค่าที่มีให้นับแต่แรกศึกษาถึงปัจจุบัน

ที่สำคัญยิ่ง ขอขอบคุณ พ่อ แม่ และน้องสาวทั้งสอง ที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จทั้งปวง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง	ญ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	3
วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
ขอบเขตของการศึกษา	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	4
วิธีดำเนินการวิจัย.....	6
ข้อตกลงเบื้องต้น	6
2 การศึกษาลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด	11
ต้นฉบับที่ใช้เป็นข้อมูล	11
ที่มาของเรื่องและชื่อเรื่อง	13
ที่มาของเรื่อง	13
ชื่อเรื่อง	16
ผู้จาร	17
จุดมุ่งหมายในการแต่ง	17
ลักษณะคำประพันธ์.....	22
ตัวอักษรที่ใช้ในการบันทึก.....	30
3 การศึกษาเชิงวิเคราะห์จันทะหมุดในเชิงวรรณศิลป์.....	53
เนื้อเรื่องย่อ.....	53
แก่นเรื่อง.....	56
โครงเรื่อง.....	64
การดำเนินเรื่อง	68

บทที่	หน้า
ตัวละคร	69
ฉาก	83
คุณค่าด้านภาษา	93
การเล่นเสียง.....	94
การสรรคำ.....	99
โวหารภาพพจน์.....	109
รสวรรณคดี.....	116
4 การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดในเชิงสังคม.....	125
วิถีชีวิต	127
สภาพสังคม	127
บทบาทของบุคคลระดับต่าง ๆ	135
ค่านิยม	135
การยกย่องผู้มีอำนาจบาปมี	139
ความงามของบุรุษและสตรี	140
การมีภรรยาหลายคน	143
การกินหมาก.....	144
ประเพณี	142
ประเพณีการสืบราชสมบัติ	145
ประเพณีการสู่ขวัญ	151
ประเพณีการมหรสพและการดนตรี.....	154
ประเพณีการลงข่วง.....	157
ความเชื่อ	155
ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา	159
ความเชื่อสิ่งที่เหนือธรรมชาติ	163
ความเชื่อทางโหราศาสตร์.....	174
หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา	172
โลกธรรม.....	176
ความอดทน.....	177

บทที่	หน้า
ความกตัญญูกตเวทิตี.....	178
5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	181
สรุปผลการวิจัย	181
ข้อเสนอแนะ	182
บรรณานุกรม	183
ภาคผนวก	187
ภาคผนวก ก ตัวอย่างการปรัวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด	188
ภาคผนวก ข อักษรวิธภาษาไทยปัจจุบันเรื่องจันทะหมุด	199
ภาคผนวก ค ศัพทานุกรม วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด	333
ประวัติผู้วิจัย	361

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	การเปรียบเทียบโครงเรื่องวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดกับวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ..	14
2	รูปอักษรที่ใช้บันทึกในเรื่องจันทะหมุด ฉบับอีสาน	30
3	รูปพยัญชนะอักษรไทยน้อย.....	31
4	รูปพยัญชนะประสมอักษรไทยน้อย.....	32
5	รูปสระอักษรไทยน้อย	33
6	รูปเครื่องหมายอักษรไทยน้อย	35
7	รูปตัวเลขอักษรไทยน้อย.....	35
8	การใช้พยัญชนะต้นเดี่ยว.....	36
9	การใช้พยัญชนะประสม.....	39
10	การประสมอักษรตามมาตราแม่ ก.กา	41
11	การใช้ตัวสะกดตรงตามมาตราของอักษรวิธีไทยน้อย.....	44
12	การใช้เครื่องหมาย (ไม้ขีด).....	48
13	การใช้เครื่องหมาย (ไม้ยมก).....	48
14	การใช้เครื่องหมาย (ไม้กง).....	49
15	การใช้เครื่องหมาย (นิคหิต)	49
16	การใช้ตัวเลข	50
17	โครงเรื่องวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด	65

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วรรณกรรมอีสาน หรือ วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน หมายถึง วรรณกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของภาคอีสาน มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่น่าสนใจ กล่าวคือเป็นวรรณกรรมของชาวบ้านอย่างแท้จริง เพราะชาวบ้านเป็นเจ้าของสิทธิ เป็นผู้ใช้ ผู้ศึกษา ผู้อ่าน และผู้สร้าง โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการเก็บรักษาและเผยแพร่ นอกจากนั้นก็ยังมีชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งเป็นผู้เก็บรักษาไว้ที่บ้านของตน¹ จึงนับว่าวรรณกรรมอีสานเป็นผลผลิตทางปัญญาของนักปราชญ์ ผู้มีความรู้ในท้องถิ่น ที่ได้สร้างสรรค์งานขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม ทั้งด้านความบันเทิงใจและด้านความรู้ทางพุทธศาสนา² โดยให้ความสำคัญในการนำเสนอเนื้อหาสาระมากกว่า ฉันทลักษณ์ วรรณกรรมอีสานจะประพันธ์เป็น “โคลงสาร” หรือที่เรียกตามภาษาถิ่นว่า “กลอนลำ” เป็นส่วนใหญ่ เพราะเหมาะกับการอ่านทำนองลำของท้องถิ่นอีสาน ซึ่งได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ วรรณกรรมพุทธศาสนา วรรณกรรมประวัติศาสตร์ วรรณกรรมนิทาน วรรณกรรมคำสอน และวรรณกรรมเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ³ โดยได้บันทึกไว้เพื่อเป็นต้นแบบในการขับ การอ่าน โดยบันทึกด้วยภาษาถิ่นอีสาน อักษรท้องถิ่นภาคอีสาน ได้แก่อักษรตัวธรรมและอักษรไทยน้อย คืออักษรตัวธรรมใช้บันทึกวรรณกรรมศาสนาและตำราวิชาการ ส่วนอักษรไทยน้อยใช้บันทึกวรรณกรรมนิทาน⁴

วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเรื่องจันทะหมุด เป็นวรรณกรรมนิทานที่มุ่งให้ความบันเทิงใจ สนุกสนานไปกับเนื้อเรื่องที่เป็นการผจญภัยของตัวละครเอกที่ชื่อจันทะหมุด ซึ่งได้ลงไปในโพรงขนาดใหญ่ ไปยังเมืองลังกาเพื่อเสาะหาที่มาของกลิ่นหอมตามคำบัญชาของพระราชามือยมราช

¹ ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมอีสาน (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2522), 36.

² ธวัช ปุณโณทก, วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบ พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2546), 1.

³ ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมภาคอีสาน พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547), 82.

⁴ เรื่องเดียวกัน, 29.

ได้หล่อหลอมตัวใหม่จนมีรูปร่างดังพระอินทร์ และได้พบรักกับนางเกษไกรสรธิดาของเจ้ากรุงลังกาซึ่งเป็นพี่มาของกลั่นหอม จนได้อภิเษกกับนางเกษไกรสร และเสวยเมืองลังกา อยู่มาวันหนึ่งจึงคิดจะกลับมาเยี่ยมบ้าน จึงลาพระราชามือเมืองลังกาเพื่อจะกลับเมืองยมราชพร้อมกับนางเกษไกรสร แต่ด้วยผลแห่งกรรม พอขึ้นไปบนอุ้งเหล็กทั้งสองคนแล้ว ผ่าสไบผืนหนึ่งของนางเกษไกรสรตกลงทำวั้นทะลุจึงลงไปเพื่อจะเก็บผ้านั้น คนที่อยู่ข้างบนจึงดึงนางขึ้นมากคนเดียว ทั้งสองจึงต้องพลัดพรากจากกัน ส่วนจันทะพมุดได้เร่ร่อนหาทางกลับมายังเมืองยมราช ไปในที่ต่าง ๆ จนได้ของวิเศษ 4 อย่าง และได้อาศัยสำเภาของพ่อค้าไปถึงยังเมืองยมราช เมื่อมาถึงเมือง ยมราช จึงขออนุญาตเกษไกรสรคืนจากพระราชามือเมืองยมราช แต่พระราชามือเมืองยมราชไม่ยอมให้ จึงสู้รบกัน แต่พระราชามือเมืองยมราชสู้ทำวั้นทะลุไม่ได้ เนื่องจากจันทะพมุดมีของวิเศษ 4 อย่าง พระราชามือเมืองยมราชจึงยอมยกเมืองให้ครองครึ่งหนึ่ง แล้วจันทะพมุดก็อยู่กับนางเกษไกรสรที่ได้มาจากโพรงนั้นสืบมา

สาระสำคัญของวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเรื่องจันทะพมุด สะท้อนถึงความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมต่างๆ ของคนในสมัยก่อน เช่น ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ เวทมนต์คาถา เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ความเชื่อเกี่ยวกับบาปบุญคุณโทษ และเรื่องของวิเศษ ด้านจารีตประเพณีและค่านิยมต่างๆ รวมถึงด้านการเมืองการปกครอง ทศพิธราชธรรมของผู้ปกครอง และผลเสียจากการที่ผู้ปกครองไม่มีธรรม เป็นต้น แต่พิจารณาทางด้านสารประโยชน์ทางจิตใจแล้ว กวีผู้ประพันธ์ได้พยายามสอดแทรกจริยธรรม การสอนคติธรรมอยู่ในเนื้อเรื่อง และอุปนิสัยของตัวละครอันเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธศาสนา จึงเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษา เพราะจะอำนวยประโยชน์ในด้านความเข้าใจชีวิต สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ตลอดจนภาษาในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

ในด้านลักษณะคำประพันธ์ วรรณกรรมอีสานเรื่องจันทะพมุด กวีได้ประพันธ์เป็นร้อยกรองของภาคอีสานเรียกว่าโคลงสาร ที่กวีผู้รจนาได้สรรหาคำที่สละสลวยนำมาเรียงร้อยอย่างมีวรรณศิลป์ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดจินตนาการคล้อยตามได้ง่าย แสดงให้เห็นถึงความเป็นปราชญ์ในการประพันธ์ของผู้แต่ง ในด้านสังคม แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของคนในสังคมอีสานสมัยก่อน

วรรณกรรมอีสานเรื่องจันทะพมุด มีการคัดลอกหลายสำนวน และแพร่หลายไปในจังหวัดต่าง ๆ ทั้งภาคเหนือและภาคอีสาน รวมถึงวรรณกรรมท้องถิ่นไทลื้อในลาวด้วย ซึ่งในภาคอีสาน ชื่อเรื่องต่างออกไปบ้าง เช่น จันทะพมุด และ หอมฮู และในภาคเหนือมีอีกชื่อหนึ่งว่า จันทพองสมุทร แม้มีต้นฉบับที่แพร่หลาย แต่ยังไม่มีการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องอีสานจันทะพมุด เพื่อศึกษาคุณค่าทางวรรณศิลป์ คุณค่าทาง

สังคม และเพื่อเผยแพร่วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องจันทะหมุดเพื่อให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างและเป็นประโยชน์การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะทั่วไปและองค์ประกอบของวรรณกรรมเรื่อง จันทะหมุด
2. เพื่อศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเรื่องจันทะหมุด ในด้านวรรณศิลป์และในด้านสังคม
3. เพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่วรรณกรรมเรื่อง จันทะหมุด และเป็นแนวทางให้ผู้ที่สนใจที่จะศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นสืบไป

ขอบเขตของการศึกษา

1. จะใช้ต้นฉบับใบลานเรื่องจันทะหมุด จารด้วยอักษรไทยน้อย แต่งเป็นโคลงสาร ฉบับวัดชมพู บ้านหนองหินใหญ่ ตำบลหนองหิน อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด มี 1 ผูก 116 ลาน 232 หน้าลาน อายุ 151 ปี จารเมื่อ จ.ศ. 1220 (พ.ศ. 2401) มีความสมบูรณ์ทั้งเนื้อหาและตัวอักษร เป็นฉบับหลักในการศึกษา

2. ใช้ต้นฉบับในลาน 2 ฉบับเป็นฉบับสอบทานในกรณีที่ฉบับที่ใช้ในการศึกษามีคำศัพท์หรือข้อความไม่สมบูรณ์ คือ

2.1 ฉบับวัดชัยมงคล บ้านนาสีนวล ตำบลนาสีนวล อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม โดยต้นฉบับมีชื่อว่า “หอมฮู” จารด้วยอักษรไทยน้อย แต่งเป็นโคลงสาร มี 1 ผูก 108 หน้าลาน ไม่ปรากฏปีที่จาร

2.2 ฉบับหอพุทธศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ซึ่งปริวรรตโดยพระครูสุเทพสารคุณ ที่ปริกษารองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น โดยใช้ชื่อวรรณกรรมว่า “จันทสมุทร์” (ท้าวคำพริ้ง) เป็นอักษรไทยปัจจุบัน พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2546 จำนวน 148 หน้า

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เห็นคุณค่าของวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดในด้านวรรณศิลป์
2. ทำให้เข้าใจสภาพสังคมของคนอีสานในสมัยก่อนโดยผ่านวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด
3. ทำให้วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องจันทะหมุด เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น และเป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นต่อไป

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยเลือกเอกสารและงานวิจัย รวมถึงวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้มาเป็นแนวทางในการศึกษาดังนี้

เอกสาร

จารุวรรณ ธรรมวัตร กล่าวถึงนิทานกำพร้าว้าไว้ว่า นิทานท้าวกำพร้าว้าทุกเรื่องมีลักษณะร่วมทางเนื้อหา ถือเป็นเรื่องชีวิตการต่อสู้ของเด็กกำพร้าว้า ซึ่งต่อสู้กับคนพาลลักษณะต่าง ๆ เช่น พระราชาผู้เอารัดเอาเปรียบ ญาติผู้ริษยา พ่อตาผู้โหดเหี้ยม และอำมาตย์ผู้ริษยา เป็นต้น นอกจากนี้ยังกล่าวถึงตัวละครท้าวกำพร้าว้าว่า เป็นตัวละครเอกฝ่ายชายที่ส่วนมากเป็นคนดีที่ต่ำต้อยทั้งในด้านชาติกำเนิดและทรัพย์สิน แต่ตัวละครกำพร้าว้าเหล่านั้นจะเป็นคนดีมีน้ำใจ ฝึศีลธรรม ด้วยคุณธรรมเหล่านี้ ทำให้เลื่อนฐานะสูงขึ้น ตัวละครกำพร้าว้าจึงเป็นบุคคลในอุดมคติทางสังคม⁵

งานวิจัย

ยุพิน สุวรรณฤทธิ์ ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมลาวเรื่องไก่อแก้ว โดยศึกษาจากต้นฉบับที่จารลงในใบลานด้วยอักษรไทยน้อย ซึ่งได้มาจากนายเกิด มิ่งสงค์ ซึ่งอยู่ที่ตำบลห้วยคว้น อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม มีจำนวน 424 ใบลาน เรื่องดังกล่าวมีโครงเรื่องคล้ายคลึงกับเรื่องจันทะหมุด แต่เนื้อเรื่อง การดำเนินเรื่อง เหตุการณ์และตัวละครต่างกันมาก จะมีเฉพาะตัวเอกของเรื่องซึ่งเกิดมาเป็นท้าวกำพร้าว้าต่ำต้อย แต่อาศัยความบากบั่นพยายามและการทำความดี จนประสบความสำเร็จในชีวิตและได้เป็นพระราชาในที่สุด และได้ทำการศึกษาด้านอักษรและอักขรวิธีของอักษรไทยน้อยที่ใช้บันทึกวรรณกรรม และศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางวรรณกรรมในแง่ เนื้อหา แนวคิดของเรื่อง ศิลปะการใช้ภาษาเชิงวรรณศิลป์ และศึกษาคุณค่าด้านสังคม⁶

น้อมจิต อนุฤทธิ์ ได้ศึกษาเรื่อง วรรณกรรมเรื่องท้าวกำพร้าว้า : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ได้ศึกษาวรรณกรรมนิทานกำพร้าว้า 10 เรื่อง คือกำพร้าว้าไก่อแก้ว กำพร้าว้าผีน้อย กำพร้าว้าขี้หูด กำพร้าว้าไก่อต้อ กำพร้าว้าฉลาด กำพร้าว้ามากเขื่อ กำพร้าว้าทุกขะตะ กำพร้าว้าปาวด้ว พระยาเจ้าเมืองกับกำพร้าว้า และกำพร้าว้า

⁵ จารุวรรณ ธรรมวัตร, นิทานกำพร้าว้า: ภาพสะท้อนชีวิตของผู้ด้อยโอกาสและชาติพันธุ์ในเขตอุษาคเนย์ตอนกลาง (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต, 2542), 171 – 177.

⁶ ยุพิน สุวรรณฤทธิ์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ : วรรณกรรมลาวเรื่องไก่อแก้ว” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529).

ผู้ชนะ โดยใช้วิธีการศึกษาแบบวิเคราะห์วิจารณ์ ความมุ่งหมายในการศึกษามี 2 ประการคือ เพื่อวิเคราะห์ลักษณะของตัวละครกำพร้าว้า และเพื่อศึกษาภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมในนิทาน⁷

เกสร สว่างวงศ์ ได้ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องนางผมหมอม ฉบับล้านนา อีสาน และไทยลื้อ⁸ ทั้ง 3 ฉบับ เนื้อเรื่อง การดำเนินเรื่อง เหตุการณ์ และตัวละครต่างกันมากกับเรื่องจันทะหมุด แต่มีลักษณะร่วมกันคือ นางเอกของเรื่องมีผมหมอม เพราะการมีผมหมอนี้เองเป็นเหตุให้พระเอกของเรื่องต้องติดตามหา จนได้พบกัน และครองรักกันอย่างมีความสุข

วรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ที่มีโครงเรื่องที่คล้ายคลึงกับวรรณกรรมจันทะหมุด ดังนี้

1. ตัวละครเอกเป็นกำพร้าว้า คือจันทะหมุดเป็นเด็กกำพร้าว้าอาศัยอยู่กับย่าจำสวนของพระราชา มีโครงเรื่องคล้ายคลึงกับเรื่องสุพรรณโมกษาที่พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นคนยากจน ต้องกำพร้าว้าพ่อแม่ตั้งแต่เด็ก
2. ตัวละครเอกเป็นสามัญชนแต่ได้คู่ครองเป็นลูกกษัตริย์ คือจันทะหมุดได้อภิเษกกับนางเกษไกรสรธิดาของเจ้าเมืองลังกา มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับเรื่อง ปลาแดกปลาสมอที่ท้าวกำพร้าว้าบุษบาได้อภิเษกกับนางมาศเทพธิดาซึ่งเป็นธิดาของนางโมลิตราชเทวีมเหสีของพระยาชุมwangฟ้าส่วนกษัตริย์เมืองราชคฤห์
3. มีตัวละครเป็นนายสะเภาะเข้ามาเกี่ยวข้อง คือจันทะหมุดอาศัยเรือพ่อค้าสำเภาไปยังเมืองขมราช มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับเรื่องปลาแดกปลาสมอที่ท้าวกำพร้าว้าฝากปลาร้ากับนายสำเภาเพื่อไปถวายพระยาชุมwangฟ้าส่วน
4. ตัวละครเอกฝ่ายหญิงมีกลิ่นหอม คือมีกลิ่นหอมออกมาจากกายของนางเกษไกรสรจนเป็นเหตุให้จันทะหมุดต้องออกตามหา มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับเรื่อง นางผมหมอมซึ่งผมของนางมีกลิ่นหอมจนเป็นเหตุให้โอรสเมืองธูโรตต้องออกตามหา
5. มีการหล่อรูปคน คือช่างทองเอาร่างจันทะหมุดใส่เข้าแล้วหล่อออกมาจนได้รูปงดงามดังพระอินทร์ มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับเรื่อง พระกิดพระพาน ที่พระอินทร์เอาร่างของอ้ายชะลุนกุนไปให้พระวิสุกรรมและพระยาเถนหล่อจนมีรูปงดงามดุจเดียวกับพระอินทร์
6. ตัวละครเอกของเรื่องได้ของวิเศษ คือจันทะหมุดได้ของวิเศษ 4 อย่างคือ แก้ว หนึ่ง สามขด น้ำเต้าและมนต์ปากศักดิ์สิทธิ์ มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับเรื่อง ข้องคอกกุ่น โดยข้องคอกกุ่นได้ของวิเศษ 3 อย่างคือ นอวิเศษ ตะบองเพชร และหนังสือโคร่ง

⁷ น้อมจิต อนุฤทธิ์, “วรรณกรรมเรื่องท้าวกำพร้าว้า:การศึกษาเชิงวิเคราะห์” (ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2542).

⁸ เกสร สว่างวงศ์, “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องนางผมหมอมฉบับล้านนา อีสาน และไทยลื้อ” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาวรรณกรรมเรื่อง จันทะหมุด จากต้นฉบับใบลาน แล้วนำมาปริวรรต โดยปริวรรตเป็นอักษรและอักษรวิธีภาษาไทยอย่างละเอียดทุกตัวอักษร
2. สอบทานความถูกต้องจากฉบับสอบทาน
3. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่อง จันทะหมุด
4. ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่อง จันทะหมุด ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา
5. สรุปผลการวิจัย และเสนอแนะ
6. เสนอผลงานการวิจัย

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. จะศึกษาข้อมูลที่ได้มาจากการปริวรรตอักษรไทยน้อยจากคัมภีร์ใบลานเรื่อง จันทะหมุด ฉบับของวัดชมพู บ้านหนองหินใหญ่ ตำบลหนองหิน อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยจะปริวรรตอย่างละเอียดทุกตัวอักษร เพื่อเป็นการรักษาถ้อยคำและสำนวนโวหารตลอดจนภาษาให้คงเดิมไว้

2. ข้อมูลในต้นฉบับที่อ้างถึง จะใช้ตัวเลขบอกลาน หน้าลาน และบรรทัดตามลำดับเพื่อสะดวกในการค้นคว้า เช่น 1/2/3

เลข 1	หมายถึง	ลานที่ 1
เลข 2	หมายถึง	หน้าลานที่ 2
เลข 3	หมายถึง	บรรทัดที่ 3

3. เนื้อหาของวรรณกรรม จะจัดวรรคตอนใหม่ให้มีลักษณะแผนผังอย่างกลอนลำ หรือโคลงสาร ซึ่งต่างกับการจารลงในใบลานที่จารติดต่อกันไปตลอด ดังนี้

คำเสริม	คำสร้อย
(00-00) 000	0000 (00-00)
(00-00) 000	0000 (00-00)

4. การทำวิจัยวรรณกรรมเรื่องนี้ มีหลักเกณฑ์การปริวรรต ดังนี้

4.1 คำที่เป็นคำเดียวกับภาษาไทยมาตรฐาน จะถ่ายทอดตามอักษรวิธีภาษาไทยมาตรฐาน โดยจะยึดหลักการสะกดการันต์ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 เช่น

คำที่ปรากฏในใบลาน	เทียบอักษรไทยปัจจุบัน	อักษรวิธีปัจจุบัน	แหล่งข้อมูล
	ลาชา	ราชา	12/1/2
	พูะนาถ	ภูวนาถ	12/2/1
	ปะถนา	ปรารถนา	14/1/1

4.2 อักษรไทยน้อยที่เขียนพยัญชนะสองตัวเชื่อมเป็นตัวเดียวกัน ในการปริวรรตจะขีดเส้นเชื่อมบนตัวอักษรทั้งสอง ดังนี้

คำที่ปรากฏในใบลาน	เทียบอักษรไทยปัจจุบัน	อักษรวิธีปัจจุบัน	แหล่งข้อมูล
	เอยาก	อยาก	6/2/3
	เหน่วย	หน่วย	20/2/2
	เหมด	หมด	39/2/4

4.3 คำที่มีพยัญชนะสองตัวซ้อนกัน จะใช้วิธีเขียนจุดไว้ได้พยัญชนะตัวแรกเพื่อแสดงให้เห็นทราบว่าพยัญชนะตัวถัดไปอยู่ระดับล่าง ดังนี้

คำที่ปรากฏในใบลาน	เทียบอักษรไทยปัจจุบัน	อักษรวิธีปัจจุบัน	แหล่งข้อมูล
	หลยว	เหลียว	8/1/3
	กุลาว	กล่าว	47/1/3
	ไหล้ง	ไหลหลั่ง	64/1/2

4.4 คำสองคำที่เขียนติดกัน และมีพยัญชนะต้นตัวเดียวกัน ในอักษรวิธีไทยน้อยนิยมเขียนพยัญชนะต้นครั้งเดียว ผสมสองสระ แต่แยกออกเป็น 2 คำ ในการยกตัวอย่างจะเขียนแยกเป็นสองคำตามที่อ่าน ดังนี้

คำที่ปรากฏในใบลาน	เทียบอักษรไทยปัจจุบัน	อักษรวิธีปัจจุบัน	แหล่งข้อมูล
	แล	แลล้า	40/2/2
	ไหล้ง	ไหลหลั่ง	64/1/2
	กู	กูก็	19/1/1

4.5 ไม่ใช้ขีด (+) ใช้เขียนบนตัวอักษร จะถ่ายทอดตามหน้าที่ ดังนี้

4.5.1 เป็นไม้หันอากาศ เช่น

คำที่ปรากฏในใบลาน	เทียบอักษรไทยปัจจุบัน	อักษรวิธีปัจจุบัน	แหล่งข้อมูล
	ส้ง	สั่ง	1/2/3
	จกั	จัก	10/1/2
	วนั	วัน	15/1/4

4.5.2 ใช้ประกอบคำที่ประสมด้วยสระ เอ () เช่น

คำที่ปรากฏในใบลาน	เทียบอักษรไทยปัจจุบัน	อักษรวิธีปัจจุบัน	แหล่งข้อมูล
	เหมนั	เม่น	2/2/3
	เหนั	เห็น	7/2/1

เค็ก

เค็ก

17/1/2

4.5.3 ใช้ประกอบกับสระเอีย () ในกรณีที่ไม่มีตัวสะกด เช่น

คำที่ปรากฏในใบลาน	เทียบอักษรไทยปัจจุบัน	อักษรวิธีปัจจุบัน	แหล่งข้อมูล
	เสย	เสย	21/2/4
	เมย	เมย	4/1/2

4.6 นิคหิต (◌̣) ในภาษาถิ่น ใช้เป็นเสียงสระ ออ ที่ไม่มีตัวสะกด เช่น

คำที่ปรากฏในใบลาน	เทียบอักษรไทยปัจจุบัน	อักษรวิธีปัจจุบัน	แหล่งข้อมูล
	กูกั	กูเกี	1/1/2
	บ่ละบวน	บรบวร	10/1/1
	ค่ลง	ค่อลง	12/2/1

4.7 ไม้กง (◌̣) ซึ่งเขียนบนพยัญชนะต้น ทำหน้าที่แทนเสียงสระโอะลดรูป จะถ่ายทอดเป็นไม้กงเหมือนเดิม เช่น

คำที่ปรากฏในใบลาน	เทียบอักษรไทยปัจจุบัน	อักษรวิธีปัจจุบัน	แหล่งข้อมูล
	พฺยายม	พญายม	12/1/3
	ชฺนชม	ชนชม	12/2/1
	ชฺคน	ชคน	86/2/4

4.8 ไม้มก () มีรูปเหมือนเลข 2 เมื่อถ่ายถอดจะใช้เลข 2 แทน แต่ในอักขรวิธีปัจจุบันจะให้เหมือนอักขรวิธีไทยปัจจุบัน เช่น

คำที่ปรากฏในใบลาน	เทียบอักษรไทยปัจจุบัน	อักขรวิธีปัจจุบัน	แหล่งข้อมูล
	ยม 2	ยม ๆ	2/2/2
	คีน 2	คีน ๆ	5/1/1
	อ่าวโอ 2	อ่าวไอ้ ๆ	56/2/4

4.9 ตัวเลข จะถ่ายถอดตามรูปที่ปรากฏในใบลาน แต่ในอักขรวิธีปัจจุบันจะให้เหมือนอักขรวิธีภาษาไทยปัจจุบัน เช่น

คำที่ปรากฏในใบลาน	เทียบอักษรไทยปัจจุบัน	อักขรวิธีปัจจุบัน	แหล่งข้อมูล
	นอย ๑	น้อยหนึ่ง	8/2/2
	พัน ๒	๑๒๐๐	116/3
	๑๐๑	๑๑	116/1/1

บทที่ 2

ศึกษาลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด

การศึกษาลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด ฉบับภาคอีสาน ผู้วิจัยจะศึกษาประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ต้นฉบับที่ใช้เป็นข้อมูล
2. ที่มาของเรื่องและชื่อเรื่อง
3. ผู้จาร
4. จุดมุ่งหมายในการแต่ง
5. ลักษณะคำประพันธ์
6. ตัวอักษรที่ใช้ในการบันทึก

1. ต้นฉบับที่ใช้เป็นข้อมูล

1.1 การบันทึกวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด

วรรณกรรมท้องถิ่นหรือวรรณกรรมพื้นบ้าน หมายถึง วรรณกรรมทั้งหลายลักษณะ และ มุขปาฐะ ที่ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ของไทย วรรณกรรมท้องถิ่นเหล่านี้ ชาวท้องถิ่นสร้างสรรค์ ขึ้นมา ชาวท้องถิ่นใช้ และชาวท้องถิ่นเป็นผู้อนุรักษ์ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง¹ การอนุรักษ์อาจ กระทำโดยการจดเก็บให้อยู่ในสภาพที่ดี หรือคัดลอกเผยแพร่กันสืบไป

การบันทึกวรรณกรรมท้องถิ่นในสมัยก่อนนั้นเป็นเรื่องที่ยุ่งยากและต้องอาศัยความ ประณีตและความอดทน วัสดุรองรับที่ใช้กันแพร่หลายในสมัยนั้นคือ ใบลาน สมุดข่อย และผิวไม้ ใผ่

วิธีการอักษรลงในใบลานนี้ คงจะได้มีวิธีการที่สั่งสอนถ่ายทอดกันมานาน วิธีการจึง คล้ายคลึงกัน คือ จะใช้เหล็กแหลมจารหรือเขียนลงในใบลานรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ความกว้าง ประมาณ 2 นิ้ว ความยาวแล้วแต่ขนาดของใบลานซึ่งยาวประมาณ 22 นิ้ว การจารจะจารทั้ง 2 หน้า มี 4 หรือ 5 บรรทัด โดยทั่วไปนิยมใช้หน้าลานละ 4 บรรทัด ก่อนจารใบลานต้องตีเส้นบรรทัด แล้วจารอักษร

¹ ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมท้องถิ่น (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2525), 8.

ได้เส้นบรรทัด เมื่อจารข้อความเสร็จแล้วต้องถูกลานนั้นด้วยเขม่าไฟผสมน้ำมันยางทาให้ทั่ว เพื่อให้สีคำของเขม่าไฟฝังลงไปในเรื่องที่เป็นรูปอักษร การลบต้องใช้ลูกประคบถูไปมาจนทั่วจึงใช้ทรายละเอียดตากแดดจนร้อน โรยลงบนลาน แล้วใช้ลูกประคบสะอาดถูบนทราย เพื่อลบเขม่าไฟผสมน้ำมันยางให้หมด เมื่อจารใบลานจนจบเรื่องและลบอักษร แล้วก็นำมาเข้าผูก²

ต้นฉบับใบลานเรื่องจันทะหมุด มีขนาดยาว 22.5 นิ้ว กว้าง 2 นิ้ว จารด้วยอักษรไทย น้อยทั้ง 2 หน้า ๆ ละ 4 บรรทัด มีไม้ประกมมัดเข้าไว้ด้วยกัน จำนวน 1 ผูก 116 ลาน 232 หน้า ซึ่งจารจากซ้ายไปขวาจนหมดหน้าลานแล้วจึงจะขึ้นต้นบรรทัดใหม่ทางด้านซ้าย การจารลงไปบนใบลานไม่มีการแยกวรรคตอนตามแบบอย่างของโคลงสารโดยจารต่อกันไปตลอดเรื่อง ดังนี้

“ท้าวถิ่นบนอบไหว้ประนมไถ้เทพยดาบน้อมเทพพะทั้งแปดทิศา
เทพาหลายเถื่อนแถวคอกกว้างธรณีเจ้าตนล้ำโลกลือพื้นแหล่งหล้า
เขาเงื่อมเขตขงข้าก็ขอฝากไว้เชือกอุยนต์ทองเจ้าเฮยขออย่ามีโทษภัย
เบียดเบียนของข้อยแต่ทอนขอให้ลูโซคได้โดยดั่งปรารธนาเจ้าเฮย”

(15/2/1-15/2/2)

1.2 อายุของต้นฉบับที่ศึกษา

วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด ฉบับวัดชมพู บ้านหนองหินใหญ่ ตำบลหนองหิน อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด มี 1 ผูก 116 ลาน 232 หน้าลาน ในลานที่ 116 บอกชื่อผู้จาร วัน เวลา ที่จารไว้อย่างชัดเจน คือ เขียนว่า

“...ลิดจนาแล้ว ยามแถ่ใกล้ค่ำ³ พร่ำว่าไฉวัน ๒ เดือน ๑๑ ออกใหม่⁴ ๒ ค่ำ โสมเคดโสมเป็นผู้ลิดจนา นิตานหนังสือท้าวจันทะหมุดไว้กับโลกทั้งหลาย ขอให้ได้อาสงค์เหมือนดังเรื่องจันทะหมุดนี้ ก็ข้าเทิน นิพพานปัจโจโย โหตุ สุขัง พะลัง สังกาดได้ ๑๒๒๐ ตัว ปีวอก เอกศก...” คือ รัตนเสร็จเมื่อเวลา 15.00 น. – 16.30 น. ตรงกับวันจันทร์ ขึ้น 2 ค่ำ เดือน 11 จุลศักราช 1220 หรือ พุทธศักราช 2401 ประมาณปีวอก เอกศก

จากวันเวลาดังกล่าว ต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด จึงมีอายุถึง 151 ปี

² จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. ของดีอีสาน พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2520) 3.

³ เวลา 15.00 น. – 16.30 น.

⁴ ในเดือนหนึ่งมี 30 วันเป็นส่วนมาก 15 วันแรกเป็นข้างขึ้น 15 วันหลังเป็นข้างแรม 15 วันข้างขึ้น

โบราณเรียกว่า เดือนออกใหม่, วันออกใหม่

2. ที่มาของเรื่องและชื่อเรื่อง

ที่มาของเรื่อง

วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด เป็นวรรณกรรมที่ไม่ตรงกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งในจำนวนนิบาตชาดกทั้ง 550 เรื่อง ลักษณะการเล่าเรื่องไม่เหมือนกับชาดก คือ ในตอนต้นเรื่องไม่มีการปรารภชาดก และในตอนจบก็ไม่มีการประชมชาดก จากการพิจารณาเนื้อหาของเรื่องมีเนื้อหาตรงกับชาดกนอกนิบาตบางเรื่องและตรงกับวรรณกรรมนิทานบางเรื่องด้วย จึงสันนิษฐานว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากชาดกนอกนิบาตและวรรณกรรมนิทานเรื่องต่างๆ ซึ่งผู้แต่งอาจนำเอาเหตุการณ์หรืออนุภาคของวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ที่เด่นและสนุกสนานเป็นที่นิยมของคนในท้องถิ่นหลาย ๆ เรื่องมารวมกันผูกขึ้นเป็นเรื่องใหม่

ลักษณะโครงเรื่องของวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดซึ่งตรงกันกับวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ พอสรุปได้ดังนี้ คือ

1. ตัวละครเอกเป็นสามัญชน ซึ่งตรงกับเรื่อง กำพร้าผีน้อย ปลาแดกปลาสมอ สุพรหมโมกขา เป็นต้น
2. ตัวละครเอกเป็นสามัญชนแต่ได้คู่ครองเป็นลูกกษัตริย์ ซึ่งตรงกับเรื่อง ท้าวหุดสามเปา ปลาแดกปลาสมอ สุพรหมโมกขา เป็นต้น
3. ตัวละครเอกถูกกษัตริย์พยายามแย่งชิงภรรยาไป ซึ่งตรงกับเรื่องกำพร้าผีน้อย ปลาแดกปลาสมอ สุพรหมโมกขา เป็นต้น
4. ตัวละครเอกเป็นกำพร้า ซึ่งตรงกับเรื่องกำพร้าผีน้อย ปลาแดกปลาสมอ และสุพรหมโมกขา
5. มีตัวละครเป็นนายสะเภาเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งตรงกับเรื่องเจ็ดคะแนน ปลาแดกปลาสมอ กำพอยทุกขมอด เป็นต้น
6. ตัวละครเอกฝ่ายหญิงมีกลิ่นหอม ซึ่งตรงกับเรื่อง นางผมหอม เป็นต้น
7. มีการหลอรูปคน ซึ่งตรงกับเรื่อง พระกิดพระพาน
8. ตัวละครเอกของเรื่องได้ของวิเศษ เช่น ข้องคอกุ้น กำพร้าไก่อั่ว กำพร้าหมากเขือ เป็นต้น

ดังนั้นจึงพอสรุปเปรียบเทียบโครงเรื่องวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดกับวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ดังจะยกตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตัวอย่างการเปรียบเทียบโครงเรื่องวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดกับวรรณกรรมอื่น ๆ

โครงเรื่อง	จันทะหมุด	สุพรรณโมกษา
1.ตัวละครเอกเป็นสามัญชน	ขณะนั้น มีหนุ่มน้อยกำพร้าคนหนึ่งชื่อท้าวเทศจันทะหมุดอาศัยอยู่กับย่าจำสวน(คนสวนของพระราช)	พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นคนยากจน พ่อแม่เป็นขอทาน ต้องกำพร้าแม่ตั้งแต่เล็ก ต่อมาพ่อก็ตาย
	จันทะหมุด	ปลาแดกปลาหมอ
2.ตัวละครเอกเป็นสามัญชนแต่ได้คุ้มครองเป็นลูกกษัตริย์	ท้าวจันทะหมุดได้อภิเษกกับนางเกษไกรสอนธิดาของเจ้าเมืองลังกา	ท้าวกำพร้าบุษบาได้อภิเษกกับนางมาศเทพธิดา ซึ่งเป็นธิดาของนางโมลีราชเทวีมหิเสษของพระยาคุ้มวงศ์ส่วนกษัตริย์เมืองราชคฤห์
	จันทะหมุด	กำพร้าผีน้อย
3.ตัวละครเอกถูกกษัตริย์พยายามแย่งชิงภรรยาไป	เมื่อท้าวจันทะหมุดมาถึงเมืองยมราช นางเกษไกรสอนซึ่งตกอยู่ในมือพระยายมราชได้หนีไปหาท้าวจันทะหมุด พระยายมราชทราบข่าว จึงยกกองทัพไปเพื่อมาจันทะหมุดแล้วแย่งชิงนางเกษไกรสอนคืนมา	ความสวยงามของนางสีดาได้ยลไปถึงพระราชเมื่อพระราชสดับแล้วก็มักใคร่อยากได้จะยึดเอามาเป็นเทวี แต่ก็กลัวคนจะติเตียนจึงทำท้าวกำพร้าพนันขันแข่งต่าง ๆ โดยหากท้าวกำพร้าแพ้จะยึดเอานางสีดามาเป็นเทวี
	จันทะหมุด	กำพร้าผีน้อย
4.ตัวละครเอกเป็นกำพร้า	จันทะหมุดเป็นลูกกำพร้า ไม่มีพ่อแม่ ต้องอาศัยอยู่กับย่าเต่า ซึ่งเป็นคนสวนของพระราชเพียงสองคน	มีเด็กคนหนึ่งกำพร้าพ่อแม่ ได้ขอทานเขากินจนโตเป็นหนุ่ม

ตารางที่ 1 (ต่อ)

โครงเรื่อง	จันทะหมุด	ปลาแดกปลาสมอ
5. มีตัวละครเป็นนายสะเภเข้า มาเกี่ยวข้อง	จันทะหมุดได้ขึ้นกระจอก สองตัวซึ่งพระอินทร์แปลงกาย ลงมาแล้วปล่อยทิ้งไว้นอกเมือง ใกล้แม่น้ำ ขณะนั้นมีพ่อค้านาย สำเภามาพบเข้า ท้าวจันทะหมุด จึงขออาศัยไปยังเมืองยมราช	พ่อค้าสำเภาไปขายของที่เมือง ราชคฤห์ท้าวกำพราภัยฝากปลา สำเภาไปขาย นายสะเภาก็เอาปลา สำเภาไปถวายพระยาธมมวง ฟ้าฮ่วน
	จันทะหมุด	นางผมหมอม
6. ตัวละครเอกฝ่ายหญิงมีกลิ่น หอม	ชาวเมืองได้พบรูขนาดใหญ่ที่มี กลิ่นหอมออกมาจากรูนั้น พระราชามือเมืองยมราชจึงให้คน ออกตามหากลิ่นหอมนั้น ท้าว จันทะหมุดจึงอาสาและได้ พบว่ากลิ่นหอมนั้นมาจากตัว นางเกษไกรสอน พระธิดาเจ้า เมืองลงกา จนสุดท้ายได้อภิเษก สมรสกัน	นางผมหมอมได้เอาผมใส่ผอบ ลอยน้ำไป โดยอธิษฐานว่า ถ้า ใครเป็นคู่ครองขอให้ได้พบ ผอบ ผอบลอยไปติดเมืองธูโร จนเป็นเหตุให้โอรสเมืองนั้น เปิดผอบแล้วได้พบผมมีกลิ่น หอมเหมือนดอกไม้จันต้องออก ตามหา
	จันทะหมุด	พระกิดพระพาน
7. มีการหล่อรูปคน	นายช่างทองเอาร่างของจันทะ หมุดใส่ไว้ในเบ้าหลอมแล้วสูบ จิตออก แล้วทำการหลอมหล่อ ตัวจันทะหมุดถึงสองครั้ง จน ได้รูปออกมางดงามดั่งพระ อินทร์	พระอินทร์เอาร่างของอ้ายชะลูน ก๊วนไปให้พระวิสุกรรมและพระ ยาแถมทั้งหลายหล่ออ้ายชะลูน ก๊วนให้มีรูปงดงามดุจเดียวกับ พระอินทร์ เนื่องจากหล่อจาก พิมพ์ร่างของพระอินทร์
	จันทะหมุด	ข้องคอกก๊วน
8. ตัวละครเอกของเรื่องได้ของ วิเศษ	จันทะหมุดได้ของวิเศษ 4 อย่าง คือ แก้ว หนึ่งสามขด น้ำเต้า และมนต์ปากศักดิ์สิทธิ์	ข้องคอกก๊วนได้ของวิเศษ 3 อย่าง คือ นอวิเศษ ตะบองเพชร และ หนังสือโคร่ง

จากข้อสรุปข้างต้น จึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่า วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดนี้ ผู้แต่งอาจดัดแปลงโครงเรื่อง เหตุการณ์ รวมถึงลักษณะของตัวละคร มาจากวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ซึ่งอาจจะเป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นในยุคสมัยเดียวกัน จึงทำให้มีโครงเรื่อง และลักษณะตัวละครมีความคล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจเป็นที่นิยมกันในยุคสมัยนั้น โดยผู้แต่งอาจแต่งเติมจินตนาการของผู้แต่งเอง รวมถึงสอดแทรกสภาพสังคม วิธีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นในสมัยนั้นเข้าไปด้วย

ชื่อเรื่อง

ชื่อเรื่องเป็นสิ่งที่จะทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังจดจำเนื้อหาและเรื่องราวของวรรณกรรมได้ดี นอกจากความประทับใจจากเนื้อเรื่อง ความนิยมในการตั้งชื่อของวรรณกรรมนิทานโดยทั่วไป มีการตั้งชื่อเรื่อง 3 ลักษณะ คือ

1. ตั้งชื่อตามตัวละครเอก เช่น สินไซ คัชนาม สุพรหมโมกษา นางแดงอ่อน กาพะเกษ ขุนทิง เป็นต้น
2. ตั้งชื่อตามประเด็นสำคัญของเรื่อง เช่น จำปาสีตัน ข้องคอกัน ไก่แก้วหอมฮู ปลาแดกปลาสมอ เป็นต้น
3. ตั้งชื่อตามประเด็นสำคัญและลักษณะของตัวละครเอกของเรื่อง เช่น กำพริ้วผีน้อย กำพริ้วไก่แก้ว (ไก่แก้วหอมฮู) กำพริ้วปลาแดกปลาสมอ (ปลาแดกปลาสมอ)⁵

วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดเป็นวรรณกรรมประเภทนิทาน ตั้งชื่อตามชื่อตัวละครเอกฝ่ายชาย ซึ่งนิยมมากในการตั้งชื่อวรรณกรรมท้องถิ่นอีกหลายๆเรื่อง และผู้จารยังได้ระบุชื่อของวรรณกรรมไว้ในตอนท้ายของเรื่อง ดังนี้

...โสมเดดโสม เป็นผู้ลึกลับ นิตานหนังสือ ท้าวจันทะหมุด ไว้กับโลกทั้งหลาย
ขอให้ได้อานิสงค์ เหมือนดังเรื่องจันทะหมุดนี้ ก็ข้าเทิน...

116/1/1-116/1/2

คำว่า “จันทะหมุด” สันนิษฐานว่าเดิมอาจมาจากคำว่า “จันทสมุท” โดยตัดคำให้สั้นลง หรือมีการเปลี่ยนรูปและออกเสียงใหม่เพื่อให้สะดวกแก่การออกเสียง พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง ฉบับปณิธานสมเด็จพระมหาวิรวัตร (ดิศสุสมหาเถระ) กล่าวว่า คำที่มาจากภาษาเขมรและภาษา

⁵ สมัย วรรณอุตร, “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมอีสานและลาวเรื่อง ลำพูษา” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545) 29.

อื่น มีการตัดคำให้สั้นลงบ้าง เช่น เสวย เป็น เหวย เปลี่ยนรูปและออกเสียงใหม่เพื่อสะดวกในการออกเสียงบ้าง เช่น นลอง เป็น สอง เจริง เป็น เจียง เป็นต้น

3. ผู้จาร

วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด ปรากฏชื่อผู้จาร และวันที่จารเสร็จ ในตอนท้ายของเรื่อง ดังข้อความต่อไปนี้

...ลิจนาแล้ว ยามแถไกล้คำ พร้าว่าไคว้น ๒ เดือน ๑๑ ออกใหม่ ๒ คำ
โสมเดคโสม เป็นผู้ลิจนานิทานหนังสือท้าวจันทะหมุดไว้กับโลกทั้งหลาย
ขอให้ได้อานิสงค์ เหมือนดังเรื่อง จันทะหมุด นี้ ก็ข้าเกิน
นิพนพานปัจใจโย โหตุ สุขขัง พระลึง สังกาดได้ ๑๒๒๐ ปีวอก เอกศก...

116/1/1 – 116/1/3

รจนารเสร็จเมื่อเวลา 15.00 น. – 16.30 น. ตรงกับวันจันทร์ ขึ้น 2 ค่ำ เดือน 11 จุลศักราช 1220 หรือ พุทธศักราช 2401 เอกศก

คำว่า “ลิจนา” หมายถึง ในความหมายเดิมอาจแปลว่าแต่ง ประพันธ์ เขียนหรือคัดลอกก็ได้ ข้อความที่ปรากฏในเอกสารใบลานเรื่องจันทะหมุด ชื่อที่ปรากฏน่าจะเป็นเพียงผู้คัดลอก ส่วนชื่อผู้แต่งไม่ปรากฏ

คำว่า “สมเด็จ”⁶ หมายถึงผู้ที่บวชเป็นพระภิกษุ แล้วได้รับการเถราภิเษก 1 ครั้ง ได้รับตำแหน่ง สมเด็จ หรือ สำเร็จ เวลาเรียกมักจะเรียกว่า สมเด็จ แล้วตามด้วยชื่อของภิกษุรูปนั้นเสมอ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า พระภิกษุที่ได้รับเถราภิเษก 1 ครั้ง เป็น “สมเด็จ” หรืออาจมีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสด้วย ชื่อ “สม” เป็นผู้จารวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด

4. จุดมุ่งหมายในการแต่ง

วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด นอกจากจะมีจุดมุ่งหมายที่เหมือนวรรณกรรมนิทานทั่วไปก็เพื่อให้ความสนุกสนานบันเทิงใจแก่ผู้อ่านและผู้ฟังแล้ว นอกจากนี้ยังสอดแทรกคติธรรมทางพระพุทธศาสนาและแนวคำสอนท้องถิ่นเข้าด้วยเพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังได้คติสอนใจและนำไปใช้

⁶ อีกนัยหนึ่ง คำว่า “สมเด็จ หรือ สำเร็จ” เป็นนามเรียกยศเจ้าอาวาสทางเวียงจันทน์แต่เดิม เทียบเท่าพระครูชั้นประทวนของไทย

เป็นคติสอนใจและสามารถนำไปใช้เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการ
 แต่งแบ่งได้เป็น 2 ประการคือ

1. จุดมุ่งหมายโดยตรง เป็นจุดมุ่งหมายที่กวีแสดงข้อความไว้ชัดเจนโดยกวีบอกจุด
 มุ่งหมายไว้ในตอนที่เริ่มแต่ง ดังข้อความต่อไปนี้

บัดนี้	ข้อยจักกล่าว ⁷	ยอพระคุณภูวนาถ	
ขอให้	อินทร์อยู่ฟ้า	ชูชัยขอสดสาร	แต่ท่อน
อันหนึ่งขอให้	ผมเกษเกล้า	คำพากเพียรเทศ ⁸	
	หมดกระบวนคำ	ปรารณาทุกสิ่ง	คำนางเฮย

ใบหลบหน้า/2/1

จากข้อความนี้ กวีกล่าวว่าแต่งขึ้นเพื่อเชิดชูพระคุณของพระพุทธเจ้า เป็นการเพิ่มความ
 เลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้อ่านและผู้ฟัง

ส่วนข้อความที่ว่า

“...โสมเดศโสม เป็นผู้ลีนานิทานหนังสือท้าวจันทะมุดไว้กับโลกทั้งหลาย
 ขอให้ได้อาสงค์เหมือนดังเรื่องจันทะมุดนี้ก็ข้าเทิน นิพพานปัจใจโย โหตุ สุขัง พะลัง..”

116/1/3

เป็นจุดมุ่งหมายที่เขียนร่วมกับวันเวลาที่รจนาสเสร็จเป็นจุดมุ่งหมายของผู้คัดลอกเพื่อ
 ต้องการอานิสงส์จากการคัดลอกหนังสืออันจะเป็นปัจจัยนำไปสู่พระนิพพาน

2. จุดมุ่งหมายโดยอ้อม เป็นจุดมุ่งหมายที่กวีแสดงข้อความไว้ไม่ชัดเจน ต้องพิจารณา
 เนื้อหาของเรื่องประกอบ

เรื่องจันทะมุด เป็นวรรณกรรมประเภทนิทาน ที่แต่งเป็นบทร้อยกรอง กวีจึงมุ่งแสดง
 ธรรมของถ้อยคำเพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังมีความสุขสนุกสนานเพลิดเพลิน ทั้งยังได้แทรกหลักธรรม
 ของพระพุทธเจ้าไว้ด้วย เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาของเรื่องพอจะแยกเป็นประเด็นหลัก ๆ ได้ดังนี้

1. ความอดทน
2. ความกตัญญูกตเวที

⁷ การนับ

⁸ สาทรรายเป็นเส้นละเอียด สีเขียวคล้ายเส้นผม

3. ความอ่อนน้อมถ่อมตน

4. การไม่ดูหมิ่นบุคคลที่ด้อยกว่าตน

1. สอนเกี่ยวกับเรื่องความอดทน คืออาการที่ไม่หวั่นไหวทั้งทางกายและทางใจเมื่อประสบเรื่องรุนแรงจากภายนอก คือ อดทนต่อเรื่องของธรรมชาติ หนาว ร้อน ฝนตก น้ำท่วม เป็นต้น อดทนต่อความเหนื่อยยากลำบากตรากตรำในการกิจการงานที่จะต้องทำ อดทนต่อทุกขเวทนา ความเจ็บปวดรวดร้าวที่เกิดจากอันตราย หรือแม้แต่เกิดจากโรคร้ายไข้เจ็บ และอดทนต่อความเจ็บใจที่เกิดจากการใส่ร้าย คำหยาบคาย ข้อกล่าวหา การดำเนินินทาจากบุคคลอื่น⁹ ผู้แต่งได้แสดงถึงความอดทนของจันทะมุก ในตอนที่อาสาเพื่อจะลงไปในรูเพื่อเสาะหานางหอม ต้องอดทนต่อความยากลำบากเพราะอยู่ในเมืองที่ตนไม่เคยรู้จัก มองไปทางใดก็มีแต่ป่าเขา ไม่มีผู้คน และในตอนที่ต้องประสบความพลัดพราก กวีได้พรรณนาถึงทุกขเวทนาทางใจที่จันทะมุกได้รับ โดยคิดว่าตนคงต้องตายอยู่กลางป่าเพียงลำพัง เดี๋ยวร้อนให้รำหาวนางเกษไกรสรทางใดก็ไม่พบ ดังข้อความดังต่อไปนี้

บัดนี้	จกกล่าวถึง	จันทะมุก	
	ท้าวค้างอยู่	ในไพรก่อนแล้ว	
โอนอบากี้	โทะเร ¹⁰ พลัด	ให้หานางแก้ว	
	บากราญให้	ไปมาฮ้องฮ่า	
ท้าวก็	เอากั้งฟ้า	เหลียวหน้าบึงคาย	
โอนอ	เวรใดเด	มาประจัญพรากคู่	กูเด
กูจัก	ตายอยู่ค้าง	ไพรกว้างผู้เดียว	แลนอ

71/1/1 – 71/1/2

จากข้อความข้างต้นผู้แต่งพยายามชี้ให้ผู้อ่านและผู้ฟัง เห็นถึงความทุกข์ยากทั้งทางกายและทางใจของจันทะมุก แต่จันทะมุกก็ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค จนสุดท้ายได้ครองราชย์และได้นางเกษไกรสอนเป็นพระมเหสี ปกครองบ้านเมืองอย่างมีความสุข

⁹ พระเทพดิลก (ระแบบ จิตญาโณ), **ธรรมปริทรรศน์** (กรุงเทพฯ มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2544), 3.

¹⁰ โกล

2. สอนเกี่ยวกับความกตัญญูทวาทิ คือ รู้อุปการะที่เขาทำให้แล้วและตอบแทน ทาง พระพุทธศาสนาถือว่าความกตัญญูทวาทิเป็นเครื่องหมายของคนดี ผู้ที่มีความกตัญญูทวาทิเป็น บุคคลที่หาได้ยาก¹¹ ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นความกตัญญูทวาทิของจันทะหมุด ตอนที่จันทะหมุดได้ ครองเมืองลังกาอย่างมีความสุข ก็ไม่ลืมที่จะทดแทนบุญคุณของบุคคลที่มีอุปการะแก่ตน ทั้งยายเฒ่า เมืองยมราช ยายเฒ่าเมืองลังกา และนายช่างทอง รวมถึงพระราชามือเมืองลังกาซึ่งเป็นบิดาของนาง เกษโกรสอนดังข้อความต่อไปนี้

บัดนี้	จอมหัวเจ้า	มาถึงเสวยราชย์	ดีแล้ว
กับทั้ง	นายยาเจ้า	มาพร้อมอยู่สบาย	
	สองนายเฒ่า	มีคนใช้ช่วง	
เป็นแต่	บุญแจ่มเจ้า	หลานน้อยเหลื่อมง่า	
นายบ่	ทุกข์ยากไ้	จักสิ่งการใด	
	อยู่สบาย	ทานอนเณนอง	
อันว่าพ่อ	ช่างทองเถ้า	ผู้เป็นนายช่างหล่อ	วันนั้น
ช่างก็	สุขอยู่ย่อน	บุญเจ้าแต่งต่างพระยา	
ฝูงหมู่	เสนาท้าว	ทั้งหลายขุนหมื่น	ก็ดี
เขาก็	สุขอยู่สร้าง	นำท้าวขุน	
ขุนก็	บ่เดือดร้อน	จักสิ่งการใด	
	อยู่สบายสุข	กินอยู่นำท้าว	
อันว่ากษัตริย์	ผู้บิดา	เป็นพ่อนางนั้น	
พระยา	สุขอยู่สร้าง	เป็นเจ้าแต่งต่างพระยา	
พระยา	บ่โศกฮ้อน	จักสิ่งการใด	
	อยู่สบาย	ทานอนเณนอง	

114/1/4 – 115/1/3

จากข้อความข้างต้น ผู้แต่งมุ่งที่จะแสดงให้เห็นว่าจันทะหมุด เป็นผู้มีความกตัญญูทวาทิ ต่อผู้มีอุปการะแก่ตน ไม่เพียงแต่ผู้ที่เลี้ยงดูตนเองเท่านั้น แต่ยังมี ความกตัญญูรู้คุณแก่ทุกคน รวมถึง ไพร่พลโยธา จันทะหมุดก็เลี้ยงดูอย่างมีความสุขทุกคน

¹¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม** (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543) 490.

3. สอนเกี่ยวกับความอ่อนน้อมถ่อมตน คือแสดงความยกย่อง เชิดชู ให้ความสำคัญกับบุคคลอื่น ต้องมีกาย วาจา ใจ ที่แสดงออกถึงความเคารพนับถือ¹² ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตนของจันทะหมุด ไม่ว่าจะเป็นพบปะผู้ใด จันทะหมุดก็ยกมือไหว้ จนทำให้จันทะหมุดเป็นที่รักที่พอใจของบุคคลอื่น ดังเช่นในตอนที่จันทะหมุดไปหาช่างทองเพื่อให้หลอมหล่อตัว และในตอนที่ เข้าเฝ้าพระยาปากยา ดังข้อความต่อไปนี้

บัดนี้จักกล่าวถึง	ท้าวกำพร้าว	เสียดชื่อ จันทะหมุด	ก่อนแล้ว
บาก็	เดินไปหา	ช่างคำ เลยพ้อ	
ท้าวก็	วอยวอย ¹³ ขึ้น	เมื่อเอนช่างหล่อ	
บาก็	นบนอบไหว้	ทูลเจ้าช่างคำ	
เมื่อนั้น	ช่างหล่อเบ้า	เห็นบานงถ่าว	
หมอก็	ทักกล่าวด้าน	ถามท้าวขึ้นชม	

24/2/3 – 24/2/4

เมื่อนั้นท้าว	ปากจ้อยจ้อย	อ้อยอันออยพระยา
เป็นที่	คำลือชา	อ่อนหวานมัทธ ¹⁴ ซ้อย
เมื่อนั้น	พระยาปากอ้าย	มีใจชมชื่น
	ใจอ่อนน้อม	นำท้าวสั่งสอน

90/2/4

จากข้อความข้างต้น ผู้แต่งมุ่งที่จะแสดงให้เห็นว่า จันทะหมุด เป็นผู้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ทั้งทางกาย วาจา และใจ จนเป็นที่รักของผู้อื่น ทำให้ผู้ที่ตนไปขอความช่วยเหลือยอมช่วยเหลือโดยง่ายดาย และเต็มใจ เพราะความอ่อนน้อมถ่อมตน

4. การไม่ดูหมิ่นบุคคลที่ด้อยกว่าตน คือ การไม่ดูหมิ่นบุคคลที่ด้อยกว่าหรืออ่อนแอกว่าตน ในตอนนี้ผู้แต่งได้สอดแทรกคำสอน ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าเป็นจุดหมายหลักของเรื่อง คือตัวเอกของเรื่องเป็นคนกำพร้าวคำด้อย แต่อาศัยความมานะพยายามและบุญญาธิการ จนได้เป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมือง ดังข้อความต่อไปนี้

¹² พระเทพดิลก (ระแบบ วิฑูยาโณ), ธรรมปริทรรศน์, 96.

¹³ อาการเดินคนเดียวไม่หยุดยังเสมอด้วยลมพัด

¹⁴ หวาน

	อ้ายกำพร้าว	ยังได้นั่งเสวย	เจ้าเฮย
เห็นว่า	มีสุขแล้ว	อย่าทงแถม ¹⁵ ดื่ม ¹⁶	หลายเนอ
เห็นว่า	ทุกข์ขมอด ¹⁷ ไ้	อย่าได้ข่มเหง	เพิ่นเนอ
ลางเทื่อ	มีสุขแล้ว	ลงพลอยภาคต่ำ	ก็มี
ลางเทื่อ	ทุกข์ขมอดไ้	มันได้มั่งมี	เจ้าเฮย
ลางเทื่อ	สูงผ่านฟ้า	ลงพลอยเป็นต่ำ	ก็มี
ลางเทื่อ	ต่ำอ้อป้อ	มันป็น ¹⁸ ต่ำวสูง	เฮาเฮย

107/1/3-107/2/1

จากข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นว่า แม้จะกำหนดมาคำด้อยเป็นคนกำพร้าว ทุกข์ยากไ้ ก็
สามารถที่จะมีศุภบรรดาศักดิ์ที่สูงส่งได้ บางคนมีความสุขร่ำรวยเงินทอง มีฐานะสูงส่ง ก็อาจจะ
ตกต่ำได้เช่นกัน เพราะฉะนั้น เห็นคนที่ทุกข์ยากไ้ ก็อย่าได้ข่มเหง

5. ลักษณะคำประพันธ์

ฉันทลักษณ์ที่ใช้ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน มีอยู่ 3 แบบคือ โคลงสาร กาพย์ ร่าย
(ฮ่าย) แต่โดยปกติแล้ววรรณกรรมส่วนใหญ่จะนิยมประพันธ์เป็นโคลงสาร เพราะเหมาะกับการอ่าน
ทำนองลำของท้องถิ่นอีสาน เช่นการอ่านหนังสือในงานบุญงานเฮือนดี (งานศพ) และการเทศน์
ทำนองลำของชาดกท้องถิ่น¹⁹ และเป็นฉันทลักษณ์ที่ใช้ประพันธ์วรรณกรรมนิทาน และวรรณกรรม
พุทธศาสนา ฉะนั้นจึงพบว่า วรรณกรรมสำคัญ ๆ ของอีสานประพันธ์ด้วยโคลงสารเป็นส่วนใหญ่
เช่น สิ้นไซ จำปาสี่ต้น ท้าวสีทน-มโนห์รา กาละเกด นางแดงอ่อน เป็นต้น²⁰

วรรณกรรมอีสานเรื่องจันทะหมุด เป็นวรรณกรรมประเภทนิทาน ที่ประพันธ์ด้วยกลอน
ลำหรือเรียกว่า โคลงสาร มีลักษณะรูปแบบ ดังนี้

1. คณะของโคลงสาร บทหนึ่งมี 2 บาท บาทหนึ่งมี 7 คำ (บางครั้งแบ่งเป็น 2 วรรค
วรรคหน้า 3 คำ วรรคหลัง 4 คำ) ในการนี้ยังอาจจะมีคำเสริมและคำสร้อยเพิ่มได้อีก 2- 4 คำ ทั้ง
วรรคหน้าและวรรคหลัง

¹⁵ เติม,เพิ่ม

¹⁶ เพิ่มเติม

¹⁷ ลำบาก,ยากไ้

¹⁸ พลิกขึ้น

¹⁹ ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมภาคอีสาน พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547), 70.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, 71.

1.1 คำเสริม คือคำที่เสริมเข้าข้างหน้าวรรคเพื่อให้ความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น โอนอ บัดนี้ เมื่อนั้น เทื่อนี้ แต่นั้น ปานนี้ บางพ่อง เป็นต้น

ตัวอย่างที่ 1

<u>บัดนี้</u>	ราชาเจ้า	จอมห้วยมราช	กายพุ่น
<u>การเจ้า</u>	มีหมื่นชั้น	เถิงฮ้อนฮอดเฮา	ย่าเฮย
<u>ข่อยจัก</u>	กะละนาคุณ	คราวหลังหลายชาติ	ย่าเฮย
<u>เพิ่นจัก</u>	จำเข้าถ้ำ	ฮูแท้ก็บ่จีน	ย่าเฮย
<u>ข่อยจัก</u>	ไปการเจ้า	ตามบุญชูข่อย	นายเฮย
<u>ขอให้</u>	บุญย่ากุ่ม	หลานแก้วเทื่อเดียว	นี้ท่อน
13/2/1 – 13/2/2			

ตัวอย่างที่ 2

<u>เขาก็</u>	มามอบให้	นายเจ้าอยู่กิน	
<u>लगन</u>	ได้ข้าวสาร	ขาวหอมอ่อน ๆ	ก็มี
<u>บางพ่อง</u>	ตักน้ำได้	มาให้กะนาย	เจ้าเฮย
<u>เมื่อนั้น</u>	นายบ่ทุกข์	ยากฮ้อนด้วยสิ่ง	สันใด
	อยู่สบาย	บ่เคื่องคำฮ้อน	
	เป็นแต่บุญ	แจ่มเจ้าบาคราญ	มาโผด
38/1/2 – 38/1/3			

1.2 คำสร้อย คือคำที่เสริมเข้าท้ายวรรค เพื่อให้ความชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น แลนา เดเจ้า พุ่นเฮอ ไปแล้ว พี่ท่อน นายเฮย แท้ดาย เป็นต้น

ตัวอย่างที่ 1

บาจิง	มีคำจา	ต่อนายจี้อย	
	นาย ๆ เฮย	สายใจเจ้าย่า	<u>นายเฮย</u>
ข่อยอยาก	เห็นอุปหน้า	นางแก้วเกษหอม	<u>นันเด</u>
	ฉันใดแท้	ซิเห็นนางนงถ่าว	<u>นายเฮย</u>
เจ้าอด	บนบอกข่อย	หลานเจ้าเทื่อเดียว	<u>นี้ท่อน</u>
นายก็	จาคำควร	บอกหลานจริงแจ้ง	

ให้ท้าว	ไปหาไม้	มาแปงกองเป่า	<u>นายท่อน</u>
ให้เจ้า	แปงพูน้อย	ปิ่นพร้อมใส่ใน	<u>แม่เนอ</u>
เถิงเมื่อ	ยามแสงแล้ว	หลานไปแสวงเที่ยว	<u>นายเนอ</u>
เจ้าจึง	ลักลอบเข้า	ในคุ้มล่าดู	<u>แม่ท่อน</u>

38/2/1-38/2/4

ตัวอย่างที่ 2

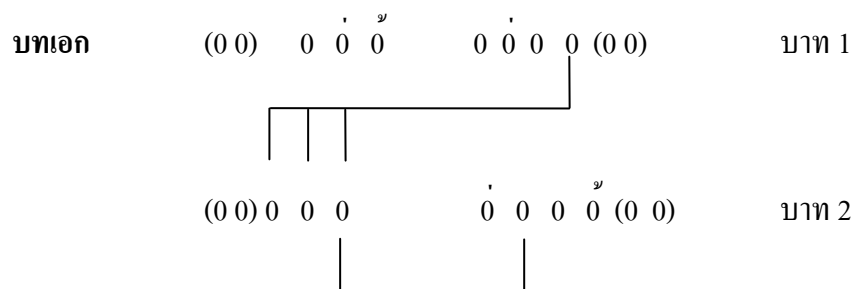
บัดนี้้องก็	หวังดีได้	องค์อวนเชียงฮ่วม	<u>สันนี้</u>
เจ้าสั่ง	คิดห่างฮ้าง	ฮามน้องพรากไกล	<u>นี้เด</u>
น้องจัก	แขวนคอห้อย	ไปตามแขวนประเสริฐ	<u>ดีตาย</u>
แม่นว่า	อดอยู่ได้	เมื่อหน้าสิ่งใด	<u>บ่สู้</u>
จักว่า	คงคอยคำ	องค์อวนเถิงขบ	<u>มานั้น</u>
จักว่า	เป็นหญ่าดิน	นั้นบ่เห็น	<u>เจ้าเฮย</u>
ข้อยจัก	ไปตามเจ้า	เป็นตาให้เห็นที่	<u>กายพุ่น</u>

58/1/1-58/1/3

2. สัมผัส ในภาษาถิ่นอีสานเรียกว่า “คำฟัด” หรือ “คำก่าย”²¹ โคลงสารนิยมสัมผัสทั้งสระและอักษร ซึ่งพอจะแยกได้เป็น 2 อย่าง คือสัมผัสนอกและสัมผัสใน

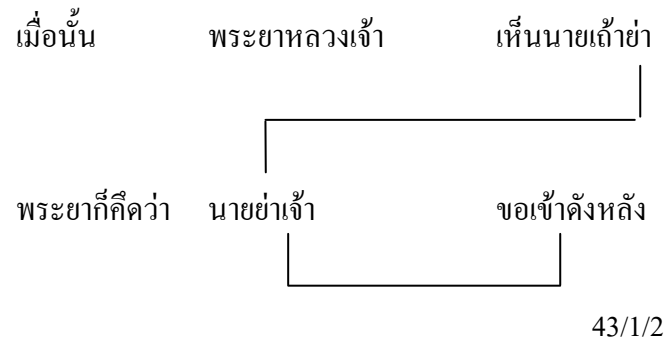
2.1 สัมผัสนอก เป็นสัมผัสบังคับกำหนดให้คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 บาทแรก สัมผัสกับคำที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 ของวรรคแรกบาทที่ 2 และคำสุดท้ายของวรรคแรกบาทที่ 2 สัมผัสกับคำที่ 2 ของวรรคที่ 2

โดยกำหนดแผนผังดังนี้

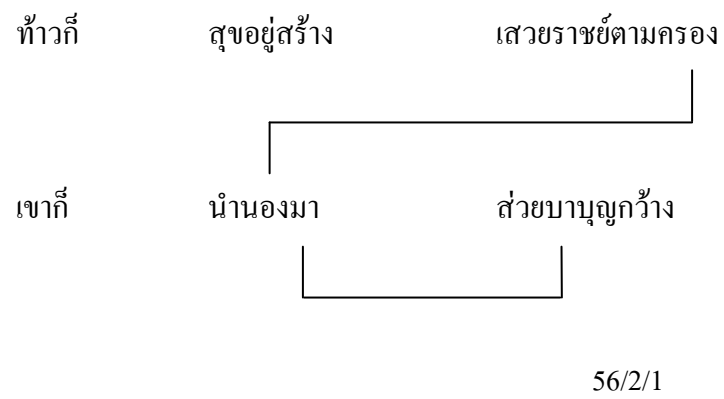

²¹ จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, ของดีอีสาน, 55.

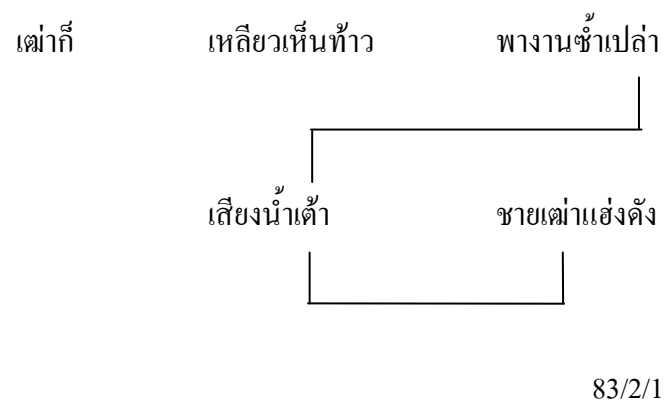
ตัวอย่างที่ 1

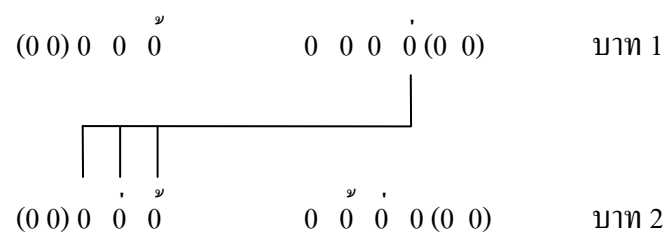
ตัวอย่างที่ 2

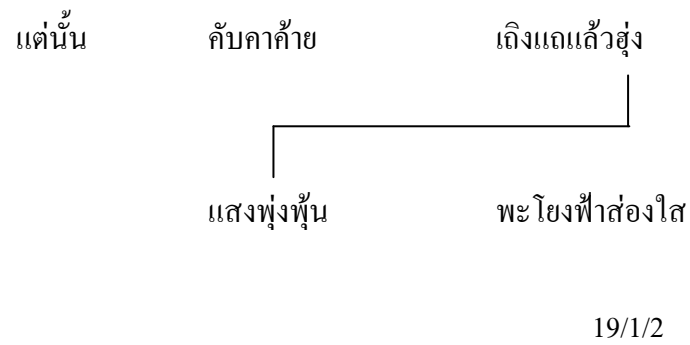
ตัวอย่างที่ 3

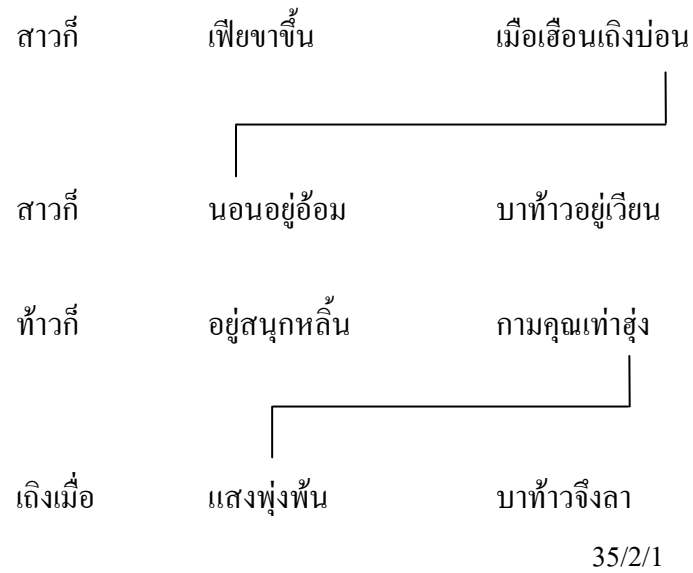
บทโท

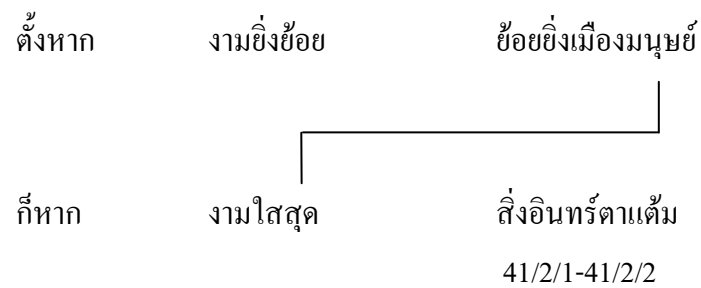
ตัวอย่างที่ 1

ตัวอย่างที่ 2

ตัวอย่างที่ 3

2.2 สัมผัสใน คือสัมผัสภายในวรรคเดียวกัน มี 2 ลักษณะคือ สัมผัสอักษรและสัมผัสสระ

2.2.1 สัมผัสอักษร คือ การเอาพยัญชนะตัวเดียวกันหรือพยัญชนะที่มีเสียงก้องกันซึ่งเรียกว่า อักษรคู่ เช่น ขค กท สช ผพ ฝฟ หส และ หล ล หว ว หย ย มาสัมผัสกัน

ตัวอย่างที่ 1

เมื่อถึงห้อง

เยือนदनเนนัง

เมียบแต่ตั้ง

ภาซข้าสู่ผิว

4/1/1

ตัวอย่างที่ 2

เขาวา

ยังหอมแท้

ทัวเมืองเท่าทัว

พระเฮย

ก็หาก

หอมทัวเท่า

เมืองกว้างชุน

เจ้าเฮย

6/2/1-6/2/2

ตัวอย่างที่ 3

ขอให้

ทันหมอหน

หมู่เคยคุณคิว

พระก็

เดินเขาให้

ทันหนมาฮีบ

เร็ววันนี้

หนบ่ซ้า

คุณตั้งเลขเลียน

สุกร์เสาร์เข้า

เตังการเนนัง

จันทร์อยู่ได้

เนาพื้นเศษศูนย์

11/1/1

2.2.2 สัมผัสสระ คือ คำหรือพยางค์ที่สัมผัสสระเดียวกันเรียงกันอยู่ตั้งแต่ 2 พยางค์ หรือ 2 คำขึ้นไป ในวรรคเดียวกัน

ตัวอย่างที่ 1

แต่นั่น	บักป้อมอิน	คำสาวกล่าว	
			
	มันบ่ช้า	พาท้าวต้าวสิ้น	
			29/1/1

ตัวอย่างที่ 2

ฝูงหมู่	นกฮอกเด็น	มูมเปาเทียวกิน	
เขากี้	แจแจฮ้อง	พิงคนานกป่า	พุ่นเขอ
			39/1/3

ตัวอย่างที่ 3

ขวัญแก่งมา	อยู่แต่งลีลา	
ขวัญตามา	อยู่ต่ายแย้ม	
		105/2/4

3. เอกโท โคลงนี้มีกำหนด เอก – โท แต่กระนั้นก็ตามไม่ได้เคร่งครัดเสมือนโคลงภาคกลางในปัจจุบัน กลอนบทเอกและบทโทมีลักษณะดังนี้

2.1 กลอนบทเอก หมายถึง กลอนที่มีการกำหนดรูปวรรณยุกต์เอกกำกับอยู่ 3 ตำแหน่ง คือ คำที่ 2 ที่ 5 ในบาทแรก และคำที่ 4 ในบาทที่ 2 ซึ่งอาจใช้คำตายแทนได้ และมีรูปวรรณยุกต์โทกำกับอยู่ 2 ตำแหน่ง คือ คำที่ 3 ของบาทแรก และคำสุดท้ายของบาทที่ 2 ดังแผนผังและตัวอย่างต่อไปนี้

แผนผังโคลงสาร บทเอก

คำเสริม		คำสร้อย
(0 0 – 0 0)	0 0 0	(0 0 – 0 0)
(0 0 – 0 0)	0 0 0	(0 0 – 0 0)

ตัวอย่างที่ 1

ข้อยเฒ่า	ทูลบาทพื้น	ขอเพ็งชีวิต
	ขอทานสุข	เพ็งบุญจอมเจ้า

7/2/3

ตัวอย่างที่ 2

ค้อมว่าแล้ว	ท้าวเล่าเลยไป
เถิงในเมือง	ช่วงสาวสามน้อย

34/2 1

2.1 กลอนบทโท หมายถึงกลอนที่มีการกำหนดรูปวรรณยุกต์โทกำกับ 3 ตำแหน่ง คือ คำที่ 3 ของบาทแรก และคำที่ 3 และ 5 ของบาทที่ 2 และมีรูปวรรณยุกต์เอกกำกับ 3 ตำแหน่ง คือคำที่ 7 ของบาทแรก และคำที่ 2 และ 6 ของบาทที่ 2 ซึ่งสามารถใช้คำตายแทนวรรณยุกต์เอกได้ ดังแผนผังและตัวอย่างต่อไปนี้

แผนผังโคลงสาร บทโท

คำเสริม		คำสร้อย
(0 0-0 0)	0 0 0	0 0 0 0 (0 0-0 0)
(0 0-0 0)	0 0 0	0 0 0 0 (0 0-0 0)

ตัวอย่างที่ 1

โอนอ เขา	ตือกเอ็น	นำหลังบาบ่าว
	ผู้เผ่าหน้า	บาท้าวบ่เหลียว

45/2/1

ตัวอย่างที่ 2

เขากี้	ก็แต่งแล้ว	ขอภาซตั้งฟ้าง
	สีแจ่มเจ้า	บาท้าวพราแลง
	กินแลงแล้ว	ถอยพาลาเล็ก
เขากี้	คาแต่งห้าง	คาคั้งแต่นอน
	लगคนเว้า	หาสาวชมชื่น
	บางฟ่องเว้า	หาแก้วมิ่งเมีย
	คับคาค้าย	กายแถเถิงฮุ่ง

แสงพุ่งพ้น	ควงฟ้าสู่จวน
ทั้งหลายพร้อม	เดินกันลุกตื่น
น้ำส่วยหน้า	ดีแล้วแต่งาย
ทั้งหลายพร้อม	พางานเฮียงฟาง
คาแต่งห้าง	คาตั้งแต่งกระโดง

95/2/1- 95/2/4

จากการวิเคราะห์ถึงลักษณะคำประพันธ์ประเภทโคลงสารที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง จันทะหมุด พบว่า การใช้วรรณยุกต์ไม่เป็นไปตามแผนผังที่กำหนดไว้ทั้งหมด จำนวนคำอาจจะมีมากกว่าหรือน้อยกว่าแผนผังที่กำหนดไว้ ลักษณะการแต่งคำประพันธ์ ก็ไม่เป็นไปตามแผนผังที่กำหนดไว้เช่นกัน ซึ่งอาจขึ้นต้นด้วยบทโทตามด้วยบทเอก หรือบทเอกตามด้วยบทโทก็ได้ แต่ส่วนใหญ่ก็มักนิยมแต่งเป็นบทโทมากกว่าบทเอก และใช้บทโทติด ๆ กันหลาย ๆ บท จึงสลับด้วยบทเอกบ้าง การเปลี่ยนตอนมักใช้บทโทเป็นหลัก โดยใช้คำว่า “บัดนี้” “เมื่อนั้น” “แต่นั้น” เป็นต้น เป็นคำเริ่มต้นในการเปลี่ยนตอน เป็นเช่นนี้ตลอดไปจนจบเรื่อง

6. ตัวอักษรที่ใช้ในการบันทึก

วรรณกรรมอีสานเรื่องจันทะหมุด จารด้วยอักษรไทยน้อยตลอดทั้งเรื่อง อักษรไทยน้อยที่ใช้บันทึกเรื่องจันทะหมุด ประกอบไปด้วย พยัญชนะ สระ ตัวเลข และเครื่องหมาย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ตารางรูปอักษรที่ใช้บันทึกในเรื่องจันทะหมุด ฉบับภาคอีสาน

รูปอักษรที่ใช้บันทึก	จำนวน (รูป)
พยัญชนะตัวเต็ม	26
พยัญชนะประสม	8
สระจม	22
ตัวเลข	10
เครื่องหมาย	4

ตารางที่ 3 รูปพยัญชนะอักษรไทยน้อย

อักษรไทยปัจจุบัน	อักษรไทยน้อย		อักษรไทยปัจจุบัน	อักษรไทยน้อย
ก			ข	
ค			ง	
จ			ช	
ฉ			ด	
ต			ถ	
ท			น	
บ			ป	
ผ			ฝ	
พ			ฟ	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

อักษรไทยปัจจุบัน	อักษรไทยน้อย		อักษรไทยปัจจุบัน	อักษรไทยน้อย
ม			ย	
ล			ว	
ส			ห	
อ			ร	

หมายเหตุ : ข ปรากฏในต้นฉบับน้อยมาก พบว่ามีใช้แทนเสียง ส ในบางครั้ง

ตารางที่ 4 รูปพยัญชนะประสม อักษรไทยน้อย

อักษรไทยปัจจุบัน	อักษรไทยน้อย		อักษรไทยปัจจุบัน	อักษรไทยน้อย
หน			หย	
หม			พย	

ตารางที่ 4 (ต่อ)

อักษรไทยปัจจุบัน	อักษรไทยน้อย		อักษรไทยปัจจุบัน	อักษรไทยน้อย
อย			ถล	
คน			สน	

หมายเหตุ : รูปพยัญชนะประสม ผู้แต่งไม่ได้ใช้ทุกครั้งแต่ใช้เป็นบางกรณีเท่านั้น

ตารางที่ 5 รูปสระ อักษรไทยน้อย

สระไทยปัจจุบัน	สระไทยน้อย		สระไทยปัจจุบัน	สระไทยน้อย
อ	+		อา	+
อิ	+		อี	+
อื, อี้	+		อุ, อู	+
เอะ	+		เอ	+
ออ	+		แอ	+

ตารางที่ 5 (ต่อ)

สระไทยปัจจุบัน	สระไทยน้อย		สระไทยปัจจุบัน	สระไทยน้อย
โอ	+		เอือ	+
เอาะ	+		เออ	+
เอีย	+		อัวะ	+
อัว	+		ไอ	+
เอา	+		อำ	+
ออก	+			

หมายเหตุ : สระ อี และ อุ มีปรากฏในต้นฉบับน้อยมาก

ตารางที่ 6 รูปเครื่องหมาย อักษรไทยน้อย

ชื่อในภาษาไทยปัจจุบัน	ชื่อในภาษาถิ่น	อักษรไทยน้อย
ไม้หันอากาศ	ไม้ซัด	+
ไม้ยมก	—	+
โอละตกูป	ไม้กง	+
นิคหิต	—	+

ตารางที่ 7 รูปตัวเลข อักษรไทยน้อย

อักษรไทยปัจจุบัน	อักษรไทยน้อย	อักษรไทยปัจจุบัน	อักษรไทยน้อย
1		2	
3		4	
5		6	

ตารางที่ 7 (ต่อ)

อักษรไทยปัจจุบัน	อักษรไทยน้อย		อักษรไทยปัจจุบัน	อักษรไทยน้อย
7			8	
9			0	

อักขรวิธีของอักษรไทยน้อย

อักขรวิธีของอักษรไทยน้อยในเรื่องจันทะหมุดมีลักษณะดังนี้

1. การใช้พยัญชนะ

1.1 การใช้พยัญชนะต้นเดี่ยว ได้แก่พยัญชนะทั้ง 26 รูป สามารถนำมาเขียนเป็นพยัญชนะต้นคำได้ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 8 การใช้พยัญชนะต้นเดี่ยว

พยัญชนะ	คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
ก		ก็	ก็	1/2/3
ข		เขียน	เขียน	55/2/3
ค		คาน	ค้าน	55/1/1

ตารางที่ 8 (ต่อ)

พยัญชนะ	คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
ง		งาว	ง้าว	51/1/2
จ		จอม	จอม	51/2/2
ช		ชาด	ชาติ	66/2/3
ซ		ซะเภา	สะเภา	ใบหลบหน้า/1/1
ด		ดาบ	ดาบ	1/2/3
ต		ตาน	ต๋าน	3/1/1
ถ		เถียว	เที้ยว	43/2/2
ท		ทาว	ท้าว	43/1/1

ตารางที่ 8 (ต่อ)

พยัญชนะ	คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
น		นาย	นาย	43/1/3
บ		บาขาว	บาบ่าว	44/1/4
ป		เปี่ยม	เปี่ยม	50/2/4
ผ		ผยอง	ผยอง	51/2/3
ฝ		ฝูง	ฝูง	52/2/2
พ		พอม	พร้อม	52/2/3
ฟ		ฟา	ฟ้า	53/2/4
ม		เมิง	เมือง	55/2/2
ย		ยน	ยนต์	59/2/4

ตารางที่ 8 (ต่อ)

พยัญชนะ	คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
ถ		ถาด	ราช	66/2/4
ว		วาง	วาง	54/1/4
ส		โสมเสลา	โสมเสลา	72/2/2
ห		เห็น	เห็น	73/1/2
อ		อิน	อินทร์	73/2/4
ร		เฮย	เฮย	13/2/2

1.2 การใช้พยัญชนะประสม คือพยัญชนะที่ประสมกัน 2 ตัวอยู่ในสระเดียวกัน มีลักษณะการเขียน ดังนี้คือ

ตารางที่ 9 การใช้พยัญชนะประสม

พยัญชนะ	คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
อย		อยอนอยาน	ย่อนยาน	3/1/4

ตารางที่ 9 (ต่อ)

พยัญชนะ	คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
หม		หมุ	หมู่	4/1/4
หน		หนี	หนี	8/1/3
คน		คินิง	คะนึ่ง	5/2/4
หย		ไหย	ใหญ่	18/1/4
พย		พยา	พระยา	56/2/3
ถล		ถลลง	ถลลง	2/1/3
สน		สนม	สนม	5/2/2

2. การใช้สระและการประสมอักษร คือการนำพยัญชนะกับสระมาประสมกัน โดยวางสระไว้รอบพยัญชนะต้น ถ้าพยางค์ใดคำใดมีตัวสะกดจะเขียนไว้ข้างหลัง เช่นเดียวกับอักษรวิธีไทยปัจจุบัน การประสมอักษรของอักษรไทยน้อยมี 2 ลักษณะคือ

2.1 ประสมอักษรตามมาตราแม่ ก.กา โดยนำพยัญชนะกับสระมาประสมกันเป็นพยางค์เป็นคำขึ้น เช่น

ตารางที่ 10 การประสมอักษรตามมาตราแม่ ก.กา

สระ	คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
+		พะ	พระ	6/2/2
+		หมา	หมา	8/1/1
+		มิ	มิ	18/1/1
+		ดี	ดี	ใบหลบหน้า/1/4
+		ชุ	ชุ	23/2/2
+		รูป	รูป	87/2/4

ตารางที่ 10 (ต่อ)

สระ	คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
+		คิด	คิด	28/1/3
+		มี	มี	24/2/2
+		เป็น	เป็น	31/1/3
+		เอ	เอ	54/2/2
+		แพ	แพ	55/1/1
+		โอ	โอ	71/1/1
+		เหาะ	เหาะ	55/1/2
+		ก็	ก็	73/1/4
+		เลีย	เลีย	75/1/3

ตารางที่ 10 (ต่อ)

สระ	คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
+		เมย	เมีย	4/1/1
+		เพื่อ	เพื่อ	41/2/3
+		ตัวะ	ตัว	3/2/2
+		กัว	กลัว	42/1/2
+		น้ำ	น้ำ	58/2/2
+		ใจ	ใจ	60/1/1
+		เสลา	เผลา	72/2/2
+		นอย	น้อย	84/2/2

หมายเหตุ : สระอุ ใช้รูปสระ อู แทน สระอี ใช้รูปสระ อิ แทน

2.2 ประสมอักษรตามมาตราตัวสะกด 8 แม่ คือ การนำพยัญชนะต้นมาประสมกับสระ โดยเพิ่มตัวสะกดไปอีก 8 แม่ ดังนี้

ตารางที่ 11 การใช้ตัวสะกดตรงตามมาตราของอักษรวิธีไทยน้อย

แม่ กก ใช้ (ก) สะกด เช่น

คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
	หาก	หาก	2/2/1
	เรือก	เรือก	4/1/1
	ทุก	ทุกซ์	20/1/3

แม่ กค ใช้ตัว (ค) สะกด เช่น

คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
	คืด	คืด	25/1/2
	อาด	อาชญ์	28/1/4
	ชาค	ชาติ	30/2/3

แม่ กบ ใช้ตัว (บ) สะกด เช่น

คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
	รูป	รูป	32/1/1
	หลับ	หลับ	35/2/4
	คอบ	ครอบ	48/2/3

แม่ กง ใช้ตัว (ง) สะกด เช่น

คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
	เมือง	เมือง	49/2/3
	ช่าง	ช้าง	51/2/4
	ลง	ลง	54/2/2

แม่ กน ใช้ตัว (บ) สะกด เช่น

คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
	บุณ	บุญ	56/2/1
	ทุน	ทูล	59/1/1
	นอน	นอน	61/2/2

แม่ กม ใช้ตัว (ม) สะกด เช่น

คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
	หอม	หอม	62/1/1
	ถืม	ถืม	66/2/2
	ตาม	ตาม	67/2/2

แม่ เกย ใช้ตัว (ย) สะกด เช่น

คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
	นอย	น้อย	70/2/2
	เคีย	เคย	73/1/2
	กาย	กลาย	76/1/3

แม่ เกอว ใช้ตัว (ว) สะกด เช่น

คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
	แกว	แก้ว	77/2/1
	กลาว	กล่าว	82/1/1
	เถียว	เทียว	89/2/1

3. การใช้เครื่องหมาย เครื่องหมายของอักษรไทยน้อยที่พบในเรื่องจันทะหมุด มีดังนี้

3.1 เครื่องหมาย + (ไม้ขีด) ใช้แทนสระ อะ ที่มีตัวสะกด และใช้แทนสระ เอะ ที่มีตัวสะกด ประกอบสระ เอีย ที่ไม่มีตัวสะกด ดังตัวอย่าง
ตารางที่ 12 การใช้เครื่องหมาย + (ไม้ขีด)

คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
	ขวัน	ขวัญ	54/2/4
	เห็น	เห็น	8/1/1
	เมีย	เมีย	4/2/4

3.2 เครื่องหมาย + (ไม้ยมก) ใช้แทนเลข 2 และใช้แทนไม้ยมก (๓) ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 13 การใช้เครื่องหมาย + (ไม้ยมก)

คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
	ลีชาชาแซ้ง	ลีชาชาแซ้ง	14/1/1
	สองกี	สองกี	1/1/3
	เด็กเด็ก	ดึกดึก	17/2/2

3.3 เครื่องหมาย + (ไม้กง) ใช้แทนสระ โอะ ลครูปในคำที่มีตัวสะกด ใช้แทนสระอะสระอัว และประกอบกับสระเอา ตำแหน่งการวางเครื่องหมายไม่แน่นอน ปรากฏทั้งการวางไว้ระหว่างพยัญชนะต้น และตัวสะกด และวางไว้บนรูปสระตัวหลัง ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 14 การใช้เครื่องหมาย + (ไม้กง)

คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
	คน	คน	17/1/2
	ผัว	ผัว	4/2/4
	เวา	เว้า	ใบหลบหน้า/1/1

3.4 เครื่องหมาย + (นิคหิต) ใช้แทนสระ ออ ที่ไม่มีตัวสะกด ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 15 การใช้เครื่องหมาย + (นิคหิต)

คำจากต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ที่มาของข้อมูล
	พอ	พอ	16/2/2
	ก็	ก็	12/2/3
	หอ	หอ	11/1/14

4. การใช้ตัวเลขที่พบในเรื่องจันตะหมุด

ตารางที่ 16 การใช้ตัวเลข

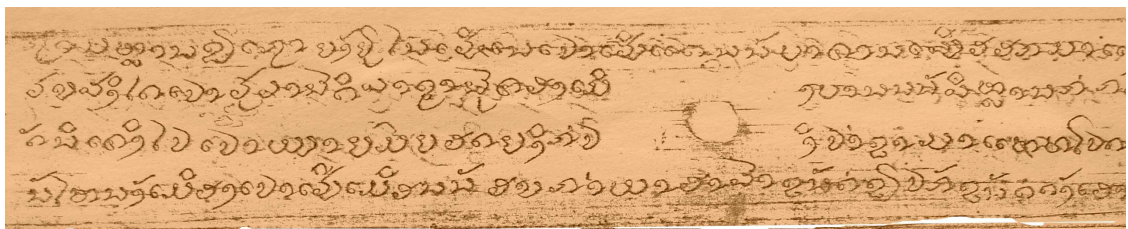
ตัวเลขปัจจุบัน	ตัวเลขในต้นฉบับ	ตัวเลขปัจจุบัน	ตัวเลขในต้นฉบับ
1		11	
2		12	
3		13	
4		14	
5		15	
6		20	
7		100	
8		101	

ตารางที่ 16 (ต่อ)

ตัวเลขปัจจุบัน	ตัวเลขในต้นฉบับ		ตัวเลขปัจจุบัน	ตัวเลขในต้นฉบับ
9			1220	
10			2000	

การใช้ตัวเลขไทยน้อยกว่าต้นฉบับเรื่องจันทะหมุด ปรากฏเป็น 2 ลักษณะคือ ใช้บอกจำนวนหน้าลานและใช้บอกจำนวนต่างๆที่ปรากฏตามเนื้อเรื่อง

ตัวอย่างที่ 1 อักษรไทยน้อย ลานที่ 12 หน้าลานที่ 1 ส่วนต้น

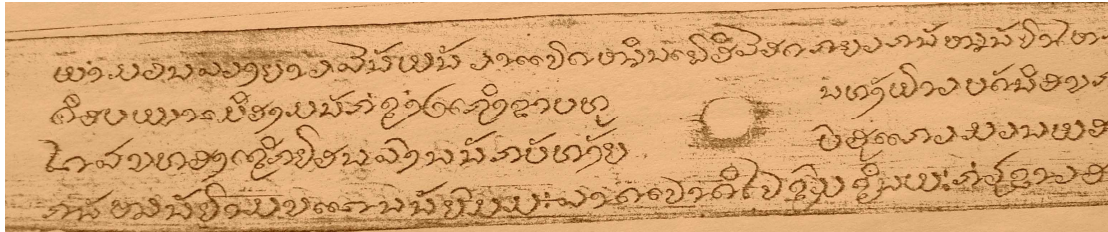
อักษรวิธีเดิม

1. ถามหลานข้อยเถายังอยู่ในเรือนเจ้าเฮยแต่นั้นบาคานเล็ชออกมา
2. รายสิ่งใดเจ้ารู้พิศลาชาผุของเมืองบ้านนั้นลือหลานกั๊ก
3. ดันนี้ เองใจเจ้าพยายมขอดยั้งก็จึงจำขามาแท้โจด
4. น้าโหน่งเมืองเจ้าเฮยเมื่อนั้นอายกำพาอาสาขันต่อข้อยจกขันต่อตั้งเอา

อักษรวิธีปัจจุบัน

1. ถามหลานข้อยเถายังอยู่ในเรือนเจ้าเฮยแต่นั้นบาคาญเลขออกมา
2. ฮ้ายสิ่งใดเจ้ารู้พิศลาชาผู้ครองเมืองบ้านนั้นลือหลานกั๊ก
3. (บ)คนี้ เองใจเจ้าพระยายมขอดยั้งก็จึงจำขามาแท้โจทย์
4. น้าโหน่งเมืองเจ้าเฮยเมื่อนั้นอายกำพาอาสาขันต่อข้อยจกขันต่อตั้งเอา

อักษรไทยน้อย ลานที่ 12 หน้าลานที่ 1 ส่วนปลาย

อักษรวิธีเดิม

1. พำมวณลวงยาวสนัพนัวแปดหมื่นเพื่อสอดคขวางกัหม่นอ้าไห
2. คีอบพญาเมืองมณักฆ่า๒ เถิงขาบทุนทังฟาวบตัน อ้าย
3. ไคสายทองเชือกฮอนลงนนักบั้งขันอุแควมวนพอ
4. กนัหม่นอ้ายมายแต่นัขมมะลาดเจาดีใจชมชื่นพะกรัขาวอ

อักษรวิธีปัจจุบัน

1. พำมวณลวงยาวสนัพนัวแปดหมื่นเพื่อสอดเกี่ยวกันหม่นอ้าไห
2. คีอคอบพระยาเมืองมณักฆ่า๒ เถิงกราบทูลทังฟาวบัดนี้ อ้าย
3. ไคสายทองเชือกหย่อนลงนนักบั้งขันอุแควมวลพริ้อ(ม)
4. กนัหม่นอ้ายมายแต่นัขมมะราชเจ้าดีใจชมชื่นพระก็สู้ข่าวอ

บทที่ 3

ศึกษาวิเคราะห์จันทะหมุด ในเชิงวรรณศิลป์

การศึกษาวិเคราะห์วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดในเชิงวรรณศิลป์ ผู้วิจัยจะศึกษาประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

เนื้อเรื่องย่อ

มีเมืองหนึ่ง ชื่อเมืองยมราช ครั้งหนึ่งชาวเมืองเข้าไปหาของป่าโดยพาสุนัขไปด้วย สุนัขได้พบจอมปลวกขนาดใหญ่จึงใช้เท้าขุดจนเป็นโพรง วันรุ่งขึ้นมีกลิ่นหอมออกมาจากโพรงนั้น ทำให้ทุกคนอยากรู้อากลิ่นหอมเกิดขึ้นเพราะเหตุใด รวมถึงพระยายมราชพระราชแห่งเมืองนั้นด้วย พระองค์ จึงให้ชาวเมืองหาที่มาของกลิ่นนั้น แต่ก็ไม่มีใครหาพบ จึงประกาศหาคนที่อาสาลงไปโพรงนั้นเพื่อจะดูว่ามีอะไรอยู่ข้างใน แต่ก็ไม่มีใครกล้าอาสาลงไป พระราชาจึงให้ราชบุรุษเรียกโหราจารย์มาเพื่อทำนายว่า ในโพรงนั้นมีอะไร และใครเป็นผู้มีบุญญาธิการที่จะลงไปโพรงนั้นได้ เมื่อโหราจารย์ตรวจดูฤกษ์ยามแล้ว ก็พูดว่า มีเมือง ๆ หนึ่งอยู่ภายใต้แผ่นดินนี้ กลิ่นหอมนี้มาจากพระกายของธิดาพระราชเมืองนั้น ผู้ที่จะลงไปเพื่อจะพานางขึ้นมาได้ก็คือชายกำพร้า ซึ่งอาศัยอยู่กับย่าจำสวนของพระองค์ พระราชาอยากได้นางหอมນั้นยิ่งนัก จึงรีบให้ราชบุรุษรีบไปนำตัวของชายกำพร้ามาโดยเร็ว

ในขณะนั้นมีชายกำพร้าคนหนึ่งชื่อ จันทะหมุด อาศัยอยู่กับย่าเฒ่าเพียงลำพังสองคน เมื่อราชบุรุษมาแจ้งพระประสงค์ของพระราช จึงไปเฝ้าพระราช และรับอาสาจะลงไป โดยให้พระราชทำอุ้มแก้ว และทำโช่ทองแทนเชือกเพื่อหย่อนตนลงไปโพรงนั้น

เมื่อเตรียมการเสร็จแล้ว จากนั้นจันทะหมุดก็นั่งในอุ้มแก้ว พวกทหารจึงหย่อนลงไปตามโพรงนั้น ใช้เวลาถึงเจ็ดวันเจ็ดคืนจึงไปถึงเมืองแห่งหนึ่งชื่อว่า เมืองลังกา ก็ได้พบกับย่าเฒ่าคนหนึ่ง และได้บอกกับย่าเฒ่าว่าตนมาเพื่อแสวงหาที่มาของกลิ่นหอม และจะนำไปถวายพระราช ย่าเฒ่าจึงบอกแก่จันทะหมุดว่า กลิ่นหอมนี้มาจากพระกายของราชธิดาเมืองนี้ชื่อนางเกษไกรสร รูปโฉมพระนางงามยิ่งกว่านางใดในเมืองนี้พระกายของพระนางหอมไปทั่วทั้งเมืองจันทะหมุดปรารถนาที่จะพบนางเมื่อย่าเฒ่าพิจารณารูปโฉมของจันทะหมุดแล้วเห็นว่าไม่เหมาะสมกับพระราชธิดา จึงแนะนำให้ไปหาช่างทอง ซึ่งมีความสามารถในการหล่อคน ให้มีรูปลักษณะหล่อเหลาและมีผิวพรรณงดงามดังทองได้จันทะหมุดจึงไปหาช่างทองตามคำแนะนำของย่าเฒ่าและขอร้องให้หล่อตัวให้

ช่างทองได้ทำตามคำขอของจันทะหมุด ได้ทำการหล่อตัวท้าวจันทะหมุดถึงสองครั้ง

ด้วยบุญญาธิการของจันทะหมุด แทนที่ร่างจะไหม้เป็นผุยผง กลับมีรูปโฉมงดงามดั่งพระอินทร์ เมื่อจันทะหมุดมีรูปโฉมงดงามแล้วได้กลับมาหาย่าเฒ่าและขอให้ย่าเฒ่าไปขอพระราชธิดาให้แก่ตน ย่าเฒ่าจึงไปขอให้ตามความประสงค์ของจันทะหมุด แต่พระราชาก็ยังไม่ยอมยกให้

ขณะนั้นมีกษัตริย์จากสามพระนครยกพลนับล้านคนมาเพื่อจะรบกับเมืองลังกาพระราชาส่งทหารออกไปรบหลายครั้ง แต่ก็พ่ายแพ้ย่อยยับกลับมาทุกครั้ง จันทะหมุดจึงเสนอตัวออกรบ โดยขอทหารติดตามไปเพียงสามร้อยคน ด้วยบุญบารมีและอิทธิฤทธิ์ของดาบวิเศษซึ่งได้รับมาจากพระอินทร์ตอนที่ทำการหล่อตัว จันทะหมุดสามารถรบชนะกษัตริย์จากสามนคร โดยไม่เสียไพร่พลแม้เพียงคนเดียว ได้นำเอาข้าวของช้างม้าไปถวายพระราชามือเมืองลังกาเป็นจำนวนมาก พระราชาก็ได้พระราชทานนางเกษไกรสรพระธิดาของพระองค์ให้อภิเษกสมรสแก่จันทะหมุด พร้อมทั้งมอบเมืองไพร่พลช้างม้าให้ท้าวจันทะหมุดปกครอง

ต่อมา จันทะหมุดระลึกถึงย่าเฒ่าเมืองยมราชและสัญญาที่ให้ไว้กับพระราชามือเมืองยมราชว่า อีกเจ็ดปีจะกลับคืนมา จึงทูลลาเจ้าเมืองลังกาเพื่อขึ้นมาเยี่ยมเมืองยมราชพร้อมกับนางเกษไกรสร โดยมอบดาบวิเศษไว้แก่พระราชามือเมืองลังกาเพื่อเอาไว้ปกป้องบ้านเมือง

เมื่อจันทะหมุดพร้อมนางเกษไกรสรเดินทางมาที่อุ้งแควแล้วก็ขึ้นไปทั้งสองพระองค์ ขณะนั้น เทวดาเห็นว่าพระยายมราชมีอภิสลจิตคิดจะฆ่าท้าวจันทะหมุด ขณะนี้จันทะหมุดไม่มีของวิเศษอันใดติดตัวเลย ถ้าท้าวจันทะหมุดขึ้นไปตอนนี้ จำต้องถูกพระยายมราชฆ่าตายเป็นแน่ จึงคิดบันดาลให้ผ้าสไบของนางเกษไกรสรผืนหนึ่งตกลง จันทะหมุดเห็นดังนั้น จึงรีบลงไปเพื่อจะเก็บ ขณะเดียวกันนั้น คนที่อยู่ข้างบนเห็นสายทองกระตุก จึงดึงเอานางเกษไกรสรขึ้นมาเพียงคนเดียว แล้วนำมาถวายพระราชามือ ส่วนจันทะหมุดก็เดินทางต่อไปเพื่อจะหาทางขึ้น ได้เร่ร่อนหาทางกลับมายังเมืองยมราช ได้พบหมูตัวหนึ่งอาศัยจะพาออกจากป่าแต่หมูกลับพาเข้าไปในป่าลึกยิ่งขึ้นแล้วทิ้งจันทะหมุดให้หลงอยู่ในป่านั้นเพียงลำพัง ด้วยบุญบารมีของจันทะหมุด พระอินทร์จึงแปลงกายลงมาเป็นนกจอกฟ้าพร้อมเรียกพวกพ้องนกอีกหนึ่งร้อยตัวมาทางปีกผสานกันให้จันทะหมุดขึ้นขึ้นพาออกจากป่านั้น วันหนึ่ง ขณะที่จันทะหมุดขึ้นต้นมะเดื่อ ได้มีหมูตัวหนึ่งคาบแก้ววิเศษเดินบนน้ำมา จันทะหมุดเห็นว่า เป็นแก้ววิเศษเพราะทำให้หมูเดินบนน้ำได้จึงโยนมะเดื่อให้กินห่างออกไปเรื่อย ๆ แล้วจึงรีบมาขโมยเอาแก้วไป ทำให้จันทะหมุดสามารถเดินบนน้ำได้ เมื่อเดินต่อไป

ได้พบเมือง ๆ หนึ่งผู้คนในเมืองเห็นเห็นรูปโฉมอันงดงามของท้าวจันทะหมุดจึงเลื่องลือกันทั้งเมือง พระราชาทราบความจึงให้ท้าวจันทะหมุดเข้าเฝ้า เมื่อได้พบก็ทรงมีพระทัยชื่นชมและอนุญาตให้ขอสิ่งของสิ่งหนึ่งได้จากพระองค์ ราชบุรุษได้ยกสิ่งของมาให้จันทะหมุดเลือก จันทะหมุดเห็นแก้วดวง

หนึ่งซึ่งมีลักษณะเหมือนแก้วที่ตนมีอยู่จึงทูลขอจากพระราชา พระราชาก็ทรงประทานให้ ซึ่งก็คือ แก้วดวงแม่ของแก้วที่จันทะหมดได้มาจากหมูตัวนั้น

เมื่อเดินต่อไปพบชายคนหนึ่ง ถือน้ำเต้าหะมา จึงเอาแก้วดวงลูกแลกกับน้ำเต้าของชายคนนั้น เมื่อได้น้ำเต้าแล้วก็เดินต่อไป ส่วนแก้วลูกเมื่อคิดถึงแก้วแม่ ได้หะกลับมายุ่งกับจันทะหมดดังเดิม จันทะหมดจึงสามารถหะเหินเดินอากาศได้ด้วยอานุภาพของน้ำเต้านั้น

เมื่อเดินต่อไปก็ได้พบกับคนถือขดหนังสามขดเดินมา จึงถามว่า ขดหนังที่ท่านคาบเอามา นี้ เป็นของวิเศษหรือว่าเป็นของกิน ชายผู้ถือหนังสามขดจึงกล่าวว่า ขดหนังนี้เป็นของวิเศษสามารถใช้ให้ไปทำอะไรก็ได้ ท้าวจันทะหมดจึงขอแลกกับแก้วเหมือนครั้งก่อน แก้วก็กลับมาเช่นเดียวกัน จันทะหมดจึงใช้ให้ขดหนังนั้นไปทำอะไรก็ได้ตามใจปรารถนา

เมื่อเดินต่อไป ได้พบเมืองแห่งหนึ่ง พระราชาของเมืองนี้ เป็นผู้มึนด คือมีพระโอรสศักดิ์สิทธิ์ เมื่อทราบข่าวว่าจันทะหมดเดินทางมายังเมืองของพระองค์ ก็ทรงให้เข้าเฝ้า จันทะหมดจึงขอเรียนมนต์จากพระองค์จนสำเร็จ จนมึนดปากศักดิ์สิทธิ์

ดังนั้น จันทะหมดจึงมีของวิเศษ 4 อย่าง คือ แก้ววิเศษ (ดวงแม่และดวงลูก) น้ำเต้า ขดหนัง และมนต์ปากศักดิ์สิทธิ์ เมื่อเดินต่อไปถึงชายทะเลได้พบเรือสำเภาของพ่อค้า จึงได้อาศัยสำเภาของพ่อค้าเดินทางไปจนถึงเขตแดนเมืองยมราช และได้ไปอยู่กับย่าเฒ่าของตน

ฝ่ายพระราชามือยมราช นับตั้งแต่ได้นางเกษไกรสรมา พระองค์ก็ไม่สามารถเข้าใกล้นางได้ เนื่องจากเมื่อเข้าใกล้นาง พระกายของนางจะร้อนดังไฟ พระองค์จึงหาวิธีต่าง ๆ นานา เพื่อจะได้พระนางเป็นมเหสี แต่ก็ไม่สำเร็จ เมื่อพระนางทราบว่าจันทะหมดได้เดินทางมาถึงแล้วและพักอยู่กับย่าเฒ่า จึงหนีออกไปอยู่กับท้าวจันทะหมด

เมื่อพระราชาทราบดังนั้นจึงส่งคนมารับนางคืนไป แต่จันทะหมดไม่ให้ พระราชาก็ส่งกองทัพนางไป กองทัพก็พ่ายแพ้กลับไปหลายครั้งเพราะของวิเศษเหล่านั้น พระราชาก็ยกกองทัพช้าง ม้าพร้อมกับไพร่พลเป็นจำนวนมากมาเอง แต่ก็พ่ายแพ้ต่อจันทะหมดอีก พระราชาก็หมดปัญญาที่จะต่อสู้ จึงยกเมืองพร้อมกับนางสนมกำนัลให้จันทะหมดครอง จันทะหมดปกครองเมืองด้วยธรรม ประชาชนในเมืองยมราชอยู่เย็นเป็นสุขตลอดมา

ต่อมา นางเกษไกรสรคิดถึงเมืองลังกา จึงทูลจันทะหมด ท้าวจันทะหมดจึงยกเมืองยมราชคืนให้แก่พญาชยราช และสั่งสอนให้พระองค์ปกครองประชาชนด้วยทศพิธราชธรรม ส่วนพระองค์ได้เมืองลังกา และได้ปกครองไพร่ฟ้าประชาชนด้วยทศพิธราชธรรมร่วมกับนางเกษไกรสร

แก่นเรื่อง

แก่นเรื่อง คือ แนวคิดหรือจุดสำคัญของเรื่อง ไม่ใช่เนื้อเรื่องหรือโครงเรื่อง แต่เป็นลักษณะสำคัญโดยเป็นส่วนรวมของเนื้อหา ซึ่งปรากฏในบทประพันธ์ตั้งแต่ต้นจนปลายเรื่อง เชื่อมโยงเรื่องทั้งหมดเข้าด้วยกัน โครงเรื่อง ฉาก ตัวละคร บทสนทนา และส่วนประกอบอื่น ๆ เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงแก่นเรื่องที่ผู้แต่งต้องการ สิ่งเหล่านั้นจะต้องมีความผูกพันสอดคล้องกับแก่นเรื่องโดยตลอด เป็นสิ่งที่ผู้ต้องการนำเสนอเป็นความหมายรวมของเรื่องทั้งเรื่อง และเป็นทักษะที่ผู้แต่งแสดงให้เห็นธรรมดา ธรรมชาติอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างของมนุษย์หรือทักษะที่ผู้แต่งมองดูความเป็นไปในโลกมนุษย์ แล้วนำมาแสดงให้ประจักษ์แก่ผู้อ่าน โดยใช้เนื้อเรื่องในวรรณกรรมเป็นเครื่องสื่อสาร¹

แก่นเรื่อง แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1 แก่นเรื่องใหญ่ หรือแนวคิดหลัก คือความคิดของเรื่องตลอดทั้งเรื่อง เป็นแก่นหรือแกนกลางของเรื่องที่เกี่ยวโยงกันตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง การดำเนินเรื่องจะเริ่มจากแก่นนี้ และจบลงด้วยการคลี่คลายของแก่นเดียวกันนี้

2 แก่นเรื่องย่อย หรือแนวคิดรอง คือแนวคิดเฉพาะตอนของเรื่องเป็นแนวคิดซึ่งแทรกอยู่ในเรื่องเพียงบางช่วงบางตอน เป็นแก่นหรือแกนกลางของพฤติกรรมหรือเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งดำเนินอยู่ในเรื่อง และมีความผูกพันเกี่ยวโยงกับแก่นเรื่องใหญ่ แก่นเรื่องย่อยนี้จะมีจำนวนเท่าใดก็ได้แล้วแต่ความต้องการของผู้แต่ง²

จากการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องจันทะหมุด พบว่า แก่นเรื่องใหญ่หรือแนวคิดหลักสอนให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังไม่ดูหมิ่นผู้ที่ด้อยกว่าตน โดยผ่านตัวละครคือจันทะหมุด ซึ่งเป็นคนกำพร้ายากจน เชื้อใจ รูปร่างหน้าตาไม่งดงาม เป็นผู้ด้อยทางด้านชาติกำเนิด แต่สุดท้าย กลับได้นางเกษไกรสรที่มีรูปโฉมงดงามปานนางฟ้า และเป็นพระราชปกรรองเมืองถึงสองเมือง แนวคิดหลักในเรื่องนี้ ผู้แต่งต้องการแสดงให้เห็นว่า คนเราแม้จะมีชาติกำเนิดที่ต่ำต้อยด้อยค่า แต่ก็สามารถประสบความสำเร็จในชีวิตเป็นเจ้าคนนายคนได้ ฉะนั้น จึงไม่ควรดูหมิ่นผู้ที่ด้อยกว่าตนในตอนท้ายของเรื่อง ผู้แต่งได้กล่าวถึงการไม่ควรดูหมิ่นผู้ที่ด้อยกว่าตน ดังข้อความต่อไปนี้

อ้ายกำพร้ายัง ได้นั่งเสวย เจ้าเฮย

¹ กุหลาบ มัลลิกมาศ, วรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521), 107-108.

² สมัย วรรณอุดร, “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมลาวเรื่องลำนุชบา” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร 2545), 92.

เห็นว่า	มีสุขแล้ว	อย่าท่ง ³ แถมตัม ⁴	
เห็นว่า	ทุกข์ขมอด ⁵ ไ้	อย่าได้ข่มเหง	เพิ่นเนอ
ลงเทื่อ	มีสุขแล้ว	ลงพลอยภาคต่ำ	ก็มี
ลงเทื่อ	ทุกข์ขมอดไ้	มันได้มั่งมี	เจ้าเฮย
ลงเทื่อ	สูงผ่านฟ้า	ลงพลอยเป็นต่ำ	ก็มี
ลงเทื่อ	ต่ำอ้อป้อ	มันป็น ⁶ ต่ำวสูง	เจ้าเฮย
ลงเทื่อ	ทุกข์ซ้ำไ้	จีข้างหลัง ⁷ หาบมีถัก	เฮาเฮย
ลงเทื่อ	สุขได้แบก	ไม้ดินเจ้าแอ้งโพง	
ลงเทื่อฝนลม	เหมือนคังฮ้อน	เดินทางปบเข้าฮ่ม	เฮาเฮย
ลงเทื่อ	แดดผ่านฟ้า	เสมอเพียงดงหนาว	

105/2-106/2

จากข้อความข้างต้น ผู้แต่งต้องการสื่อให้ผู้อ่านและผู้ฟังเห็นว่า คนจะเกิดมาด้อยต่ำหรือยากจนเฉยใจอย่าดูหมิ่นหรือข่มเหงรังแก บางคนเกิดมาสูงส่งมั่งมีเงินทอง เพียบพร้อมไปด้วยยศถาบรรดาศักดิ์ ก็อาจกลับกลายเป็นคนยากจนเฉยใจก็ได้ บางคนเกิดมาต่ำด้อยด้อยศักดิ์ เป็นลูกกำพร้า ยากจน แต่กลับสูงส่งถึงกับเป็นพระราชามหากษัตริย์ ดังเช่น จันทะหมุด ก็มี ซึ่งผู้แต่งได้สอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไป คือ โลกธรรม 8 ได้แก่ มีลาภ 1 เสื่อมลาภ 1 มียศ 1 เสื่อมยศ 1 นิินทา 1 สรรเสริญ 1 สุข 1 ทุกข์ 1⁸ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เป็นธรรมชาติของโลก ที่ทุกคนที่ถือกำเนิดเกิดมาในโลกจำต้องพบเจอทุกคน ไม่ว่าจะยากจนหรือร่ำรวย สูงส่งหรือด้อยต่ำ

แก่นเรื่องย่อย หรือแนวคิดรอง ในเรื่องจันทะหมุด จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า มีแก่นเรื่องย่อยหรือแนวคิดรอง พอสรุปได้ ดังนี้

1. ผู้แต่งมุ่งให้เห็นโทษของคตินหา คือความทะยานอยาก ผู้แต่งชี้ให้เห็นโทษของคตินหาว่า คนเราเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารนี้แล้วมีความทุกข์ก็เพราะคตินหา โดยเน้นระคะคตินหาหรือกามคตินหา กล่าวคือความมกมากในกามคุณซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่เป็นปมขัดแย้งทำให้เรื่อง

³ ถือ, รักษา, ตกแต่ง, ประดับ

⁴ เดิม, เพิ่ม

⁵ ลำบาก, ยากไ้

⁶ กลับคืนทางเก่า, ทำให้พลิกขึ้น

⁷ มอง

⁸ พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543),

ดำเนินต่อไป ในเรื่องคณานี้ ผู้แต่งแสดงออกโดยผ่านตัวละครคือพระยายมราชซึ่งอยากได้นางเกษไกรสรมาเป็นพระเทวี โดยยอมยกเมืองครึ่งหนึ่งให้กับผู้นำนางมาถวายได้ซึ่งความอยากนี้เองเป็นจุดเริ่มต้นของเรื่อง คือ จันทะหมุดเป็นผู้อาสา นางเกษไกรสรมาถวายพระยายมราช แต่จันทะหมุด กลับไปอยู่กินเป็นสามีภรรยากับนางเกษไกรสรเสียเอง ทำให้พระยายมราชโกรธ จึงส่งทหารไปเพื่อให้มาจันทะหมุด แต่ก็ไม่สำเร็จ จึงยกกองทัพออกไปด้วยตนเอง แต่ก็พ่ายแพ้กลับมาอีกจนเป็นที่อับอายแก่ราษฎรของตน จึงยอมยกเมืองยมราชให้จันทะหมุดครอบครอง ผู้แต่งมุ่งให้เห็นโทษของคณาซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่เป็นปมขัดแย้งทำให้เรื่องดำเนินต่อไป ดังจะเห็นได้จาก พระยายมราชซึ่งมากด้วยคณา ความทะยานอยาก มักมากในกามคุณ อยากได้ภรรยาของจันทะหมุดที่มีรูปโฉมงดงาม กายมีกลิ่นหอม มาเป็นเทวี เมื่อความทะยานอยากเข้าครอบงำ จึงมีใจคิดชั่ว พยายามจะฆ่าจันทะหมุดด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อจะได้นำเอานางเกษไกรสรมาเป็นพระเทวี แต่ก็กลับพ่ายแพ้ต่อจันทะหมุดทุกครั้งเพราะคณานั่น ดังข้อความต่อไปนี้

บัดนี้จักกล่าวถึง พญาเมืองเจ้า	เสวยเมืองคณิงมาก	
พระกัศิณโคร ^๙	เสียดาติเจ้า	ตีฆ้องปาวพล
บัดนี้ กูจัก	อยู่อ่อนท้าว	เสวยราชย์กินเมือง
สูง	ไปนำแหน	แห่เอาบาท้าว
		
บัดนี้เชิญที่	จอมหัวเจ้า	เมื่อทรงเสวยราชย์
ฝูงข้า	มวนคนเข้า	ถวยมอบเวนเมือง
บัดนั้น	พญาขมเจ้า	เวนเมืองด้าวส่วย
กับทั้ง	นางอ่อนน้อย	วางให้บ่เงิน เจ้าเฮย

102/2-103/2

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้แต่งมุ่งให้เห็นว่า สาเหตุที่คนเราเกิดมาต้องประสบทุกข์นั้น ก็เพราะคนเรานั้นมีคณา คือความทะยานอยากอยู่ เพราะคณาเป็นมูลเหตุแห่งทุกข์ แม้จะเป็นพระราชอาพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ปกครองเมืองใหญ่ มีเงินทองช้างม้าไพร่พลมากมาย เมื่อถูกคณาครอบงำ ทำกรรมชั่วต่าง ๆ ก็ต้องได้รับผลของกรรมที่ตนทำไว้ จากพระราชผู้ยิ่งใหญ่กลับกลายเป็นต้องยกเมืองของตนให้ผู้อื่นปกครอง ตนเองเป็นเพียงผู้อาศัย ซึ่งเป็นผลมาจากคณา คือความทะยานอยากของตน

^๙ ทำให้สมส่วนกัน

2. การพลัดพรากจากสิ่งรักเป็นทุกข์ คนที่มีความรัก ความผูกพันกัน ไม่ว่าจะเป็นความรักระหว่าง สามีภรรยา พ่อแม่กับลูก ข้าราชการใช้กับเจ้านาย หรือพี่กับน้อง เมื่อถึงคราวต้องพลัดพรากจากกัน ต่างฝ่ายก็จะเกิดความอาลัยอาวรณ์ โศกเศร้า เป็นทุกข์ ดังเช่น ตอนที่จันทะหมุดและนางเกษไกรสรต้องพลัดพรากจากกัน ทำให้จันทะหมุดและนางเกษไกรสรได้รับทุกข์เวทนาจากการที่ต้องพลัดพรากจากคนรักอย่างแสนสาหัส ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บัดนี้จักกล่าวถึง	จันทะหมุดท้าว	ค้างอยู่ในไพร	ก่อนแล้ว
โอนอ บากี้	โทเร ¹⁰ พลัด	ให้หานางแก้ว	
	บากราญให้	ไปมาฮ้องฮ่า	
ท้าวที้	เอาแต่มีมือ	กั้ง ¹¹ ฟ้าเหลียวหน้า	เบิ่งตาย
โอนอ	เวรใดเค	มาประจัญพรากคู่	กูเด
กูจัก	ตายอยู่ค้าง	ไปพรก้างผู้เดียว	เลนอ
เหลือพี	โจอมเจีย ¹² อุ้ม	แล้วเล่าพายไซน ¹³	เลนอ
บัดนี้	จอมแพงไกล	ห่างพระอวนสามน้อง	
เหลือพี	พาอวนข้าม	ศิริหลงป่า	มานอ
เถิงที่	ทางฮ่อมฮ้าย	พระอวนซ้อยเจีย ¹⁴ เอา	
เหลือพี	พาไซนข้าม	คงไพรไม้ไถ่	มานอ
มันหาก	มัน ¹⁵ ที่ฮ้าย	พาน้องจอนอน	
พีก็	เพื่อแขนค้อม ¹⁶	เอาอวนเอื้อม อุ่น	นอนนั้น
น้องก็	หลับไซดซ้อย	นำฮ้ายแคไพร	พีน่า
โอนอ พีก็	คิดเมื่อทรง	เสวยสร้างแทนเมือง	นำพี
	บุพพิคตาตั้ง	ทั้งน้องนั่งเสวย	พีน่า
โอนอคิดเมื่อ	ระงมแคนไค	ซุงซอประสงค้เสพ	ฮานัน

¹⁰ ไกล

¹¹ กัน, ขวางไว้, บังไว้ข้างบน

¹² ประคอง

¹³ เอาผ้าผูกห่อสะพายไป

¹⁴ นำหรือพาไปโดยให้ขี่หลัง

¹⁵ ยุ่ง, สับสน

¹⁶ คลุม, ห่ม

ระบำ	ดิงตองแคน	ไ้เสพพระองค์	พีน่า
โอนอ พี่ก็	คิดถึงห้อง	เมืองหลังบ้านเก่า	กายพูน
			
โอนอ ท้าวก็	ตีกให้	หานางย้อยยั้ง	
	สองฝ่ายแค้น	น้ำตาหยอ่ยยาวไหล	
นางเพื่อ	สะหลบท้าว ¹⁷	หิวหอดตายไป	
	เทพาผาย	ช่อยชูกินให้	

71/1-72/1

ความทุกข์ของนางเกษไกรสร ดังตอนที่นางต้องพลัดพรากจากจันทะหมด ทำให้นางได้รับทุกขเวทนายัง

โอนอนางก็	หอดหอดให้	หาบาวนอน
นางก็	กลิ้งเกลื่อนให้	ในแก้วพระยอดยนต์
เมื่อจัก	โคดลงลือ	กลัวตายน้อยหนึ่ง
นางก็	ก้มปิ่น ¹⁸ หน้า	ดูท้าวบ่เห็น
		
นางก็	ทรงทุกข์ให้	หาบาส้องอ้า

62/2

3. เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ย่อมคุ้มครองรักษาและช่วยเหลือคนดี คนมีบุญ เข้าทำนองที่ว่า “ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม” คือความดีย่อมคุ้มครองคนที่ทำความดี แนวคิดนี้ปรากฏในเหตุการณ์ในเรื่อง ดังตอนที่ พระอินทร์บันดาลให้จันทะหมดและนางเกษไกรสรต้องพลัดพรากจากกัน เพราะเห็นว่าถ้าให้จันทะหมดขึ้นไปตอนนี้จะสู้พระยายมราชไม่ได้ ต้องถูกพระยายมราชฆ่าตายและแย่งชิงนางเกษไกรสรไป ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้นก็จึง	ฮ้อนที่นั่ง	อินตาตนประเสริฐ	
อินทร์จึง	ตรัสส่องเยี่ยม	เห็นท้าวพรากพลอย ¹⁹	
ท้าวนี้	ไ้ของประเสริฐ	แล้ววางดาบไล่ไป	มานอ

¹⁷ ลืม, ลืมทั้งขึ้น

¹⁸ ผินกลับมองดู, หมุน

¹⁹ พลัดพราก, จากไป

เห็นว่า	ได้มั่งเหง้า	เมียแก้วลวดหลง	แท่นอ
อันว่า	ได้แก่นแก้ว	แล้วเล่าลืมหาว ²⁰	เลนอ
	ของเมืองคุณ	แห่งตนวางไว้	
อันว่า	สัสมะขันง้าว	ฮักษาคิชีวิต	
บาก็	ไล ²¹ วางปละ	บ่เอนำท้าว	
บัดนี้ ท้าวก็	ได้แก่นแก้ว	นางเกษไกรสร	เลนอ
เมื่อ	ผายคำทุกข์	แบ่งสองสามฮ้าง	
กันว่า ท้าวหาก	เมื่อถึงห้อง	พญายมเทวราช	กายพูน
พญาจัก	ฆ่าอ่อนท้าว	เอาแก้วมิ่งเมีย	บ่อย่าแล้ว
บัดนี้เฮาจัก	ปันคลให้	สองขาพรากคู่	กันเทิน
กันว่า	หายโศกแล้ว	เมื่อหน้าหากจักเห็น	

66/2-67/1

ในตอนที่พระยายมราชจะเข้าไกล้านางเกษไกรสร แต่ก็มีอาจล่วงเกินได้ เพราะกายนางร้อนคั่งไฟด้วยมีเทวดารักษานางไว้ ดังข้อความต่อไปนี้

พญา	เอนางขึ้น	คู่หอผาสาท
	ตกพวกพร้อม	แหนเจ้าลุ่มเทิง
พญา	เห็นสุบเจ้า	น้อยนางนงหอม
	ยินเพิงใจ	ถึกทรวงมะโนแม้ง
ท่ที่ว่า	คิงนางฮ้อน	เสมอไฟลนลาวก
พญา	ไกลบได้	คิงฮ้อนดังไฟ
ยศบ่สม	กษัตริย์แก้ว	นางหอมนงถ้าว
	คิงจิงฮ้อน	พญาเจ้าเพียกไกล

69/1

อีกตอนหนึ่ง ในตอนที่จันทะหมุดหลงอยู่ในป่าเพียงลำพัง หาทางออกไม่ได้ จึงวอนไห้ขอให้เทพดาช่วยเหลือ เมื่อนั้น พระอินทร์ตรวจดูโลกสงสาร จึงเนรมิตคนเป็นนกจอกฟ้าลงมาช่วยเหลือจันทะหมุด ดังข้อความต่อไปนี้

²⁰ คาบ

²¹ ปล่อย, ละทิ้ง, ละเลย, ลืม

เมื่อนั้น อินทร์จึง	หลัง ²² ผ่อ ²³ เอี่ยม ²⁴ เห็น โลกสงสาร	
อินทร์จึง	ทะยานคนลง	ช้อยชูปาท้าว
อินทร์ก็นิรมิตเป็น	นกจอกฟ้า	หลงประเทศบินมา
		
เมื่อนั้น	นกจอกฟ้า	ตัวประเสริฐคุณหลาย
นกก็	ทันเอาฝูง	ไพร่พลพอฮ้อย
พอเมื่อ	มาถึงแล้ว	ทำตนพ้อปีก
นกก็	ตบปีกเบื่อง	ซอนเข้าสวนสน
พอเมื่อ	สวนสอดเปื่อง	เปื่องปีกบรรบวณ ²⁵
นกก็	เชิญบาคราญ	จีกลางผยอง ²⁶ ฝ้าย ²⁷
เมื่อนั้น	โคมเจลาท้าว	จันทาขึ้นจี
นกก็	พาแจ่มเจ้า	บาท้าวแผ่นผยอง
นกก็	พาผยองขึ้น	กลางหาวอากาศ
	แยงพระคองคา	ถึงแปง ²⁸ ทั้งห้า
นั่นนั้น	แวน ²⁹ ขนาดกว้าง	แสนโยชนอนันต์
	แปงคองคา	ปั่นลงถึงพื้น
นกก็	วิวดขึ้น	แปงลงน้ำใหญ่
	มัม ³⁰ ที่ฮ้าย	พาท้าวเจด ³¹ ไป
นกก็	มิฤทธิ์แม้ง	พอประสมถึงฝั่ง
นกก็	พาแจ่มเจ้า	บาท้าวเจดลง

²² เล็ง,ดู

²³ ดู,คอยดู

²⁴ ชะโงก, โผล่ออก

²⁵ บริบูรณ์

²⁶ แผ่นโพน,เหาะไป

²⁷ ไป,มา

²⁸ ทำให้ดีเหมือนดังเก่า

²⁹ มาก,ยิ่ง

³⁰ พัน,ล่อง,เลย,ข้ามไปได้

³¹ ถลา

	ถึงสถานถ้า	ธรณีเพียงฮาบ	
	สีแจ่มเจ้า	บาท้าวออกเทิง ³²	
นกกี้	มายปีกออก	แล้วส่งบาคราญ	
			
ค้อมว่า	นกลั้งแล้ว	ลาบาทบินหนีไป	
นกกี้	กลายเป็นอินทร์	สู่สวรรค์เมืองฟ้า	
อินทร์ก็	เข้าสู่ห้อง	วิไลชนผาสาท	
มีหมู่	นางฟ้าล้อม	แฝงเฝ้าอเนกนง	เจ้าเฮย

73/2-76/1

4. ความกตัญญู หลักธรรมข้อนี้ ทางพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นเครื่องหมายของคนดี เป็นคุณธรรมที่พึงปฏิบัติต่อกัน จันตะหมุดได้ปฏิบัติธรรมข้อนี้ โดยได้ตอบแทนผู้ที่ช่วยเหลือตน ทุกคนดังตัวอย่างต่อไปนี้

ท้าวทัก	สุขอยู่สร้าง	เป็นเจ้าผ่านเมือง	
ท้าวทัก	บโศกฮ้อน	จักสังการใด	
	อยู่สบายชม	อเนกนงลือน้อย	
อันว่า	นายสองเฒ่า	เห็นถันชมชื่น	
เหมือนดัง	เป็นแม่เจ้า	บาท้าว แต่หลัง	
สองนาย	สุขอยู่สร้าง	นำหลายพร้อมพรา	
สองนาย	เป็นแม่เลี้ยง	นางแก้วยอดหอม	
อันว่า	สองนายเฒ่า	มีคนใช้ช่วง	
เป็นแต่	บุญแจ่มเจ้า	หลานน้อยเหลื่อมงำ	
นายบ่	ทุกข์ยากไ้	จักสังการใด	
	อยู่สบายทาน	อเนกนงประนมเฝ้า	
	สองนายเจ้า	กินทานบ่ขาด	
ใส่บาตร	ทั้งหยาดน้ำ	สองเจ้าพราเพ็ง	
อันว่า	พ่อช่างทองเฒ่า	ผู้เป็นนายช่างหล่อ	วันนั้น

³² เมืองบน, เมืองสูง

ช่างก็	สุขอยู่ช่อน ³³	บุญเจ้าแต่งตาง	
ฝูงหมู่	เสนาท้าว	ทั้งหลายขุนหมื่น	ก็ดี
เขาก็	สุขอยู่สร้าง	นำท้าวชู ³⁴ คน	
ขุนก็	บ่เดือดร้อน	จักสิ่งการใด	
	อยู่สบายสุข	อยู่กินนำ ³⁵ ท้าว	

113/2-114/2

แนวคิดหลักในวรรณกรรมเรื่องนี้ คืออย่าดูหมิ่นผู้ที่ด้อยกว่าตนโดยผู้แต่งสร้างตัวละคร คือจันทะหมุดให้มีชาติกำเนิดที่ต่ำต้อยด้อยทั้งทางฐานะและทางสังคมถูกสังคมเอาเปรียบกลั่นแกล้ง และดูหมิ่นดูแคลน แต่บั้นปลายกลับเป็นถึงเจ้าครองนคร เป็นที่เคารพนับถือของคนทั้งเมือง ส่วนแนวคิดรองในเรื่องนี้ คือโทษของตัณหา คือความทะยานอยาก โดยชี้ให้เห็นโทษของตัณหาว่า คนเราเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารนี้แล้วมีความทุกข์ก็เพราะตัณหา โดยเน้นระคะตัณหาหรือ กามตัณหา กล่าวคือความมกมากในกามคุณซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่เป็นปมขัดแย้ง ความทุกข์ที่เกิดจากการพลัดพรากจากกัน คนที่มีความรักความผูกพันกัน ไม่ว่าจะเป็นความรักระหว่าง สามภรรยา พ่อแม่กับลูก ข้าราชการกับเจ้านาย หรือพี่กับน้อง เมื่อถึงคราวต้องพลัดพรากจากกัน ต่างฝ่ายก็จะเกิดความอาลัยอาวรณ์ โศกเศร้า เป็นทุกข์ เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ย่อมคุ้มครองรักษาและช่วยเหลือคนดี คนมีบุญ เข้าทำนองที่ว่า “ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม” คือความดีย่อมรักษาผู้ทำความดี และความกตัญญูกตเวที ซึ่งหลักธรรมข้อนี้ ทางพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นเครื่องหมายของคนดี เป็นคุณธรรมที่พึงปฏิบัติต่อกัน

โครงเรื่อง

โครงเรื่อง คือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแก่ตัวละคร และการกระทำของตัวละคร³⁶ เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อเรื่องที่แสดงถึงปัญหาหรือข้อขัดแย้ง อาจเป็นตอนที่เนื้อเรื่องมีปัญหาหรือขัดแย้งด้านเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของตัวละครหรือขัดแย้งในจิตใจของตัวละครเอง³⁷ แต่ละเหตุการณ์จะต้องมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันเป็นเหตุเป็นผล ก็คือเหตุการณ์หนึ่งจะต้องส่งผลกระทบให้เกิด

³³ สูงกว่าเดิม

³⁴ ถ้วน, ครบ, ทุก

³⁵ ค้ำ, กับ

³⁶ วิทย์ ศิวศิริยานนท์, วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2513), 86.

³⁷ กุหลาบ มลลิกมาส, วรรณคดีวิจารณ์, 99.

อีกเหตุการณ์หนึ่งตามมาและต่อเนื่องกันไปเป็นลูกโซ่จนกว่าเรื่องนั้นจะจบลง คำว่าเหตุการณ์ในที่นี้ หมายรวมถึงทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการกระทำ คำพูด การตัดสินใจ หรือการเปลี่ยนทัศนคติ ความเชื่อของตัวละครที่ส่งผลให้เหตุการณ์ในเรื่องเปลี่ยนแปลงหรือพลิกผันเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเกี่ยวพันกับตัวละครทั้งสิ้น ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า โครงเรื่องกับตัวละครเป็นองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก³⁸

กุหลาบ มัลลิกมาศ กล่าวถึง ลักษณะโครงเรื่องของนวนิยาย เรื่องสั้น บทละครและนิทานไว้ว่า โครงเรื่องมีลักษณะใกล้เคียงกับเนื้อเรื่อง แต่สั้นและสังเขปความกว่า โครงเรื่องที่ดี และที่ผู้อ่านนิยม คือ โครงเรื่องที่มีปัญหาหรือความขัดแย้ง ที่สำคัญเกิดขึ้นกับตัวเอก เป็นปัญหาที่มีความเข้มข้นมีอิทธิพลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหรือมีผลกระทบอย่างแรงต่อวิถีชีวิตของตัวละคร ลักษณะความขัดแย้งมี 3 แบบ คือ

1. ปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างตัวเอกกับคู่กรณีหรือกับบุคคลอื่น เช่น คนดีต่อสู้กับคนชั่ว แม่ผัวกับลูกสะใภ้
2. ปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสิ่งต่อต้านบีบบังคับมนุษย์จากอำนาจภายนอก เช่น ภัยธรรมชาติ สภาพสังคม เป็นต้น
3. ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างตัวเอกของเรื่องกับตัวเอง อาจเป็นความขัดแย้งด้านกายภาพ เช่น ความพิการ ด้านอารมณ์ ด้านศีลธรรม เป็นต้น³⁹

โครงเรื่องในเรื่องจันทะหมุด ถึงแม้จะมีเหตุการณ์น้อย การดำเนินเรื่องไม่สลับซับซ้อน แต่มีปัญหาและความขัดแย้งจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากพฤติกรรมของตัวละครและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่แวดล้อมเป็นเหตุเป็นผลมีลักษณะต่อเนื่องกัน ตามลำดับดังนี้

ตารางที่ 17 โครงเรื่องวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด

1	ชาวเมืองเข้าไปหาของป่า ได้ขูดจอมปลวก และมีกลิ่นหอมออกมาจากจอมปลวกล้วน
2	รุ่งเช้า ชาวเมืองทุกคนต่างแตกตื่นเพราะได้กลิ่นหอมนั้นทุกคน จึงไปแจ้งแก่พระยาขมราช พระยาขมราชจึงให้ออกตามหาที่มาของกลิ่นหอมนั้น

³⁸ ยูวาส์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์พัฒนา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542), 111.

³⁹ กุหลาบ มัลลิกมาศ, วรรณคดีวิจารณ์, 106.

ตารางที่ 17 (ต่อ)

3	โหราทำนายว่า ภายได้แผ่นดินเมืองยมราชนี้มีเมืองอยู่เมืองหนึ่ง พระธิดาของกษัตริย์เมืองนี้มีรูปโฉมงดงาม ภายของนางมีกลิ่นหอมไปไกลพันวาร้อยโยชน์
4	พระยายมราชอยากได้นางที่มีกลิ่นหอมนั้นมาเป็นพระเทวี
5	จันทะหมุดอาสาพระยายมราชลงไปเพื่อนำนางมาถวาย โดยขอให้ทำอุ้งแก้วหย่อนตนลงไปไปในโพรงนั้น และสัญญาว่าอีก 7 ปี จะกลับขึ้นมา
6	จันทะหมุดถึงเมืองลังกา ได้ไปอาศัยอยู่กับย่าเฒ่าขอทาน และได้บอกจุดประสงค์ที่ตนมายังเมืองลังกา ย่าเฒ่าเห็นรูปร่างจันทะหมุดไม่หล่อเหลา ไม่เหมาะสมกับนางเกษไกรสรจึงแนะนำให้ไปหล่อตัวกับนายช่างทอง
7	นายช่างทองหล่อตัวให้จันทะหมุดจนสำเร็จทำให้จันทะหมุดมีรูปร่างเหมือนดังพระอินทร์
8	จันทะหมุดขอให้ย่าเฒ่าไปสู้ขอนางเกษไกรสรกับพระราชาเมืองลังกา แต่พระราชาไม่ยอมยกให้
9	พระราชาจากสามนครยกทัพมาเพื่อจะขอนางเกษไกรสรไปเป็นเทวี แต่พระราชาเมืองลังกาไม่ยอมยกให้ จนต้องรบกันถึงสองครั้ง พระราชาเมืองลังกาก็พ่ายแพ้
10	จันทะหมุดอาสาออกรบกับพระราชาจากสามนครซึ่งมีกำลังทหารนับล้านคน แต่จันทะหมุดมีกำลังทหารเพียง 300 คน
11	ด้วยอาณัติของดาบวิเศษ จันทะหมุดจึงรบชนะเจ้าจากสามนคร โดยไม่เสียไพร่พลแม้แต่เพียงคนเดียว
12	พระราชาเมืองลังกาได้มอบเมืองให้จันทะหมุดปกครอง พร้อมทั้งพระราชทานนางเกษไกรสร
13	จันทะหมุดนึกถึงคำสัญญาที่ให้ไว้กับพระยายมราชว่าจะกลับมาภายใน 7 ปี จึงเดินทางกลับเมืองยมราชพร้อมกับนางเกษไกรสร
14	พระอินทร์เห็นว่า ถ้าจันทะหมุดขึ้นไปเมืองยมราชตอนนี้ต้องถูกพระยายมราชฆ่าตาย และชิงนางเกษไกรสรไปเป็นแน่ จึงบันดาลให้ฟ้าสวบนางเกษไกรสรหลุด จันทะหมุดจึงลงจากอุ้งแก้วเพื่อเก็บให้ คนที่อยู่ข้างบนจึงดึงนางเกษไกรสรขึ้นไปเพียงคนเดียว เป็นเหตุให้ทั้งสองจึงต้องพลัดพรากจากกัน

ตารางที่ 17 (ต่อ)

15	ด้วยบุญบารมีของนางเกษไกรสร ทำให้กายของนางร้อนจนพระยายมราชผู้มีจิตใจบาป หยาบช้าไม่สามารถเข้าใกล้นางได้
16	จันทะหมดเดินทางไปเมืองยมราชเพียงคนเดียว ได้พบผู้ครอบครองของวิเศษต่าง ๆ ระหว่างทาง และได้แลกเปลี่ยนของวิเศษกัน ด้วยเหตุนี้ จันทะหมดจึงมีของวิเศษต่าง ๆ คือ แก้ว หนังสือสามชด น้ำเต้า และได้เรียนมนต์ปากศักดิ์สิทธิ์
17	จันทะหมดขออาศัยเดินทางไปกับพ่อค้าเรือสำเภา จนถึงเมืองยมราช
18	นางเกษไกรสรแอบหนีพระยายมราชไปอยู่กับจันทะหมด
19	พระยายมราชโกรธ จึงยกกองทัพมาเพื่อฆ่าจันทะหมดและชิงนางเกษไกรสรกลับคืน
20	จันทะหมดรบชนะพระยายมราชถึงสองครั้งเพราะใช้ของวิเศษที่ได้มาระหว่างทาง เหล่านั้น
21	พระยายมราชยอมแพ้ ได้มอบเมืองพร้อมทั้งทรัพย์สินเงินทองช้างม้าและไพร่พลให้ จันทะหมดและนางเกษไกรสรครอบครอง
22	นางเกษไกรสรคิดถึงพ่อแม่ที่อยู่เมืองลังกา
23	จันทะหมดมอบเมืองคืนให้แก่พระยายมราชปกครอง และพานางเกษไกรสรกลับไป ครองเมืองลังกา
24	จันทะหมดได้ครองรักกับนางเกษไกรสรและปกครองไพร่ฟ้าประชาชนด้วย ทศพิธราชธรรมอย่างมีความสุข

โครงเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ ผู้แต่งได้เชื่อมโยงพฤติกรรมของตัวละครและเหตุการณ์ในแต่ละตอนให้
ประสานสอดคล้องกันตามลำดับ ดังนี้

สถานการณ์ตอนเปิดเรื่อง	สุนัขขูดจ่อมปลวกเป็นโพรง มีกลิ่นหอมออกมาจากโพรงนั้น จนเป็นที่สงสัยของคนทั่วไป จันทะหมดจึงรับอาสาจากพระ ยายมราชเพื่อตามหากลิ่นหอมนั้น
ปัญหาเริ่มปรากฏ	จันทะหมดพบนางเกษไกรสรและได้นางเป็นภรรยา จึงพา กลับเมืองยมราช แต่ต้องพลัดพรากจากกัน โดยนางเกษไกร สรขึ้นมาได้เพียงคนเดียว ด้วยความงามของนางทำให้พระยา ยมราชต้องการจะได้นางเกษไกรสรเป็นพระเทวี

การพัฒนาเรื่อง	จันทะหมุดเมื่อพลัดพรากจากนางเกษไกรสร ต้องเดินทาง ล่าพังในป่า จนสามารถกลับมายังเมืองยมราชได้สำเร็จ พร้อมทั้งได้ของวิเศษติดตัวกลับมาอีก 4 อย่างคือ แก้ว หนึ่ง สามชด น้ำเต้า และมนต์ปากศกดิ์สิทธิ์
การคลี่คลายเข้าสู่จุดจบของปัญหา	ด้วยของวิเศษที่จันทะหมุดได้มาระหว่างทาง ทำให้จันทะ หมุดสามารถรับชนะพระยายมราช ได้นางเกษไกรสรคืนมา
จุดจบของปัญหา	จันทะหมุดและนางเกษไกรสรครองเมืองร่วมกันอย่างมี ความสุข

การวางโครงเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ ผู้แต่งได้เชื่อมโยงพฤติกรรมของตัวละครและเหตุการณ์ของแต่ละตอนให้สอดคล้องกันตามลำดับ โครงเรื่องจึงไม่ซับซ้อน โดยกวีกำหนดให้ตัวเอกของเรื่องถือกำเนิดในตระกูลของคณยาจกจนเชื่องใจ เป็นลูกกำพร้าแต่ต้องรับอาสาจากพระยายมราชไปยังเมืองลังกาเพื่อนำนางเกษไกรสรมาถวาย แต่จันทะหมุดได้นางเกษไกรสรเป็นภรรยาแล้ว และจะพานางขึ้นมาจากภู แต่นางเกษไกรสรขึ้นมาได้เพียงคนเดียว เป็นสถานการณ์ตอนเปิดเรื่อง ปัญหาเริ่มปรากฏเมื่อพระยายมราชต้องการจะได้นางเกษไกรสรเป็นเทวีโดยกักตัวนางไว้ในวังส่วนจันทะหมุดต้องเร่ร่อนไปในป่าเพียงล่าพังเพื่อกลับมายังเมืองยมราช ระหว่างการผจญภัยของจันทะหมุดนี้ ผู้แต่งพัฒนาเรื่องโดยกำหนดให้จันทะหมุดได้ของวิเศษมาครอบครองถึง 4 อย่าง เพื่อใช้เป็นอาวุธในการคลี่คลายเข้าสู่จุดจบของปัญหา โดยจันทะหมุดใช้ของวิเศษเหล่านั้นเป็นอาวุธในการต่อสู้กับพระยายมราชจนได้รับชัยชนะซึ่งนำไปสู่จุดจบของเรื่องคือ จันทะหมุดได้นางเกษไกรสรคืนและได้ครองเมืองร่วมกับนางเกษไกรสรอย่างมีความสุข

การดำเนินเรื่อง

การดำเนินเรื่อง หรือ การเล่าเรื่อง คือ การลำดับเหตุการณ์ของเรื่อง มีการเริ่มต้นเนื้อเรื่อง และการลงท้าย

วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดมีการดำเนินเรื่องแบบเล่าตามลำดับปฤติทิน คือ เรื่องเกิดก่อนเล่าก่อน เรื่องเกิดทีหลังเล่าทีหลังไปตามลำดับ⁴⁰ ดังนี้

⁴⁰ กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์, 117.

การเริ่มต้น กวีเริ่มต้นด้วยธรรมเนียมการกล่าวสรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้าและตั้งความปรารถนาของกวี

เนื้อเรื่อง กวีเล่าตามลำดับปฏิทิน คือ เรื่องเกิดก่อนเล่าก่อน เรื่องเกิดทีหลังเล่าทีหลังไปตามลำดับ มีการสลับเหตุการณ์แทรกเข้ามาในบางตอน คือ กล่าวถึงเหตุการณ์ในปัจจุบันก่อนแล้วย้อนกลับไปกล่าวถึงอดีต แล้วย้อนมาปัจจุบันอีก

การลงท้าย กวีลงท้ายด้วยการพรรณนาถึงความสุขในด้านต่าง ๆ ที่ตัวละครเอกซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ได้รับ เป็นการสรุปเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังนำเอาพฤติกรรมของตัวละครเอกและคติธรรมที่ได้จากเนื้อเรื่องเป็นแบบอย่างไปใช้ในการดำเนินชีวิต

ตัวละคร

ตัวละคร คือบุคคลที่กวีหรือผู้แต่งสมมติขึ้นว่าเป็นผู้กระทำเหตุการณ์นั้น ๆ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเรื่องที่ทำให้เรื่องดำเนินไปได้ ถ้าไม่มีตัวละครก็ไม่มีเรื่อง ยิ่งตัวละครมากก็ยังมีเรื่องมาก⁴¹ เพราะตัวละครเป็นผู้มีบทบาทหรือเป็นตัวเชื่อมโยงเนื้อเรื่องให้ดำเนินไปตามโครงเรื่องที่ผู้แต่งวางไว้ ดังนั้นตัวละครจึงเป็นสิ่งสำคัญของเรื่อง เพราะจะทำให้ผู้อ่านมองเห็นได้ว่าตัวละครมีความเกี่ยวข้องกับโครงเรื่อง เหตุการณ์ในเรื่องและทำให้เรื่องดำเนินไปสู่จุดหมายที่วางไว้ ทั้งยังเป็นสิ่งที่ทำให้คุณค่าของวรรณคดีแต่ละเรื่องเด่นขึ้นหรือด้อยลง⁴² ตัวละครในวรรณกรรมอีสานจะมีตัวละครเกือบจะเป็นบุคลิกเดียวกันโดยเฉพาะตัวเอกของเรื่องมักจะเน้นให้เห็นว่าเป็นผู้มีบุญญาธิการ และเป็นพระโพธิสัตว์ที่เสวยพระชาติเพื่อบำเพ็ญบุญบารมี ฉะนั้นในชาติที่เป็นชาคนี่ จึงต้องชดใช้หนี้เวร อันเป็นผลวิบากกรรมของชาติปางก่อน ตัวเอกในวรรณกรรมเกือบทุกเรื่องของภาคอีสาน จึงมักจะถูกรังแกจากตัวละครฝ่ายอสุร แต่ด้วยบุญบารมี และกุศลกรรมของพระเอกจึงได้ช่วยให้รอดพ้นจากภัยพิบัติ ในที่สุดฝ่ายอสุรยอมเป็นผู้ชนะเสมอส่วนตัวละครอื่นๆ มักจะมีบทบาทน้อย นั่นคือเป็นตัวเสริมในการดำเนินเรื่อง⁴³

ในเรื่องจันทะหมุด ตัวละครเอกฝ่ายชายเป็นผู้มีบุญญาธิการ คือมีศิลปะศาสตร์ มีของวิเศษที่ได้มาด้วยบุญบารมี รวมถึงมีคุณธรรมและมีรูปงามตามแบบฉบับของพระเอกในวรรณคดีไทย ส่วนตัวละครเอกฝ่ายหญิงมีบทบาทไม่มากนักแต่ก็เป็นนางแก้วคู่บารมีของพระเอก ส่วนตัวละครอื่น ๆ เป็นเพียงตัวละครบริวารคือเป็นกลุ่มตัวละครที่มาเสริมในการดำเนินเนื้อเรื่อง ตัวละคร

⁴¹ เถลิง พันธุ์เถลิง, *หลักการวิจารณ์วรรณคดี* (นครศรีธรรมราช : ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครู นครศรีธรรมราช, 2526), 105.

⁴² สมัย วรรณอุดร, “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมลาวเรื่องลำพูบ”, 121.

⁴³ ธวัช ปุณ โนทก, *วรรณกรรมภาคอีสาน*, 78.

ส่วนใหญ่จะเป็นตัวละครมนุษย์ ส่วนตัวละครอมมนุษย์จะมีบทบาทไม่มากนัก เป็นเพียงตัวที่คอยช่วยเหลือตัวเอกของเรื่องโดยปรากฏกายในรูปแบบอื่น ๆ เช่น พระอินทร์แปลงกายลงมาเป็นนกจอกฟ้า เป็นต้น ตัวละครอื่น ๆ ก็ไม่มีบทบาทเด่นมากนักเช่นกัน ซึ่งรวมถึงตัวละครเอกฝ่ายหญิงด้วย

ตัวละครที่ใช้ดำเนินเรื่องในเรื่องจันทะหมุดมี 20 ตัวดังนี้

1. ตัวละครที่เป็นมนุษย์มี 15 ตัวคือ ท้าวจันทะหมุด นางเกษไกรสร พระยายมราช เฒ่าสองฝั้วเมีย (ชาวเมืองยมราช) ย่าเฒ่า (ชาวเมืองยมราช) พระราชาเมืองลังกา ย่าเฒ่าขอทาน (ชาวเมืองลังกา) นายช่างทอง บักปอม (ลูกชายช่างทอง) เจ้าจากสามนคร อิศูรย์เจ้า ชายผู้คอนหนังสือสามขด ชายเฒ่าผู้เป่าน้ำเต้า พระยาปากยา นายสำเภา

2. ตัวละครอมมนุษย์มี 5 ตัวดังนี้ คือ พระอินทร์ แม่ธรณี สุนัข หมุ (ตัวประเสริฐ) หมุ (ตัวร้าย)

ในตัวละครมนุษย์และอมมนุษย์ทั้ง 20 ตัว กวีใช้ตัวละครหลัก 2 ตัว คือจันทะหมุดซึ่งเป็นตัวละครเอกฝ่ายชายเป็นตัวหลักในการดำเนินเรื่อง รวมถึงตัวละครเอกฝ่ายหญิงคือนางเกษไกรสร ซึ่งมีบทบาทในเรื่องไม่มากนัก แต่ก็เป็นตัวเปิดเรื่อง คือ กายนางมีกลิ่นหอมเป็นสาเหตุให้พระเอกต้องออกตามหา ส่วนตัวละครอื่นๆ คือ พระยายมราช เฒ่าสองฝั้วเมีย (ชาวเมืองยมราช) ย่าเฒ่า (ชาวเมืองยมราช) พระราชาเมืองลังกา ย่าเฒ่าขอทาน (ชาวเมืองลังกา) นายช่างทอง นายปอม เจ้าจากสามนคร อิศูรย์เจ้า ชายผู้คอนหนังสือสามขด ชายเฒ่าผู้เป่าน้ำเต้า พระยาปากยา และนายสำเภา และตัวละครอมมนุษย์ คือ พระอินทร์ แม่ธรณี สุนัข หมุ (ตัวประเสริฐ) หมุ (ตัวร้าย) เป็นตัวละครรองที่มีบทบาทน้อย เป็นเพียงกลุ่มตัวละครบริวารที่มาเสริมในการดำเนินเนื้อเรื่อง

การศึกษาวเคราะห์ตัวละคร ผู้วิจัยมุ่งเน้นที่จะวิเคราะห์ตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่อง โดยเลือกวิเคราะห์ตัวละครที่มีพฤติกรรมทำให้เนื้อเรื่องดำเนินไป ดังนี้

1. ตัวละครเอก

ตัวละครเอก เป็นตัวละครหลักที่ใช้ในการดำเนินเรื่อง ทำให้เรื่องดำเนินไปโดยเหตุการณ์ ปมปัญหา ความขัดแย้งต่าง ๆ จะเกิดขึ้นกับตัวละครเอกไปจนจบเรื่อง กล่าวคือเป็นตัวละครที่เกี่ยวข้องกับตัวเรื่องมากที่สุด

1.1 ตัวละครเอกฝ่ายชาย คือจันทะหมุดเป็นตัวละครที่มีบทบาทมากที่สุดในเรื่อง เป็นผู้ที่มิรูปร่างหน้าตางดงามดังพระอินทร์และมีผิวงดงามดังทอง เพราะได้รับการหล่อตัวจากนายช่างทองจนออกมาเป็นรูปงดงามจนเป็นที่คลั่งไคล้ของเหล่าหญิงสาวโดยทั่วไป แม้เหล่าบุรุษเมื่อเห็นรูปโฉมของจันทะหมุดก็ชื่นชมเอ็นดู เนื่องจากเป็นผู้มีบุญญาธิการมาเกิด ดังในตอนท้ายของเรื่อง กวีได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “จันทะหมุด ผู้องค์พุทธโธ” แสดงให้เห็นว่า จันทะหมุดเป็นพระโพธิสัตว์

ที่จุติลงมาเพื่อบำเพ็ญบารมี แต่มีกำเนิดแตกต่างจากวรรณกรรมนิทานทั่ว ๆ ไป ซึ่งส่วนมากตัวละครเอกมักเป็นกษัตริย์ แต่จันทะหมุดถือกำเนิดมาเป็นคนกำพร้า ยากจน ภูมิปัญญาต่ำ เน้นชีวิตเยี่ยงคนในชนบททั่ว ๆ ไป แต่ด้วยบารมี คุณธรรมและความสามารถที่มีอยู่เหนือบุคคลอื่น ทำให้เป็นวีรบุรุษในอุดมคติของบุคคลทั่วไป แนวการสร้างตัวละครในวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดนี้ กวีสร้างตัวละครกำพร้าให้มีความสมจริงคือมีชาติกำเนิดที่ต่ำต้อย อาภัพอับจน ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากตัวละครอื่น ๆ ในด้านต่อไปนี้คือ

1. ด้านชาติกำเนิด จันทะหมุดมีชาติกำเนิดที่ต่ำต้อย อาภัพอับจน ขาดบิดามารดาอาศัยอยู่กับย่าเฒ่าเพียงสองคน ไร้ญาติพี่น้องดูแลเอาใจใส่ ไม่มีมรดกหรือทรัพย์สินสมบัติใด ๆ ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด

2. ด้านสังคม เนื่องจากจันทะหมุดเป็นผู้ด้อยทางด้านชาติกำเนิด ยากจนขาดที่พึ่ง จึงเป็นผลให้มีสถานภาพด้อยทางสังคม ถูกดูหมิ่นดูแคลน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่ได้รับความเป็นธรรมจากชนชั้นปกครอง โดยจันทะหมุดถูกพระยายมราชสั่งให้ลงไปยังเมืองลังกาเพื่อหาที่มาของกลิ่นหอม ก็รับอาสาลงไปโดยเต็มใจ

3. ด้านบุญญาธิการ ในตอนที่จันทะหมุดไปขอหล่อตัวกับนายช่างทอง นายช่างทองกล่าวว่าผู้มีบุญญาธิการเท่านั้น รูปจึงจะออกมางดงาม แต่ผู้มีบาป ร่างก็จะไหม้เป็นผุยผง แต่ด้วยบุญญาธิการของจันทะหมุด รูปจึงออกมางดงามยิ่ง

พ่อก็	หลังอุปเจ้า	ทั่วเทศจันทะหมุด	
ก็หาก	ดูงามสุด	สิ่ง ⁴⁴ อินทร์ลงแต่ ⁴⁵	
	ถึง ⁴⁶ กลมสวย	ธนูทองก็วก่อง	งามนอ
	สองฝ่ายแค้น	คือชื่อย่อยหยาดลง	
อันนี้ เป็นแต่	บุญแจ่มเจ้า	หลายชาตินามา	แลนอ

30/2

นอกจากนี้ จันทะหมุดยังได้ของวิเศษต่าง ๆ อีกมากมาย คือ ดาบกายสิทธิ์ แก้ววิเศษ หนังสือสามชด น้ำเต้า เพื่อเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการเดินทางและเป็นอาวุธประจำกายเพื่อใช้ในการต่อสู้กับศัตรู นอกจากนี้ การผจญภัยของจันทะหมุดแม้จะลำบากได้รับอันตรายเพียงใด แต่กวีก็สร้างความอบอุ่นใจให้ตัวละคร โดยเมื่อบอกเล่าพระแม่ธรณีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ก็จะ

⁴⁴ เณร

⁴⁵ วาด

⁴⁶ ร่างกาย, ตัว

ได้รับการปกป้องคุ้มครองและช่วยเหลือจากสิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านี้เสมอ แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีบุญญาธิการของจันทะหมุด

4. ด้านลักษณะนิสัย พบว่า ลักษณะนิสัยของจันทะหมุด มีลักษณะดังนี้ คือ

4.1 มีความกล้าหาญ ดังตอนที่พระยายมราชหาผู้ที่รับอาสาเพื่อลงไปในโพรง โดยขอมยกเมืองให้ครองกึ่งหนึ่ง แต่ก็ไม่มีใครกล้าอาสาลงไป แต่ด้วยความที่จันทะหมุดเป็นผู้มีความกล้าหาญ สมกับเป็นวีรบุรุษ จึงรับอาสาโดยเต็มใจเพียงคนเดียว โดยไม่ขอคนติดตามลงไปแม้แต่คนเดียว แสดงให้เห็นถึงความเป็นวีรบุรุษในอุดมคติของบุคคลทั่วไปอย่างแท้จริง

เมื่อนั้น	อ้ายกำพร้าว	อาสาขันต่อ	
ข้อยจัก	ขันต่อตั้ง	เอาได้มอบถวญ	
ทอว่า	หาให้ได้	สายทองเชือกหย่อน	ลงนั้น
กับทั้ง	ขนด้อยแก้ว	โดยได้พรวมวล	
	ล่องยาวสั้น	พันวาแปดหมื่น	
เพื่อ	สอศเกี่ยวกัน	มันอย่าให้มาย ⁴⁷	

12/1-12/2

4.2 มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ดังตอนที่ จันทะหมุดเข้าเฝ้าพระยาปากยาเพื่อขอเรียนมนต์ ท้าวจันทะหมุดก็มีใจนอบน้อม เจริญด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน พระยาปากยามีใจชื่นชม จึงยินยอมสอนมนต์ให้

เมื่อนั้น ท้าวก็	ปากจ้อยจ้อย	อ้อยอินอ้อย ⁴⁸ พญา	
เป็นที่	คำลือชา	อ่อนหวานมัทธูช้อย	
เมื่อนั้น	พญาอย่าเจ้า	มีใจชมชื่น	
	ใจอ่อนน้อม	นำท้าวสั่งสอน	
พญาก็	สอนสั่งให้	ตามครูสอนสั่ง	
อันแต่	ดีเลิศล้ำ	พญาเจ้าสั่งสอนให้	ชูอัน

90/2-91/1

⁴⁷ คลาย

⁴⁸ พุดเล่าโลมให้ดีใจ

4.3 มีความกตัญญูทวาทิ ดังตอนที่จันทะหมดได้ครองเมืองลังกา และเมืองยมราช เมื่อได้ดีแล้ว ก็ไม่ลืมบุญคุณบุพการีและผู้ที่มิช่วยเหลือตนทั้งยาเฒ่าเมืองยมราชยาเฒ่าเมืองลังกา พระราชบิดาของนางเกษไกรสร นายช่างทองและลูกชาย รวมถึงเสนายุนหมื่นต่าง ๆ ทุกคนต่าง ได้รับความสุขสบายเพราะความกตัญญูของจันทะหมด

ท้าวเกี	สุขอยู่สร้าง	เป็นเจ้าผ่านเมือง	
ท้าวเกี	บ่โศกฮ้อน	จักสิ่งการใด	
	อยู่สบายชม	อนเณกองลือน้อย	
อันว่า	นายสองเฒ่า	เห็นถันชมชื่น	
เหมือนดัง	เป็นแม่เจ้า	บาท้าว แต่หลัง	
สองนาย	สุขอยู่สร้าง	นำหลายพร้อมพรว้า	
สองนาย	เป็นแม่เลี้ยง	นางแก้วยอดหอม	
อันว่า	สองนายเฒ่า	มีคนใช้ช่วง	
เป็นแต่	บุญแจ่มเจ้า	หลานน้อยเหลื่อมงำ	
นายบ่	ทุกข์ยากไเฮ้	จักสิ่งการใด	
	อยู่สบายทาน	อนเณกองประนมเต้า	
	สองนายเจ้า	กินทานบ่ขาด	
ใส่บาตร	ทั้งหยาดน้ำ	สองเจ้าพรว้าเพ็ง	
อันว่า พ่อช่าง	ทองเฒ่าผู้	เป็นนายช่างหล่อ	วันนั้น
ช่างเกี	สุขอยู่ฮ้อน	บุญเจ้าแต่งตาง	
ฝูงหมู่	เสนาท้าว	ทั้งหลายขุนหมื่น	ก็ดี
เขากี้	สุขอยู่สร้าง	นำท้าวซุคน	
ขุนกี้	บ่เดือดฮ้อน	จักสิ่งการใด	
	อยู่สบายสุข	อยู่กินนำท้าว	
อันว่า	องค์กษัตริย์ผู้	ปีตาเป็นพ่อ	นางนั้น
พญากี้	สุขอยู่สร้าง	เป็นเจ้าแต่งตาง	
พญากี้	บ่โศกฮ้อน	จักสิ่งการใด	
	อยู่สบายทาน	อนเณกองประนมเต้า	
	นางหอมผู้	มเหสีแก้วเกษ	
นางกี้	สุขอยู่สร้าง	เป็นเจ้าผ่านเมือง	

นางกี	บโศกเศร้า	จักสิ่งอันใด	
	อยู่สบายสุข	อยู่เสวยน้ำทำว	
	นางสนมน้อย	อยู่สร้างน้ำทำว	ชุนาง
กีบ	ทุกข์โศกฮ้อน	จักสิ่งอันใด	
	อยู่สบายชม	อยู่เฝือแฝงทำว	

113/2-114/2

4.4 เป็นผู้รู้จักอภัย ดังตอนที่จันทะหมุครบชนะพระยายมราช พระยายมราชจึงเมืองพร้อมทั้งไพร่พลช้างม้า ข้าราชการบริพารให้จันทะหมุคปกครอง จันทะหมุคก็ได้ยกทุกอย่างคืนให้แก่พระยายมราชปกครองดังเดิม โดยที่ไม่อาฆาตเค้นกับสิ่งที่พระยายมราชเคยคิดจะฆ่าตนเพื่อจะแย่งชิงเอานางเกษไกรสรไปเป็นเทวี

เมื่อนั้น	พญายมเจ้า	เสวยเมืองของเก่า
พระกี	สุขอยู่สร้าง	เป็นเจ้านั่งปอง
พระกี	บโศกฮ้อน	จักสิ่งการใด
	อยู่สบายชม	อนคนองลือน้อย

108/1

4.5 มีความซื่อสัตย์ จันทะหมุคอาสาจะไปยังเมืองลังกาเพราะการใช้ของพระยายมราชโดยนัดหมายไว้ 7 ปีจะกลับมา ถึงแม้จะได้อยู่กับนางเกษไกรสรแล้ว และยังสามารถครองเมืองลังกาอยู่สุขสบาย แต่ก็ไม่ได้ลืมคำสัญญาที่ให้ไว้กับพระยายมราชต้องกลับมายังเมืองยมราชอีกครั้ง ทั้งที่รู้ว่าพระยายมราชคิดจะปองร้ายตนเพื่อแย่งนางเกษไกรสรไปเป็นพระเทวี

ท้าวกี	สุขอยู่สร้าง	เสวยราชย์ตามครอง	
เขากี	น่านองมา	ส่วยบานบุญกว้าง	
เขากี	ลือเดชทำว	ทุกที่เขาม	
เขากี	ลือชาตก	ทั่วดินแดนทำว	
กีบ	ทุกข์ยากฮ้อน	จักสิ่งการใด	
ท่อว่า	ยังเคื่องใจ	แต่เมืองยมมะทำว	
บัดนี้ กูก็	มาการใช้	พระยายมมะทำวเทศ	กายพูน
กูก็	มาอยู่ช้า	ถึงได้นั่งเมือง	นี้แล้ว
ท้าวกี	คิดอ่าวไอ้	อ่าวคำกระสัน	

บาก็	โทเร ⁴⁹ จิต	วังเวงน่าน้อง	
เมื่อจัก	ไฉววงน้อง	เมื่อสู่เมืองหลัง	ดังนั้น
เมื่อจัก	คณิงใจเถิง	บ่ลืมนางน้อย	

56/2

ลักษณะนิสัยของจันทะหมุดดังกล่าวมาเป็นลักษณะนิสัยที่ดีซึ่งสอดคล้องและเหมาะสมกับการเป็นวีรบุรุษในอุดมคติของคนโดยทั่วไป แต่ผู้แต่งยังแต่งให้มีส่วนไม่ดีด้วย กล่าวคือ ถึงแม้จันทะหมุดจะเป็นผู้มีความซื่อสัตย์ แต่ก็เป็นผู้ฉลาดแกมโกงในบางครั้ง ดังตอนที่ จันทะหมุดแลกของวิเศษกับผู้อื่น โดยใช้แก้ววิเศษของตนแลกกับของวิเศษของผู้อื่น เมื่อได้ของแล้ว แก้ววิเศษก็หนีมาอยู่กับจันทะหมุดดังเดิม จันทะหมุดจึงได้ทั้งของวิเศษของผู้อื่น โดยที่ไม่เสียของของตน

เมื่อพิจารณาตามความเป็นจริงแล้ว สิ่งที่จันทะหมุดทำลงไปก็เพราะความจำเป็นสำหรับการอยู่รอดของตนและคนที่ตนรัก เพราะถ้าจันทะหมุดไม่ได้ของวิเศษเหล่านี้คิดตัวไปยังเมืองยมราช ก็อาจถูกพระยายมราชฆ่าตายในที่สุด ซึ่งเป็นธรรมชาติของปญฺชนที่มีความกลัว จึงต้องยอมทำผิดคุณธรรมบางอย่างเพื่อปกป้องสิ่งที่รักและรักษาชีวิตของตนไว้

5. ด้านบุคลิกภาพ บุคลิกภาพของตัวละครที่เกิดมากำพร้า โดยทั่วไป ผู้แต่งมักกำหนดให้ตัวละครมีความคล้ายคลึงกัน เช่น ความขยัน อดทน และมีความสามารถในการทำงาน ความรับผิดชอบ ความกล้าหาญ ความฉลาด ความมีน้ำใจ และความกตัญญูกตเวที ซึ่งลักษณะดังกล่าว เป็นไปตามขนบนิยมในการแต่งวรรณกรรมลาว⁵⁰ จันทะหมุด เป็นตัวละครที่เด่นชัดในเรื่องความกตัญญูกตเวที ลักษณะเช่นนี้ปรากฏตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ดังตอนจันทะหมุดต้องลงไปยังเมืองลังกาได้กราบทูลให้พระยายมราชดูแลย่าเฒ่าแทนเมื่อตนไม่อยู่ นั้นย่อมแสดงถึงความรักความห่วงใยย่าเฒ่าในยามที่ตนต้องจากไกล เพราะเกรงว่าจะไม่มีใครปรนนิบัติเลี้ยงดู และเมื่อจันทะหมุดไปอยู่ยังเมืองลังกา ได้เป็นพระราชาเมืองลังกาและอยู่กับนางเกษไกรสรอย่างมีความสุข พรั่งพร้อมทุกสรรพสิ่ง แต่จันทะหมุดก็ยังนึกถึงและเป็นห่วงย่าเฒ่า ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้จันทะหมุดต้องกลับไปยังเมืองยมราชนอกเหนือจากคำสัญญาที่ให้ไว้กับพระยายมราช และจันทะหมุด เมื่อได้ดีแล้วก็ไม่ลืมบุญคุณบุญการีและผู้ที่มีช่วยเหลือตนทั้งย่าเฒ่าเมืองยมราช ย่าเฒ่าเมืองลังกา พระราชบิดาของนางเกษไกรสร นายช่างทองและลูกชาย รวมถึง เสนาขุนหมื่นต่าง ๆ ทุกคนต่างอยู่สบาย ด้วยอานิสต์แห่งความกตัญญูของจันทะหมุด นอกจากนี้จันทะหมุดยังเป็นตัวละครที่มีบุคลิกเฉลียวฉลาด โดดเด่นเหนือตัวละครอื่น ๆ ซึ่งเป็นลักษณะของคนปัญญาดี คำว่าปัญญาดีในที่นี้

⁴⁹ ไกล

⁵⁰ น้อมจิต อนุฤทธิ์ “วรรณกรรมเรื่องท้าวกำพร้า : การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิจารณ์” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาไทยคดีศึกษา(เน้นมนุษยศาสตร์) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2542), 80.

หมายถึงฉลาดแกมโกงด้วยซึ่งคนอีสานหรือคนลาวมักให้นายคนพูดโกหกหรือชอบพูดดีสำนวนหรือคนที่แสวงหาผลประโยชน์จากการพูดว่า “คนปัญญาดี” ซึ่งเป็นผู้มีวาจาบ่งบอกถึงความฉลาดและมีไหวพริบ ในเรื่องจันทะหมุดมีเนื้อเรื่องที่แสดงให้เห็นว่าจันทะหมุดเป็นผู้มีปัญญาดี คือตอนที่จันทะหมุดใช้แก้วของตนแลกกับของวิเศษของคนอื่น ๆ เมื่อแลกแล้วแก้ววิเศษนั้นก็กลับมาหาตนเหมือนเดิม ทำให้จันทะหมุดได้ของวิเศษของคนอื่น ๆ โดยไม่เสียของวิเศษของตนเองเลย ซึ่งบ่งบอกถึงความเป็นผู้ฉลาดมีไหวพริบของจันทะหมุด แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า กวีได้สร้างบุคลิกของตัวละครเอกให้ขัดแย้งกับความรู้สึกของผู้อ่าน ซึ่งตัวละครเอกมีความเลวร้ายแอบแฝงอยู่ด้วย คือเห็นแก่ตัวและเป็นคนเจ้าเล่ห์เพราะคิดหาวิธีหลอกลวงเอาทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น ซึ่งแตกต่างไปจากภาพลักษณ์ของพระเอก และเป็นพฤติกรรมที่แหวกแนวไปจากตัวละครในวรรณกรรมโดยทั่ว ๆ ไป

1.2 ตัวละครเอกฝ่ายหญิง คือนางเกษไกรสร เป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิงเพียงคนเดียว แต่ก็ไม่มีบทบาทในเรื่องมากนัก เพราะกวีเน้นตัวละครเอกฝ่ายชายเป็นส่วนใหญ่ นางเกษไกรสรเป็นธิดาของเจ้าเมืองลังกา ลักษณะภายนอก มีรูปโฉมงดงามหาใครในเมืองลังกาจะเสมอเหมือนได้ กายของนางมีกลิ่นหอมไปไกลได้พันวาร้อยโยชน์ เป็นที่ลือชาของคนทั่วไปว่างามเหมือนดังนางฟ้าที่พระอินทร์แต่งไว้ ดังข้อความต่อไปนี้

นางนั้น	ลูกพระราชเจ้า	องค์ประเสริฐในเมือง	แม่นา
	คิงนางหอม	ชั่วพันวาได้	
ชื่อว่า	องค์นาคน้อย	นางเกษไกรสร	แม่นา
	ผาฏ ⁵¹ ในลังกา	ชา ⁵² นางทั้งค่าย ⁵³	
อันว่า	คนที่ป ⁵⁴ นี้	บ่มีไผ่ขุนเปรียบ	พระนางแล้ว
เหมือนดัง	นางฟากฟ้า	พระอินทร์แต่งแต่งลง	แม่แล้ว

20/2

ตอนที่ทหารของพระยายมราชตั้งอยู่แก้วขึ้นมาจากเมืองลังกาได้เห็นนางเกษไกรสรงดงามเหมือนกนิริลงมาแต่เมืองสวรรค์ จึงพากันก้มกราบนางทุกคน ดังข้อความต่อไปนี้

เขากี่	ขอมือไหว	นางหอมช้องช่อ
--------	----------	---------------

⁵¹ ปราภฏ

⁵² ลือชา

⁵³ ที่พักมีค่ายล้อม

⁵⁴ ทวีป

	กัมกราบไหว	นางน้อยชุน
เขาก็	เห็นอุปเจ้า	น้อยนางหอม
คือดัง	กินรีลง	แต่เมืองสวรรค์ฟ้า

69/1

นอกจากลักษณะภายนอก นางเกสรจะมีรูปโฉมงดงาม กายมีกลิ่นหอมจนหาใครเปรียบปานไม่ได้แล้ว ยังประกอบด้วยลักษณะภายในดังต่อไปนี้คือ

1. เป็นผู้มีเมตตาจิตทุกเวลา เมื่อยามที่นางต้องอยู่ไกลบ้านเมืองของตน นางจะนึกถึงบิดามารดาและญาติพี่น้องของตนเสมอ ดังตอนที่นางอยู่กับจันทะหมุดที่เมืองยมราช ใช้ชีวิตที่สุขสบาย มีคนปรนนิบัติรับใช้มากมาย แต่นางก็อ่อนน้อมจันทะหมุดให้พานางกลับมายังเมืองลังกา เพื่อนางจะได้ปรนนิบัติรับใช้บิดามารดาญาติพี่น้องของตน ดังข้อความต่อไปนี้

บัดนี้จักกล่าวถึง	นางหอมน้อย	คณิงถึงบ้านเก่า	กายพูน
นางก็	คิดสูง ⁵⁵ ผู้	ทันต้นแม่ตน	
นางก็	ชดชช ⁵⁶ น้ำ	ดาหลังไหลตก	
นางจึง	มีคำออน	เหนียวบานูญกว้าง	
บัดนี้ ข้อยก็	คิดถึงห้อง	เมืองหลังบ้านเก่า	กายพูน
	ฝูงพี่น้อง	พงษ์เชื้อสิงไค	บ่สู้
จักว่า	เป็นตายแท้	บ่มีไผสู้ข่าว	อวนเฮย
ขอแก่	ศรีแจ่มเจ้า	พาน้องควนเมื่อ	แต่ท่อน ⁵⁷
ขอแก่	จอมหัวเจ้า	สามิโกผายไผ	ปางนี้
	อนุญาตให้	พาน้องควนเมื่อ	แต่ท่อน
นางก็	วอนวานไหว	หลายทีน้อมเหนียว	

106/2-107/1

2. เป็นผู้มีเมตตาจิตต่อสามี ดังตอนที่ นางถูกทหารนำตัวไปถวายพระยามราช นางก็ไม่ยอมเจรจากับใคร เฝ้าแต่ร่ำหาจันทะหมุด โดยที่นางไม่คิดอยากได้คนใหม่ แต่จะคอยจันทะหมุดจนชั่วชีวิต ดังข้อความต่อไปนี้

⁵⁵ สว่าง, แจ่ม, ชัด

⁵⁶ อาการไหลหรือหยดออกมาเป็นทอด ๆ

⁵⁷ เถอะ, เถิด, เถอญ

เมื่อนั้น นางก็	บ่ปากด้าน	จะต่อนำไผ	
นางก็	คณิงใจคิด	อ่าว ⁵⁸ กระสันหาท้าว	
บัดนี้ กูก็	มาพรากบ้าน	ไกลถึงองค์อวน	เลนอ
ก็หาก	วอยวอยตก	ต่างเมืองไกลท้าว	
โอนอ ขอให้	บุญชูท้าว	นำแนน ⁵⁹ มาส่ง	อวนแม่
อย่าให้	ไค้ ⁶⁰ กลาดแก้ว	ฮาม ⁶¹ ท้าวอยู่ไกล	แต่ท่อน
อันหนึ่ง	บุญน้องสร้าง	แสนชาตินามา	ก็ดี
ขอให้	ชูบาราญ	ส่งถึงอย่าแคล้ว	
น้องบ่	คิดใคร่ได้	หุม ⁶² หวงเห็นใหม่	ไฉน
น้องจัก	อดอยู่ถ้า ⁶³	พองเท่าชั่วชีวิต	

69/2

ตัวละครเอกฝ่ายชายในเรื่องคือ จันทะหมุดเป็นตัวละครที่มีบุญญาธิการ ด้านรูปร่างหน้าตา มีความงดงามเหมือนดังพระอินทร์ ด้านลักษณะนิสัย มีความกล้าหาญ เฉลียวฉลาด อ่อนน้อมถ่อมตน มีความกตัญญูกตเวทีและมีเมตตาธรรมรู้จักให้อภัยผู้อื่น ซึ่งเป็นลักษณะที่ผู้นำพึงมี

ส่วนตัวละครเอกฝ่ายหญิงรูปร่างหน้าตาถึงงดงามเหมือนดังนางกนิรีและกายมีกลิ่นหอมจนเป็นเหตุให้จันทะหมุดต้องออกตามหา ด้านลักษณะนิสัย เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีและซื่อสัตย์ต่อสามี

2. ตัวละครรอง

ตัวละครรอง คือตัวละครที่มีบทบาทรองลงมาจากตัวละครเอก โดยอาจจะเป็นผู้ที่มีความขัดแย้งกับตัวละครเอกโดยตรงเพื่อให้เกิดจุดหักเหซึ่งทำให้เรื่องดำเนินต่อไป หรือเป็นผู้มาสร้างเหตุการณ์เพื่อสนับสนุนให้ตัวละครเอกประสบความสำเร็จหรือส่งเสริมบทบาทของตัวละครเอกให้มีความสำคัญยิ่งขึ้น ตัวละครรองในเรื่องนี้ได้แก่ พระยายมราชและพระอินทร์

2.1 พระยายมราช เป็นตัวละครที่ชี้ให้เห็นว่าการเป็นชนชั้นปกครองต้องเปี่ยมไปด้วยความเมตตา กรุณา มีคุณธรรม และใช้อำนาจในทางที่ถูกต้องเป็นธรรมจึงจะทำให้บ้านเมือง

⁵⁸ คะนิง, คิดถึง

⁵⁹ โชคชะดาราตีเกี่ยวกับเนื้อคู่

⁶⁰ แยก

⁶¹ ซ้ำมไป, เลขไป, เว้น

⁶² รัก, สงสาร

⁶³ รอ, คอย

สงบสุข แต่พระยายมราชประพฤตินโดยขาดคุณสมบัติดังกล่าวมา คือใช้อำนาจในทางที่ไม่ชอบ ต่อราษฎรคือจันทะหมุด จนเป็นเหตุให้ต้องสู้รบกัน จนต้องพ่ายแพ้ และยอมยกเมืองให้จันทะหมุดปกครองแทนในที่สุด

ในวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด ตัวละครฝ่ายธรรมมีเพียงพระยายมราชคนเดียว พระยายมราชเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ปกครองเมืองยมราช แรกเริ่มเป็นผู้ทรงศุภิราชธรรม บ้านเมืองสงบสุขร่มเย็น และเจริญรุ่งเรือง จนเป็นที่กล่าวกันว่า เมืองยมราชเป็นเมืองที่มั่งคั่งไปด้วย เงินทอง ช้าง ม้า มากมาย ดังข้อความต่อไปนี้

บัดนี้ข้าจักกล่าวถึง	พญาเมืองเจ้า	ยมราชราชา	ก่อนแล้ว
พระก็	เสวยพระนครสุข	สำราญเริงเลม	
	เย็บ ⁶⁴ เงินล้ำ	เย็บคำแสนโกฏิ	
	สนมหนุ่มน้อย	นางเหง้าแทบเทียม	
	หัดถิได้	สองพันตัวประเสริฐ	
	ควาญแอบป้อน	ปันหญ้าอยู่โสง	
	อัสครม้า	มะโนมัยฮ้อยคู่	
	นายอยู่ป้อน	ปันหญ้าคู่ตัว	

1/1

ต่อมา เมื่อชาวเมืองได้พบกลิ่นหอม พระองค์ได้ทรงทราบว่าเป็นกลิ่นมาจากนางเกษไกรสร จึงมีจิตคิดกระสันอยากจะได้นางนั้นมาเป็นพระเทวี แม้พระองค์จะมีสนมมากมายอยู่แล้ว จึงให้จันทะหมุดลงไปเพื่อนำนางมาถวาย แต่จันทะหมุดกลับอยู่กินเป็นสามีภรรยากับนางเสียเอง เมื่อครบกำหนด 7 ปีที่นัดไว้กับพระราชา จันทะหมุดจึงจะกลับมาเฝ้าพระยายมราชพร้อมกับนางเกษไกรสร แม้จะรู้ว่านางเกษไกรสรอยู่กินเป็นสามีภรรยากับจันทะหมุดแล้ว พระยายมราชก็ยังพยายามด้วยวิธีต่างๆ ที่จะได้นางหอมมาเป็นเทวี แต่ก็ไม่สำเร็จ เพราะกายของนางร้อนดั่งไฟ จนพระยายมราชไม่สามารถเข้าใกล้ได้ เมื่อจันทะหมุดตามมาถึงยังเมืองยมราช พระยายมราชก็พยายามจะฆ่าจันทะหมุด เพื่อแย่งชิงนางเกษไกรสรมาเป็นพระเทวีให้ได้ ในที่สุดก็แพ้ภัยตนเอง โดยรบแพ้จันทะหมุดทุกครั้ง ด้วยความละอายต่ออาณาประชาราษฎร์จึงได้เชิญให้จันทะหมุดปกครองเมืองยมราช โดยจัดขบวนแห่ออกมาต้อนรับจันทะหมุดอย่างยิ่งใหญ่ ส่วนตนเองไม่เหลืออะไรเลย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ถึงแม้พระองค์จะเป็นกษัตริย์ที่โหดร้าย แต่ก็มีน้ำใจกว้างขวางรู้แพ้รู้ชนะด้วยเช่นกัน ดังข้อความต่อไปนี้

⁶⁴ เย็บ, ถัก

บัดนี้จักกล่าวถึง พญาเมืองเจ้า	เสวยเมืองคิงมาก		
พระก็คิดใคร่	เสียดาเจ้า	ดีหม่องปาวพล	
บัดนี้จัก	อยู่อ่อนท้าว	เสวยราชย์กินเมือง	
สูง	ไปนำแหน	แห่เอาบาท้าว	
ให้ดู	ตกแต่งห้าง	คาดเครื่องอาชาไนย	
	เดาคาดก	แต่งฟังพลายช้าง	
เมื่อนั้น	กรีนกรีนก้อง	แสนหมื่นขุนพญา	
	เดาคาดก	แต่งฟังพลายช้าง	
	อัสสาม้า	อาชาไนยคาดเครื่อง	
	ทุกเอื่องพร้อม	ลาง้าวหอกปืน	
	กลองสมฆ้อง	ตีมวนเสียงม่วน	พุ้นเยอ
	ฝูงปี่ห่อ	ระบำพร้อมเป่าสังข์	
	สรรพสรรพพร้อม	ไปสี่ เครื่องแห่	
	สาวบ่าวพร้อม	ประนมเด้ามีนนั้น	
	บรรบรรแล้ว	ขอไปพร้อมพรา	
	ช้างและม้า	ไปพร้อมมีนนั้น	
	เถิงแจ่มเจ้า	ท้าวเทศจันทะหมุด	
	เสนาหลาย	นั่งเนื่องทูลท้าว	
บัดนี้เชิญที่	จอมหัวเจ้า	เมื่อทรงเสวยราชย์	
ฝูงข้า	มานตนเข้า	ถวายมอเบเวนเมือง	
บัดนั้น	พญาขมเจ้า	เวนเมืองคำส่วย	
กับทั้ง	นางอ่อนน้อย	วางให้บ่เงิน	เจ้าเฮย

102/2-103/2

เมื่อพิจารณาโดยพฤติกรรมแล้ว สามารถสรุปลักษณะนิสัยของพระยายมราช ได้ดังนี้

1. เป็นผู้มากไปด้วยศรัทธา โดยเฉพาะกามศรัทธา โดยยอมเสียเมืองครึ่งหนึ่งเพื่อแลกกับการได้มาซึ่งหญิงสาวที่ตนปรารถนา
2. เป็นกษัตริย์ที่ตระหนักตนว่าเก่งกล้าสามารถ ทำให้ประมาทคู่ต่อสู้จนต้องพ่ายแพ้ในที่สุด
3. เป็นกษัตริย์ที่รู้แพ้รู้ชนะ เมื่อรบแพ้ ก็ให้ยกขบวนไปเชิญผู้ชนะมาปกครองเมืองแทนตน

2.2 พระอินทร์ เป็นเทพเจ้าอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นผู้ที่คอยสอดส่องดูแล และคอยช่วยเหลือบุคคลที่มีบุญบารมีที่กำลังใช้กรรมอยู่ในโลกมนุษย์ หรือคอยช่วยเหลือโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญบารมีอยู่ในมนุษยโลก กวีสร้างพระอินทร์ให้มีบทบาทในการช่วยเหลือตัวเองในคราวคับขันเสมอ บทบาทของพระอินทร์ในการช่วยเหลือตัวเองของเรื่องในเรื่องจันทะหมุดนี้มี 2 ตอน คือ

1. ตอนที่จันทะหมุดจะขึ้นอยู่แก้วพร้อมกับนางเกษไกรสร พระอินทร์ก็พิจารณาเห็นว่าดาบวิเศษที่ติดตัว จันทะหมุดก็มอบไว้แก่เจ้าเมืองลังกาเสียแล้ว เมื่อขึ้นไปยังเมืองยมราชตอนนี้ พระยายมราชจะฆ่าจันทะหมุดแล้วแย่งเมียไปจึงบันดาลให้ทั้งสองพลัดพรากกันเพื่อช่วยชีวิตจันทะหมุด ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้นก็จึง	ฮ้อนทันท่ง	อินตาตนประเสริฐ	
อินทร์จึง	ตรัสส่องเยี่ยม ⁶⁵	เห็นท้าวพรากพลอย ⁶⁶	
ท้าวนี้ ได้	ของประเสริฐแล้ว	วางดาวปะไป	มานอ
เห็นว่า	ได้มิ่งเหง้า	เมียแก้วลวดหลง	แท้นอ
อันว่า	ได้แก่นแก้ว	แล้วเล่าลืมหาว	แลนอ
	ของเมืองคุณ	แห่งคนวางไว้	
อันว่า	สัมมะขันจ้าว	ฮักษาชาติชีวิต	
บาก็	ไฉวประ	บ่เอาน้ำท้าว	
บัดนี้ ท้าวก็	ได้แก่นแก้ว	นางเกษไกรสร	แลนอ
เมื่อ	ผายคำทุกข์	แบ่งสองสามฮ้าง	
คั่นว่าท้าวหาก	เมื่อถึงห้อง	พญายมเทวราช	กายพูน
พญาจัก	ฆ่าอ่อนท้าว	เอาแก้วมิ่งเมีย	บ่อย่าแล้ว
บัดนี้เฮาจัก	ปันคลให้	สองขาพรากคู่	กันเทิน
คั่นว่า	หายโสกลแล้ว	เมื่อหน้าหากจักเห็น	

66/2-67/1

2. ตอนที่จันทะหมุดหลงป่าไม่รู้ว่าจะไปทิศทางใด จึงวอนไหว้เทวดาเจ้าที่ให้ช่วยเหลือ เมื่อพระอินทร์ตรวจดูโลกสงสาร จึงเนรมิตองค์เป็นนกจอกฟ้าลงมาช่วยเหลือ ดังข้อความต่อไปนี้

⁶⁵ ชะโงก, โผล่ออก

⁶⁶ พลัดพราก, จากไป

เมื่อนั้น อินทร์จึง	หลัง ผ่อเอี่ยม	เห็นโลกสงสาร	
อินทร์จึง	ทะยานคนลง	ช่วยชุบาทำว	
อินทร์ก็นิรมิตเป็น	นกจอกฟ้า	หลงประเทศบินมา	
			
เมื่อนั้น	นกจอกฟ้า	ตัวประเสริฐคุณหลาย	
นกก็	ทันเอาฝูง	ไปพรพลพ้อฮ้อย	
พอเมื่อ	มาถึงแล้ว	ทำตนพ้อปีก	
นกก็	ตบปีกเบื่อง	ซอนเข้าสวนสน	
พอเมื่อ	สวนสอดเปื่อง	เปื่องปีกบรรวร	
นกก็	เชิญบาศราญ	จิกกลางผองฝ้าย	
เมื่อนั้น	โถมเฉลาทำว	จันทาขึ้นจี	
นกก็	พาแจ่มเจ้า	บาทำวแผ่นผยอง	
นกก็	พาผยองขึ้น	กลางหาวอากาศ	
			
	ถึงสถานถ้ำ	ธรณีเพียงฮาบ	
	สีแจ่มเจ้า	บาทำวออกโทง	
นกก็	มายปีกออก	แล้วส่งบาศราญ	
			
นกก็	กลายเป็นอินทร์	สู่สวรรค์เมืองฟ้า	
อินทร์ก็	เข้าสู่ห้อง	วิไชยนผาสาด	
มีหมู่	นางฟ้าล้อม	แฝงเฝ้าอเนกนง	เจ้าเฮย

76/1

เมื่อศึกษาวิเคราะห์ตัวละครเอกที่มีบทบาทสำคัญและตัวละครรองทั้งฝ่ายธรรมและ
 อธรรมแล้ว จะเห็นว่า ตัวละครฝ่ายธรรม กวีสร้างขึ้นมาโดยจำลองบุคลิกลักษณะและคุณลักษณะ
 มาจากคนที่พึงปรารถนาของสังคม กล่าวคือ ต้องมีคุณธรรม ซึ่งจันทะหมุดเป็นผู้ประกอบด้วย
 คุณธรรมเหล่านี้คือ มีความกล้าหาญ มีปัญญา มีความกตัญญูกตเวที เป็นต้น แต่ก็มีคุณเลวร้ายแอบ
 แฝงอยู่ด้วย คือเป็นคนเจ้าเล่ห์คิดหาวิธีหลอกลวงเอาทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ต่าง
 ไปจากตัวเอกในวรรณกรรมโดยทั่ว ๆ ไป และที่สำคัญต้องมีบุญญาธิการ ดังเช่น จันทะหมุด

ตอนแรก ถึงแม้จะเป็นเพียงคนกำพร้าชำรุดลักษณะไม่งดงาม แต่ด้วยบุญญาธิการกลับได้เป็นพระราชปกครองถึงสองเมือง และมีรูปงดงามดังพระอินทร์ มีเสน่ห์เป็นที่รักของคนทั่วไป

ตัวละครรองคือพระยายมราช ซึ่งเป็นตัวละครฝ่ายอธรรมเพียงคนเดียว ช่วงแรกเป็นพระราชที่เปี่ยมไปด้วยความเมตตาต่อราษฎร มีคุณธรรม ปกครองบ้านเมืองด้วยความสงบสุข แต่เมื่อถูกกามตัณหาความทะยานอยากครอบงำจิตใจ ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนเป็นขาดเมตตา และใช้อำนาจในทางไม่ชอบต่อราษฎรคือจันทะหมด เป็นเหตุให้ต้องสู้รบกัน และต้องพ่ายแพ้จนต้องเสียอำนาจปกครองในที่สุด แต่ก็มีคุณสมบัติแอบแฝงอยู่ข้างเช่นกัน ถึงแม้จะเป็นกษัตริย์ที่มากไปด้วยทูลิฆมานะ แต่เมื่อแพ้แล้วก็ยอมรับความพ่ายแพ้โดยให้จัดขบวนแห่ไปเชิญจันทะหมดมาปกครองเมือง ยมราชแทนตนพร้อมมอบทุกสิ่งทุกอย่างให้ จึงนับว่าเป็นผู้ที่น่านับถือและยกย่องได้เช่นกัน

ส่วนพระอินทร์เป็นตัวละครมนุษย์ที่มีบทบาทในการเสริมสร้างบารมี คือเป็นผู้ช่วยเหลือตัวเอกในคราวคับขันเสมอ

ฉาก

ฉาก คือสถานที่หรือสภาพแวดล้อมของตัวละครหรือเป็นบรรยากาศที่ทำให้ตัวละครโลดแล่นไปตามเรื่องราว ฉากอาจเป็นสถานที่จริงที่มีอยู่หรือเกิดจากจินตนาการของกวีผู้สร้าง เช่น ฉากป่าหิมพานต์ ฉากวิมานฉิมพลี ฉากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นต้น⁶⁷

วรรณกรรมอีสานมีการพรรณนาฉาก ชมเมือง ชมดง หรือชมความงามอื่น ๆ กวีมักจะสะท้อนสภาพสังคม ธรรมชาติ ชื่อไม้ นก เป็นพื้นฐานของการสร้างจินตนาการ⁶⁸

ฉากในวรรณกรรมเรื่องจันทะหมด กวีได้พรรณนาฉากต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับสถานที่หรือสภาพแวดล้อมของตัวละครที่สอดคล้องกับการดำเนินเรื่อง คือ ฉากบ้านเมือง ฉากป่า ฉากการต่อสู้ ฉากน้ำ ฉากขบวนแห่ และฉากการจัดทัพ ซึ่งมีปรากฏในเรื่อง ดังนี้

1. ฉากที่ใช้มากที่สุด ได้แก่ ฉากขบวนแห่
2. ฉากที่ใช้ในระดับปานกลาง ได้แก่ ฉากป่า และฉากการต่อสู้
3. ฉากที่ใช้น้อยที่สุด ได้แก่ ฉากบ้านเมือง ฉากน้ำและฉากการจัดทัพ

⁶⁷ สมัย วรรณอุดร, “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมลาวเรื่องลำพูษา”, 103.

⁶⁸ ธวัช ปุณณโกศล, วรรณกรรมภาคอีสาน, 81.

1. ฉากขบวนแห่ ฉากขบวนแห่ในวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดมีอยู่หลายตอนและปรากฏมากที่สุดในเรื่อง ซึ่งปรากฏดังนี้ ก็ตอนที่พระยายมราชให้หมู่เสนาตกแต่งช้างม้า พร้อมไพร่พลเป็นจำนวนมาก พระองค์ทรงช้างประจำพระองค์ชื่อดาวประกายร่วมกับนางสนมมากมาย มีดนตรีประกอบด้วย ปี่พาทย์ ฆ้องและสวณไล แห่พระองค์ออกจากเมืองเพื่อไปยังจอมปลวกที่มีกลิ่นหอมออกมาเสียงอีกทีกกริกโครมไปทั่วทั้งเมือง ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	ครืนครืนก้อง	ฝูงหมู่เสนา	
	เดาดาค	แต่งฟังพลายช้าง	
เขาก็	เดดาห้าง	อาชะไนยเอ้าด ⁶⁹	
	ทุกเยี่ยงพร้อม	อานแก้วคาคดี	
เมื่อนั้น	เสินเสินช้าง	ตัวงามคาคเครื่อง	
	ฮักแทบไกล	ถึงฮ้านจอดเขา	
เมื่อนั้น	บุญญท้าว	พญาอมเสด็จออก	
ทรงย่าง	ย้ายสารชื่อ	ว่าดาวประกายแก้ว	
ฝูงหมู่	นางสนมพร้อม	นงฮามน้อยหนุ่ม	
	หน้าชีช้อย ⁷⁰	ทรงช้างฮ่วมพระองค์	
เมื่อนั้น	ซานซานช้าง	ตัวอาจดาวประกาย	พุ้นเยอ
	เสินเสินยก	ย่างชำเชิงย้าย	
	ครืนครืนพร้อม	พลหลวงเสนศ	
	แหนแห่เจ้า	ขมมะท้าวออกเมือง	
เมื่อนั้น ฝูงหมู่	ไท ⁷¹ พาทย์ฆ้อง	ดีเสพสวณไล	พุ้นเยอ
	น่านเนื่องเสียง	แห่พระองค์ยวงย้าย	

9/1-9/2

ตอนที่จันทะหมุดทรงช้างชื่อสังโคแก้วร่วมกับนางเกษไกรสร มีการตกแต่งช้างด้วยกระดิ่งและตาข่ายทองคำแขวนคอม้า มีไพร่พลเป็นจำนวนมากแห่จันทะหมุดและนางเกษไกรสรออกจากเมืองลังกา ดังข้อความต่อไปนี้

⁶⁹ งาม,สวย

⁷⁰ งาม,เบิกบาน,สดชื่น

⁷¹ พวก,หมู่,ชาว

บาก็	ทรงพลายสาร	ชื่อสัง โศแก้ว	
	นางหอมน้อย	ทรงพลายซ้อนหอม	พระอวนเสย
	สองแจ่มเจ้า	ทรงช้างฮ่วมกัน	เจ้าเฮย
ฟิงเยอ	กรีนกรีนก้อง	เสียงเสพนัน ⁷² เนื่อง	พุ้นเยอ
	เสนเสนพลาย	แก่งกระดิ่งดังก้อง	
	ชวดชวดช้าง	ช้างงาเสนเสน	พุ้นเยอ
เขาก็	ไบสีคำ	ข้ายแขวนคอม้า	
	ทมทมก้องพล	หลายเหลือนันเนก	
	แหนแห่เจ้า	จอมช้อยออกเมือง	
แต่นั้น	ยี้ดยี้ยาย	ช้างใหญ่พลายสาร	พุ้นเยอ
	เสนเสนกลาย	ออกเมืองยามเช้า	
	สังแจ่มเจ้า	ท้าวเทศจันทะหมุด	
เขาก็	ทั้งหญิงชาย	บ่าวสาวไปพร้อม	
	ไปยา ⁷³ เหล่น	นำชายสวดยเสียด	ไปนั้น
	แหนแห่เจ้า	ไปมัน ⁷⁴ ตัวคีน	เจ้าเฮย
เขาก็	ไยไยยาย	พลใหญ่พญาเมือง	พุ้นเยอ
	ทมทมแหน	แห่บาบุญกว้าง	

62/1-62/2

ตอนที่พระราชเจ้าเมืองลังกาให้จัดขบวนแห่ไปต้อนรับจันทะหมุดและนางเกษไกรสร กลับเมืองลังกา โดยให้ตกแต่งช้าง คาคเครื่องมาอาชาไนย มีทหารถือหาว ง้าว หอก และปืน พร้อมทั้งมีดนตรีคือ กลอง ฆ้อง ปี่ และสังข์ ระบายต่าง ๆ ดังข้อความต่อไปนี้

บัดนี้ ภูจ๊ก	อยู่อ่อนท้าว	เสวยราชย์กินเมือง
สูง	ไปนำแหน	แห่เอาบาท้าว
ให้สู้	ตกแต่งห้าง	คาคเครื่องอาชาไนย
	เดาดาค	แต่งฟ้างพลายช้าง
เมื่อนั้น	กรีนกรีนก้อง	แสนหมื่นขุนพญา

⁷² อิงมี⁷³ ออย่า⁷⁴ ยุ่ง, สืบสน

เดาดาค	แต่งพังพลาซ้าง	
อัสสาม้า	อาชาไนยคาดเครื่อง	
ทุกเยื้องพร้อม	หลาวจ้าวหอกป็น	
กลองสมฆ้อง	คิมวนเสียงม่วน	พุ้นเขอ
ฝูงปี่หื้อ	ระบำพร้อมเป่าสังข์	
สรรพสรรพพร้อม	ใบศรีเครื่องแห่	
สาวบ่าวพร้อม	ประนมเด้ามีนัน	
บรรบรรณแล้ว	ขอไปพร้อมพรา	
ซ้างและม้า	ไปพร้อมมีนัน	

102/2-103/2

กวีได้บรรยายฉากขบวนแห่ไว้ได้อย่างยิ่งใหญ่อลังการสมเหตุสมผล แสดงให้เห็นบารมีของกษัตริย์ ขบวนแห่ประกอบด้วย ไพรพล ซ้างม้าที่ประดับประดาพร้อมสรรพไว้อย่างสวยงาม อาวุธชนิดต่าง ๆ ได้แก่ หลาว จ้าว หอก ปืน และมีการบรรเลงเครื่องดนตรีนานาชนิด ได้แก่ กลอง ฆ้อง ปี่ สังข์ เสียงดังกึกก้อง ทำให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการและมองเห็นภาพได้อย่างชัดเจน

2. ฉากป่า กวีชาวอีสานมักพรรณนาเอาชื่อพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ในท้องถิ่นมาพรรณนาผูกเป็นเรื่องราวเพื่อให้เกิดความงามรวมถึงสัตว์จุฑาบทและนกกรำร้องแข่งแซ่ทั่วป่า บางฉากอาจเป็นฉากที่เจียบเหงาวิเวกวังเวงไปตามอารมณ์ของตัวละคร ในเรื่องที่ต้องพลัดพรากจากบ้านเมือง เป็นต้น⁷⁵

ในเรื่องจันทะหมุด กวีได้พรรณนาเพื่อให้เห็นสภาพธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีทั้งกระรอกกระโดดโลดเต้นอยู่บนกิ่งไม้ ชะนีร้องหาตัว บ้างก็ชมรักกัน บ้างก็กระโดดโลดเต้น มีทั้งนกจับอยู่บนกิ่งไม้ส่งเสียงกึกก้องขมขื่นกัน ดังข้อความต่อไปนี้

แต่นั้นท้าวก็	อ้าลาไหว้	ลาทีพราภที่	
	ข้ามเถื่อนห้วย	เหวก้องอเนกนง	น้องเฮย
	ฮอกคิ่นเดิน	โดนง่า ⁷⁶ เฮียวไฮ	พุ้นเขอ
	นีนงคราญ	หุงหาผิวแก้ว	
บางฟ่อง	ออขอินอิน	ออขอินขมฮัก	

⁷⁵ พจนีย์ เฟื่องเปลี่ยน, “วรรณกรรมนิทานภาคอีสาน: การศึกษาเชิงวิเคราะห์”, 88.

⁷⁶ กิ่ง

มีทั้ง	ไฟ ⁸⁸ ฟ้า ⁸⁹ พร้อม	ลูกหมากเงว ⁹⁰ คก	ก็มี
มีทั้ง	พู่ ⁹¹ ผาง ⁹² ยวด ⁹³	ดอกขาม ⁹⁴ เกียง ⁹⁵ ค้อ ⁹⁶	
	นอ ⁹⁷ นาว ⁹⁸ ส้ม	ในดงหมากก่อ ⁹⁹	ก็มี
มีทั้ง	ดาว ¹⁰⁰ ตาด ¹⁰¹ พร้อม	ลำคั่วขอเนกนอง	

64/2-65/1

3. ฉากการต่อสู้ ในวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด มีฉากสู้รบ 2 ฉากคือ ตอนที่จันทะหมุดต่อสู้กับเจ้าจากสามนครและตอนที่ต่อสู้กับพระยายมราช ในตอนที่ต่อสู้กับเจ้าจากสามนคร กวีได้บรรยายถึงการยกพลเข้าประจัญบานกัน ช้างชนช้างหางเกี่ยวกันทำให้เกิดฝุ่นควันมีดมัวท้องฟ้าเสียงหอกเสียงปืนดังกึกก้องทั้งสองฝ่าย ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	สามพญาสู	พลหลวงมาฮอด	
เขาก็	จักเล็งช้าง	พลล้านล่วงชู	
เมื่อนั้น	ช้างต่อช้าง	หางเกี่ยวคอดกัน	ฝุ่นเยอ
	ผงธุลีควัน	มีดมัวคู้ฟ้า	
	ครืนครืนก้อง	หอกใหญ่สะบู ¹⁰² หลวง	ฝุ่นเยอ

⁸⁸ มะไฟ⁸⁹ มะฟ้า⁹⁰ ลิ่นจีป่า⁹¹ ถั่วพู⁹² มะปราง⁹³ ภูผาป่าไม้⁹⁴ มะขาม⁹⁵ กล้วยไม้⁹⁶ ตะคร้อ⁹⁷ กากะทิงหรือสารภี (พรรณไม้ชนิดหนึ่งมีดอกหอม)⁹⁸ มะนาว⁹⁹ มะก่อ¹⁰⁰ เต่าร้าง¹⁰¹ มะตาด¹⁰² ปืน

	กินกือก้อง	อนกนองสองก้า ¹⁰³
เมื่อนั้น	ช้างต่อช้าง	แสกเง็กเสมอกัน
	สามพญาแจ้ง	เหลื่อมเตี้งเอาได้
เมื่อนั้น	เส็กหัวหน้า	พญาเมืองแตกตื่น
	สามราชท้าว	เลยได้ถอง ¹⁰⁴ เมือง

47/2-48/1

จะเห็นว่ากวีบรรยายฉากการต่อสู้โดยไม่ละเอียดมากนัก อาจเป็นเพราะว่าไม่ได้ทำการต่อสู้กันตัวต่อตัว แต่เป็นการยกทัพออกรบกัน โดยใช้ช้างม้าและไพร่พล กวีจึงเน้นที่จะบรรยายออกมาเป็นภาพรวม

ในฉากที่จันทะหมุดต่อสู้กับพระยายมราช พระยายมราชได้ยกไพร่พลช้างม้ามาเป็นจำนวนมาก ในขณะที่จันทะหมุดมีเพียงคนเดียว กวีได้บรรยายถึงจันทะหมุดใช้ของวิเศษต่าง ๆ ของตนต่อสู้กับพระยายมราชและไพร่พลเป็นจำนวนมากได้อย่างน่าตื่นเต้นเร้าใจ และได้พรรณนาความกล้าของพระยายมราชและไพร่พลจนถึงกับค้างสั้น ดังข้อความต่อไปนี้

แต่นั้น พญาก็	ตกแต่งห้าง	ช้างใหญ่พายุสาร	
	คนทั้งเมือง	แต่งไปเล็งท้าว	
ฝูงหมู่	กองหัวหน้า	ถึงบาแควดอยู่	ก็มี
ฝูงหมู่	หัวหลังเข้า	ต่อโฮงพญาเจ้า	
เมื่อนั้น	โถมเฉลาท้าว	ใจดีชมชื่น	
ลองศาสตรศิลป์	ยอดให้	พญาเจ้ายอดพระยม	
ท้าวที่จับ	หนังสามขด	ถิม ¹⁰⁵ เป็นเวียงด่านแก่น	
เขาก็	ฟันฝ่าม้าง	ดาวค้ำนดาบทลาย	
	ดาวหักหลอ	คุงมือเปิป่าน	
หนังก็	แข็งแก่นฮ้าย	เสมอด้ามดังหิน	
			
แต่นั้น	พญายมเจ้า	มีใจกริ้วโกรธ	
สู้ก็	เอาให้ได้	มันนั่นผู้เดียว	ดอกนา

¹⁰³ ฝ่าย¹⁰⁴ ถึง¹⁰⁵ ทั้ง

เขาก็	ฟันแทงเข้า	แขน ล้าอืดอ่อน	
ดูดัง	เวียงแก่นกล้า	ฟันได้ก็หากสุน ¹⁰⁶	เลนอ
เมื่อนั้น	โฉมเฉลาท้าว	วาจาต้านกล่าว	
สู้	ใจแก่กล้า	ฟันเข้าบ่กลัว	แท่นอ
ให้สู้	ยืนอยู่หัน	ทั้งหลายหมดหมู่	สุนั้น
ให้สู้	ติดอยู่พื้น	คินนั้นชุกน	หันท่อน
ช้างก็	ติดอยู่พื้น	เทิงแผ่นธรณี	
	ทั้งนายคอ	แอยง ¹⁰⁷ ขอนายท่าย	
แต่นั้นเห็น ก็	คิดหลังช้าง	ช้างเล่าคิดคิน	อยู่นั้น
	นายคอคิด	พราขอทั้งท่าย	
	คิดทั้งช้าง	ทั้งคนยืนอยู่	
ไผ่ผู้	ถือดาบง้าว	ยืนพร้อมพร้อมว	
ไผ่ผู้	นั่งท่อนไม้	กันเล่าเลยคิด	
ไผ่ผู้	กำลาทอน	ดังเดียวมวพร้อม	
เมื่อนั้น	พญายมเจ้า	ทั้งเมืองติดอยู่	
พญาก็	หนีบได้	ทั้งช้างไพรพล	
แต่นั้น	พญาหลวงฮ้าน	กลัวตายคางสั้น	
กับทั้ง	พลไพร่พร้อม	กลัวฮ้านสั้นสาย	
เขาก็	ขอมือไหว	หาบาช้องช่อ	
	นบนอบไหว	หาท้าวชุกน	

100/1-102/2

4. ฉากบ้านเมือง ฉากบ้านเมืองในวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด มีการกล่าวถึงชื่อเมือง และชื่อกษัตริย์ แต่ไม่มีการบรรยายสภาพสังคมในเมืองว่า เป็นเมืองใหญ่หรือมีบ้านเรือนประชากร มากน้อยเพียงใด กล่าวถึงแต่เพียงว่า พระยายมราชเจ้าผู้ครองนคร เป็นพระราชผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งนางเต็ม ไปด้วยเงินทอง มีช้างม้า ไพร่พลมากมาย แสดงให้เห็นว่า เมืองยมราชนี้ เป็นเมืองที่มั่งคั่ง อุดม สมบูรณ์ ดังข้อความต่อไปนี้

¹⁰⁶ ดันไป, ผลัก¹⁰⁷ แลดู

บัดนี้ข้าจักกล่าวถึง	พญาเมืองเจ้า	ยมราชราชา	ก่อนแล้ว
พระกั	เสวยพระนครสุข สำราญเริงเลม		
	เยี่ยเงินล้ำ	เยี่ยคำแสนโกฏิ	
	สนมหนุ่มน้อย	นางเหง้าแทบเทียม	
	หัดถิได้	สองพันตัวประเสริฐ	
	ควาญแอบป้อน	ปันหญ้าอยู่โง	
	อัสครม้า	มะโนมัยส้อยคู่	
	นายอยู่ป้อน	ปันหญ้าคู่ตัว	

1/1

นากบ้านเมืองโดยปกติ กวีชาวอีสานมักจะกล่าวถึงเมือง ชื่อเมือง ชื่อกษัตริย์ สภาพสังคมในเมืองนั้น ๆ ว่าเป็นเมืองใหญ่ เมืองกว้างขวางหลาย หมายถึง อุดมสมบูรณ์ มีเมืองเล็กส่งบรรณาการหรือมีเรือสำเภามาค้าขาย เรื่องจันทะหมุดมีการกล่าวถึงเรือสำเภา ในตอนที่จันทะหมุดเดินทางกลับมายังเมืองยมราช โดยได้อาศัยเรือสำเภาของพ่อค้า ซึ่งกำลังจะเดินทางไปค้าขายยังเมืองยมราช ในฉากนี้แสดงให้เห็นว่า เมืองยมราชเป็นเมืองที่มีการค้าขาย ประชาชนในเมืองมีการจับจ่ายซื้อของจากพ่อค้าจากต่างแดนซึ่งเดินทางมาค้าขายโดยเรือสำเภา แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของเมืองนี้ ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	จันทะหมุดท้าว	ใจดีชมชื่น	
	สะเภาจอดยัง	แคมน้ำท่าเมือง	
เขาก็	พายสมอพร้อม	ลงชำนน้ำใหญ่	
	สะเภาจอดแล้ว	บาท้าวชื่นชม	
เมื่อนั้น	โคมฉลาท้าว	ด้านต่อนายสะเภา	
บัดนี้	จอมหัวภู	ส่งถึงเมืองบ้าน	
บัดนี้ ปักแล้ว	จอมหัวเจ้า	นายสะเภาคุณมาก	ข้อยเฮย
ตามแต่	ขายจ่ายซื้อ	ของเจ้าช่างเชิ ¹⁰⁸	พ่อเฮย
ข้อยจัก	ลาพ่อเจ้า	เข้าสู่ในเมือง	ก่อนแล้ว

96/1-96/2

¹⁰⁸ เขา

5. ฉากน้ำ ฉากน้ำในเรื่องจันทะหมุด พบในตอนที่จันทะหมุดข้ามแม่น้ำใหญ่ ฉากนี้กวีพรรณนาให้เห็นว่า แม่น้ำกว้างใหญ่มาก แม้มองสุดตาก็ไม่เห็นฝั่ง และได้บรรยายถึง ฝูงปลา เมื่อได้เห็นจันทะหมุดก็ราเริงยินดี ใช้ทางจินตนาเป็นฟองตามหลังจันทะหมุด ดังข้อความต่อไปนี้

ท้าวก็	วอยวอยขั้วม	สมุทรหลวงเงื้อมเง	
	หลายแม่น้ำ	คอยเยี่ยมชั่วตา	
ท้าวก็	มีฤทธิ์แก้ว	เดินไปตามเทศ	
	เบ็ดชื้อไว้	กองเลี้ยงปากชะเล	
	ครืนครืนก้อง	น้ำใหญ่คุงคา	พุ่นเขอ
บาก็	มีฤทธิ์เดิน	ได้นำวังน้ำ	
	มายมายเหลื่อม	ปลาช่อยม้อย ¹⁰⁹	อะนมมา พุ่นเขอ
เขากี้	เห็นบาศราญ	ขึ้นชมนำท้าว	
เขากี้	ยินดีชื่อน ¹¹⁰	นำหลังบาบ่าว	
	ฟองฟาดน้ำ	คะโยงหลินคิดหาง	

80/2

และอีกตอนหนึ่งว่า

บาก็	แยง ¹¹¹ นัททิลวง	ได้นำเทิงน้ำ	
ฝูงหมู่	มัจฉาชื่อน	นำหลังบาบ่าว	
	ฟองฟาดน้ำ	นำท้าวคิดหาง	
	ครืนครืนก้อง	ฟองฟาดในสมุทร	พุ่นเขอ

84/1-84/2

จะเห็นว่า การบรรยายฉากน้ำ กวีไม่นิยมมากนัก ดังเช่นในตอนที่จันทะหมุดอยู่บนเรือสำเภา กวีก็ไม่ได้บรรยายถึงความงามของแม่น้ำ ซึ่งต่างจากฉากปากวิกลั้บรรยายได้อย่างงดงาม

6. ฉากการจัดทัพ ในฉากนี้คือตอนที่ เจ้าเมืองลังกาจัดทัพออกไปรบกับเจ้าจากสามนคร มีการตีฆ้องเรียกพล คาคเครื่องช้างม้า และยกพลหลวงออกไปตั้งทัพกลางนา ให้หมู่เสนาหัวหน้าทัพนายกองออกมาอยู่หน้าไพร่พล ดังข้อความต่อไปนี้

¹⁰⁹ อาการสงบนิ่งเพราะเมื่อยล้า

¹¹⁰ กับขัน, วนาย

¹¹¹ แลดู

พอเมื่อ	เขากล่าวแล้ว	ฆ้องป่าวเดิน ¹¹² พล	พื่นเยอ
	ย่นย่นตัก	แต่งเดาหา้ง	
	อัสสาม้า	อาชาไนยคาดเครื่อง	
	ข้างกรีนเกล้า	ดาห้างเครื่องคำ	
	กรีนกรีนก้อง	พลหลวงเสเนศ	
พระก็	ยกย่องย้าย	พลเจ้าออกเมือง	
แต่นั้น	พลหลวงตั้ง	กลางนาทัพใหญ่	
ฝูงหมู่	หัวหน้าย้าย	ไปหน้าอเนกนง	

47/2

ฉากในเรื่องจันทะหมุดมีฉากที่ผู้แต่งนิยมนิยามใช้มากที่สุดคือ ฉากขบวนแห่ ซึ่งกวีสามารถบรรยายได้อย่างเห็นภาพสมจริง โดยบรรยายถึงการตกแต่งช้างพังพลาย คาดเครื่องม้าอาชาไนย มีทหารถือง้าว หอก และปืน พร้อมทั้งมีดนตรีประกอบคือ กลอง ฆ้อง ปี่ และสังข์ ระบำต่าง ๆ ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังรับรู้ถึงความยิ่งใหญ่ของผู้ถูกแห่ ฉากที่กวีนิยมนิยามใช้รองลงมาคือฉากป่า กวีบรรยายถึงสภาพป่าซึ่งอุดมสมบูรณ์ หยิบยกเอาชื่อผลไม้ ดอกไม้ สัตว์ต่าง ๆ ที่อยู่ในท้องที่นั้น ๆ มาบรรยายรวมอยู่ในฉากป่าด้วย ซึ่งสภาพป่าแบบนี้อาจเป็นสิ่งที่ใกล้ชิดผู้แต่ง จึงนำมาบรรยายได้อย่างเห็นภาพพจน์งดงาม ส่วนฉากที่กวีนิยมนำมาใช้สั้นที่สุด หรืออาจกล่าวได้ว่าหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวถึงคือฉากบ้านเมือง ฉากน้ำ และฉากการจัดทัพ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่อยู่ไกลตัวกวีจึงหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวถึงมากนัก แตกต่างจากฉากที่ใกล้ชิด ซึ่งกวีสามารถบรรยายได้อย่างเห็นภาพ

คุณค่าด้านภาษา

วรรณกรรมร้อยกรองทุกประเภทต้องใช้ถ้อยคำและภาษาเป็นเครื่องมือถ่ายทอดอารมณ์ สะท้อนใจ ความรู้สึกนึกคิดและจินตนาการของกวี เมื่อถ้อยคำนั้นประสมประสานกับลีลาจังหวะของคำประพันธ์ร้อยกรอง ทำให้ภาษาร้อยกรองเป็นภาษาที่ก่อให้เกิดอารมณ์ ความนึกคิดได้ด้วยเสียงและความหมาย ทำให้เกิดคุณค่าทางด้านภาษา วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด เป็นวรรณกรรมร้อยกรองที่กวีใช้ถ้อยคำและภาษาที่เรียบง่าย มีความไพเราะเหมาะสมในการสื่อความหมายเพื่อให้เกิดความไพเราะ ความงาม ผู้อ่านเกิดอารมณ์และความรู้สึกคล้อยตาม จำแนกได้ดังต่อไปนี้

¹¹² เดือน,ป่าวร้อง

1. การเล่นเสียง คือ การสรรคำให้มีเสียงสัมผัสเป็นพิเศษกว่าปกติเพื่อให้เกิดทำนองเสียงที่ไพเราะน่าฟัง และเพื่ออวดฝีมือของกวี ซึ่งมีทั้งการเล่นเสียงพยัญชนะ เล่นเสียงสระและเล่นเสียงวรรณยุกต์ การเล่นเสียงดังกล่าว ล้วนแต่เป็นเสียงที่ให้ความหมายต่อจิตใจมนุษย์ กล่าวคือเสียงของคำมีความหมายสำคัญ เกี่ยวพันกับภาพพจน์ จินตนาการ สัญลักษณ์ที่ก่อให้เกิดความรู้สึกและอารมณ์แก่ผู้อ่านอันเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดรสทางวรรณคดี

เสียงของคำในวรรณคดีประกอบไปด้วยเสียงสูง เสียงต่ำ เสียงสั้น เสียงยาว เสียงหนัก และเสียงเบาของเสียงสระพยัญชนะและวรรณยุกต์ การเล่นสัมผัสกระทบกระทั่งกัน นอกจากจะให้ความรู้สึกแล้วยังทำให้ผู้อ่านเกิด ภาพ แสง สี เสียง ได้กลั่น เกิดรสสัมผัสและเห็นอาการเคลื่อนไหวได้อีกด้วย

จากการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องจันทะพุดทางด้านการเล่นเสียงจากฉันทลักษณ์โคลงสาร พบการสัมผัสทางเสียงใน 2 ลักษณะคือ การสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ ดังต่อไปนี้คือ

1.1. การสัมผัสพยัญชนะ คือการใช้สัมผัสพยัญชนะหลายพยางค์ติด ๆ กัน คำประพันธ์ร้อยกรองโดยทั่วไปไม่บังคับสัมผัสพยัญชนะ แต่กวีก็นิยมใช้เสียงสัมผัสพยัญชนะเพื่อไพเราะ ปกติมักจะเป็นเสียงสัมผัส 2-3 เสียง เช่น “ปัญญาตรองตรีลักษณ์หลาย”¹¹³ มีเสียงสัมผัสพยัญชนะ คือ ตรอง-ตรี ล้ำ-ลักษณ์หลาย เป็นต้น

วรรณกรรมเรื่องจันทะพุด เป็นวรรณกรรมภาคอีสานที่แต่งด้วยฉันทลักษณ์โคลงสาร โดยบังคับสัมผัสเสียงพยัญชนะและเสียงสระ ในการสัมผัสพยัญชนะจะมีเสียงคู่กัน เช่นเสียง ขก ถท สข ผพ เป็นต้น โดยเรียงติดกันสองคำขึ้นไป ส่วนสัมผัสเสียงสระ จะสัมผัสสระเดียวกันและเรียงติดกันสองคำขึ้นไปเช่นเดียวกัน ทั้งสองลักษณะพบมากในวรรณกรรมเรื่องนี้ ความโดดเด่นด้านวรรณศิลป์โดยเฉพาะการสัมผัสพยัญชนะ มีลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1.1 การใช้เสียงเดียวกันหรือที่มีเสียงคู่กันส่งสัมผัสเรียงกัน 2 คำ
ดังคำที่ขีดเส้นใต้

เฒ่าก็	หอม <u>ฮ่วงเฮ้า</u>	มาแต่แต่โพน	แท้แล้ว
เฒ่าก็	<u>หลังแล</u> เยี่ยม	ไปมาดมกลิ่น	
ก็หาก	หอม <u>กลิ่นกลั่ว</u>	มาแต่แต่โพน	บ่อย่าแล้ว
	อันใดแท้	ในสูหอมออก	มานี้
กูก็	<u>หลังลั่ว</u> เยี่ยม	ลงพื้น <u>มีดมั่ว</u>	

¹¹³ โคลงกาพย์ไตรยางค์ พระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พอว่า	หมา <u>เห่า</u> หอน	เอ็นเสือกมีไป	เลนอ
			3/1
เต่าก็	ค้อมว่าแล้ว	สุริโย <u>คล้อย</u> ค้ำ	
	<u>ฮ้อง</u> เสือกเอ็น	หมา <u>พร้อม</u> พร้าเมื่อ	
	เมื่อเถิงห้อง	เฮือน <u>ตน</u> เนานั่ง	
	เมีย <u>แต่ง</u> ตั้ง	ภาซั่วสู่ผิว	
			4/1

1.1.2 การใช้พยัญชนะเสียงเดียวกันหรือเสียงคล้ายกันส่งสัมผัสเรียงกัน 3 คำ
 ดังคำที่ขีดเส้นใต้

แต่นั้น	<u>กัณฑ์</u> คล้าย	เถิงเมืองปลายด่าน	
เห็นหมู่	ไท่ <u>เลี้ยง</u> ช้าง	ควาย <u>ม้า</u> หมูหมา	
			16/2-17/1
เขาก็	<u>แหน</u> แห่หุ้ม	นำท้าวมินัน	
ท้าว	ไกว <u>แขน</u> เหลือ	นุเนื้อยกย่าง	
คือ	อิน <u>ทร</u> อยู่ฟ้า	ทะยาน <u>ลั่ว</u> ลง	แท่น
เจ้าผู้	<u>เนื้อเนื้อ</u> ¹¹⁴ เนื้อ	คิ้ว <u>ก้อม</u> กอมงาม	แท่น
			53/2

1.1.3 การใช้พยัญชนะเสียงเดียวกันหรือมีเสียงคล้ายกันส่งสัมผัสเรียงกัน 4 คำ
 ดังคำที่ขีดเส้นใต้

ข้อยก็	เห็น <u>อุป</u> หล้า	นางน้อยกลิ่นหอม	ย่าเฮย
ตั้งหาก	งาม <u>ยิ่ง</u> ย้อย	<u>ย้อย</u> ยิ่ง เมืองมนุษย์	
			41/2
โอนนางก็	<u>หอด</u> หอด ¹¹⁵ ให้	หาบ <u>าว</u> นออน	
นางก็	กลิ้ง <u>กลื่อน</u> ให้	ใน <u>แก้ว</u> พระยอดยนต์	
			68/2
ท้าว	คิด <u>อ้าว</u> ไอ้	<u>ไอ้อ้าว</u> คำกระสัน	
บาก็	คณิงนางหอม	บ่ <u>ลิม</u> ขามน้อย	76/2

¹¹⁴ อาการอ่อนไหวหรือกระดก เช่นเวลาหาบของหนักหรือแบกลำไม้ยาว ๆ

¹¹⁵ เหนื่อย,เมื่อยล้า

1.1.4 การใช้พยัญชนะเสียงเดียวกันหรือมีเสียงคล้ายกันส่งสัมผัสเรียงกัน 5-6 คำ
 ดังคำที่ขีดเส้นใต้

เหลือกู	<u>คุมตามตัว</u>	<u>ค่อยดีเพื่อยไม้</u>	
ฮ้อยที่	มีของล้ำ	อันดีเวนประเสริฐ	จริงแล้ว
			3/2
บางพ่อง	<u>ออยอินอิน</u>	<u>ออยอินหมฮัก</u>	
ลงตัว	โดนเดินปบ	ชูปชมกะโยงเดิน	
			15/2
บาก็	เถิงพลหลวง	อนกนองพอล้าน	
	<u>พลหลายล้น</u>	<u>เหลือหลายล้นตัว</u> ¹¹⁶	ฉันที้
			49/2

1.1.5 การใช้พยัญชนะเสียงเดียวกันหรือมีเสียงคล้ายกันเรียงกัน 2 คู่
 ดังคำที่ขีดเส้นใต้

ค้อมว่า	สองกล่าวแล้ว	สุริโยคล้อยคำ	
	อาทิตย์เสร์	<u>เสียแสงมีคมัว</u>	
			29/2
ข้อยจัก	<u>ไกลจากเจ้า</u>	<u>เหิงห่าเงิยระกาล</u>	เจ้าเฮย
ข้อยก็	<u>น่านางปละ</u>	<u>ไปวางเมืองบ้าน</u>	
			61/2
บัดนี้จักกล่าวเถิง	จันทะหมุด <u>ท้าว</u>	<u>ทั้งนางนงถ่าว</u>	กายพูน
ท้าว	<u>พาแจ่มเจ้า</u>	<u>นางน้อยเที่ยวไป</u>	
			63/1

1.1.6 การใช้พยัญชนะเสียงเดียวกันหรือมีเสียงคล้ายกันเรียงกัน 3 คู่
 ดังคำที่ขีดเส้นใต้

ให้ดู	<u>เคาตาก</u>	<u>แต่งฟังพลายช้าง</u>	
กูจัก	ไปดูแท้	ดวงหอมถ้ำใหญ่	กายพูน
			9/1

¹¹⁶ เหลือเกิน, เต็มที่

สาวก็	อดบ่ได้	เอ็นปากตอเย
เขาก็	<u>แพแพเสียง</u>	<u>เสียดบานูญกว้าง</u>

87/1

1.1.7 การใช้พยัญชนะเสียงเดียวกันหรือมีเสียงคล้ายกันเรียงกัน 2 คู่ โดยมีพยัญชนะอื่นคั่นกลาง 1 คำ ดังคำที่ขีดเส้นใต้

มันก็	<u>ทวยทวย</u> แขน	<u>โยกโยน</u> เสมอพื่อน	
แต่นั้น	ทอดทอด	ก้อง	พุ่นเยอ
	ทมทม	คัง	มเซยไม้

27/2

ท้าว	ยฮวิน	ไหว	เสง	โชตน	พ่อ
	<u>นบนอบ</u>	ไหว	<u>จอมเจ้า</u>	อย่า	เคื่อง

49/2

1.1.8 การใช้พยัญชนะเสียงเดียวกันหรือมีเสียงคล้ายกันเรียงกัน 2 คู่ โดยมีพยัญชนะอื่นคั่นกลาง 2 คำ ดังคำที่ขีดเส้นใต้

ฟัง	ย	<u>ลมพัด</u>	<u>พร้าว</u>	เสียง	ตาล	<u>ชี</u>	<u>ชั่ว</u>	พุ่น	เยอ
		เหมือน	หยาด	ย้อย	เย็น	ถ้าน	ถ่อง	ยาม	

5/1

เขาก็	แซวแซว	ด้าน	นำ	บา	ทุก	แห่ง
ก็	<u>เซ้ง</u>	<u>ซ่า</u>	เข้า	ไป	<u>เท่า</u>	<u>ทั่ว</u> เมือง

87/2

เขาก็	ลือ	ทั่ว	เท่า	ทุก	ที่	เขา	ขาม
เขาก็	<u>นำ</u>	<u>น้อง</u>	มา	ส่วย	<u>บานูญ</u>	<u>กว้าง</u>	

114/2

1.1.9 การใช้พยัญชนะเสียงเดียวกันหรือมีเสียงคล้ายกันเรียงกัน 2 คู่ โดยมีพยัญชนะอื่นคั่นกลาง 3 คำ ดังคำที่ขีดเส้นใต้

<u>ศุกร</u>	<u>เสาร์</u>	เข้า	เต็ง	การ	<u>เนา</u>	<u>นั่ง</u>
จัน	ทร	อยู่	ได้	เนา	พื้น	เศษ

11/1

อย่าได้	<u>หลงหลอ</u> ค้ำ	ชมพลาย <u>ฮบฮ่อ</u>	เขาเนอ
ให้เจ้า	มาอยู่ห้อง	เทียมน้องยอดหอม	พ่อเนอ
			55/1
ให้เจ้า	ได้ผ่านพื้น	เสวยราชย์กินเมือง	พ่อเขอ
อย่าได้	<u>เคื่องแก่น</u> ตัง	นั่งเมือง <u>สงสร้าง</u>	
			80/1

การใช้สัมผัสเสียงพยัญชนะลักษณะนี้ ช่วยเพิ่มความไพเราะทางเสียง เป็นการเน้นความหมายให้ชัดเจนหนักแน่นยิ่งขึ้น และทำให้มีจังหวะในการอ่านออกเสียงตามเนื้อเรื่องได้อย่างไพเราะน่าฟัง

1.2 การเล่นเสียงสระ คือ การใช้คำคล้องจองที่มีเสียงสระเดียวกัน โดยอาจมีพยัญชนะต้นเสียงเดียวกันแต่เสียงวรรณยุกต์ต่างกันได้ ถ้ามีเสียงสระก็จะต้องอยู่ในมาตราเดียวกัน

ลักษณะการเล่นเสียงสระที่พบในวรรณกรรมเรื่องจันทะพมุด มี 2 ลักษณะคือ

1.2.1 การใช้สระเดียวกันเรียงกัน 2 คำ ดังคำที่ขีดเส้นใต้

เต๋ากี้	หอมฮ่วงเฮ้า	มา <u>แท้แต่</u> โพน	แท้แล้ว
เต๋ากี้	หลังแลเยี่ยม	ไปมาคมกลืน	
			3/1
ไพจัก	ขัน <u>อาสา</u>	ต่อลงเอาได้	
ไพผู้	<u>อาสา</u> ได้	นางหอมเมืองลุ่ม	
			10/1
น้องบ่	คิด <u>ใครได้</u>	หุมหวงเห็น <u>ใหม่</u>	<u>ไฉน</u>
น้องจัก	อดอยู่ถ้ำ	พองเท้าชั่วชีวัง	
	นางหอม <u>ให้</u>	<u>ใน</u> ชะนอนอ้อยอิน	
ก๊ิบ	มี <u>ผู้</u>	นางน้อยเยี่ยงไค	

นอกจากนี้พบการใช้สัมผัสพยัญชนะ สระ และตัวสะกดในมาตราเดียวกัน เรียงกัน

2 คำ ดังคำที่ขีดเส้นใต้

<u>โทดโทด</u> ก้อง	เสียงมีน้นเมือง	พุ่นเยอ	
	<u>ทมทมด้ง</u>	ด้งลมเซยไม้	
			109/1
ฝูงหมู่	นกฮอกเด็น	มุ่มเปาเทียวกิน	
เขากี้	<u>แจแจฮ้อง</u>	พิงคณานกป่า	พุ่นเยอ
			39/1

1.2.2 การใช้สระเดียวกันเรียงกัน 3 คำ ดังคำที่ขีดเส้นใต้

เจ้าจง	<u>ไปให้ได้</u>	นางแก้วเกษหอม	แม่ท่อน
พอเมื่อ	นายสั่งแล้ว	ท้าวเล่าเลยไป	
			45/1
เหลือพี	พาโซนข้าม	<u>คงไทรไม้ไผ่</u>	มานอ
มันหาก	มัมที่ฮ้าย	พาน้องจอดนอน	
			71/1

1.3 การสลับที่ของคำ คือการใช้กลุ่มคำเดียวกันมาเรียงลำดับต่างกัน ทำให้มีความหมายเปลี่ยนไป ดังคำที่ขีดเส้นใต้

ด้งหาก	งามยิ่ง <u>ย้อย</u>	<u>ย้อย</u> ยิ่ง เมืองมณุษย์	
กี้หาก	งามใสดุค	สิ่งอินทร์ตาเต็ม	
			41/2
ท้าวกี้	ยังอยู่ค้ำ	ไพรกว้างเวทนา	
ท้าวกี้	คิด <u>อ้าว</u> ไอ้	<u>ไอ้อ้าว</u> คำกระสัน	
			76/2

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า กวีใช้คำสลับที่กันระหว่างวรรคแรกและวรรคที่สองของบาท คือ สองพยางค์หลังในวรรคแรก คือ ย้อยยิ่งและอ้าวไอ้ สลับกับ สองพยางค์แรกในวรรคที่ 2 คือ ยิ่งย้อย และไอ้อ้าว เป็นต้น ในการเล่นคำลักษณะนี้ ทำให้เกิดความไพเราะทางเสียง นอกจากนี้ยังทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังเห็นภาพพจน์และซาบซึ้งไปกับสิ่งที่กวีต้องการแสดงให้เห็น

2. การสรรคำ คือ การเลือกสรรคำที่นำมาเรียงร้อยในบทประพันธ์เพื่อให้สื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ตามจุดมุ่งหมายของกวีหรือผู้สร้างงาน คำแต่ละคำที่กวีเลือกใช้ควรเป็นคำที่มีความหมาย มีความสมบูรณ์ในแง่ของการสื่อสาร ทั้งในแง่ของการสื่อความหมายในระดับ

ต่าง ๆ การสื่อภาพและการสื่ออารมณ์ที่กวีประสงค์

ดังนั้น การสรรคำจึงมีลักษณะหลากหลาย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกวีหรือผู้แต่ง การเลือกสรรคำของกวีมาใช้ในบทประพันธ์นั้นว่า มีความสำคัญยิ่ง เพราะรูปและเสียงของคำที่นำมาใช้มีส่วนสัมพันธ์กับการสร้างความงามและอารมณ์สะท้อนใจแก่บทประพันธ์¹¹⁷

ในวรรณกรรมเรื่องจันทะพมุกตกวีเลือกใช้คำโดยคำนึงถึงจังหวะ ลีลาและสำนวนโวหาร ให้เหมาะสมกับคำประพันธ์ชนิดโคลงสารได้อย่างดี มีการสรรคำใช้อย่างเหมาะสม ดังต่อไปนี้

2.1 เรียบง่าย คือการใช้ศัพท์คำที่มีความหมายพื้น ๆ ธรรมดาเมื่ออ่านแล้วทำให้เข้าใจความหมายได้ทันที ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บัดนี้ ยังมี	ทุกตะเฒ่า	ผัวเมียทุกจ๋มมอด
สองก็	อยู่จิมบ้าน	เมืองท้าวนอกเมือง
สองก็	ประสงค์เลียง	สุนัขมาเป็นเพื่อน
พาไป	ควา ¹¹⁸ เถื่อนกว้าง	ลงห้วยซ่อมแห

1/1

จากตัวอย่างข้างต้น กวีใช้คำเรียบง่าย ทำให้เห็นว่า มีผัวเมียแก่เฒ่ายากไร้คู่หนึ่ง สร้างบ้านอยู่นอกเมือง ทั้งคู่เลี้ยงสุนัขไว้ เพื่อใช้เป็นเพื่อนเมื่อเวลาเข้าไปหาของป่า

เมื่อนั้นนายก็	ตัดคำได้	ไปขายแลกจ่าย
	ได้หมูข้าว	ของสิ้นพร้ามवल
นายก็	แสวงหาข้าว	อันขาวกินอ่อน
	ชอบเขี้ยวเฒ่า	นายเจ้าพร้ามवल

22/2

จากตัวอย่างข้างต้น กวีใช้คำเรียบง่ายบรรยายถึง นายเฒ่าคนหนึ่ง เมื่อได้ทองคำมา ก็ตัดไปแลกจ่ายซื้อข้าวสารชนิดดี อ่อนนุ่มและเคี้ยวง่าย

2.2 ระดับภาษา การใช้ระดับภาษาในวรรณกรรมเรื่องจันทะพมุกตมีการใช้ภาษาต่างระดับกัน 2 ระดับ คือ

¹¹⁷ สุจิตรา จงสถิตวัฒนา, เจิมจันทร์กมล : ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย (กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549), 14.

¹¹⁸ ก้น,เสาะ,แสวงหา

2.2.1 การใช้ระดับภาษาที่มีความหมายในเชิงยกย่อง ส่วนมากจะเป็นคำที่ใช้เรียกบุคคลอันเป็นที่รัก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บัดนี้	ราชาเจ้า	<u>จอมห้วยมมระราช</u>	กายพูน
การเจ้า	มีหมื่นชั้น	เถิงฮ้อนฮอดเฮา	ข้าเฮย
			13/2
ปานนี้	มาดาเจ้า	<u>สายใจเจ้าข้า</u>	กูพูน
	อี๊ดข้าวน้ำ	ลือแท้สิ่งใด	นั้นเด
			16/1
ข้อยอยาก	เห็นอุปหน้า	<u>นางแก้วเกษหอม</u>	นั้นเด
	ฉั้นใดแท้	ซิเห็น <u>นางนงถ้าว</u>	นายเฮย
			38/2
พ่อจ๊ก	ถวยนางหอม	<u>แก้บาบุญกว้าง</u>	
ค้นว่า	เอาบได้	ซิคืนคอย <u>จอมหัว</u>	
			48/2
บัดนี้	<u>จอมแพงไกล</u>	ห่างพระอานฮามน้อง	
เหลือพี	พาอวนขั้วม	ลิริหลงป่า	มานอ
			71/1
บัดนี้ ฟุ้งข้า	เวนเมืองให้	<u>จอมศรีเสวยราชย์</u>	จึงแล้ว
ฮ้อยเอ็ด	ประเทศท้าว	มาเต้าส่วยสิน	
			105/1

จากตัวอย่างดังกล่าว คำว่า จอมหัว จอมศรี เป็นคำใช้เรียกผู้ที่ยกย่องเทิดทูน ในที่นี้มักใช้เรียก พระราชามหากษัตริย์ ส่วนคำว่า สายใจ นางแก้ว นางนงถ้าว บาบุญกว้าง จอมแพง ใช้เรียกแทนผู้ที่เป็นที่รักที่ชอบใจ

2.2.2. การใช้ระดับภาษาที่เป็นคำศัพท์ในภาษาบาลีสันสกฤต เพื่อเป็นการเสริมบรรยากาศให้เด่นชัด เพราะถือว่าเป็นคำศัพท์ในระดับสูง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อัศครม้า	<u>มะโนมัยฮ้อยคู่</u>
นายอยู่ป้อน	ปันหญ้าคู่ตัว

พ่อแม่	เด็กชาย	ภรรยา ¹¹⁹ ลำไย
นาย	ไผ่ ¹²⁰ นอน	นอน ลวด ฝันว่าได้ดอกไม้ดวงอันหอม
18/2		
แต่	เจ้า	ซัด
แต่	เจ้า	ซัด
แต่	เจ้า	ซัด
27/1		
แต่	เจ้า	ซัด
แต่	เจ้า	ซัด
แต่	เจ้า	ซัด
28/1		
แต่	เจ้า	ซัด
แต่	เจ้า	ซัด
แต่	เจ้า	ซัด

84/1-84/2

จากตัวอย่างดังกล่าว จะเห็นได้ว่า คำบาลีสันสกฤตที่เป็นศัพท์สูงนั้น เมื่อนำมาใช้ในวรรณกรรมชาวบ้าน ส่วนมากจะมีการแปลไว้เสมอ เช่น ภรรยา¹¹⁹ ลำไย, ไผ่¹²⁰ นอน, เมื่อถึงห้อง¹²¹ เป็นต้น ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่า กวี เป็นผู้มีความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตเป็นอย่างดี

2.3 นาฏการ คือการใช้คำที่แสดงลีลาการเคลื่อนไหวอย่างเด่นชัด ดังตัวอย่างเช่น

บาง	ออก	โดน	พูน
บาง	ออก	โดน	พูน
บาง	ออก	โดน	พูน

¹¹⁹ ไผ่¹²⁰ นอน¹²¹ ไฟ¹²² ห้อง¹²³ ปลา¹²⁴ แสงหา

นางตัว	<u>โดนเดินปบ</u>	<u>ชูปชมกะโยงเดิน</u>	
เห็นทั้ง	<u>นก เดินเดิน</u>	<u>โดนหนีกลางป่า</u>	พื่นเยอ
บางพ่อง	<u>สับตอดได้</u>	<u>กะโยงเดินตอดเดิน</u>	
เขากี้	<u>ชอแซฮ้อง</u>	<u>งอยคอนฮ้องอยู่</u>	
			15/2-16/1
บักปอมกี้	<u>เฮวปล้นฟ้า</u> ¹²⁵	<u>สองมือฮัน</u> ¹²⁶ <u>สูบ</u>	
	<u>สองไหล่เหลื่อม</u>	<u>แอวพร้อมโยกฮัน</u>	
มันกี้	<u>ฮันฮันเขาสอง</u>	<u>หัวเขาเมื่อยมาย</u>	
มันกี้	<u>ทวยทวยแขน</u>	<u>โยกโยนเสมอพื่อน</u>	
			30/1
เมื่อนั้น	<u>ซ้างต่อซ้าง</u>	<u>หางเกี่ยวกอดกัน</u>	พื่นเยอ
	<u>ผงรุ่ลิควัน</u>	<u>มีดมั่วคองฟ้า</u>	
			47/2
ง้าวกี้	<u>กวัดแกว่งเหลียน</u> ¹²⁷	<u>ทะยานเดินผ่าพล</u>	
เมื่อนั้น	<u>สามพญาเจ้า</u>	<u>เห็นพลลี้มหล่า</u> ¹²⁸	ลงนั้น
เมื่อนั้น	<u>พลหลวงกำ</u>	<u>สามพญาแตกตื่น</u>	
เขากี้	<u>ปบเล่นเดิน</u>	<u>วางซ้างบ่เหลียว</u>	
			51/1-51/2

จากคำประพันธ์ข้างต้น กวีใช้คำที่กริยาที่แสดงการเคลื่อนไหว คือ เดิน โดน กะโยงเดิน สูบ โยก ทวย โยกโยน พื่อน เกี่ยวกอด กวัดแกว่ง เหลียน ทะยานเดิน ลี้มหล่า ปบเล่น เป็นต้น แสดงลีลาการเคลื่อนไหวของตัวละครได้อย่างเด่นชัด

2.4 การเล่นคำ คือการสรรคำมาเรียงร้อยในคำประพันธ์ โดยพลิกแพลงให้เกิดความหมายพิเศษและแปลกออกไปจากที่ใช้กันอยู่ เพื่ออวดฝีมือของกวี ที่จะกล่าวถึงในวรรณกรรม เรื่องจันทะพมูนี้คือ การเล่นคำซ้ำ การซ้อนคำ และการเล่นคำเชิงถาม

¹²⁵ รีบ,ด่วน

¹²⁶ รีบเร่งให้เร็ว

¹²⁷ ทำให้หมุนไปตามพื้น

¹²⁸ ระเนระนาด

2.4.1 การซ้ำคำ คือการนำคำคำเดียวมาใช้ซ้ำ ๆ ในที่ใกล้เคียง ๆ กัน เพื่อย้ำความหมายของข้อความให้หนักแน่นมากขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

	<u>กรีนกรีน</u> ก้อง	กลองเซพนันเนื่อง	พุ่นเขอ
	สวนไผ่เขา	เป่าแถ ¹²⁹ แถมห้อ	
	<u>กรีนกรีน</u> ก้อง	คนแห่หัดตบาท	
			104/1
	<u>แซวแซว</u> เขา	หย่อนลงเพื่อนพิน	
	<u>กรีนกรีน</u> ก้อง	ดั่งปากสุหลวง	พุ่นเขอ
	<u>ทมทม</u> ดัง	ดั่งลมเซยไม้	
			108/1
	<u>โทดโทด</u> ก้อง	เสียงมีนันเมือง	พุ่นเขอ
	<u>ทมทม</u> ดัง	ดั่งลมเซยไม้	
			109/1
ฝูงหมู่	นกฮอกเด็น	มูมเปาเทียวกิน	
เขาก็	<u>แจแจ</u> ฮ้อง	พิงคนานกป่า	พุ่นเขอ
			39/1
ท้าวก็	ปาก <u>จ้อยจ้อย</u>	อ้อยอินอ้อยนาง	
	สองนางแพง	คอยจาคำน้อย	
			64/1

การซ้ำคำโดยใช้สระและพยัญชนะเสียงเดียวกันสัมผัสกันในคำที่ 5 กับคำที่ 7 ในบาทเดียวกัน ดังคำที่ขีดเส้นใต้

เห็นทั้ง	นก เต็นเต็น	โตนหนีกกลางป่า	พุ่นเขอ
บางพ่อง	สับตอดได้	กะโยง <u>เต็นตอดเต็น</u>	
			15/2
เขาก็	ซอแซฮ้อง	งอยคอนฮ้องอยู่	
นางพอง	สับสอดแล้ว	ชม <u>ซู่ซ่างซู่</u>	

¹²⁹ ปี่ชนิดหนึ่งสำหรับเป่าบอกยาม เรียก ปี่แถ

ชุดสุเอียงสองปองเสพ สองชมสอง สามฮังแฮมฮัง
 ถนอมชม เปื่องปิกเปื่อง ผินผายเผยผาย

16/1

จากตัวอย่างดังกล่าว กวีใช้การซ้ำคำเพื่อให้ความหมายหนักแน่นขึ้น ทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังเกิดความรู้สึกคล้อยตาม และช่วยให้ผู้อ่านและผู้ฟังเกิดจินตนาการมองเห็นภาพที่กวีต้องการแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจน เช่นคำว่า แฉวแฉว ทมทม โทคโทค คริ่นคริ่น ทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังเกิดจินตนาการถึงขบวนแห่อันอึกทึกครึกโครม เสียงดังกึกก้องไปทั่วทั้งเมือง คำว่า แจแจ จ้อยจ้อย ทำให้จินตนาการถึงฝูงนกป่าร้องจ้อแจระงมไปทั่วทั้งป่า เป็นต้น

นอกจากจะซ้ำคำในบาทเอกและบาทโทแล้ว ยังซ้ำคำในส่วนของคำเสริมและคำสร้อย ซึ่งพบมากในวรรณกรรมเรื่องนี้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การซ้ำคำด้วยคำเสริม

<u>บางพ่อง</u>	ขอยกเอิ้น	เอาผ้าแผ่นสไบ	
<u>บางพ่อง</u>	พันพู่ได้	เอานามาส่ง	ก็มี
<u>บางพ่อง</u>	หลงเจียนเนื้อ	เกาทันคูดทรง	
<u>บางพ่อง</u>	ตืออกให้	นำท้าวหิวหอด	ก็มี
<u>บางพ่อง</u>	ขันมองเนื้อ	เป็นข้าส่วยดิน	เจ้านา
			32/1
<u>มีทั้ง</u>	บูงยางพร้อม	แกมกอเอี๋ยไถ่	ก็มี
<u>มีทั้ง</u>	ไม้ใหญ่พร้อม	ยางคั่วคู่แดง	
	สัพพสันไม้	ในไพรหลายสิ่ง	
	ต้นต่อต้น	ป่าไปสับไป	
<u>มีทั้ง</u>	ไฟฟ้าพร้อม	ลูกหมากแหวดก	ก็มี
<u>มีทั้ง</u>	พู่ผางยด	ดอกขามเกียงค้อ	
	นอนาวสั้ม	ในดงหมากก่อ	ก็มี
<u>มีทั้ง</u>	ดาวตาดพร้อม	ลำดัวยอนกนง	
			64/2-65/1
<u>ลงเทื่อ</u>	มีสุขแล้ว	ลงพลอยภาคต่ำ	ก็มี
<u>ลงเทื่อ</u>	ทุกข์ขมอดไ้	มันได้มั่งมี	เจ้าเฮย

<u>นางเทื่อ</u>	สูงผ่านฟ้า	ลงพลอยเป็นคำ	ก็มี
<u>นางเทื่อ</u>	ต่ำอ้อป้อ	มันป็นคำวสูง	เจ้าเฮย
<u>นางเทื่อ</u>	ทุกข์ซ้ำได้	จีซ่างหลิงหาบมีถัก	เฮาเฮย
<u>นางเทื่อ</u>	สุกได้แบก	ไม้คั้นเจ้าแ่งโพง	
<u>นางเทื่อ</u>	ฝนลม เหมือนคังฮ้อน	เดินทางปบเข้าฮ่ม	เฮาเฮย
<u>นางเทื่อ</u>	แดดผ่านฟ้า	เสมอเพียงคังหนาว	

106/1-106

<u>ไผผู้</u>	ถือคาบง้าว	ยื่นพร้อมพ้อมววล	
<u>ไผผู้</u>	นั่งท่อนไม้	กั้นเล่าเลขคิด	
<u>ไผผู้</u>	กำลาทอน	คังเดียวมววลพ้อม	

101/2

การซ้ำคำด้วยคำสร้อย

จักว่า	อินตาเจ้า	ภายสวรรค์สรงโสรจ	<u>นี้ลื้อ</u>
เอาที่	หอมฮ่วงเฮ้า	มาไว้เขตเมือง	<u>นี้ลื้อ</u>
จักว่า	ลูกท่านท้าว	เดินเที่ยวในเมือง	<u>นี้ลื้อ</u>

7/2

พ่อว่า	การมีข้อย	มานานค้างอยู่	<u>พ่อเฮย</u>
บัดนี้ ข้อยก็	ฮู้ข่าวเจ้า	เป็นเต่าช่างคำ	<u>พ่อเฮย</u>
ข้อยก็	ฮู้ข่าวเจ้า	ช่างหล่อคนดี	<u>พ่อเฮย</u>
ข้อยก็	มีใจคิด	เพื่อประสงค้นำเจ้า	

25/1

เถิงที่	ลาดใหญ่กว้าง	เขาท้วงชุกน	<u>พ่อเฮย</u>
เขาก็	เห็นอุปท้าว	อันประเสริฐเพิงใจ	<u>พ่อเฮย</u>
เขาก็	ก็ตายนา	ชุกนคอมท้าว	
เขาบ่	ดิอุปท้าว	นั่นสิ่งนั้นใด	<u>พ่อเฮย</u>
เขาว่า	งามไสสุด	สิ่งอินทร์ลงแต่้ม	
เขาก็	แซวแซวท้วง	นำหลังเสียงสนั่น	<u>พ่อเฮย</u>

72/1

ถึงที่	แดนด่านด้าว	บาท้าวจอดเขา	<u>เจ้าเฮย</u>
เมื่อนั้น	โคมเผลาทั่ว	ลงพลายเขาจอด	
กับทั้ง	นางยอดแก้ว	ลงพร้อมพรา้พระอวน	<u>เจ้าเฮย</u>
ฝูงหมู่	พลหลวงเจ้า	เสนาขุนหมื่น	
เขาก็	เขาจอดยัง	นำท้าวซุคน	<u>เจ้าเฮย</u>

62/2

ข้อยก็	เงยเงกขึ้น	ค้ำน้องบ่ทัน	<u>เจ้าเฮย</u>
บัดนี้	เวรหลังข้อย	จำเป็นพราถุ	
ข้อยจึง	ได้ค้ำเดียว	นี้เพื่อพระนาง	<u>เจ้าเฮย</u>
	คำทุกข์ข้อง	ขนงทวงทันอ้ง	
ข้อยก็	ไปบ่ได้	ตายค้ำแค่ไพร	<u>เจ้าเฮย</u>

74/2-75/1

	ขวัญใจมา	อยู่ใจตัดส่อง	<u>มาเยอ</u>
ขวัญนาง	หอมพื่อน้อง	มาพร้อมพรา้พระอวน	<u>มาเยอ</u>
ขวัญที่	จอมหัวเจ้า	ทั้งยนต์เชือกหย่อน	<u>มาเยอ</u>

105/1

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่า ถึงแม้คำเสริมและคำสร้อยจะเป็นส่วนที่เสริมเข้ามาในฉันทลักษณ์โคลงสาร โดยจะมีหรือไม่มีก็ได้ แต่ถึงกระนั้นกวีก็สามารถนำเอาคำเหล่านี้มาเล่นคำเพื่อให้เกิดความไพเราะของคำประพันธ์ยิ่งขึ้น

2.4.2 การซ้อนคำ คือการนำคำที่มีความหมายหรือเสียงคล้ายกันมาเรียงต่อกันตั้งแต่สองคำขึ้นไป โดยเรียงไว้ชิดกันหรือแยกจากกันก็ได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เฒ่าก็	หอม <u>ฮ่วงเฮ้า</u>	มาแท้แต่โพน	แท้แล้ว
เฒ่าก็	<u>หลังแลเยี่ยม</u>	ไปมาคมกลั่น	
ก็หาก	หอม <u>กลั่นกลั่ว</u>	มาแท้แต่โพน	บ่อย่าแล้ว
	อันใดแท้	ในสุหอมออก	มานี้
กูก็	<u>หลังล่ำเยี่ยม</u>	ลงพื้น <u>มีดมั่ว</u>	
พอว่า	หมา <u>เห่าหอน</u>	เอ็นเฮียกมีไป	เลนอ
เหลือกู	ตุ้มตามตัว	<u>ด้อยดี</u> เฟือยไม้	

3/1-3/2

เมื่อถึงห้อง เชื่อนตนเนานั้ง
เมียบแต่งตั้ง ภาซข้าวสู่ฝัว

3/1

ไผจัก ขันต่อตั้ง เอาไควว่ามา
กูจัก ปุนปลูกให้ เสวยเมืองอยู่แต่ง

10/2

นายก ขอเขาได้ พอประมาณคาบหนึ่ง
นายก เหลียวล้าเยี่ยม นายฟ้าต่ำเมื่อ
นายก เมื่อถึงห้อง เกหังเนานั้ง
 สี่แจ่มเจ้า บาท้าวลวดตาม

19/1

จากตัวอย่างข้างต้น กวีใช้คำที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันนำมาซ้อนกัน ทำให้ความหมายของคำมีน้ำหนักมากขึ้น อีกทั้งยังไพเราะกลมกลื่นอีกด้วย ดังคำว่า ฮ้วง-เข้า หลัง-แล หลัง-ล้า มีด-มัว ต่อช-ดี เนา-นั้ง แต่ง-ตั้ง ปุน-ปลูก เหลียว-ล้า เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อความสละสลวยของคำและเน้นความหมายของคำ

2.4.3 ปฏิพจน์ เป็นการใช้คำถามโดยมิได้คาดหวังคำตอบ เป็นการตั้งคำถามเพื่อต้องการให้เกิดความคิดหรือเน้นความรู้สึก เพื่อกระทบใจผู้อ่าน ในวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดพบ การใช้ปฏิพจน์ในตอนต้นางเกศไกรสรได้พบกับจันทะหมุดซึ่งมีรูปงดงาม จึงรำพึงรำพันในใจว่า คนที่ตนเห็นเป็นเพราะเทวดา เทพเจ้า หรืออารักษ์เจ้าที่เนรมิตขึ้นมาเพื่อลงนางหรือว่าพระอินทร์บนสวรรค์แปลงกายลงมาเพื่อลงนางให้กระสัน ดังข้อความต่อไปนี้

จักว่า	เทวดาลวงลือ	สิ่งใดเคเจ้า	
จักว่า	เทพาเจ้า	โพธิ์ชัยไม้ใหญ่	ลวงลือ
	นิรมิตให้	เสมอท้าวสุปงาม	นั่นลือ
ลือว่า	อาฮัก ¹³⁰ เสือ ¹³¹	แดนเมืองเจ้าที่	ลวงลือ
นิรมิตให้	เป็นสุปท้าว	ลวงน้องให้กระสัน	นี่ลือ
จักว่า	อินทร์กษัตริย์ให้	กายสวรรค์ลงล่อ	ลวงลือ

¹³⁰ เทวดาผู้พิทักษ์รักษา

¹³¹ เทวดา, ยักษ์, ผี

นิรมิต มาอยู่หัน ลวงน้องให้กระสัน นั้นลือ
41/1

อีกตอนหนึ่ง นายสำเภาเห็นรูปโฉมจันทร์ห่มดวงดงามยิ่ง จึงรำพึงในใจว่ายักษ์แปลงกาย
มาถามตนหรือ ดังข้อความต่อไป

 นายสะเภาค้า คณิงใจจงมาก
จักว่า เลื่อนน้ำมา ด้านกล่าวถาม นี้ลือ
 เล็งโฉมท้าว ความย้อยยั้ง
เหมือนดัง อินทรอยู่ฟ้า ทะยานล้ำดวงลง

94/1

จากตัวอย่างข้างต้น กวีเรียงร้อยถ้อยคำเป็นประโยคเชิงถาม แต่เจตนาที่แท้จริงไม่ได้ถาม
เพราะไม่ต้องการคำตอบ แต่ต้องการเน้นให้ข้อความมีน้ำหนักดึงดูดความสนใจและให้ผู้อ่านหรือ
ผู้ฟังติดตาม

โวหารภาพพจน์

โวหารภาพพจน์ คือการใช้ถ้อยคำเพื่อสร้างจินตภาพ(ภาพในใจ) แก่ผู้อ่าน โดยการเรียง
ร้อยถ้อยคำด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้พิเศษกว่าการเรียงลำดับคำหรือการใช้ความหมายของคำปกติ ทำให้
งานประพันธ์มีอรรถรสไม่จืดชืด เกิดความรู้สึกนึกคิดและจินตนาการได้ลึกซึ้ง ชาบซึ้งและสร้าง
ความประทับใจกว่างานเขียนแบบธรรมดา รวมถึงก่อให้เกิดความไพเราะสละสลวยทั้งในด้านเสียง
และความหมายด้วย โวหารภาพพจน์ที่จะกล่าวถึงในวรรณกรรมเรื่องจันทร์ห่มดวงนี้ได้แก่

1. อุปมา (Simile) คือการเปรียบว่าสิ่งหนึ่งเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยนำสองสิ่งที่ต่าง
จำพวกกัน แต่มีลักษณะเด่นเหมือนกันมาเปรียบเทียบกัน การเปรียบเทียบในลักษณะนี้ สังเกตได้
ง่ายจากคำที่ปรากฏในประโยค หรือข้อความซึ่งมักจะมีคำว่า เหมือน ราวกับ ดู ประดุจ เพียง คล้าย
เฉก เช่น ประหนึ่ง ละม้าย เสมอ เสมือน ปาน เป็น เป็นต้น ดังข้อความต่อไปนี้

 กี่หาก ความสุด สิ่งอินทรลงเต็ม
 คึงกลมสวย ธนูทองคิ้วก่อ งามนอ
 สองฝ่ายแค้น คือชีย้อยหยาดลง

30/2

จากคำประพันธ์ข้างต้น กวีเปรียบรูปของจันทะหมุดว่าดงดงงามเฉกเช่นรูปที่พระอินทร์
วาด เปรียบทิวของจันทะหมุดว่าโค้งเหมือนดังคันธนู แก้มทั้งสองเหมือนดังจะหยาดย่อย

ท้าว	แยงสุปน้อง	เสมอสิ่งอินทร์เขียน	
	กนิรินบุญมี	เก้งกันเสมอเต็ม	
คือสิ่ง	ฮางเดียวเบ้า	พิมเดียวเหลาหล่อ	ลงนั้น
	โถมสุปหน้า	สองเจ้าเก้งกัน	

56/1

จากคำประพันธ์ข้างต้น กวีเปรียบรูปจันทะหมุดและนางเกษไกรสรว่าดงดงามดังพระ
อินทร์เขียน ทั้งสองดงงามเสมอกันเหมือนดังหล่อมาจากเบ้าพิมพ์เดียวกัน

เขาก็	เห็นสุปเจ้า	น้อยนางนงหอม
คือดัง	กนิริลง	แต่เมืองสวรรค์ฟ้า

69/1

จากคำประพันธ์ข้างต้น กวีเปรียบเทียบความงามของนางเกษไกรสรว่า ดงงามดังกนิริลง
มาจากเมืองสวรรค์

ท้าว	ไกวแขนเหลือ ¹³²	นูนืออ้อยอย่าง
คือดัง	อินทร์อยู่ฟ้า	ทะยานล้ำถ่วงลง

91/2

จากคำประพันธ์ข้างต้นกวีเปรียบเทียบการเดินของจันทะหมุดว่าเหมือนการเดินของพระอินทร์

2. อุปลักษณ์ (Metaphor) คือการเปรียบเทียบที่นำเอาลักษณะเด่นของสิ่งหนึ่งไปใช้กับ
สิ่งหนึ่ง เป็นการเปรียบเทียบที่คล้ายอุปมา แต่ไม่ได้บ่งว่าเป็นการเปรียบเทียบโดยตรง หากแต่ใช้คำ
ที่มีความหมายอย่างอื่นมาใช้แทนที่ ทำให้เกิดความหมายลึกกว่าอุปมา เพราะเป็นการนำเอา
คุณสมบัติภายในสิ่งที่คล้ายคลึงกันมาเปรียบเทียบกัน ดังข้อความต่อไปนี้

เฮนี่	ยศดำน้อย	บ่สมเจ้าผู้ดี
เฮนี่เป็นดัง	นามราหู	บ่อาจเทียมพระจันทร์ได้

37/1

¹³² ไปมา

จากคำประพันธ์ข้างต้น กวีเปรียบเทียบสิ่งที่ต่ำด้อยมีคตินเป็นดังราหูกับพระจันทร์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความสูงส่งและผ่องแผ้ว

โอนอ	บ่อยากไกล	นางแพง <u>พระกัณคำ</u>	องค์น้อย
ค้อยอยู่ดีเยอ	เสน่หาสร้อย	แพงทรวงเทียบบ่แจบ ¹³³	กะใจเฮย

57/1

คำประพันธ์ข้างต้น กวีได้เปรียบเทียบในลักษณะเปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์ ซึ่งกล่าวถึงนางเกษไกรสรโดยใช้คำว่า “พระกัณคำ” หมายถึง “ทองคำก้อนเล็กๆ” เป็นการเปรียบเทียบนางเกษไกรสรเหมือนกับทอง ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งมีค่า มีราคา

โอนอ เจ้าผู้	<u>ผิวหมากหว่า</u>	<u>ชมพูนานเบิก</u>	
	เบิ่งเด็ก	พี่เจ้าแสงม๊ก	
	เบิ่งคักพี่	เจ้าแสงอยากได้	
	เบิ่งไกล ๆ	จำจื๋บ่อยากหนี	ชาลีเฮย

57/2

คำประพันธ์ข้างต้น กวีใช้คำว่า “เจ้าผู้ผิวหมากหว่า” เปรียบสีผิวของนางเกษไกรสรกับสีของผลหมากหว่า คือมีสีชมพูดุจสีของผลหมากหว่า

3. บุคลาธิษฐาน(Personification) เป็นภาพพจน์ที่เกิดจากการทำให้สิ่งทั้งหลายที่ไม่ใช่คนแต่สามารถแสดงออกปฏิกิริยาต่าง ๆ ราวกับเป็นคน มีชีวิตจิตใจเหมือนคน

ในวรรณกรรมเรื่องจันทะพุดใช้บุคลาธิษฐานโดยสมมติให้สัตว์ อันได้แก่ หมู และนก มีอากัปกิริยาเหมือนมนุษย์ คือสามารถพูดได้ตอบกับมนุษย์ได้ ดังตัวอย่างเช่น

เมื่อนั้น ยังมี	หมูใหญ่ฮ้าย	ตัวหนึ่งเดินมา	
หมูก็	เห็นบางม	ฮีบถามแถลงถ้อย	
หมูก็	จาคำด้าน	ถามบวอ้อยอื่น	
เจ้านี้	ทุกข์โศกฮ้อน	ใดแท้หอดกระหาย	นี่เด
เมื่อนั้น	โถมเฉลาท้าว	บางมไซบอ	
ซ้อยก็	ทุกยากฮ้อน	เดียนี่เพื่อเมีย	เจ้าเฮย

¹³³ สนิท,เรียบรวบ,เข้ากันได้ดี

เขาก็	เอนางขึ้น	เมืองเทิงหนีจาก	
ข้อยจึง	ได้เสมอยู่	ค้ำไพรกว้างพราด	เมื่อเจ้าเฮย
คือว่า	ทำวบอกแล้ว	หมูเล่าเลยจา	
ข้อยจัก	พาอวนเดิน	เถียงไปเถิงแก้ว	
กันว่าเจ้าลี	ไปนำข้อย	มาไปแวนเทียว	
	เชิญแจ่มเจ้า	พระอวนขึ้นจีหลัง	เทียวเทิน
ข้อยจัก	พาแจ่มเจ้า	บาทำวเทียวไป	

72/1-72/2

จากคำประพันธ์ข้างต้น กวีสมมติให้หมูมีอากัปกริยาเหมือนอย่างมนุษย์ คือสามารถพูดได้ตอบกับมนุษย์ได้

ตอนที่พระอินทร์จึงแปลงกายลงมาเป็นนกจอกฟ้า เพื่อช่วยเหลือจันทะหมด ได้กล่าวกับจันทะหมดและอาสาจะนำจันทะหมดไปส่งในเมือง

เมื่อนั้น	นกจอกฟ้า	ด้านกล่าวคำดี	
	เจ้าอยากไป	เถิงนางสิ่งใด	เดเจ้า
เจ้าอยาก	ไปเถิงห้อง	เมืองเทิงบ้านเก่า	อวนนั้น
กันว่า ทำวหาก	ยังประสงค์ขึ้น	ไปนำแก้วมิ่ง	กายพูน
ข้อยจัก	เอาแจ่มเจ้า	บาทำวเทียวเถิง	

75/1

จากคำประพันธ์ข้างต้น กวีสมมติให้นกจอกฟ้า มีอากัปกริยาอย่างคน คือ มีน้ำใจเผื่อแผ่ และพูดจาได้ตอบกับมนุษย์ได้

4. สัญลักษณ์ (Symbol) คือ สิ่งที่นำมาใช้แสดงออกแทนสิ่งอื่น เพื่อสื่อความหมายให้เกิดภาพ หรือให้เกิดความเข้าใจชัดเจน นิยมใช้รูปธรรมเป็นสัญลักษณ์แทนนามธรรม สิ่งที่นำมาใช้เป็นสัญลักษณ์จะมีส่วนสัมพันธ์กับความหมายของสัญลักษณ์อย่างใกล้ชิด คือ จะมีส่วนเหมือนหรือคล้ายกันในรูปทรงหรือในคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เฮนนี้ เหมือนดัง	กาตัวฮ้าย	เทียมหงส์อินชาก	เฮาเฮย
ชาติที่	แสงหิ่งห้อย	เทียมได้สิ่งกระบอง ¹³⁴	ได้ลือ

37/1

หงส์เป็นสัญลักษณ์แทนคนดีหรือผู้สูงศักดิ์ ส่วนกาเป็นสัญลักษณ์แทนคนชั่ว คนชั้นต่ำ หิงห้อยเป็นสัญลักษณ์ของความอับแสง ส่วนกระบองเป็นสัญลักษณ์ของความโชติช่วง

5. อติพจน์หรืออธิพจน์ (Hyperbole) เป็นการกล่าวเปรียบเทียบกับในลักษณะที่เกินจากความเป็นจริง ความเป็นไปได้ ซึ่งให้เห็นถึงความไม่น่าจะเป็นไปได้ของสิ่งที่ต้องการกล่าวถึง มีจุดประสงค์เพื่อตอกย้ำ หรือ เน้นอารมณ์ ความรู้สึกหรือการกระทำ ดังตัวอย่างเช่น

บาก็	จาคำดีต่อ	นายจี้อย	
นายเฮย อันว่า	คำทุกข์นี้	ตาเห็นล้ายิ่ง	แม่นายเฮย
แม่นท้อ	ได้อยู่ห้อง	น้ำเจ้าบ่จีน	นายเฮย
ข้อยจัก	โชนขวยเลี้ยง	สายใจเจ้าอย่า	นายพี
แสนว่า	<u>ทุกข์หมื่นชั้น</u>	หลานเจ้าบ่ให้เคือง	ย่าเฮย

20/1

จากคำประพันธ์ข้างต้น กวีมุ่งแสดงให้เห็นถึงความทุกข์โศกของจันทะหมุดว่ามากมาย โดยใช้คำว่า “ทุกข์หมื่นชั้น” คือ ทุกข์อย่างแสนสาหัส

ท้าว	ออกปากด้าน	โพนปลวกทั้งหลาย
ให้ดู	เป็นพังพลาย	แห่แหนญแก้ว
ท้าว	ฮวดกั้งไม้	ปากเป่าเป็นคน
	เป็นพลหลวง	แห่แหนบาท้าว

108/2

จากคำประพันธ์ข้างต้น กวีบรรยายถึงการเสกให้ปลวกทั้งหลายเป็นช้างพังช้างพลาย และเสกให้กั้งไม้เป็นคน เป็นการบรรยายให้เห็นความเป็นจริง เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังรู้สึกสะเทือนอารมณ์ไปกับเนื้อเรื่อง และเสริมอารมณ์ของตัวละครให้เด่นขึ้น

6. ปฏิภาคพจน์หรืออรรถวิภาษ (Paradox) คือการเปรียบเทียบที่เกิดจากการใช้คำหรือข้อความที่มีความหมายขัดแย้งกันตรงกันข้ามกันแต่นำมาเข้าคู่กัน เพื่อให้เกิดความหมายขานานหรือเกิดภาพตัดที่มองรวม ๆ แล้ว กลมกลืนกันและให้ความหมายลึกซึ้ง

ในวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด กล่าวถึงปฏิวาทะ เช่นคำว่า “ขายง่ายซื้อ” ซึ่งประกอบด้วย “ขาย” หมายถึง ขายสิ่งของและรับเงินมา และคำว่า “ง่ายซื้อ” หมายถึง จ่ายเงินเพื่อรับของมา รวมความแล้วหมายถึง “การซื้อขาย” ดังข้อความต่อไปนี้

บัดนี้ บ่กั้ว	จอมหัวเจ้า	นายสะเภาคูณมาก	ซ้อยเฮย
ตามแต่	<u>ขายจ่ายซื่อ</u>	ของเจ้าช่างเขื่อ	พ้อเฮย

96/2

7. สัทพจน์ (Onomatopoeia) คือ ภาพพจน์ที่เกิดจากการถ่ายทอดเสียงหรือเลียนเสียงที่เกิดจากธรรมชาติ ภาพพจน์ชนิดนี้จะทำให้รู้สึกเหมือนได้ยินเสียงของสิ่งนั้นจริง ๆ เช่น เสียงฟ้าร้อง เสียงฟ้าผ่า เสียงกรวยคราง เสียงลมพัด เสียงดนตรี เสียงร้องของสัตว์ชนิดต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านได้รสจากข้อความนั้น ๆ เพิ่มขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ฝูงหมู่	นกฮอกเต็น	มูมเปาเทียวกิน	
เขากี้	แจแจฮ้อง	พังกณานกป่า	พุ้นเขย

39/1

จากคำประพันธ์ข้างต้น กวีใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติคือคำว่า “แจแจ” เลียนเสียงนกกร้อง เพื่อเสริมความมีชีวิตชีวาในภาษาภาพที่กวีเสนอ

เมื่อนั้น	ช้างต่อช้าง	หางเกี้ยวทอดกัน	พุ้นเขย
	ผงธุลีควัน	มีดมัวคุงฟ้า	
	ครืนครืน ¹³⁵ ก้อง	หอกใหญ่สะบู ¹³⁶ หลวง	พุ้นเขย
	กึกกือ ¹³⁷ ก้อง	อนกนองสองกำ	

47/2

กวีใช้คำว่า “ครืนครืน” เลียนเสียงการสู้รบในสงคราม เพื่อเสริมความมีชีวิตชีวาและเกิดความเร้าใจแก่ผู้อ่านและผู้ฟัง

วรรณกรรมเรื่องนี้ กวีได้เลือกสรรคำที่หลากหลายมาใช้ในการประพันธ์แต่ละบทได้อย่างไพเราะสละสลวย มีเสียงสัมผัสพยัญชนะ สระ การเล่นคำ การใช้คำที่ถูกต้องตรงความหมายเหมาะสมกับตัวละครในเรื่อง รวมถึงใช้โวหารภาพพจน์หลายประเภทในบทประพันธ์แต่ละบท ดังตัวอย่างคำประพันธ์ต่อไปนี้

นางกี้	เสวยแล้ว	เลขนอนสัจคอยู่	
นางกี้	คิดฮอดผู้	บาท้าวบ่ลื้ม	ได้แล้ว

¹³⁵ กึกก้อง, สนั่น

¹³⁶ ปืน

¹³⁷ แปลกประหลาดมาก

นางก็	คิดซู้ขึ้น	เท้าทั่วไปมา	
จึกว่า	เทวดาลวงลือ	สิ่งใดเคเจ้า	
จึกว่า	เทพาเจ้า	โพธิ์ไทรไม้ใหญ่	ลวงลือ
	นิรมิตให้	เสมอท้าวสุปงาม	นั่นลือ
ลือว่า	อาฮักเลื้อ	แดนเมืองเจ้าที่	ลวงลือ
นิรมิตให้	เป็นสุปท้าว	ลวงน้องให้กระสัน	นั่นลือ
จึกว่า	อินทร์กษัตริย์ให้	ภยสวรค์ลงล่อ	ลวงลือ
นิรมิต	มาอยู่เห็น	ลวงน้องให้กระสัน	นั่นลือ
นางก็	คิดบ่แล้ว	แค้นคังคาอก	
นางก็	นอนกินคิด	อ้าวกระสันทรวงม้าง	
ก็หากเห็น	ฮอยบาทท้าว	งอยโพธิ์เยี่ยมเบิ่ง	พะอวนนอ
	ตนแจ่มเจ้า	บาท้าวบ่เห็น	
บัดนี้ จักกล่าวถึง	จันทะหมุด	ท้าวเมื่อถึงนายยา	
	ท้าวที่ด้าน	นำเผ่าย่านาย	
บัดนี้ ข้อยก็	ฟังคำเจ้า	ไปถึงเห็นสุป	นางนั้น
ข้อยก็	เห็นสุปหล้า	นางน้อยกลิ่นหอม	ข้าเฮย
ตั้งหาก	งามยิ่งข้อย	ข้อยยิ่ง เมืองมนุษย์	
ก็หาก	งามใสสุด	สิ่งอินทร์ตาเต็ม	
งามยิ่งจิงนอ	เจ้าผู้จุ่มนุหน้า	คือคำเลียงหล่อ	งามเด
แสมมก	แสมเบิ่งได้	แยงน้องอยู่แต่ไกล	เลนอ
ข้อยก็	คิดอยากได้	นางเกษไกรสร	แม่เฮย

40/2 – 41/2

จากตัวอย่างบทประพันธ์ข้างต้น มีการสัมผัสพยัญชนะ สระ การซ้ำคำ และการเล่นคำ
เชิงฉันทลักษณ์ตลอดจนโวหารภาพพจน์ประเภทอุปมาและอุปลักษณ์ ซึ่งกวีได้นำมาผสมกลมกลืนลงใน
บทประพันธ์ได้อย่างไพเราะและงดงาม

รสวรรณคดี

รสเป็นแง่มุมด้านอารมณ์อันก่อให้เกิดอาการปรากฏทางใจ สะเทือนใจ อันเกิดจากกระบวนการพรรณนาและกลวิธีการประพันธ์ที่เหมาะสม นักวรรณคดีตามทฤษฎีรสมีความเห็นว่าวรรณคดีเกิดขึ้นเมื่อกวีมีอารมณ์สะเทือนใจแล้วถ่ายทอดความรู้สึกนั้นออกมาในงานประพันธ์ แล้วอารมณ์นั้นก็กระทบใจผู้อ่านจึงทำให้เกิดการรับรู้และเกิดปฏิกิริยาเป็นการตอบสนองในสิ่งในสิ่งที่กวีเสนอออกมา¹³⁸

รสจึงเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นในใจของผู้อ่าน ไม่ใช่สิ่งที่อยู่ในวรรณคดีซึ่งเป็นเพียงอารมณ์ที่กวีถ่ายทอดเอาไว้และเป็นตัวทำให้เกิดรสเท่านั้น¹³⁹

รสวรรณคดีตามทฤษฎีรสในวรรณคดีบาลี แบ่งได้ 9 รส ดังนี้

1. สิงคารรส คือรสแห่งความซาบซึ้งในรัก เป็นรสที่เกิดจากการรับรู้ความรัก
2. หัสสรส คือ รสแห่งความสนุกสนาน
3. กรุณารส คือ รสแห่งความสงสารที่เกิดจากความทุกข์โศก
4. รุทธรส คือ ความแค้นเคือง ความดุร้าย จุนเจียว ความรุนแรง
5. วีรรส คือ รสแห่งความกล้าหาญ มีลักษณะองอาจ ไม่เกรงกลัว
6. ภยานกรส คือ รสแห่งความเกรงกลัว
7. พิภัจจรส คือ รสแห่งความเกลียด ความเบียดเบียนขยี้แซย
8. อัปฤตรส คือ รสแห่งความอัศจรรย์ใจ พิศวงประหลาดใจซึ่งเกินวิสัยของโลก
9. สันตรส คือ รสแห่งความสงบ ความราบรื่น ไม่วุ่นวาย หรือความวิเวก¹⁴⁰

วรรณกรรมเรื่องจันทะพมุต มีรสแห่งวรรณคดีที่ปรากฏในเรื่องเด่นชัดที่สุดคือ สิงคารรส นอกจากนี้ยังประกอบด้วยรสวรรณคดีอื่น ๆ อีก 6 รสคือ วีรรส อัปฤตรส รุทธรส สันตรส กรุณารส และภยานกรส ซึ่งมีปรากฏตลอดทั้งเรื่อง แต่ไม่เด่นชัดมากนัก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. สิงคารรส คือ รสแห่งความซาบซึ้งในความรัก รสเสน่หารสแห่งความพึงพอใจ รสแห่งความซาบซึ้งในความรัก

¹³⁸ พระคันธารสารภวณฺสี, **สุโพธาลังการมัญชร** (นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆษนครปฐม, 2546), 694-753.

¹³⁹ กุสุมา รัชมณฺี, **การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต** (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2534), 22.

¹⁴⁰ พระมหาโยธิน ปัตถาสี, “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมภาคเหนือและอีสาน เรื่องนางแดงอ่อน” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548), 147.

รสแห่งความซาบซึ้งในความรักในวรรณกรรมเรื่องนี้ เช่นตอนที่ จันทะหมดเห็นรูป
โฉมนางเกษไกรสรงดงามยิ่งจึงเกิดความรัก ประราธนาจะได้ครองคู่ร่วมกับนาง ดังข้อความต่อไปนี้

ซ้อยก็	เห็นอุปหน้า	นางน้อยกลิ่นหอม	ข้าเฮย
ตั้งหาก	งามยิ่งซ้อย	ซ้อยยิ่ง เมืองมนุษย์	
ก็หาก	งามใสสุด	สิ่งอินทร์ตาเต็ม	
งามยิ่งจินนอ	เจ้าผู้จุม ¹⁴¹ บุหน้า	คือคำเลียงหล่อ	งามเด
แถมัก	แถมึงได้	แยงน้องอยู่แต่ไกล	เลนอ
ซ้อยก็	คืออยากได้	นางเกษไกรสร	แม่เฮย

41/2

ตอนที่ จันทะหมดพบนางเกษไกรสรเป็นครั้งแรก ผู้แต่งได้บรรยายถึงความรักที่
จันทะหมดมีต่อนางเกษไกรสร ดังข้อความต่อไปนี้

โอนอ น้องเฮยพี่หาก	แลล้าหน้า	งามปุนปานเขียน	งามเด
แถมัก	แถมึงได้	แยงน้องบ่อใจ	ได้แล้ว

40/2

ตอนที่จันทะหมดกับนางเกษไกรสรอยู่ด้วยกัน ผู้แต่งได้บรรยายถึงความรักที่ทั้งสองมีต่อกัน ดังข้อความต่อไปนี้

เถิงเมื่อ	วันคำค้อย	พาน้องจอนอน
	คอนคอนคำ	สองแพงเอี่ยมอุ่น
	ผ้าห่มเนื้อ	โถมน้องกล่อมกัน

63/2

และอีกตอนหนึ่งว่า

พี่ก็	เพื่อแขนค้อม	เอาวนเอี่ยมอุ่น	นอนนั้น
น้องก็	หลับโซดซ้อย	นำอายแก่ไพร	พินา

71/2

นอกจากนี้ ผู้แต่งได้พรรณนาถึงความรักที่ทั้งสองมีต่อกัน อยู่ร่วมสุขร่วมทุกข์โดยไม่ทอดทิ้งกัน แม้ยามทุกข์ยาก ดังข้อความต่อไปนี้

พอเมื่อ	ทำว้จ่มแล้ว	ทำว้แนบชนนาง
	สองนางแพง	กอดคอกันให้
		
ทำว้ก็	พานางอ้อม	เวียน ๆ แล้วคำ
	ผู้เผ่าหน้า	พาน้องจอนอน
นางก็	แคนทางฮ้าย	บ่เคยเดินหิวหอด
	ดินแจ่มเจ้า	นางน้อยแตกโพง
สองก็	หักฟด ¹⁴² ไม้	แล้วเล่าปุ่นอน
นางก็	แคนทางหิว	ทอดนอนเสียงทำว้
คิดแต่	ตนชิตายฮ้าย	เดินดงหลงป่า
	ข้าวแลนน้ำ	สองเจ้าบ่กิน

65/1-66/1

2. วีรรส คือ รสแห่งความกล้าหาญ ไม่กลัวเกรงต่อภัยอันตราย

รสแห่งความกล้าหาญในวรรณกรรมเรื่องนี้ที่เด่นชัดที่สุดคือ ตอนที่จันทะหมุดอาสาออกรบกับเจ้าจากสามนครซึ่งมีไพร่พลนับล้าน โดยขอคนไปด้วยเพียงสามร้อยคน ดังข้อความต่อไปนี้

แม่นว่า เขาก็จัก	จ้างแผ่นพื้น	มาท้อน ¹⁴³ ก็บ่กลัว	พระเฮย
ข้าก็ขอแต่	คนสามร้อย	พอไปเป็นเพื่อน	ทางเทิน

47/2

ตอนที่จันทะหมุดใช้ดาบกายสิทธิ์ต่อสู้กับเจ้าจากสามนคร จนกองทัพของเจ้าจากสามนครแตกพ่าย ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	สามพญาพร้อม	ขอพลลัดเล่ง	มาแล้ว
	ช้างแลมัว	พลลั่นถ่วงมา	

¹⁴² กิ่งเล็กของต้นไม้ที่ตัดออกจากต้น

¹⁴³ รวม, สุมไว้

ท้าวเกี	ถอดดาบกล้า	ดวงอาจไยยะสิทธิ์	
	อินทาบลง	พระภูริณาแต่ยาม	ปางนั้น
ท้าวจิง	พัคถ่วงลัม	มารใหญ่มาประจัญ	ดังนี้
ให้เขา	คลื่นเมื่อเสีย	อย่าให้กลายมาได้	
พอเมื่อ	พิษฐานแล้ว	วางดาวปละปล่อย	ไปนั้น
ง้าวเกี	กวัดแกว่งเหลือม	ทะยานเด่นผ่าพล	
เมื่อนั้น	สามพญาเจ้า	เห็นพลลัมล่า ¹⁴⁴	ลงนั้น
เมื่อนั้น	พลหลวงกำ	สามพญาแตกตื่น	
เขาก็	ปบเล่นเด่น	วางช้างบ่เหลียว	

51/1-51/2

3. อัพบุตรส รสแห่งความอัศจรรย์ใจ แปลกใจ ตื่นเต้น นึกไม่ถึงว่าเป็นไปได้เช่นนั้น

รสแห่งความอัศจรรย์ใจในวรรณกรรมเรื่องนี้มักเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ มีปรากฏหลายตอน เช่นตอนที่จันทะหมุดและนางเกษไกรสรหลงทางอยู่กลางป่า พระอินทร์จึงแปลงกายลงมาเป็นแล่นตัวใหญ่เพื่อนำทาง ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้นอินทร์ก็	ทำฤทธิเม้ง	เป็นแล่นคำตัวใหญ่	
	ปบผ่านหน้า	บาท้าวเหลืออดเห็น	
แลนก็	ปบเล่นฟ้าว	ไปก่อนเป็นทาง	
	สองนางแพง	ไต่ตามนำสัน	
ก็หาก	เป็นทางเท้า	เถิงยนต์เชือกอุ	กายพูน
เหมือนดัง	เที่ยวซุ่มมือ	ทางเกลี้ยงสาบเพียง	

67/1/67/2

อีกตอนหนึ่ง พระอินทร์แปลงกายลงมาเป็นนกจอกฟ้า กางปีกให้จันทะหมุดขึ้นขี่แล้วพาเหาะขึ้นไปบนท้องฟ้า ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	นกจอกฟ้า	ตัวประเสริฐคุณหลาย
นกก็	ทันเอาฝูง	ไพรพลพอฮ้อย
พอเมื่อ	มาถึงแล้ว	ทำตนพือปีก

¹⁴⁴ ลัมระเนระนาด

นกกี้	ตบปีกเบื้อง	ซอนเข้าสวนสน
พอเมื่อ	สวนสอดเบื้อง	เปื่องปีกบรรวร
นกกี้	เชิญบาคราญ	จีกกลางผยองฝ้าย
เมื่อนั้น	โถมเฉลาท้าว	จันทาขึ้นจี
นกกี้	พาแจ่มเจ้า	บาท้าวแผ่นผยอง
นกกี้	พาผยองขึ้น	กลางหาวอากาศ

75/1-75/2

ตอนที่ จันทะหมุดเป่าให้ปลวกทั้งหลายเป็นช้างพังช้างพลายและหักกิ่งไม้เป่าให้เป็นคน
จัดเป็นพลหลวงเห่ตนกับนางเกษไกรสรเข้าเมืองลังกา ดังข้อความต่อไปนี้

ท้าว	ออกปากด้าน	โพนปลวกทั้งหลาย
ให้	เป็นพังพาย	แห่แหนญแก้ว
ท้าว	ฮวดกิ่งไม้	ปากเป่าเป็นคน
	เป็นพลหลวง	แห่แหนบาท้าว

108/2-109/1

4. สันตรส รสแห่งความสงบ ความราบรื่น ไมุ่่นวาย หรือ สันติสุข คือกายและจิตสงบ
สุข ไม่เร่าร้อน

รสแห่งความสงบสุขในวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้แต่งพรรณนาถึงความสงบสุขของ
บ้านเมืองที่ดีว่า บ้านเมืองมีความสงบสุขไม่เดือดร้อน พระราชดั่งอยู่ในธรรม มีเศรษฐกิจที่ดี ดัง
ตอนที่เริ่มเรื่องกวีกล่าวถึงเมืองยมราชว่าเป็นเมืองที่มีเศรษฐกิจดี เจริญรุ่งเรืองและมีความสุขสบาย
ดังข้อความต่อไปนี้

บัดนี้ข้าจักกล่าวถึง	พญาเมืองเจ้า	ยมราชราชา	ก่อนแล้ว
พระ	เสวยพระนครสุข	สำราญเริงเลม	
	เยี่ยเงินล้ำ	เยี่ยคำแสนโกฏิ	
	สนมหนุ่มน้อย	นางเหง้าแทบเทียม	
	หัดถิได้	สองพันตัวประเสริฐ	
	ควาญเอบป้อน	ปันหญ้าอยู่โสง	
	อัสครม้า	มะโนมัยฮ้อยคู่	
	นายอยู่ป้อน	ปันหญ้าคู่ตัว	

กวีกล่าวถึงความสงบสุขของยาแต่่าว่าใช้ชีวิตที่ราบรื่นและสงบสุขด้วยการทำทาน ใส่บาตร กรวดน้ำ ดังข้อความต่อไปนี้

อันว่า	สองนายเต่า	มีคนใช้ช่วง
เป็นแต่	บุญแจ่มเจ้า	หลานน้อยเหลื่อมง่า
นายบ่	ทุกข์ยากไ้	จักสิ่งการใด
	อยู่สบายทาน	อนกนองประนมเต้า
	สองนายเจ้า	กินทานบ่ขาด
ใส่บาตร	ทั้งหยาดน้ำ	สองเจ้าพรา่เพ็ง

113/2

กวีพรรณนาถึงความสงบสุขของจันทะหมุดเมื่อได้ขึ้นครองราชย์ว่ามีชื่อเสียงเลื่องลือไปทั่วแดน ไม่มีความทุกข์โศก ครองคู่กับนางเกษไกรสรอย่างมีความสุข ดังข้อความต่อไปนี้

จันทะหมุด	ผู้บุญมี	เป็นเจ้าผ่านเมือง
เขาก็	ลือทั่วเท่า	ทุกที่เขาม
เขาก็	น่านองมา	ส่วยบานบุญกว้าง
ท้าวก็	บ่โศกฮ้อน	จักสิ่งการใด
	อยู่สบายชม	อนกนองเทียมช้อน
อยู่ท่าง	ชมสนุกเล่น	หลายนางเอี่ยมอุ่น
อยู่ท่าง	สุขอยู่ช้อน	ชมแก้วยอดหอม

114/2

5. ภูณารส คือ รสแห่งความสงสารที่เกิดจากความทุกข์โศก มีอยู่ 3 อย่างคือ ความทุกข์โศกที่เกิดจากความยุติธรรม เกิดจากความเลื่อมทรพย์ และเกิดจากเหตุวิบัติต่าง ๆ

รสแห่งความสงสารที่เกิดจากความทุกข์โศกในวรรณกรรมเรื่องนี้ที่ชัดเจนที่สุดคือความทุกข์โศกที่เกิดจากเหตุวิบัติอันเนื่องมาจากความรักที่จำต้องพลัดพรากจากกัน ก่อให้เกิดความทุกข์โศกแก่ผู้ประสบพบเจออย่างน่าสงสารยิ่งนัก ตัวอย่างเช่นในตอน ที่ จันทะหมุดต้องพลัดพรากจากนางเกษไกรสร กวีพรรณนาความทุกข์โศกของจันทะหมุดได้อย่างน่าสงสาร ดังข้อความต่อไปนี้

บัดนี้จักกล่าวถึง	จันทะหมุดท้าว	ค้างอยู่ในไพร	ก่อนแล้ว
โอนอ บากี้	โทเรพลัด	ให้หานางแก้ว	

	บาคราญให้	ไปมาฮ้องฮ้ำ	
ท้าวเกี	เอาแต่มีมือ	กั้งฟ้าเหลียวหน้า	เบ็งตาย
โอนอ	เวรใดเค	มาประจัญพรากคู่	กูเด
กูจัก	ตายอยู่ค้ำ	ไพรกว้างผู้เดียว	เลนอ
เหลือพี	โถมเจ็ยอุ้ม	แล้วเล่าพายโชน	เลนอ
บัดนี้	จอมแพงไกล	ห่างพระอวนสามน้อง	
เหลือพี	พาอวนข้าม	คีรีหลงป่า	มานอ
เถิงที่	ทางฮ่อมฮ้าย	พระอวนข้อยเจ็ยเอา	
เหลือพี	พาโชนข้าม	คงไพรไม้ไผ่	มานอ
มันหาก	มันที่ฮ้าย	พาน้องจอดนอน	
พีก็	เพื่อแขนค้อม	เอาอวนเอื้อมอุ่น	นอนนั้น
น้องก็	หลับโซดข้อย	นำฮ้ายแก่ไพร	พินา
โอนอ พีก็	คิดเมื่อทรง	เสวยสร้างแทนเมือง	นำพี
วัน	บุพพิคตาตั้ง	ทั้งน้องนั่งเสวย	พินา
โอนอคิดเมื่อ	ระงมแคนไค้	ซุงซอประสงค์เสพ	ฮานัน
ระบำ	ดิงตองแคน	ไค้เสพพระองค์	พินา
โอนอ พีก็	คิดเถิงห้อง	เมืองหลังบ้านเก่า	กายพูน
พีจึง	น้อมเหนียวเจ้า	พาน้องคว่นมา	คอกนา
พีก็	พาเถิงแถว	ขนดทองพรากคู่	อวนนอ
เขาก็	ชักจ้องพื้น	นางขึ้นก่อนเฮียม	นี้เด
โอนอ ท้าวเกี	ตีกให้	หานางย้อยยัง	
	สองฝ่ายแก้ม	น้ำตาย้อยยาวไหล	
นางเทื่อ	สะหลบท่า	หิวหอดตายไป	
	เทพาผาย	ช้อยชูกินให้	

71/1-72/1

6. รุททรส คือ รสแห่งความแค้นเคือง ความดูร้าย ขุนเฉียว ความรุนแรง

รสแห่งความแค้นเคืองและดูร้าย ทำให้เกิดความรู้สึกแค้นเคืองแก่ผู้อ่านและผู้ฟัง

ในวรรณกรรมเรื่องนี้ที่เด่นชัดที่สุดคือ ความแค้นเคืองของพญามราชที่มีต่อจันทะหมุด ในตอนที่นางเกษไกรสรหนีไปอยู่กับจันทะหมุด ดังข้อความต่อไปนี้

	เขาทุลแล้ว	พญามกรวิโครธ	
	ค้อนฟาดฆ้อง	เดินเท้าป่าวขุน	
สุฮิบ	เดาหาห้าง	พังพลายช้างถ้าว	วันนี้
สุฮิบ	ไปแควไไว้	หัวหน้าก่อนกู	
สุอย่า	ข้าหลายท่อน	กลัวมันชิบปล่น	หนินั้น
มันชิ	พาแก่นแก้ว	กูนั้นหอบหนี	บ่สู้

100/1

7. ภายนอกรส คือ รสแห่งความเกรงกลัว เป็นรสที่เกิดจากการรับรู้ความน่ากลัว จะมีการแสดงอาการทางใจที่กลัวออกมาเป็นอารมณ์ โดยมีสภาพแวดล้อมหรือสิ่งที่มีกระทบต่าง ๆ เป็นผลให้เกิดความกลัวในอาการต่าง ๆ กัน แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ เกิดจากการหลอกลวง เกิดจากการลงโทษ และเกิดจากการข่มขู่

รสแห่งความเกรงกลัวในวรรณกรรมเรื่องนี้ก็บรรยายถึงความกลัวที่เกิดจากการถูกลงโทษ ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดการรับรู้ความน่ากลัวคล้อยตามไปด้วย ดังตัวอย่างในตอนที่เราเล่าเพศฆาตเดินทางมาเพื่อฆ่าจันทะหมุด แต่กลับถูกจันทะหมุดใช้มนต์สั่งให้ติดอยู่กับพื้นดิน ต่างตัวตื่นเพราะกลัวตาย ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	โถมเฉลาเท้าเอ็น	ขานคำด่านม่วน	
คันสู	มาคำดี	ฮิบมาอย่าช้า	
คันสู	มาคำฮ้าย	เป็นคำอันหลาก	
ให้สู	ติดอยู่หั้น	อย่าให้คาดคา	แท้เนอ
แต่นั้น	บ่าว้าวเท้า	เอ็นปากสองความ	
	ดินพันติด	ชูคนพวงพัว	
แต่นั้น	เพศฆาตฮ้าย	อัยันสั้นกลัวตาย	
ก็เพื่อ	เห็นดินติด	บ่ไปหนีได้	

99/2

รสวรรณคดีในวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด มีรสที่เด่นชัดที่สุดคือสังการรส เป็นรสที่เกิดจากความซาบซึ้งในความรักที่เกิดขึ้นระหว่างตัวละครเอกฝ่ายชายและฝ่ายหญิงของเรื่อง เมื่อแรกพบก็เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วฉับไว หลงใหลในรูปร่างหน้าตา เมื่ออยู่ร่วมกันก็สดใสสวยงาม เมื่อความรักพลัดพรากก็เกิดความอาลัยโศกเศร้า นอกจากนี้ยังมีความรักที่เกิดขึ้นระหว่างพ่อแม่กับลูก ขยายกับหลาน เป็นต้น ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้เต็มไปด้วยรสแห่งความรักอันซาบซึ้งตรึงใจ นอกจากนี้ยังมี

รสนั้น ๆ อีก 6 รส คือ วีรรส อัปภุตรส สันตรส กรูณารส รุททรส และภยานกรส ทำให้ผู้อื่นหรือผู้ฟังรับรู้รสและเกิดปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่หลากหลายไปกับเนื้อเรื่อง ซึ่งเป็นการตอบสนองในสิ่งที่กวีเสนอออกมา

วรรณกรรมเรื่องจันทะหมด กวีเลือกสรรคำใช้ให้มีเสียงสัมผัส ทั้งการสัมผัสอักษรและสัมผัสสระ ทำให้เกิดทำนองเสียงที่ไพเราะน่าฟัง มีการใช้คำที่สละสลวยก่อให้เกิดความไพเราะเสนาะหูสูกสนานและเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านและผู้ฟัง รวมถึงใช้คำที่มีความหมายเรียบง่ายและระดับภาษาที่เหมาะสมกับตัวละครทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังเข้าใจเนื้อเรื่อง จาก เหตุการณ์ อารมณ์ ความรู้สึกของตัวละครในเรื่อง ก่อให้เกิดจินตนาการ นอกจากนี้ยังทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังเกิดสุนทรียภาพทางอารมณ์ เกิดภาพ เกิดอารมณ์และความรู้สึกคล้อยตาม โดยกวีใช้โวหารภาพพจน์และรสวรรณคดีที่หลากหลายเหมาะกับเนื้อเรื่อง ทำให้งานประพันธ์มีอรรถรสทางวรรณศิลป์ยิ่งขึ้น

บทที่ 4

การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดในเชิงสังคม

สังคมกับวรรณกรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งซึ่งไม่สามารถแยกออกจากกันได้เพราะ ทั้งสังคมและวรรณกรรมต่างก็มีอิทธิพลต่อกัน เนื่องจากวรรณกรรมเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรม ซึ่งเกิดขึ้นและดำรงอยู่คู่มนุษยชาติในสังคมแต่ครั้งโบราณกาลจนถึงปัจจุบัน วรรณกรรมจะเข้ามา มีบทบาทในวิถีชีวิตของคนทุกระดับในสังคมและในทุก ๆ ด้าน วรรณกรรมได้แทรกซึมอยู่ใน สถาบันครอบครัว การเมือง การศึกษา เศรษฐกิจและศาสนา จึงกล่าวได้ว่าวรรณกรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสังคม ลักษณะสังคมเป็นอย่างไรสามารถดูได้จากวรรณกรรมนั้น ๆ ดังนั้นสังคม และวรรณกรรมต่างก็มีอิทธิพลต่อกันและกันจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้

ส่วนความสำคัญของวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีต่อสังคมนั้น ชาวไทยทุกภูมิภาคย่อมเรียนรู้ วรรณกรรมท้องถิ่นจากการละเล่น การแสดงพื้นบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งใช้วรรณกรรมเป็นบทในการดำเนินเรื่อง ส่วนวรรณกรรมที่ประชาชนได้อ่าน ขับลำ รวมทั้งฟังเทศน์ ย่อมสร้างศรัทธาและเห็นคุณค่าของวรรณกรรมฉบับนั้นอีกด้วย เพราะเหตุว่าวรรณกรรมประเภทนิทานคติธรรมหรือชาดก ย่อมอ้างว่า เป็นชาติปางก่อนของพระพุทธเจ้า เป็นการเสริมสร้างศรัทธาของชาวพุทธต่อ ตัวเอกของเรื่องนิทานคติธรรม โดยพยายามจดจำพฤติกรรมและจริยวัตรของตัวเอกมาเป็นแนวทาง ในการดำเนินชีวิต หรือเป็นตัวอย่างในการสั่งสอนอบรมบุตรและธิดาเป็นต้น¹ วรรณกรรมท้องถิ่น จึงมีบทบาทต่อสังคม ดังนี้

1. วรรณกรรมพื้นบ้านมีอิทธิพลต่อศิลปะการแสดงพื้นบ้านโดยตรงไม่ว่าจะเป็น วรรณกรรมมุขปาฐะและลายลักษณ์ย่อมมุ่งให้ความบันเทิงใจความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ ประชาชนโดยนักขับหรือนักเล่านิทานนำเอาบางส่วนบางตอนของวรรณกรรมท้องถิ่นมาร้องมาเล่น โดยอาศัยรูปแบบหลักของวรรณกรรมท้องถิ่นมาเป็นแม่แบบเช่นหมอลำในภาคอีสาน เพลงอีแซว ในภาคกลาง การเล่าคำว ในภาคเหนือ และการร้องโน้ห์รา ในภาคใต้ เป็นต้น

2. วรรณกรรมท้องถิ่นมีอิทธิพลต่อการอธิบายความเป็นมาของชุมชนและเผ่าพันธุ์ คือ เนื้อหาของวรรณกรรมประเภทตำนานยังอธิบายความเป็นมาของบรรพบุรุษประจำเผ่าพันธุ์อีกด้วย เช่น นิทานเรื่องพระยาทรงพระยาพาน เป็นตำนานอธิบายความเป็นมาของบรรพบุรุษของภาคกลาง

¹ รัช บุญโณทก, วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบ (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543), 12.

นิทานเรื่องขุนบรม ปฐมมูล ปฐมกัลปนา เป็นตำนานอธิบายความเป็นมาของบรรพบุรุษชาวอีสาน ตำนานสิบห้าราชวงศ์เป็นตำนานอธิบายความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของภาคเหนือ เป็นต้น

3. วรรณกรรมท้องถิ่นเป็นสื่อกลางระหว่างบ้านกับวัด เพราะชาวไทยเชื่อว่าการฟังธรรม นิยายหรือนิทานคติธรรม เป็นกุศลผลบุญอย่างหนึ่งที่มีอานิสงส์สูงมาก สามารถบรรลุมรรคผลได้ และมีความเชื่อว่า การสร้างหนังสือธรรมนิยายหรือชาดกถวายวัดนั้น เป็นการสืบพระศาสนาให้ยืนยาวต่อไปจนถึงห้าพันพรรษา และได้อานิสงส์ผลบุญแรงกล้าอีกด้วย

4. วรรณกรรมท้องถิ่นมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในสังคม วรรณกรรมท้องถิ่นส่วนใหญ่จะมีแก่นของเรื่องอิงอยู่กับหลักธรรมของพุทธศาสนา วรรณกรรมจึงมีส่วนในการปลูกฝังจริยธรรมแก่ผู้ฟังไปพร้อม ๆ กับการให้ความบันเทิง นอกจากนี้ วรรณกรรมภาคเหนือและอีสาน นอกจากจะอิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีวรรณกรรมประเภทคำสอนที่มีเนื้อหาอิงอยู่กับหลักธรรมและความเชื่อพื้นบ้าน ซึ่งวรรณกรรมประเภทนี้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของสังคมอย่างมาก

5. วรรณกรรมท้องถิ่นมีอิทธิพลต่อศิลปะพื้นบ้าน โดยเฉพาะวรรณกรรมพุทธศาสนา และชาดก เช่นภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังตามพระอุโบสถ หรือพระวิหารจะนิยมเรื่อง “เทศาภิ” และ “พุทธประวัติ” เป็นต้น²

การศึกษาสภาพสังคมจากวรรณกรรมจึงช่วยสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา ปรัชญาและการเมือง รวมถึงค่านิยม ชีวิตจิตใจ ความรู้สึกนึกคิด และความปรารถนาของคนในสังคมซึ่งแสดงออกมาผ่านวรรณกรรมและความรู้สึกของผู้แต่ง

จากการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด พบว่าเนื้อเรื่องได้สะท้อนให้เห็นคุณค่าในเชิงสังคม ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. วิถีชีวิต
2. ค่านิยม
3. ประเพณี
4. ความเชื่อ
5. หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา

² เรื่องเดียวกัน, 12-16.

1. **วิถีชีวิต** คือ พฤติกรรมในการกินอยู่หลับนอน ตลอดจนการดำเนินกิจวัตรประจำวัน และพิธีกรรมต่าง ๆ³ ในวรรณกรรมเรื่องนี้มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ดังนี้

1.1. สภาพสังคม

1.2 บทบาทของบุคคลระดับต่าง ๆ

1.1 สภาพสังคม ในสังคมแต่ละสังคมสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี ในวรรณกรรมเรื่องจันทะพุดสะทอนให้เห็นสภาพสังคมของคนในสังคมในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การประกอบอาชีพ การสร้างบ้านเมืองและที่อยู่อาศัย ความเป็นอยู่และอาหารการกิน เครื่องประดับและเครื่องนุ่งห่ม การคมนาคม

1.1.1 การประกอบอาชีพ ในเรื่องจันทะพุดสะทอน ประชาชนทั่วไปมีการประกอบอาชีพต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

อาชีพหาของป่า เป็นการดำรงชีวิตอยู่ด้วยการหาอาหารของคนในอดีต ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะภูมิศาสตร์ เช่นในตอนที่มีพ่อเฒ่าชาวเมืองยมราชเข้าไปในป่าเพื่อหาสัตว์ ผลไม้หรือพืชผักมาทำเป็นอาหาร ดังข้อความต่อไปนี้

บัดนี้ ยังมี	ทุกตะเฒ่า	ผิวเมื่อยทุกจันทะพุด	
สองก็	อยู่จิมบ้าน	เมืองท้าวนอกเมือง	
สองก็	ประสงค์เลี้ยง	สุนัขมาเป็นเพื่อน	
พาไป	คว่ำ ⁴ เถื่อนกว้าง	ลงห้วยฮ่อมแห	
หมากี้	เดินตามเฒ่า	ไปมาเที่ยวคว่ำ	
หมากี้	ไปจวบพ้อ	โพนนั้นเห่าหอน	
หมากี้	เวียนเวียนฮ่อม	ดินโพนเวียนเห่า	
	เสียงมีก้อง	นั่นเห่าทั่วไพร	
เมื่อนั้น	ตาผ้าขาวเฒ่าได้	ยินเสียงหมาเห่า	
เฒ่าก็คิดว่า	หมาเห่าเนื้อ	แล่นนั้น เห็นต่าง	นั่นเด
เฒ่าก็	ฟ้าวปบไป	ฮีบไปมีซ้า	
			

³ มณี พยอมยงค์ และนริทร์ชัย พัฒนพงศา, *วิถีชีวิตและค่านิยมของชาวล้านนาไทย* (เชียงใหม่ : คณะศึกษาศาสตร์และคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527), 5.

⁴ คั่น,เสาะ,แสวงหา

ก๊ပ်	เห็นสังแท้	มีโพนดาเยเปล่า	
	หมาจีฮ้าย	มิงฮ้องเห่าสัง	นี่เด
กูก็เชื่อว่า	สูเห่าเนื้อ	แลนเต่ากวางฟาน	คอกนา
			
จักว่า	แลน ⁵ ลีน ⁶ เม่น	กะเตเส้น ⁷ เหน ⁸ ห่าน	ไคนี้
จักว่า	แลนเต่าเม่น	เหน ⁸ นบมี	นั่นเด

1/1-3/1

อาชีพเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงสัตว์ในเรื่องจันทะหมุดมีการเลี้ยงเพื่อการดำรงชีพเท่านั้น คือเลี้ยงเพื่อใช้งาน เช่น วัว ควาย ช้าง ม้า เป็นต้น ไม่ปรากฏว่ามีการเลี้ยงเพื่อนำเนื้อสัตว์เหล่านั้นมาประกอบอาหารและเพื่อค้าขาย อาชีพเลี้ยงสัตว์ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด ดังข้อความต่อไปนี้

แต่นั้น	คับคาคล้าย	เถิงเมืองปลายด่าน
เห็นหมู่	ไทเลี้ยงช้าง	ควายม้าหมูหมา
	ท้าวของเข้า	ไปถามเด็กหนุ่ม
สูนี้	อยู่แห่งห้อง	เมืองบ้านทิปใด
แต่นั้นเขาก็	บนบอกท้าว	ข้อยซื้อมีอำ
ดูข้อย	ชาวลังกา	ทิปคนเมืองได้
ดูข้อย	มาเลี้ยงช้าง	ทั้งหมู่จัวควาย

16/2-17/1

การเลี้ยงหมู พบว่า มีการเลี้ยงเพื่อเป็นใช้เป็นอาหารและค้าขายด้วย ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้นนายก	ตัดคำได้	ไปขายเลกจ่าย
	ได้หมูข้าว	ของลั่นพร้ามวล

22/2

⁵ ตะกวด

⁶ ตัวนึ่ง

⁷ หมาเส้น (เป็นคำเรียกสุนัขสีดำปนน้ำตาลที่เก่งในการล่าเนื้อ)

⁸ อีเห็น

ส่วนสุนัข นิยมเลี้ยงไว้เฝ้าบ้านและใช้เป็นเพื่อนเมื่อยามออกไปหาอาหารในป่า ดังข้อความต่อไปนี้

บัดนี้ ยังมี	ทุกตะเภา	ผิวเมียทุกซั่มมอด
สองก็	อยู่จิมบ้าน	เมืองท้าวนอกเมือง
สองก็	ประสงค์เลี้ยง	สุนัขมาเป็นเพื่อน
พาไป	กว่าเถื่อนกว้าง	ลงห้วยซ่อมแหว

1/1

อาชีพค้าขาย เป็นลักษณะการแลกเปลี่ยนสิ่งของมากกว่าการค้าขายเพื่อหวังผลกำไร ในเรื่องจันทะหมุดปรากฏอาชีพค้าขาย ดังข้อความต่อไปนี้

วันนี้ นายบ่	ไปขอข้าว	แลงกายเข้าคำ	นายเฮย
ก็บ่	เห็นหน้าเฒ่า	วันนี้เที่ยวขอ	เลนอ
คันว่า	ขายของแล้ว	ไปมาถามข่าว	นายท่อน
หลอนว่านายหาก	เจ็บป่วยไ้	ใดแท้บ่มา	นั่นเด
เมื่อนั้นเขาก็	ขายของพร้อม	ชมแซวซีชั่ว	
			
เขาก็	ไปเบิ่งเจ้า	นายเฒ่าซู้คน	

22/2-23/1

การแลกเปลี่ยนซื้อขาย โดยใช้ทองคำเป็นเครื่องแลกเปลี่ยน ดังตอนที่ ย่าเฒ่าชาวเมือง ลังกาตัดทองคำไปแลกซื้อเนื้อหมูและข้าวจากเหล่าแม่ค้าในตลาด

เมื่อนั้นนายก็	ตัดคำได้	ไปขายแลกจ่าย
	ได้หมูข้าว	ของลันพรัมवल
นายก็	แสวงหาข้าว	อันขาวกินอ่อน
	ชอบแซวเฒ่า	นายเจ้าพรัมवल

22/2

นอกจากนี้ยังปรากฏอาชีพค้าขายค้าขายระหว่างเมืองโดยเรือสำเภาโดยนำสินค้าจาก
ท้องถิ่นหนึ่งไปขายยังอีกท้องถิ่นหนึ่ง ดังปรากฏในตอนที่ยันตะหมุดได้อาศัยเรือสำเภาค้าไปยัง
เมืองยมราช ดังข้อความต่อไปนี้

ท้าวเกี	ไปจวบพ้อ	สะเภาจอดกลางเกาะ	
	บาคราณเซา	จอดถามชาวค้า	
	บาแกลงถ้อย	วาจาถามบ่าว	
	เจ้าพี่น้อง	ไปค้าแห่งใด	เจ้าเฮย
เมื่อนั้น	ชาวพ้อค้า	ด้านตอบคำดี	
บ่รู้ว่า	ไปเมืองใด	จอดสะเภาทันนี้	
ให้เจ้า	ไปถามแท้	นายสะเภาผู้ใหญ่	กายพุ้น
ดูข้อย	ชาวลูกค้า	มาแท้บ่าวสะเภา	เจ้าเฮย
			
แต่นั้น	นายสะเภาค้า	มีใจชมชื่น	
	ใจอ่อนน้อม	นำท้าวบ่จีน	
เจ้าจ๊ก	มักม่วน ^๙ เห็น	นำสะเภาคอมพ้อ	ก็ดี
	ของเครื่องค้า	บ่แพ้สียอให้แบ่งปัน	พ้อเด
			
เมื่อนั้น	ยันตะหมุดท้าว	ใจดี ชมชื่น	
	สะเภาจอดยัง	แค้นน้ำท่าเมือง	
เขากี้	ปายสมอพร้อม	ลงชำน้าใหญ่	
	สะเภาจอดแล้ว	บาท้าวชื่นชม	
เมื่อนั้น	โคมเจลาท้าว	ด้านต่อนายสะเภา	
บัดนี้	จอมหัวกู	ส่งถึงเมืองบ้าน	
บัดนี้ ปักว	จอมหัวเจ้า	นายสะเภาคุณมาก	ข้อยเฮย
ตามแต่	ขายจ่ายซื้อ	ของเจ้าช่างเขื่อ	พ้อเฮย
ข้อยจ๊ก	ลาพ่อเจ้า	เข้าสู่ในเมือง	ก่อนแล้ว
			

^๙ ไพเราะ, เสนาะ, สนุก

	ใจประสงค์คำ	อันใด ซื่อจ้าย	เอาท่อน
ให้เจ้า	จับจ้ายซื่อ	ของได้ตั้งใจ	

93/2-97/1

อาชีพช่างทอง ในเรื่องจันทะหมุดมีอาชีพช่างทองในตอนที่ยายเฒ่าเมืองยมราชแนะนำให้จันทะหมุดไปหานายช่างทองเพื่อทำการหล่อตัว ดังข้อความต่อไปนี้

ให้เจ้านี้	ไปแสวงหา	ช่างคำกายพูน	
เพิ่นนั้น	เป็นขุนเฒ่า	ปัฐมาหลายเช่น ¹⁰	หลานเฮย
เพิ่นนั้น	เฒ่าฮากบ้าน	เคยสู้หล่อคน	หลานเฮย
ไผผู้	มีบุญล้น	เป็นคนงามอิง	หลานเฮย
ไผผู้	เป็นบาปฮ้าย	เลยไหม้เผาผง	แม่แล้ว

21/2

อีกตอนหนึ่งคือตอนที่ช่างทองและช่างอยู่แก้วช่วยกันทำเชือกทองและอยู่แก้วเพื่อใช้เป็นพาหนะในการหย่อนจันทะหมุดลงไปยังเมืองลังกาตามคำสั่งของพระยายมราช ดังข้อความต่อไปนี้

พระก็	มีอาหญาให้	จัดช่างหาทอง
ให้สุ	ตีทองยาว	เร่งเร็ววันนี้
ให้สุ	ตียาวได้	พันวาแปดหมื่น
กับทั้ง	ช่างอยู่แก้ว	วันนี้พรัมवल
ช่างก็	โดยคำเจ้า	ยมมะนาพญาใหญ่
	ตั้งสูบขึ้น	คิมพร้อมเล็งดี
เมื่อนั้น	ทั้งหลายพร้อม	ทั้งเมืองดีต่อ
บางพ่อง	สาวออกได้	เอาฝั้นสอดเฟื่อ
	สังขันธ์ได้	พันวาแปดหมื่น
กับทั้ง	ช่างอยู่แก้ว	โดยได้พรัมवल
	เอามาถวญ	ราชาภูวนาถ

12/2-13/1

¹⁰ บุค, สมัย, ชั่วอายุคน

1.1.2 อาหารการกิน อาหารการกินในสังคมอีสานตามที่พบในเรื่อง มีวิถีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย อาศัยผลผลิตทางการเกษตรและทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติเลี้ยงชีวิต เช่นผลไม้ในป่า เป็นต้น ดังตอนที่จันทะหมุดท่องเที่ยวไปในป่า ได้รับประทานลูกมะเดื่อเพื่อประทังชีวิต ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น ท้าวก็	ไปเหลียวเห็น	ต้นสาละ หมายเคื่อ
	สุกเอื้อเข็ม	แดงล้วนลูกงาม
แต่นั้น	โถมเฉลาท้าว	เหลียวเห็นก็อยาก
ท้าวก็	เก็บหน่วยเข็ม	บาย ¹¹ ได้เล่ากิน
อันว่า	หน่วยหล่นนี้	มีมคมอดแมงเจาะ
บาก็	เหลียวเมื่อเทิง	หากเห็นแดงเข็ม
แต่นั้น ท้าวก็	เฮวพลันขึ้น	ไปถึงเค้าง่า
	สีแจ่มเจ้า	บาท้าวนั่งกิน

76/2-77/1

แต่ถ้ามีเงินมีฐานะก็สามารถที่จะหาซื้อของที่คิดมารับประทานได้ ดังตอนที่ยาเฒ่าเมืองลังกาใช้ทองคำไปซื้อเนื้อหมูและข้าวดี ๆ มารับประทาน ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้นนายก็	ตัดคำได้	ไปขายแลกจ่าย
	ได้หมูข้าว	ของล้นพริ้วมว
นายก็	แสวงหาข้าว	อันขาวกินอ่อน
	ชอบแซ่วเฒ่า	นายเจ้าพริ้วมว

22/2

นอกจากนี้ยังมีอาหารประเภทแกงและแจ่ว โดยผู้แต่งกล่าวถึง ในตอนที่จันทะหมุดขอข้าวและน้ำสาวชาวเมืองลังการับประทาน ดังข้อความต่อไปนี้

พี่จ๊ก	อาศัยเขื่อน	แลงงายแกงแจ่ว	อวนเฮย
	ข้าวแล่น้ำ	ขอน้องโศคผาย	แต่ท่อน

17/2

¹¹ จับ, หีบ, ถวญเอา

1.1.3 การคมนาคม ในสังคมอีสานสมัยก่อน มีการเดินทางทั้งทางบกและทางน้ำ แต่ส่วนมากจะนิยมทางบกมากกว่า เพราะภูมิประเทศที่เต็มไปด้วยป่าเขา และถนนหนทางไปมานั้นไม่สะดวก การเดินทางด้วยเท้าเป็นสิ่งที่สะดวกที่สุด สามารถเดินลัดเลาะไปได้ทุกที่ การใช้ม้าและช้างก็เป็นอีกวิธีหนึ่ง แต่จะมีใช้เฉพาะคนที่มีฐานะ เช่นพระมหากษัตริย์ และทหารเท่านั้น ในเรื่องจันทะหมุดสะท้อนให้เห็นการเดินทางด้วยวิธีต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

การเดินทางด้วยช้างและม้า ช้างและม้าเป็นพาหนะในราชกิจเป็นส่วนมาก ดังตอนที่พระยายมราชเสด็จออกจากเมือง ได้ทรงช้างเป็นพาหนะ ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	บุญญท้าว	พญายมเสด็จออก	
ทรงย่าง	ย้ายสารชื่อ	ว่าดาวประกายแก้ว	
ฝูงหมู่	นางสนมพร้อม	นางฮามน้อยหนุ่ม	
	หน้าซีซ้อย ¹²	ทรงช้างฮ่อมพระองค์	
เมื่อนั้น	ชานชานช้าง	ตัวอาจดาวประกาย	พุ้นเยอ
	เสนเสนยก	อย่างชำเชิงย้าย	
	ครีนครีนพร้อม	พลหลวงเสนศ	
	แหนแห่เจ้า	ยมมะท้าวออกเมือง	
เมื่อนั้น ฝูงหมู่	ไทพาทย์ม้อง	ดีเสพสวนไโล	พุ้นเยอ
	น้นเนื่องเสียง	แห่พระองค์ยวงย้าย	

9/2

ตอนที่จันทะหมุดและนางเกสรไกรสรออกจากเมืองลังกา ทั้งสองได้ทรงช้างร่วมกันเดินทางออกจากเมือง ดังข้อความต่อไปนี้

บาก็	ทรงพลายสาร	ชื่อสัง โคแก้ว	
	นางหอมน้อย	ทรงพลายช้อนฮ่อม	พระอวนเฮย
	สองแจ่มเจ้า	ทรงช้างฮ่อมกัน	เจ้าเฮย
พุ้นเยอ	ครีนครีนก้อง	เสียงเสพน้นเนื่อง	พุ้นเยอ
	เสนเสนพลาย	แกว่งกระดิ่งดังก้อง	
	ชวดชวดช้าง	ชำย่างเสนเสน	พุ้นเยอ

¹² งาม,เบิกบาน,สดชื่น

	ใบสีคำ	ขายแขนคอผ้า
	ทมทมก้องพล	หลายเหลือนั่นเนก
เขากี้	แหนแห่เจ้า	จอมซ้อยออกเมือง

62/1

การใช้ผ้าเป็นพาหนะปรากฏในตอนที่ ทหารของพระยายมราชใช้ผ้าเป็นพาหนะเพื่อไป
แจ้งข่าวแก่จันทะหมุด ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	พญาหลวงเจ้า	คณิงใจหุ่ยหู่
พระกี้	มีอาชญาให้	คำแจ้งชูคน
ให้สุ	ใช้ละวางม้า	ไปสืบถามดู
ไผผู้	จักขันอาสา	ให้เห็นจริงแจ้ง
เมื่อนั้น	ขุนหลวงใช้	ต่างใจภูวนาถ
มันกี้	ขึ้นจี๊ม้า	พลันย้ายสืบไป
	ไปถึงห้อง	เคหังนายย่า
	พักจอดม้า	เช้านั้นโจทย์ถาม

11/2

นอกจากการเดินทางทางบกแล้ว การเดินทางโดยทางน้ำก็ยังปรากฏให้เห็นโดยใช้เรือ
สำเภาเป็นพาหนะในการบรรทุกสินค้าไปขายหรือการเดินทางไปในสถานที่ที่มีระยะทางไกล การ
เดินทางโดยใช้เรือสำเภา เป็นการเดินทางของพ่อค้า ซึ่งปรากฏในตอนที่จันทะหมุดพบเรือสำเภา
จอดอยู่กลางเกาะ จึงขออาศัยกลับไปยังเมืองยมราชโดยใช้เวลาเดินทางหลายวันหลายคืน
ดังข้อความต่อไปนี้

บัดนี้ ขอแก่	จอมหัวเจ้า	นายสะเภาผายโผด	
ข้าจัก	ขอลอบเข้า	สะเภาค้าสอดเมือง	แต่ท่อน
ตามแต่	จอมหัวเจ้า	พาไปถึงสอด	
	นานและช้า	ตามเจ้าเป่าจีน	
			
เมื่อนั้น	โถมเฉลาท้าว	ใจคิชมชื่น	

เห็นที่	ลมเป่งเปื่อง	สะเภาย้ายบ่เซา	
	โทดโทดก้อง	ลมฟาดเสากะโดง	พุ้นเขอ
	นายสะเภาบ่เปิด	ชื่อเมืองยมมะท้าว	
แต่นั้น	หน้าเส้นแก้ว	ขอแขงเทียบแทบ	
หันที่	เงาอยู่แก้ว	ในหันชื่อเมือง	
	หลายวันได้	หลายคืนคราวลับ	
	สะเภาบ่ซ้า	ลมเปื่องเป่งเปื่อง	
แต่นั้น	สะเภाप่งเปลื้อง	เปลื้องเป่งไปเปื่อง	
	เฮ้วพลันถึง	ฮอดเมืองบาท้าว	
เมื่อนั้น	จันทะหมุดท้าว	ใจดี ชมชื่น	
	สะเภาจอดยั้ง	แคมน้ำท่าเมือง	
เขากี้	ปายสมอพร้อม	ลงชำนน้ำใหญ่	

94/2-96/1

จะเห็นว่า การคมนาคมในสังคมอีสานในอดีต มีทั้งการคมนาคมทางบกและทางน้ำ ซึ่งการเดินทางทางบกจะเป็นที่นิยมมากกว่าทั้งระยะทางใกล้และไกล ซึ่งมีทั้งการเดินเท้า และด้วยพาหนะคือช้างและม้า ประชาชนโดยทั่วไปก็มักจะเดินด้วยเท้า ส่วนช้างเป็นพาหนะสำหรับพระราชมหากษัตริย์เท่านั้น ม้าก็เป็นพาหนะอย่างหนึ่งที่ใช้ในการกิจเร่งด่วน ผู้ที่ใช้ก็จะเป็นทหาร ส่วนการเดินทางทางน้ำโดยเรือสำเภาก็เป็นพาหนะนั้น จะนิยมในการเดินทางระยะไกลเพื่อประโยชน์ในการค้าขายเป็นส่วนใหญ่ แสดงให้เห็นว่าการสร้างบ้านเมืองในสังคมอีสาน มีการสร้างบ้านเมืองใกล้แม่น้ำ เพื่อประโยชน์ในการคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำด้วย

1.2 บทบาทของสังคมระดับต่าง ๆ

พระราช การปกครองของชาวอีสานในอดีตมีราชาปกครอง พระราชามีอำนาจสูงสุด มีสิทธิขาดในการตัดสินใจ ในเรื่องจันทะหมุดได้สะท้อนให้เห็นพระราชาใน 2 ลักษณะคือ ราชาที่ตกอยู่ในอำนาจของตัณหา ไม่ปกครองด้วยทศพิธราชธรรม ก็จะนำพาประชชนของตนให้เดือดร้อน ส่วนราชาที่ประกอบด้วยคุณธรรม มีน้ำใจไมตรี ดูแลเอาใจใส่ผู้อยู่ใต้ปกครอง ก็จะเป็นที่ยกย่องบูชาของประชาชน ดังเช่นพระยาขมราช เป็นเจ้าเมืองที่มากไปด้วยต้นหาความทะยานอยาก คิดแย่งเอาภรรยาของจันทะหมุดมาเป็นภรรยาของตน ในที่สุดก็ได้รับผลกระทบคือพ่ายแพ้ต่อ

จันทะหมุดจันต้องเสียเมือง ส่วนจันทะหมุดเป็นราชาที่ประกอบด้วยคุณธรรม เมื่อครองราชย์ก็ดูแลเอาใจใส่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาและไพร่ฟ้าประชาชนอย่างดี จึงเป็นที่รักที่บูชาของประชาชน ทั้งในเมืองของตนรวมถึงต่างเมืองด้วย

ขุนนางและข้าราชการ เหล่าขุนนางและข้าราชการ ดังเช่นปุโรหิตเสนาอำมาตย์มีบทบาทในการปกครองคือเป็นผู้รับคำสั่งและปฏิบัติตาม นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่ช่วยแก้ไขปัญหามาให้คำแนะนำแก่กษัตริย์อีกด้วย ในวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดได้สะท้อนให้เห็นบทบาทของปุโรหิตตอนที่ ตอนที่พระยายมราชหาที่มาของกลิ่นหอมไม่ได้ ปุโรหิตจึงแนะนำให้เอาโหรมาทำนายคว่ากลิ่นหอมนั้นมาจากที่ใด ดังข้อความต่อไปนี้

บัดนี้ ยังมี	ปะโรหิตเจ้า	อาจารย์ผู้ฉลาด	
มันก็	เคยแต่งบ้าน	เมืองท้าวเขื่อนแจ้	
มันก็	พิพากด้าน	ทูลบาทชะฎฐ	พื่นเขย
ขอให้	ทันหมอน	หมู่เคยคุณคิ้ว	
พระก็	เดินเขาให้	ทันหมาฮีบ	เฮ้ววันนี้
			10/2-11/1

พราหมณ์ เป็นผู้มีสถานภาพเป็นผู้รับใช้กษัตริย์ มีหน้าที่ในการทำพิธีต่าง ๆ เช่นพิธีเรียกขวัญและพิธีราชาภิเษก อย่างเช่นในตอน ที่ เจ้าเมืองลังกาทำพิธีราชาภิเษกให้แก่จันทะหมุด ได้เชิญพราหมณ์เป็นผู้ทำพิธีสู่ขวัญและกล่าวมอบเมืองให้ ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	คำว้าวหน้า	นักปราชญ์ปะโรหิต	
	มายายยัง	นั่งแถวอันอ้อม	
	นักปราชญ์เจ้า	เลือกผู้มีผญา	
	พราหมณ์ถวพร	เฮียกขวัญสองเจ้า	
พราหมณ์ก็	บายแพ่งเหล่า	ฟายเพื่อดเคมพา	
พราหมณ์ก็	จาคำดี	กล่าวแทนหมายเ็น	
			
บัดนี้ ผุ่งข้า	เวนเมืองให้	จอมศรีเสวยราชย์	จึงแล้ว
ฮ้อยเอ็ด	ประเทศท้าว	มาเต้าส่วยสิน	
ขอให้	สัวสดีล้ำ	ยาวยืนยงคยั้ง	

ขอให้ ยิ่งเพียงพัน เจ้าหมื่นวิสา เจ้าเฮย
104/2-105/1

ประชาชน ประชาชนเป็นผู้อยู่ในความปกครองของกษัตริย์ เป็นผู้ไม่มีสิทธิและอำนาจใด ๆ ในการปกครองต่างก็ประกอบกิจการงานของตนไปตามหน้าที่เมื่อกษัตริย์หรือชนชั้นปกครองต้องการสิ่งใดก็ยอมทำตามทุกอย่าง เนื่องจากทุกคนมีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์รวมถึงกลัวต่อราชอาณาจักรด้วย ส่วนในหมู่ประชาชนด้วยกัน ทุกคนต่างมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และพึ่งพาอาศัยกันได้ ดังตอนที่จันทะหมุดต้องเดินทางไปเมืองลังกา จำต้องทิ้งยาเฒ่าไว้เพียงลำพัง ก็ฝากฝังให้เพื่อนบ้านช่วยดูแล ดังข้อความต่อไปนี้

พี่จ๊ก	ไปเที่ยวหล่น ¹³	ไกลเจ้าพรากเมือง	ก่อนแล้ว
เสียมจ๊ก	ขอฝากเจ้า	นายยาสายใจ	แต่ท่อน
ให้เจ้า	ไปแสวงหา	อย่าลืมนายเจ้า	
ค้นว่าได้	กินของด้าน	อย่าลืมนายยา	เจ้าเฮย
ข้อยก็	ขอฝากไว้	สายใจเจ้ายา	นายนั้น
นายก็	เอ็ด ¹⁴ ข้าวนี้	พงซีเชือบมี	เจ้าเฮย

14/1-14/2

ความเป็นห่วงเป็นใยเมื่อไม่เห็นใครคนใดคนหนึ่งนาน ๆ ดังตอนที่เหล่าแม่ค้าไม่เห็นยาเฒ่าเมืองลังกาออกมาขอลานหลายวันจึงเป็นห่วงเป็นใยพากันมาถามสารทุกข์สุกดิบ ดังข้อความต่อไปนี้

ฝูงหมู่	สาวฮามน้อย	ฝูงย่าเคยขอ	
เขาก็	ถามหานาย	ชู้คนแซวเว้า	
วันนี้ นายบ่	ไปขอข้าว	แลงงายเข้าคำ	นายเฮย
ก็บ่	เห็นหน้าเฒ่า	วันนี้เที่ยวขอ	เลนอ
ค้นว่า	ขายของแล้ว	ไปมาถามข่าว	นายท่อน
หลอนว่านายหาก	เจ็บป่วยไข้	ใดแท้บ่มา	นั้นเด

¹³ เล่น

¹⁴ อด

เมื่อนั้นเขาก็	ขายของพร้อม	ชมแขวงชั่ว	
			
เขาก็	ขายของแล้ว	ถ้วนพร้อมพา	
เขาก็	ไปเบิ่งเจ้า	นายเต่าชูคน	
เขาก็	คิดแถลงเอ็น	หานาย ๆ ย่า	นายเฮย
ดูช้อย	บ่เห็นหน้าเจ้า	วันนี้เที่ยวขอ	ย่าเฮย
ลือว่า	เจ็บป่วยไข	พื้นที่ฉนไค	นั่นเด
เจ้าจั่ง	ฮามแลงาย	บ่ไปเห็นหน้า	

22/2-23/1

2. ค่านิยม หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อที่มนุษย์ยอมรับ ค่านิยมจึงมีความสำคัญต่อตัวมนุษย์และสังคม เพราะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม รวมถึงวิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมด้วย ค่านิยมมีทั้งลักษณะที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ คนส่วนใหญ่มีความเห็นพ้องต้องกัน เกิดความรู้สึกร่วมกันว่า สิ่งใดน่าชื่นชม น่ากระทำ น่ายกย่อง สรรเสริญ สิ่งใดน่ารังเกียจ ผิดจารีตประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ¹⁵ ค่านิยมในสังคมสังเกตได้จากสิ่งที่บุคคลเลือกในปัจจุบัน คือ คนในสังคมเลือกทำอะไร จากทิศทางของความสนใจว่าคนส่วนใหญ่ในสังคมนั้นสนใจทำอะไรในชีวิต จากคำพูดที่แสดงออกมาว่าอะไรดีไม่ดี และจากการคิด การเขียน แนวความคิด อุดมการณ์ ความฝัน รสนิยม จะแสดงออกมาทางการเขียนเสมอ ค่านิยมในสังคมจึงปรากฏในวรรณกรรมต่าง ๆ เสมอมา วรรณกรรมเรื่องจันทะหมดได้สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมดังต่อไปนี้คือ

1. การยกย่องผู้มีอำนาจบารมี
2. ความงามของบุรุษและสตรี
3. การมีภรรยาหลายคน
4. การกินหมาก

¹⁵ ดอกกรัก พยัคศรี, “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่อง บัวรม บัวเรียว บัวรอง ฉบับภาคเหนือและฉบับภาคอีสาน” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547), 146.

1. การยกย่องผู้มีอำนาจบารมี ผู้มีอำนาจ มีฤทธิ์เดช มีบารมีสูงส่งยอมเป็นที่เกรงขาม และเป็นที่ยกย่องของบุคคลอื่น มีผู้มาอ่อนน้อม ในขณะที่ผู้ไม่มีอำนาจมักจะถูกข่มเหงเสมอ

วรรณกรรมไทยส่วนใหญ่จะมีเนื้อเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงอำนาจและปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในตัวละครเอกของเรื่อง โดยผู้แต่งมุ่งเน้นให้เกิดความเชื่อว่า ตัวละครที่มีความเก่งกาจเหนือมนุษย์นั้น ต้องเป็นผู้มีบุญบารมีเท่านั้น เพราะคนไทยสมัยก่อนมักจะยกย่องคนที่มีความสามารถ และให้ความเคารพนับถือ ยกย่องเชิดชูผู้ที่มีบารมีเหนือกว่า ดังตอนที่ จันทะหมุดสามารถรับชนะ เจ้าจากสามนคร เป็นที่ชื่นชมของพระราชามือเมืองลังกาอย่างยิ่งจึงได้มอบเมืองลังกาพร้อมนาง เกษไกรสรให้จันทะหมุดครอบครอง ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	พญาหลวงเจ้า	ใจดีหมื่น	
	กิจการสว่างเสียง ¹⁶	เมืองบ้านอยู่สบาย	เจ้าเฮย
แต่นั้น เจ้าก็	มีอาชญาให้	ขุนหนุ่มทั้งหลาย	
ถูก	เอาบาคราญ	นั่งเมืองวันนี้	
ให้สู้	ทันเอาท้าว	จันทามาฮีบ	
ถูก	ปูนปลุกให้	วันนี้มอบเมือง	แท้แล้ว
แต่นั้น	เจ้าควนใช้	ถึงฮอดจันทะหมุด	
			
	ถึงบาคราญ	กล่าวถวยหวิ่นไหว	
บัดนี้	พ่อพระราชเจ้า	ใช้ควนมาถึง	เจ้าเฮย
ว่าให้	เชิญจอมหัว	สู่โองวันนี้	
เพ็นจัก	อุบพิเสกท้าว	เสวยราชย์แทนเมือง	เจ้าเฮย
	ทั้งนางหอม	มอบเวนวันนี้	

53/1-53/2

ตอนที่จันทะหมุดได้ปกครองเมืองลังกา จึงเปรียบเสมือนเป็นวีรบุรุษของชาวเมือง ผู้คนต่างยกย่องในบุญบารมีของจันทะหมุด ดังข้อความต่อไปนี้

ท้าว	สุขอยู่สร้าง	เสวยราชย์ตามครอง
เขาก็	น่านองมา	ส่วยบานบุญกว้าง
เขาก็	ลือเดชท้าว	ทุกที่เขาขาม

¹⁶ หมด, สิ้น, ทั้งหมด, ทั้งสิ้น

เขากี้ ลือชาตก หัวดินแดนท้าว

56/2

อีกตอนหนึ่ง เมื่อจันทะหมุดได้กลับมาครองเมืองลังกาอีกครั้ง ได้ปกครองไพร่ฟ้า
ประชาชนด้วยทศพิธราชธรรม จนผู้คนในเมืองลังกาและในต่างแดนยกย่องลือชาในเกียรติคุณของ
จันทะหมุด ดังข้อความต่อไปนี้

ท้าวทัก	สุขอยู่สร้าง	เป็นเจ้าผ่านเมือง	
ท้าวทัก	บโศกฮ้อน	จักสิ่งการใด	
	อยู่สบายชม	อนกนองลือน้อย	
เขากี้	ลือท้าวเท้า	เงื่อมเงาเขาสุเมรุ	
กี้หาก	ลือชาตก	ต่างดินแดนหื้อ	
เขากี้	นำพลพร้อม	สินทองเด้าส่วย	
	สินบ'ไ้	ลือเท่าทั่วแดน	เจ้าเฮย

105/2-106/1

จะเห็นว่าบุคคลผู้มีความสามารถและมีบุญบารมีย่อมเป็นที่ยกย่องสรรเสริญของบุคคล
โดยทั่วไป สะท้อนให้เห็นว่าคนอีสานในอดีตมีค่านิยมในการยกย่องผู้มีอำนาจบารมี

2. ความงามของบุรุษและสตรี ความงามเป็นเรื่องของสุนทรียภาพซึ่งเป็นสิ่งที่ถูก
กำหนดเป็นความนิยมของคนในสังคมแต่ละสังคมแตกต่างกัน และอาจเปลี่ยนแปลงไปตามกาล
สมัยได้ ในเรื่องจันทะหมุด กวีได้ชมความงามของจันทะหมุดไว้ค่อนข้างละเอียดทำให้ทราบได้ว่า
คนอีสานในสมัยนั้นมีค่านิยมเกี่ยวกับความงามของบุรุษ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พอกี้	หลัง ¹⁷ ฮูปเจ้า	ท้าวเทศจันทะหมุด	
กี้หาก	ดูงามสุด	สิ่งอินทร์ลงแต้ม	
	คึงกลมสวย	ธนูทองคิ้วก่อ่ง	งามนอ
	สองฝ้ายแก้ม	คือชีย้อยหยาดลง	

30/2

ความตอนนี กวีกล่าวชมความงามของจันทะหมุดว่างามดุจพระอินทร์วาด ตัวกลมสวย
คิ้วโก่ง สองแก้มงามหยดย้อย

¹⁷ เล้ง,ดู

กวีกล่าวชมความงามของจันทร์ห่มดวงงามเหมือนดังอินทร์ ดังข้อความต่อไปนี้

โฉมเจ้า	บุณแปลกหน้า	คือท้าวต่างเมือง	แท่นอ
อันแต่	คนเมืองนี้	บมิไผ่บุณเปรียบ	
คือดัง	อินทร์ฟากฟ้า	ทะยานล้ำดวงลง	
			87/2

และอีกตอนหนึ่งว่า

ท้าว	ไกวแขนเหลือง	นุเนื้อช้อย่าง
คือดัง	อินทร์อยู่ฟ้า	ทะยานล้ำดวงลง
	เนื้อเนื้อเนื้อ	คือสิ่งกนิรี
	บุญมีเหมือน	อินทร์สวรรค์ยิ่ง ¹⁸

91/2

จากตัวอย่างข้างต้น ทำให้ทราบว่าค่านิยมของคนอีสานในสมัยนั้นยกย่องพระอินทร์ว่าเป็นเทพแห่งความงาม

ส่วนความงามของสตรี กวีได้กล่าวชมนางเกษไกรสรไว้ว่า

ช้อยก็	เห็นสุปหล้า	นางน้อยกลิ่นหอม	ย่าเฮย
ตั้งหาก	งามยิ่งช้อย	ช้อยยิ่ง เมืองมณุษย์	
ก็หาก	งามใสสุด	สิ่งอินทร์ตาเต็ม	
งามยิ่งจิงนอ	เจ้าผู้จุมพูนน้ำ	คือคำเลียงหล่อ	งามเด
			41/2

ข้อความข้างต้น กวีกล่าวถึงความงามของนางเกษไกรสรว่างดงามดุจพระอินทร์ว่า

กวีกล่าวถึงความงามของนางเกษไกรสรว่างดงามเหมือนกนิรี ดังข้อความต่อไปนี้

ท้าว	ฮักสุปน้อง	ยังยิ่งกนิรี
	บุญเหลือหลาย	สิ่งกลิ่นกนิได้

56/1

¹⁸ สรรเสริญ

และอีกตอนหนึ่งว่า

เขาก็	เห็นอุปเจ้า	น้อยนางนางหอม
คือคัง	กินรีลง	แต่เมืองสวรรค์ฟ้า

69/1

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าค่านิยมด้านความงามของสตรีมักจะเปรียบเทียบกับนางกินรีเสมอ นอกจากนี้ ความงามของสตรีไช่จะมีเพียงรูปร่างหน้าตาอย่างเดียวเท่านั้น ยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ทำให้มีเสน่ห์และละล่าน่าหลงใหลยิ่งขึ้น ดังเช่นนางเกษไกรสรนอกจากจะมีรูปโฉมงดงามแล้วกายของนางยังมีกลิ่นหอมอีกด้วย ดังข้อความต่อไปนี้

ฮ้อยว่า	มีนางหอม	อยู่นาในพื้น	
นางนั้น	ถึงหอมได้	พันวาฮ้อยโยชน์	เจ้าเฮย

11/1

และอีกตอนหนึ่งว่า

นางนั้น	ลูกพระราชเจ้า	องค์ประเสริฐในเมือง	แม่นา
	ถึงนางหอม	ชั่วพันวาได้	
ชื่อว่า	องค์นางน้อย	นางเกษไกรสร	แม่นา
	ผาฏในลังกา	ชา ¹⁹ นางทั้งค่าย	
อันว่า	คนที่ป ²⁰ นี้	บ่มีไผ่ปูนเปรียบ	พระนางแล้ว
เหมือนคัง	นางฟากฟ้า	พระอินทร์เต็มแต่งลง	แม่แล้ว

20/2

จะสังเกตได้ว่า ในวรรณกรรมเรื่องจันทะพมุด ก็มีอีกเปรียบเทียบความงามของบุรุษและสตรีกันอีก แสดงให้เห็นถึงค่านิยมในสมัยนั้นว่าพระอินทร์เป็นตัวแทนความงามของบุรุษและกินรีเป็นตัวแทนแห่งความงามของสตรีซึ่งเป็นที่ปรารถนาของคนโดยทั่วไป นอกจากรูปร่างสมบัตินี้แล้ว ทั้งบุรุษและสตรียังต้องมีคุณสมบัติที่ดีช่วยส่งเสริมคุณค่าให้เพิ่มขึ้นอีกด้วย

¹⁹ ลือชา

²⁰ ทวีป

3. การมีภรรยาหลายคน การมีภรรยาหลายคนมีมากในกลุ่มคนชั้นสูง เช่นกษัตริย์หรือเจ้านายอื่น ๆ ซึ่งจะแสดงค่านิยมนี้อยู่เสมอ อาจเป็นธรรมเนียมนิยมในนิทานที่มุ่งเน้นให้เห็นอำนาจบารมีของแต่ละคนโดยเฉพาะในสังคมชั้นสูง ส่วนในหมู่ประชาชนโดยทั่วไปก็มีการนิยมด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะตัวละครเอกจะแสดงค่านิยมนี้อยู่เสมอ เช่น

พระยาขมราชกษัตริย์เมืองขมราช มีนางสนมมากมาย แสดงให้เห็นว่ากษัตริย์มักมีภรรยาหลายคน ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	บุญญท้าว	พญายอมเสด็จออก
ทรงย่าง	ย้ายสารชื่อ	ว่าดาวประกายแก้ว
ฝูงหมู่	นางสนมพร้อม	นางฮามน้อยหนุ่ม
	หน้าซีซ้อย ²¹	ทรงช้างฮ่อมพระองค์

9/2

จันทะหมุดซึ่งเป็นสามัญชนธรรมดา ก็ปรารถนามีเมียมากเช่นกัน ดังข้อความต่อไปนี้

ช้อยก็	ปรารถนาพ้อ	สาวชมชิ่งขาด	อินายเฮย
	อันแต่สอ	ผายข้าวเมียฮ้อย	

34/1

สตรีก็ยอมรับค่านิยมการที่บุรุษมีภรรยามากเช่นกัน โดยยอมเป็นข้ารับใช้ตลอดถึงเป็นภรรยาน้อยด้วย ดังข้อความต่อไปนี้

สาวก็	ไปเห็นท้าว	จึงกันขาดปาก	คอมนั้น
บางพ่อง	ขันเป็นลูกสะใภ้หล้า	คอมเจ้าช่างทอง	
บางพ่อง	ขันเป็นเมียน้อย	ท้าวเทศจันทะหมุด	
บางพ่อง	ขันอาสา	ส่วย ²² ดินบาท้าว	

31/1

เมื่อเป็นกษัตริย์ จันทะหมุดก็มีสนมมากมาย ค่านิยมการมีภรรยามากนี้ เพื่อเป็นการประดับบารมีสำหรับชนชั้นสูง ดังข้อความต่อไปนี้

²¹ งาม, เบิกบาน, สดชื่น

²² ล้าง, ขำระ

ท้าว	บโศกฮ้อน	จักสิ่งการใด
	อยู่สบายชม	อนกนองเทียมซ้อน
อยู่ท่า	ชมสนุกเล่น	หลายนางเอี่ยมอุ่น
อยู่ท่า	สุขอยู่ซ้อน	ชมแก้วยอดหอม

114/1

จะเห็นว่า แม้จะมีค่านิยมที่ผู้ชายมีภรรยาหลายคน แต่ก็ไม่เกิดปัญหาครอบครัว เพราะมีการแบ่งปันความรักและเลี้ยงดูอย่างดีทุกคน ตามฐานะของภรรยาแต่ละคน ส่วนภรรยาก็อยู่ด้วยกันอย่างใจกว้าง ไม่อิจฉาริษยา และรู้หน้าที่ของตน จึงทำให้ครอบครัวประสบความสำเร็จ

4. การกินหมาก

หมากเป็นพืชชนิดหนึ่งที่พบแพร่หลายในประเทศแถบทวีปเอเชียประชาชนในประเทศเหล่านี้รู้จักนำหมากมาใช้บริโภคในชีวิตประจำวัน และใช้ประโยชน์อื่นๆ มาช้านานแล้ว การกินหมากหมากจึงจัดเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของคนไทยสมัยโบราณ ในภาคอีสานก็นิยมกินหมากเช่นกัน วรรณกรรมเรื่องจันทะพุดสะทอนให้เห็นว่า คนอีสานในอดีตมีค่านิยมในการกินหมากปรากฏอยู่หลายตอน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ชื่อนั้น	เชิญท่านทอน	มาเทินนั่งสาด	
	เคี้ยวหมากแล้ว	ครวญ้อยก็จึงไป	อ้ายเฮย

115/2

ข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นค่านิยมการใช้หมากในการต้อนรับแขก

ตอนที่จันทะพุดไปนั่งแอบดูนางเกษไกรสรที่โคนต้นโพธิ์โดยนั่งเคี้ยวหมากไปด้วย ดังข้อความต่อไปนี้

แต่นั้น	นางสาวใช้	เขาไปหลังลำ	
เขาก็เห็นที่	สอยแจ่มเจ้า	งอยเค้าฮากโพธิ์	
	สอยเคี้ยวหมาก	แล้วถ่มแดงแดง	นี่เด
	ตั้งหากแม่นความ	นางบ่สงสัยแท้	

40/1-40/2

ในตอนที่ยกสาวต่างแย่งกันเพื่อเอาใจจันทะพุด บ้างก็อาสาล้างเท้า บ้างก็อาสาปิดเสื้อปิดหมอน บ้างก็อาสาพันพู่ให้จันทะพุด ดังข้อความต่อไปนี้

เขากี้	ขันส่วยล้าง	ดินท้าวชูคน	
บางฟ่อง	ขันเป็นช้อย	ปิดเสื้อปุมอน	
लगคน	ขันพันพู	จิบสลาถวยท้าว	
แนมท้อ	จอมหัวเจ้า	กูร์ณาผายโศค	คินัน

37/2

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่า คนอีสานในอดีตมีค่านิยมในการกินหมากในชีวิตประจำวันและถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะขาดเสียไม่ได้

3. ประเพณี ได้แก่ ขนบธรรมเนียมหรือแบบแผน คนเราไม่ว่าชาติใด ภาษาใด ย่อมต้องมีประเพณีเป็นของตน คนในชาติทุกคนต้องเคารพนับถือ ถ้าไม่เคารพนับถือ จะถูกตราหน้าว่าคนไม่มีชาติ²³ เป็นสิ่งที่คนทั้งหลายปฏิบัติสืบต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ดังนั้นประเพณีจึงเป็นกิจกรรมทางสังคมที่ฝังแน่นมานานและถ่ายทอดกันได้²⁴ ในเรื่องจันทะหมุดสะท้อนให้เห็นถึงประเพณีที่ประเพณีปฏิบัติกันมาในอดีต ดังต่อไปนี้

1. ประเพณีการสืบราชสมบัติ
2. ประเพณีการสู่ขวัญ
3. ประเพณีการมหรสพและดนตรี
4. ประเพณีการลงข่วง

1. ประเพณีการสืบราชสมบัติ

ประเพณีการสืบราชสมบัติ คือการคัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมเพื่อขึ้นครองราชย์สมบัติบ้านเมือง ปกครองไพร่ฟ้าประชาชน ซึ่งเป็นประเพณีหลวง กล่าวคือเป็นขนบธรรมเนียมของกลุ่มชนชั้นสูง ของคนในราชสำนักหรือวัง และเป็นประเพณีที่สืบต่อกันมาเป็นเวลานานแล้ว²⁵ ประเพณี

²³ พระมหาปริชา ปริญาโณ, ประเพณีโบราณไทยอีสาน (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศิริธรรม, 2525), 1.

²⁴ พระยาอนุมานราชธน, วัฒนธรรมและประเพณีของไทย (กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2514), 49.

²⁵ ดอกกรัก พยัคศรี, “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่อง บัวรม บัวเรียว บัวรองฉบับภาคอีสานและฉบับภาคเหนือ”, 149.

การสืบราชสมบัติโดยทั่วไปมีอยู่ 2 ประการคือ การสืบราชสมบัติโดยราชสันตติวงศ์ และการปราบดาภิเษกด้วยการเริ่มตั้งราชวงศ์ใหม่²⁶

วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดมีการสืบราชสมบัติโดยราชาภิเษก เป็นตอนที่พระราชาเมืองลังกาได้อภิเษกให้จันทะหมุดราชบุตรเขยขึ้นครองราชย์สมบัติแทนตน ซึ่งเริ่มพิธีให้ขุนหนู่มไปเชิญจันทะหมุด แล้วแห่เข้ามาในวัง ทำพิธีราชาภิเษกโดยจันทะหมุดนั่งเคียงข้างกับนางเกษไกรสร เหล่านักปราชญ์ปุโรหิตทำพิธีสู่ขวัญ พราหมณ์ถวายพระพร เจ้าเมืองลังกาผูกแขนจันทะหมุดและนางเกษไกรสรพร้อมทั้งมอบนางเกษไกรสร ไพร่พล ช้างม้าและเมืองให้แก่จันทะหมุด เป็นอันเสร็จพิธี ดังข้อความต่อไปนี้

แต่นั้น เจ้าก็	มีอาชญาให้	ขุนหนู่มทั้งหลาย	
ก็จัก	เอาบาคราญ	นั่งเมืองวันนี้	
ให้สู่	ทันเอาท้าว	จันทามาฮีบ	
ถูก	ปูนปลุกให้	วันนี้มอบเมือง	แท้แล้ว
เมื่อนั้น เจ้าก็	บอกปาวผ้อง	ขุนหมื่นทั้งหลาย	
ขุนก็	เฮวพลันมา	ชูคนมวลพร้อม	
	ครื่นครื่นก้อง	ทุกขอบขุนนาย	
	มามวนตก	แต่งปูนแปลงไว้	
แต่นั้น	เจ้าคว่นใช้	เถิงฮอดจันทะหมุด	
	เถิงบาคราญ	กล่าวถวายหวิ่นไหว้	
บัดนี้	พ่อพระราชเจ้า	ใช้คว่นมาเถิง	เจ้าเฮย
ว่าให้	เชิญจอมหัว	สู่โองวันนี้	
เพิ่นจัก	อุบพิเสกท้าว	เสวยราชย์แทนเมือง	เจ้าเฮย
	ทั้งนางหอม	มอบเวนวันนี้	
			
แต่นั้น เขาก็	แหนแห่เจ้า	ท้าวเทศจันทะหมุด	
เถิงที่	โองทองพ่อ	พระองค์ทูลไหว้	
พระก็	เห็นแจ่มเจ้า	ไปเถิงชมชื่น	

²⁶ พระมหาโยธิน ปิตชาลี, “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมภาคเหนือและอีสานเรื่องนางแดงอ่อน” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546), 190.

พระก็	ชมชื่นด้าน	นำท้าวชอบปะไท	
บัดนี้ ลูกก็	ม้าง ²⁷ เพื่อนท้าว	แล้วมุดมอดสมาคม	
พ่อก็	กองอาศัย	เพ็งบุญจอมเจ้า	
พ่อจก	อุบพิเสกให้	ท้าวწံးเสวยเมือง	
	ทั้งนางหอม	มอบเวนวางให้	
			
บัดนี้ พระก็	เชิญแจ่มเจ้า	นางน้อยสู่โสม	เจ้าเฮย
			
นางก็	นั่งแทบไถล	ท้าวเทศจันทะหมุด	
	สองนางแพง	เก้งกันปานแค้น	
แต่นั้นนักปราชญ์	ประโรหิตเจ้า	มายายังนั่งแถว	ถันอ้อม
เมื่อนั้น	พาขวัญตั้ง	ขอมมาเสียงพ่าง	นางเฮย
	นักปราชญ์เจ้า	เลยเข้าเสียดขวัญ	
			
พอเมื่อ	พราหมณ์ถวญพร	กล่าวบรรบวร	
	ภูมิลือ	ผูกแขนสองเจ้า	
บัดนี้ พ่อก็	เวนเมืองให้	ทั้งนางแก้วเกษ	
กับทั้ง	พลไพร่พร้อม	วางให้ชูอัน	
กับทั้ง	อัสสาม้า	อาชะไนตัวอาจ	
พ่อจก	ถวญแจ่มเจ้า	ทรงหลั่นมายเมือง	พ่อแล้ว
อันหนึ่ง	ช้างใหญ่่น้อย	ตัวอาจพลมัน	
	กับทั้งพล	หลวงแสน โกฎีกือ	
	ถวญแก่เจ้า	บุญกว้างชูอัน	
เมื่อนั้น พ่อก็	เวนเมืองให้	สมเดศ ²⁸ การทุกเยื่อง	

51/1-55/2

ในเรื่องจันทะหมุดยังมีประเพณีการสืบราชสมบัติโดยการปราบดาภิเษก เป็นตอนที่

²⁷ ล้าง, ทำลาย

²⁸ สำเร็จ

จันทะหมุตรบชนะพระยายมราช พระยายมราชยอมแพ้และยกเมือง ไพร่พลช้างม้าพร้อมทั้งลูกเมีย
 สนมกำนัลให้จันทะหมุตรบครองโดยให้เหล่าเสนาอำมาตย์ตกแต่งช้างม้าพร้อมทั้งประโคม
 คนตรีเป็นขบวนใหญ่ออกไปแห่จันทะหมุตรบเข้าเมือง เมื่อจันทะหมุตรบเข้าสู่เมืองแล้วเหล่าปุโรหิตทำ
 พิธีรดน้ำ พราหมณ์ผู้มีปัญญาทำพิธีสู่ขวัญและถวายพระพร เมื่อเหล่าพราหมณ์สู่ขวัญและถวายพระ
 พรเสร็จแล้ว เหล่าขุนนางผูกแขนให้จันทะหมุตรบและนางเกษไกรสร แล้วจึงอัญเชิญทั้งสองขึ้นสู่
 ปราสาทแก้วมณี ดังข้อความต่อไปนี้

บัดนี้จักกล่าวถึง พญาเมืองเจ้า	เสวยเมืองคningมาก		
พระกัลลัคนา	เสียดาเจ้า	ดีหม่องป่าพล	
บัดนี้ กุญแจ	อยู่อ่อนท้าว	เสวยราชย์กินเมือง	
สูง	ไปนำแหน	แห่เอาบาท้าว	
ให้ดู	ตกแต่งห้าง ²⁹	คาดเครื่องอาชาไนย	
	เดาดาดก	แต่งพังพลายช้าง	
เมื่อนั้น	ครืนครืนก้อง	เสนหมื่นขุนพญา	
	เดาดาดก	แต่งพังพลายช้าง	
	อัสสาม้า	อาชาไนยคาดเครื่อง	
	ทุกเขื่องพร้อม	หลาวจ้าวหอกปืน	
	กลองสมฆ้อง	ตีม่วนเสียงม่วน	พ่นเขย
	ฝูงปี่หื้อ	ระบำพร้อมเป่าสังข์	
	สรรพสรรพพร้อม	ใบสีเครื่องแห่	
	สาวบ่าวพร้อม	ประนมเด้านั้น	
	บรรवरแล้ว	ขอไปพร้อมพรา	
	ช้างและม้า	ไปพร้อมนั้น	
	เถิงแจ่มเจ้า	ท้าวเทศจันทะหมุตร	
	เสนาหลาย	นั่งเนื่องทูลท้าว	
บัดนี้เชิญที่	จอมหัวเจ้า	เมื่อทรงเสวยราชย์	
ฝูงข้า	มวนคนเข้า	ถวายมอเวนเมือง	
บัดนี้	พญาขมเจ้า	เวนเมืองคำส่วย	

²⁹ ที่พักชั่วคราว

กับทั้ง	นางอ่อนน้อย	วางให้บ่เงิน	เจ้าเฮย
เมื่อนั้น	จันทะหมุดด้าน	จาขุนขมขึ้น	
พระก็เสด็จขึ้น	ช้างตัวกล้า	ชื่อว่าดาวดึง	
ตัวหนึ่ง	นางหอมน้อย	ทั้งนายเจ้าย่า	
สองก็	ทรงขี้ช้าง	พังแก้วห่มกัน	
	เส็นเส็นช้าง	ขอเชิงอ้อยอย่าง	
	คนคั่งเท้า	ดินช้างแห่แหน	
	ครืนครืนก้อง	กลองเสพนันเนื่อง	พูนเขย
	สวนไลเขา	เป่าแตรแตรหื้อ	
	ครืนครืนก้อง	คนแห่หัตถบาท	
เขาก็	แห่นแห่เจ้า	บุญกว้างสู่เมือง	
แต่นั้น	ช้างใหญ่ย้าย	ชักแทบเสียงเกย	
	โคมเจลาเสด็จ	สู่หอโสงกว้าง	
แต่นั้น	โคมเจลานั้น	นางหอมเสียงพี	
	นายย่าเจ้า	ไปพร้อมพราห์หลาน	
ฝูงหมู่	เสนาพร้อม	ฮางคำเสียงฟ่าง	
	สองแจ่มเจ้า	ทรงฮ้านหลังสรง	
	คำวคำวหน้า	ชาวเทศปะโรหิต	
	ยอคันที	โสรจสรงสองเจ้า	
	คันระเสนฟิง	ตะหลบฮวงในหอ	
	เสนาหลาย	หลังสรงเลยแล้ว	
	สองเสด็จขึ้น	เถิงหอโสงใหญ่	
	เสนต ³⁰ หุ้ม	นำเจ้าแห่แหน	
เมื่อนั้น	พญาขมเจ้า	ถวย ³¹ นางนงถ่าว	
	ลูกอ่อนน้อย	นางแก้วเกษศรี	
	ถวยทั้งนางสนม	พร้อมนงฮามหนุ่ม	
	หน้าขึ้นช้อย	ถวยพร้อมมอบเมือง	

³⁰ เสนา, ไพรวล

³¹ ถวย

แต่นั้น	เสนาศพร้อม	ทั้งหลายขุนหมื่น	
	ตกแต่งห้าง	พาพร้อมเบิกบาน	
กับทั้ง	พาขวัญท้าว	ยอนาเสียงฟาง	
	ตั้งช่อง ³² หน้า	สองเจ้าพรั้มวล	
เมื่อนั้น	คำว้าวหน้า	นักปราชญ์ปะโรหิต	
	มายายยัง	นั่งแถวถันอ้อม	
	นักปราชญ์เจ้า	เลือกผู้มีพญา	
	พราหมณ์ถวยพร	เชือกขวัญสองเจ้า	
พราหมณ์ก็	บายแพ่งเหล่า	ฟ่ายเพื่อคเคมพา	
พราหมณ์ก็	จาคำดี	กล่าวเหนหมายเ็น	
มาขอ	ขวัญแกร่งมา	อยู่แกร่งลีลา	
มาขอ	ขวัญตามา	อยู่ดาฮีแย้ม	
มาขอ	ขวัญแก้มมา	อยู่แก้มบัวใจ	
	ขวัญใจมา	อยู่ใจตัดส่อง	มาขอ
ขวัญนาง	หอมพิน้อง	มาพร้อมพรา้พระอวน	มาขอ
ขวัญที่	จอมหัวเจ้า	ทั้งยันต์เชือกหย่อน	มาขอ
ให้มา	นำแจ่มเจ้า	ทรงบ้านนั่งเสวย	ท่อนา
อย่าได้หลง	ป่าไม้ค้ำ	เถื่อนไพรพระนอม	นั้นขอ
ขอให้	มาทรงแทน	นั่งเสวยเมืองบ้าน	
อันหนึ่ง ขวัญที่	นางหอมน้อย	องค์แพงเจ้าพ่อ	กู่นั้น
ขอให้	มาอยู่ฝั้น	แฝงท้าวั่งเสวย	นั้นท่อน
บัดนี้ ฝูงข้า	เวนเมืองให้	จอมศรีเสวยราชย์	จึงแล้ว
ฮ้อยเอ็ด	ประเทศท้าว	มาเต้าส่วยสิน	
ขอให้	สวัสดิล้า	ขาวย่นขุดยั้ง	
ขอให้	ยิ่งเพียงพัน	เข้าหมื่นวัสสา	เจ้าเฮย
อย่าให้	อันดา ³³ ต้อง	เถิงแพงภูวนาถ	สังเอน
ขอให้	ลูกอยู่สร้าง	เป็นเจ้านั่งเสวย	เจ้าเฮย

³² ต่อหน้า, เฉพาะหน้า

³³ อันตราย

คือว่า	พราหมณ์ถวายไหว้ สมเด็จพระพุทธองค์
	ขุนหมื่นพร้อม โจมเจ้าผูกแขน
	บรรवरแล้ว พาวุธวุฒาเล็ก
ขุนก็	ลาเล็กท้าว เมื่อห้องพราภลา
ท้าว	เสด็จสู่ชั้น ผาสาทมุงมณี
	ทั้งนางหอม อยู่เฝ้าเฝ้าท้าว

102/2-105/2

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่าการทำพิธีราชาภิเษกและปราบดาภิเษกมีพิธีกรรมอย่างเป็นแบบแผนคล้ายคลึงกัน แต่ต่างกันที่การได้มาซึ่งราชสมบัติ ราชาภิเษกเป็นการสืบทอดราชสมบัติโดยกษัตริย์องค์ก่อนเป็นผู้แต่งตั้ง ส่วนปราบดาภิเษกเป็นการได้มาซึ่งราชสมบัติโดยการใช้กำลังเข้ายึดครองและสถาปนาตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์ ประเพณีการสืบราชสมบัติเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องและยาวนานจนเป็นกิจกรรมทางสังคมที่ฝังแน่นและถ่ายทอดสืบทอดกันมา ผู้แต่งบรรยายถึงพิธีกรรมได้อย่างละเอียดและมีลำดับขั้นตอน แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งมีความรอบรู้เกี่ยวกับพิธีนี้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังอาจกล่าวได้ว่าผู้แต่งเป็นผู้มีความสามารถในการทำพิธีสู่ขวัญ และคำเรียกขวัญมีความไพเราะสละสลวยแสดงถึงความชำนาญและสุนทรียภาพของผู้แต่ง ดังคำประพันธ์ข้างต้น

2. ประเพณีการสู่ขวัญ

คำว่า ขวัญ หมายถึง ผมหหรือขนที่ขึ้นเวียนเป็นก้นหอยหรือหมายถึงสิ่งที่ไม่มีตัวตนนิยมนันว่ามีประจำชีวิตของคนและสัตว์ตั้งแต่เกิดมา³⁴ เชื่อกันว่าถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นสิริมงคลมีจิตใจที่มั่นคงเบิกบาน เป็นสุขสบาย ถ้าคนตกใจหรือเสียใจ ขวัญก็จะออกจากร่างไปที่เรียกว่าขวัญหนีหรือขวัญหาย ก็จะทำให้เสียกำลังใจ จิตใจหวั่นไหว จิตใจอ่อนแอได้ การเรียกขวัญจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจ ทำให้ผู้ได้รับการเรียกขวัญเกิดความเข้มแข็ง มีพลังและมีความอบอุ่นใจขึ้น³⁵ การสู่ขวัญปรารภเหตุดีก็มีเหตุไม่ดีก็มี ที่ปรารภเหตุดีเช่นได้เมียใหม่ ได้ลูกใหม่ ขึ้นบ้านใหม่ ไปค้าขายได้เงินมากมาย ได้เลื่อนชั้นเลื่อนตำแหน่ง ได้ยศถาบรรดาศักดิ์ก็ทำการสู่ขวัญ ที่ปรารภเหตุไม่ดี เช่นหายจากเจ็บไข้ได้ป่วย ลูกตายเสียเมียตายจาก ก็จะทำการสู่ขวัญ การกระทำเช่นนี้ก็เพื่อทะนุถนอมน้ำใจปลูก

³⁴ พระมหาปริชา ปริญาโณ, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, 250.

³⁵ ประคอง นิมมานเหมินท์, ลานนาคลีไทย (เชียงใหม่: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2521), 108-109.

ปลอบส่งเสริมจิตใจให้ดี³⁶ คำสู่ขวัญเป็นบทหรือกรอนที่ใช้ในการเรียกขวัญ ตามประเพณีสู่ขวัญที่มีมาแต่โบราณ ประเพณีการทำขวัญบายศรีในภาคเหนือเรียกกันว่า “ฮ้องขวัญ” ทางภาคอีสานเรียกว่า “สูดขวัญ” ในการทำพิธีจะมีบายศรีเป็นเครื่องบูชา และผู้ทำพิธีจะกล่าวคำฮ้องขวัญหรือเ็นขวัญพรรณนาความตามวิธีของเขา เมื่อจบแล้วญาติพี่น้องจะมาผูกข้อมือให้ศิลาให้พร³⁷ ดังนั้นจึงถือได้ว่าการสู่ขวัญเป็นจิตวิทยาอย่างหนึ่งที่เป็นการเสริมกำลังใจให้มีจิตใจที่มีสภาพมั่นคงกว่าเดิม เพราะเมื่อมีขวัญที่ดีแล้ว ย่อมมีผลต่อสภาพจิตใจ เช่น ทำให้จิตใจเข้มแข็งและสร้างความเชื่อมั่น

ประเพณีการสู่ขวัญในเรื่องจันทะหมุด ปรากฏในตอนที่จันทะหมุดได้รับการราชาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองเมืองลังกาพร้อมทั้งได้อภิเษกกับนางเกษไกรสร หลังจากที่จันทะหมุดและนางเกษไกรสรเข้าไปสู่ท้องพระโรงแล้วนั่งเคียงคู่กันแล้วเขาก็นำพาขวัญมาวางไว้ตรงหน้าเหล่านักปราชญ์ปุโรหิต ก็ทำพิธีเรียกขวัญให้จันทะหมุดและนางเกษไกรสร ดังข้อความต่อไปนี้

แต่นั้นนักปราชญ์	ประโรหิตเจ้า	มายายยังนั่งแถว	ถันอ้อม
เมื่อนั้น	พาขวัญตั้ง	ขอมมาเสียงฟาง	นางเฮย
	นักปราชญ์เจ้า	เลยเข้าเสียดขวัญ	
มาเยอ	ขวัญแจ่มเจ้า	ท้าวเทศจันทะหมุด	พ่อเฮย
อย่าได้	หลงพลอยพลัด	พรากเมืองไกลแก้ว	
มาเยอขวัญที่	จอมหัวเจ้า	ชมพลายกลางท่ง	มาเยอ
เจ้าหาก	แพ้หมื่นฮ้อย	ทลายค้านโคบคีน	พ่อแล้ว
อย่าได้	หลงหลอค้าง	ชมพลายสบฮ่อ	เขาเนอ
ให้เจ้า	มาอยู่ห้อง	เทียมน้องขอดหอม	พ่อเนอ
อย่าได้	เหาะละเหินหล่น	ไปมาเทียวควา	ชีไดเนอ
ให้เจ้ามา	สุขอยู่ห้อง	นำให้พ่อพระองค์	
ให้เจ้าอยู่	สวัสดิ์ล้ำ	ยาวยืนแสนขวบ	ปีเยอ
ฮ้อยเอ็ด	ประเทศท้าว	มาแต่ส่วนสิน	พ่อเนอ
อย่าได้	มิไผ่ต้อง	โทษาพลไพล่	ชีไดเนอ
ให้เจ้าสุข	ยังล้ำยืน	หมั่นหมั่นวะสา	พ่อเนอ
พอเมื่อ	พราหมณ์ถวายพร	กล่าวบรรบร	

54/2-55/1

³⁶ พระมหาปริชา ปริณญาโณ, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, 250-251.

³⁷ ธวัช ปุณ โณทก, วรรณกรรมท้องถิ่น (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2525). 123.

อีกตอนหนึ่งในตอนที่ จันทะหมุครบชนะพระยายมราช ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระราชา
ปกครองเมืองยมราช เหล่าปุโรหิตพร้อมทั้งเสนาอำมาตย์ต่างรดน้ำจันทะหมุคกับนางเกษไกรสร
ด้วยน้ำหอมหลังจากนั้นนักปราชญ์ปุโรหิตผู้มีปัญญานั่งล้อมทั้งสองแล้วทำพิธีเรียกขวัญ
ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	กล่าวคำวหน้า	นักปราชญ์ปะโรหิต	
	มายายยัง	นั่งแถวถันอ้อม	
	นักปราชญ์เจ้า	เลือกผู้มีพญา	
	พราหมณ์ถวยพร	เสียดขวัญสองเจ้า	
พราหมณ์ก็	บายแพ่งเหล่า	ฟายเพื่อดเคมพา	
พราหมณ์ก็	จาคำดี	กล่าวแทนหมายเ็น	
มาขอ	ขวัญแกร่งมา	อยู่แกร่งลีลา	
มาขอ	ขวัญตามา	อยู่ตายเี่ยม	
มาขอ	ขวัญแก้มมา	อยู่แก้มบัวไซ	
	ขวัญใจมา	อยู่ใจตัดส่อง	มาขอ
ขวัญนาง	หอมพื่อน้อง	มาพร้อมพราพระอวน	มาขอ
ขวัญที่	จอมหัวเจ้า	ทั้งยงค์เชือกหย่อน	มาขอ
ให้มา	น้ำแจ่มเจ้า	ทรงบ้านนั่งเสวย	ท่อนา
อย่าได้หลง	ป่าไม้ค้ำ	เถื่อนไพรพระนอม	นั้นขอ
ขอให้	มาทรงแทน	นั่งเสวยเมืองบ้าน	
อันหนึ่ง ขวัญที่	นางหอมน้อย	องค์แพ่งเจ้าพ่อ	ภูนั้น
ขอให้	มาอยู่ฝัน	แฝงท้าว นั่งเสวย	นั้นท่อน
บัดนี้ ผุ่งข้า	เวนเมืองให้	จอมศรีเสวยราชย์	จึงแล้ว
ฮ้อยเอ็ด	ประเทศท้าว	มาเต้าส่วยสิน	
ขอให้	สวัสดิล้ำ	ขาวย่นยวดยิ่ง	
ขอให้	ยิ่งเพียงพัน	เข้าหมื่นวัสสา	เจ้าเฮย
อย่าให้	อันตายต้อง	ถึงแพ่งภูวนาถ	สังเนอ
ขอให้	ลูกอยู่สร้าง	เป็นเจ้านั่งเสวย	เจ้าเฮย
คือมาว่า	พราหมณ์ถวยไหว	สมเด็จการทุกสิ่ง	
	ขุนหมื่นพร้อม	โถมเจ้าผูกแขน	

จะเห็นได้ว่า คำเรียกขวัญ ผู้แต่งใช้คำได้เหมาะสมกับเหตุการณ์และบุคคล ขึ้นต้นเป็นการเรียกขวัญให้กลับคืนมา เพื่อให้ผู้ได้รับการเรียกขวัญเกิดความเข้มแข็ง มีพลังและมีความอบอุ่นใจขึ้น ต่อจากนั้นจึงให้พรเพื่อเป็นการเสริมสร้างกำลังใจ เกิดความเป็นสิริมงคลและอยู่เย็นเป็นสุข การเรียกขวัญ จึงเป็นการเสริมสร้างกำลังใจให้มีจิตใจที่มีสภาพมั่นคงกว่าเดิม เพราะเมื่อมีขวัญดีแล้วก็จะทำให้จิตใจมีความเข้มแข็งและเกิดความเชื่อมั่น

3. ประเพณีการมหรสพและการแสดงดนตรี

มหรสพ หมายถึงการเล่นรื่นเริงในงาน การเล่นมหรสพที่จะก่อให้เกิดความสนใจ ผู้เล่นจะต้องมีคนตรีเป็นเครื่องประกอบพร้อมทั้งแสดงบทบาทไปตามจังหวะของเรื่อง³⁸ เพื่อสร้างความบันเทิง ความสนุกสนานและเป็นสิ่งจรรโลงใจมนุษย์ คนในอดีตมักเล่นมหรสพเพื่อเฉลิมฉลองสิ่งที่เป็นมงคล ส่วนการดนตรีตามหลักฐานที่มีมาแต่โบราณ สมัยที่หัวเมืองทางภาคอีสานเป็นเสมือนนครรัฐและเป็นเจ้าผู้ครองอยู่นั้น ถือเอาการดนตรีเป็นเครื่องประกอบบารมี แต่ละเมืองต้องมีวงดนตรีหลวงอยู่ 2 ประเภทคือวงเล็กหรือวงเสฟเล็กและวงใหญ่หรือวงเสฟใหญ่ วงเสฟน้อยจะประกอบด้วยเครื่องพิณพาทย์ คือระนาด ฆ้องวง ซอ แคนหรือไค้ บางทีบรรเลงเฉพาะซอกับแคนหรือซุง(ซิง)กับแคนก็ได้ วงเสฟใหญ่ประกอบด้วยพิณพาทย์เช่นเดียวกับวงเสฟน้อย แต่ไม่มีซอและแคนก็ได้ หากแต่ใช้ปี่หรือขลุ่ย กับกลองใหญ่อีกหลายใบเข้ามาแทน การมหรสพและการดนตรีมักจะใช้ควบคู่กันไป³⁹ ทั้งการมหรสพและการดนตรีจึงนับว่าเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิตอยู่ของคนในสังคม ในเรื่องจันทะหมุดได้กล่าวถึงการใช้มหรสพและดนตรีในโอกาสต่าง ๆ ดังนี้

ใช้ประกอบพิธีแห่ ดังเช่น ตอนที่พระยายมราชเสด็จออกจากเมืองยมราชเพื่อไปยังโพน ซึ่งเป็นที่มาของกลิ่นหอม มีการจัดขบวนช้างให้พระยายมราชพร้อมเหล่าสนมทรงช้างร่วมกัน แวดล้อมด้วยไพร่พล พร้อมทั้งมีการบรรเลงดนตรีประกอบด้วยปี่พาทย์ ฆ้องและสวณไล แห่พระยายมราชออกจากเมือง ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น

ญญท้าว

พญายอมเสด็จออก

³⁸ สุวิทย์ จิตรพลี, “คัซนาม : การศึกษาเชิงวิเคราะห์” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524), 235.

³⁹ พิสุจน์ ใจเที่ยงกุล, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ : วรรณกรรมลาวเรื่อง “ช่องคอกุ่น” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530), 204-205.

ทรงย่าง	ย้ายสารชื่อ	ว่าดาวประกายแก้ว	
ฝูงหมู่	นางสนมพร้อม	นางฮามน้อยหนุ่ม	
	หน้าซีซ้อย	ทรงช้างฮ่อมพระองค์	
เมื่อนั้น	ชานชานช้าง	ตัวอาดดาวประกาย	พุ่มเขอ
	เสนเสนยก	อย่างชำเชิงย้าย	
	กรีนกรีนพร้อม	พลหลวงเสนศ	
	แห่นแห่เจ้า	ขมมะท้าวออกเมือง	
เมื่อนั้น ฝูงหมู่	ไทพาทย์ฆ้อง	ดีเสพสวนไล	พุ่มเขอ
	นันทเนื่องเสียง	แห่พระองค์ยวงย้าย	

9/2

ตอนที่พระยาขมราชให้จัดขบวนแห่ไปเชิญจันทะหมุดเข้ามายังเมืองขมราชเพื่อจะสถาปนาเป็นเจ้าครองนครแทนพระองค์ ได้มีการจัดขบวนแห่อย่างยิ่งใหญ่ ทั้งช้างม้าที่ประดับประดาอย่างสวยงาม ทหารถือหลาว ง้าว หอก ปืน พร้อมทั้งมีดนตรีคือ กลอง ฆ้อง ปี่ สังข์ และระบำต่าง ๆ ประกอบขบวนแห่ ดังข้อความต่อไปนี้

บัดนี้ภูจักร	อยู่อ่อนท้าว	เสวยราชย์กินเมือง	
สูง	ไปนำแห่น	แห่เอาบาท้าว	
ให้สู้	ตกแต่งห้าง	คาดเครื่องอาชาไนย	
	เดาดาดก	แต่งพังพลายช้าง	
เมื่อนั้น	กรีนกรีนก้อง	แสนหมื่นขุนพญา	
	เดาดาดก	แต่งพังพลายช้าง	
	อัสสาม้า	อาชาไนยคาดเครื่อง	
	ทุกเยื้องพร้อม	หลาวง้าวหอกปืน	
	กลองสมฆ้อง	ตีมวนเสียงม่วน	พุ่มเขอ
	ฝูงปี่ห้อย	ระบำพร้อมเป่าสังข์	
	สรรพสรรพพร้อม	ไปสี่ เครื่องแห่	

103/1

ใช้ประกอบพิธีต้อนรับ ดังตอนที่ พระราชาเมืองลังกาต้อนรับจันทะหมุดกับนาง
เกษไกรสร เสด็จกลับมาจากเมืองยมราช ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	พญาหลวงเจ้า	ใจดีหมื่น	
	พระยาฟาคผ่อง	เต็มท้าวปาวขุน	
ให้สู้	ตกแต่งห้าง	คาดเครื่องอาษาไนย	
	ทั้งพลายสาร	คาดคือย่าช้า	
กูจัก	ไปฮับเจ้า	นางหอมแก้วเกษ	กูพูน
กับทั้ง	บุตรราชท้าว	มาตั้งนั่งเสวย	
			
แต่นั้น ท้าวก็	เสด็จขี่ช้าง	จ้งโกของเก่า	
กับทั้ง	นายยาเจ้า	นางพร้อมพรำบา	
ฝูงหมู่	ช่างพาทยม้อง	ดีเสพนันเสียง	พูนเยอ
	สวนไล ⁴⁰ เขา	เป่าแถ ⁴¹ แถมหื้อ	
	หอยสังข์พร้อม	เป่าแถแถมปี	
เขาก็	เป่าเสพเจ้า	บุญกว้างครั้นเครง	

109/2-111/1

ใช้ในงานรื่นเริง ดังตอนที่จันทะหมุดและนางเกษไกรสรครองสุขร่วมกัน มีดนตรีและ
มหรสพบรรเลงขับกล่อมให้ทั้งสองนอนอย่างมีความสุข ดังข้อความต่อไปนี้

	ค้อมว่าแล้ว	สุริโยคล้อยคำ	
	สองแจ่มเจ้า	เสวยแล้วชูอัน	
เมื่อนั้น ฝูงหมู่	ไทพาทยม้อง	ดีเสพสวนไล	พูนเยอ
	เสียงนันทเมือง	กล่อมระบำสองเจ้า	
	สองแนบเนื้อ	ยกขานางไต้	
	ท้าวไต้แล้ว	สองเจ้าลวดนอน	

58/1-58/2

⁴⁰ เครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง

⁴¹ ปี่ชนิดหนึ่งสำหรับเป่าบอกขาม

การดนตรีและมหรสพ นอกจากเป็นการเฉลิมฉลองเพื่อสร้างความบันเทิง ความสนุกสนานและเป็นสิ่งจรรโลงใจให้แก่นุชย์ ยังเป็นเครื่องประกอบบารมีของชนชั้นปกครองอีกด้วย จึงนับได้ว่าการมหรสพและการดนตรีเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการดำรงชีวิตอยู่ของคนในสังคม

4. ประเพณีการลงช่วง

ช่วง แปลว่า ลานบ้าน สนาม บริเวณ ประเพณีลงช่วง คือการลงลานบ้านเพื่อปั่นฝ้ายหรือทอเสื่อ เป็นประเพณีที่พวกสาว ๆ ลงทำงานเป็นกลุ่ม ๆ ในเวลากลางคืน โดยปกติมันจะเป็นหน้าหนาวคือหลังจากเก็บเกี่ยวแล้ว เพราะลานบ้านแห้งและเขาวางจากงานที่ท้องนา พอตกตอนเย็นต่างคนก็ต่างถือฝ้ายมาทอไฟรวมกัน แล้วนั่งเป็นวงล้อมกองไฟ ปั่นฝ้ายไปคุยกันไป⁴² ในการลงช่วงนี้จะมีชายหนุ่มมาเล่นหัวพูดเกี้ยวพาราสีอยู่ด้วยเป็นการเลือกคู่ครองไปในตัว⁴³ ประเพณีการลงช่วงจึงเป็นประเพณีที่เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะสนทนาทำความคุ้นเคยซึ่งกันและกัน และอาจมีผลไปถึงการเลือกคู่ครองแต่งงานและร่วมชีวิตกันในที่สุด ประเพณีลงช่วงที่ปรากฏในเรื่อง คือตอนที่จันทะหมุดเข้าไปเที่ยวในเมืองลังกาเห็นแสงไฟเรืองเรืองพบสาว ๆ ต่างตั้งวงพูดจากันเสียงสดไส จึงเดินเข้าไป สาว ๆ ซึ่งนั่งปั่นฝ้ายอยู่ เมื่อเห็นจันทะหมุดเดินเข้ามา จึงหยุดทำงาน ต่างพากันเกี้ยวพาราสีและเข้าฮ้อยแย่งชิงกระซอกจันทะหมุดเข้าไปยังกลางช่วงของตนและจบลงด้วยการได้เสียกันที่สุดในที่สุด ดังข้อความต่อไปนี้

	ค้อมมาแล้ว	ท้าวเล่าเลยไป	
	เถิงในเมือง	ช่วงสาวฮามน้อย	
ท้าว	เหลียวฝ้ายได้	แลเหนือหลังลำ	
เห็นแต่	ไฟเฮืองแจ้ง	สาวตั้งช่วงหลา	
	ยาบยาบเหลี่ยน	สาวแกว่งไกวหลา	พุ้นเขอ
บางพ่อง	จาเสียงไส	เสียชชายพลอยด้าน	
	เฮืองเฮืองแจ้ง	ไฟแดงเฮืองเฮือ	
อยู่ท่า	สีแจ่มเจ้า	แย่งเยียมลำสาว	
แต่นั้น	บาคราญท้าว	กลาขหนีบปาก	
สาวก็	หลังลำเยียม	นำสันบ่วง	

⁴² สิริวัฒน์ คำวันสา, อีสานคดี, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไพศาลศิริ, 2521), 133.

⁴³ พระมหาปริชา ปริญาโณ, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, 215.

เขากี้	วางหลาไว้	ปบนำไปเบ็ง	
สาวกี้	จับแยกท้าว	คิ่นเข้าช่วงเขา	
เจ้าสังมา	วาชิกายไปหน้า	ไปหาวังใหม่	อวนเฮย
ซ้อยกี้	อดออมถ่า	แพงไว้แต่แลง	พุ่นแล้ว
กับทั้ง	กกแก่นหล่อน	ประสงค์แพงจำอ่อม	อวนเฮย
เจ้าสังมา	ละล่งถ่า	กายน้องบ่อยากกิน	นี้เด
เจ้าอด	พอจะจำ	คำเดียวลองเบ็ง	คูแม่
คั่นว่า	หากจางจิด	ฮ้ายของซ้อยลิตี่มนำ	เจ้าเฮย
เมื่อนั้นท้าวกี้	หนีบได้	สาวจ่องเพื่อแขน	
บาก็	คอยหลังคิ่น	อยู่คอมสาวน้อย	
แต่นั้นสาวกี้	ซ่อแซงเว้า	นำบาอ้อยอิน	
เขากี้	ชิงขาดเว้า	เป็นซู้ซู้คน	
สาวกี้	วางหลาฝ้าย	บ่มีเงินปละไป	เสียนั้น
ท่อว่า	ชิงขาดเว้า	วางฝ้ายไปหลา	
สาวกี้	หลงใจหล่ม	นำบาเห็นฮูป	อวนนั้น
สาวกี้	ถักเถี่ยเข้า	จนท้าวแทบเสียง	
แต่นั้นท้าวกี้คิดว่า	ซิทำกระบวนไว้	เสงี่ยมตนนั่งอยู่	
สาวกี้	จับแยกถ่า	มือท้าวไสนม	
ท้าวกี้	อดบได้	ตามแดดลมฝน	
บาก็	เซยตามลม	เพ็งเย็นหายฮ้อน	
แต่นั้นสาวกี้	เพื่อบาขึ้น	เมื่อเฮือนถึงบ่อน	
สาวกี้	นอนอยู่อ้อม	บาท้าวอยู่เลียน	
ท้าวกี้	อยู่สนุกหลิ่น	กามคุณเท่าฮุ้ง	
ถึงเมื่อ	แสงฟุ้งพัน	บาท้าวจิงลา	

34/2-35/2

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การลงช่วงนอกจากจะเป็นการทำงานในยามว่างแล้ว ยังเป็นเสมือนที่ชุมนุมของหนุ่มสาวเพื่อพบปะสนทนาและทำความคุ้นเคยซึ่งกันและกันจนถึงตกลงปลงใจใช้ชีวิตร่วมกันในที่สุด

3. ความเชื่อ หมายถึง ความเห็นจริงด้วยการนับถือ การยอมรับนับถือ⁴⁴ เป็นการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้น ๆ หรือสิ่งนั้น ๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัว⁴⁵ มนุษย์กลัวตาย กลัวความเจ็บ กลัวความทุกข์ เช่น แผ่นดินไหว น้ำท่วม ไฟไหม้ ฟ้าผ่า โรคภัยไข้เจ็บ ทำให้มนุษย์ล้มตาย ได้รับบาดเจ็บได้รับความทุกข์ มนุษย์คิดว่าสิ่งลี้ลับนั้นต้องมีผู้บันดาลให้เป็นต่าง ๆ นานาจึงสร้างผี วิญญาณ เทวดา เทพเจ้าขึ้น เมื่อสร้างขึ้นแล้วหรือสมมติขึ้นแล้ว ก็ทำพิธีต่าง ๆ เพื่อบูชาเช่นสรวงเพื่อให้สิ่งลี้ลับนั้นเมตตาไม่ทำร้ายและบันดาลให้เกิดความสุข จากความเชื่อจึงกลายเป็นศาสนา กล่าวได้ว่าด้วยความกลัวความไม่รู้หรือสงสัยในสิ่งลี้ลับซับซ้อนของธรรมชาติ ทำให้มนุษย์เกิดความเชื่อมาแต่โบราณแล้วและถ่ายทอดมรดกความเชื่อให้คนรุ่นต่อมามีมาจวบจนถึงทุกวันนี้ แม้ปัจจุบันวิทยาศาสตร์จะเจริญไปมากก็ตาม แต่มนุษย์ก็มีการปฏิบัติซึ่งแสดงออกถึงความเชื่อให้เห็นอยู่ในชีวิตประจำวัน การปฏิบัติตามความเชื่อนาน ๆ เข้าก็กลายเป็นธรรมเนียมของสังคมและเป็นมรดกสืบทอดกันมา ความเชื่อทำให้เกิดศาสนา เมื่อเกิดศาสนาที่แท้จริงก็ยังคงมีความเชื่อปนอยู่ และความเชื่อหลาย ๆ อย่างก็ยังคงมาจากศาสนาด้วย สิ่งเหล่านี้มนุษย์จะแสดงออกมาทางวรรณกรรมอย่างเห็นได้ชัดและยังแสดงออกทางพฤติกรรมของสังคมอีกด้วย⁴⁶ ความเชื่อที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง จันทะหมุด แบ่งได้ดังนี้

1. ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา
2. ความเชื่อสิ่งที่เหนือธรรมชาติ
3. ความเชื่อทางโหราศาสตร์

1. ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

วรรณกรรมอีสานส่วนใหญ่ซึ่งรวมถึงวรรณกรรมลาวด้วย จะเห็นได้ว่าได้รับแนวคิดมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น แม้จะเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านที่ไม่ใช่วรรณกรรมพระพุทธศาสนาก็ตาม ก็ยังสอดแทรกคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเข้าด้วย เพราะเป็นความเชื่อที่ยึดถือสืบทอดกันมา

⁴⁴ ประมวลู ดิดคินสัน, คติชาวบ้าน : การศึกษาในด้านมานุษยวิทยา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แพร่พิทยา อินเตอร์เนชั่นแนล, 2521), 89.

⁴⁵ ชวิช ปุณโณทก, “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน” ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530) , 15.

⁴⁶ ภิญโญ จิตต์ธรรม, ความเชื่อ คติชาวบ้านอันดับ 5 (สงขลา: โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์ 2522), 5-6.

ตั้งแต่บรรพบุรุษ⁴⁷ พระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อความเชื่อของชาวไทยภาคอีสานเป็นอย่างมากในเรื่องจันเทหุมุด ปรากฏความเชื่อทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ความเชื่อเรื่องกรรม

คำว่า “กรรม” คือ การกระทำ ซึ่งกระทำได้ 3 ทางคือทางกาย ทางวาจาและทางใจ⁴⁸ มีความหมายเกี่ยวข้องกับคำว่า “วิบาก” คือผลที่เกิดขึ้น เมื่อมีการกระทำหรือกรรมเกิดขึ้นเมื่อใด ย่อมต้องมีผลหรือวิบากของกรรมเกิดขึ้นเมื่อนั้น มนุษย์ย่อมเป็นไปตามผลกรรมที่ตนทำไว้ คือวิบากกรรม ที่เรียกว่าไตรวัฏ ซึ่งแปลว่า การวนเวียน 3 อย่างคือ กิเลส กรรม วิบาก กิเลสเป็นเหตุให้กระทำความผิด เมื่อกระทำความผิดแล้ว ย่อมได้รับวิบาก คือ ผลของการกระทำ บุคคลทำกรรมใดไว้ ย่อมได้รับผลกรรมนั้นตอบสนอง ไม่มีทางจะหลีกเลี่ยงไปได้พ้น จะใช้กรรมดีลบล้างกรรมชั่วไม่ได้ และกรรมนั้นผู้กระทำเท่านั้นที่จะได้รับ ผู้แทนจะรับแทนไม่ได้ สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามอำนาจกรรมคือบุญและบาปที่ทำไว้ให้ผล⁴⁹ในวรรณกรรมเรื่องจันเทหุมุดได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องกรรมผ่านทางตัวละครคือจันเทหุมุดซึ่งเป็นผู้มีบุญอันได้กระทำไว้แล้วในกาลก่อน ดังตอนที่ช่างทองได้ทำการหล่อตัวจันเทหุมุดจนสำเร็จออกมามีรูปโฉมงดงาม เป็นเพราะบุญที่จันเทหุมุดได้สั่งสมมาหลายชาติ ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	พ่อช่างเต่า	ฮวยมนตร์ผายเป่า	
เต่าก็	สูบจิตเข้า	คึงท้าวชื่นชม	
พ่อก็	หลิงสูบเข้า	ท้าวเทศจันเทหุมุด	
ก็หาก	ดูงามสุด	สิงอินทร์ลงแต่้ม	
	คึงกลมสวย	ธนูทองคิ้วก่อ่ง	งามนอ
	สองฝ่ายแก้ว	คือช้อยยหายดลง	
อันนี้ เป็นแต่	บุญแจ่มเจ้า	หลายชาตินามา	แลนอ
กับทั้ง	เทพาผาย	ช้อยชูปาท้าว	

30/2

⁴⁷ ธวัช ปุณโณทก, “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน” ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, เพ็ญศรี คุ้ม, บรรณาธิการ, 350.

⁴⁸ พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), **ธรรมปริทรรศน์ ปริเฉทที่ 2** พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย 2535), 83.

⁴⁹ พระอริยานุวัตร เขมจารีเถร, **ประเพณีและวรรณคดีเก่าอีสาน** (กรุงเทพฯ: สักดิ์โสภารการพิมพ์, 2526), 79.

นอกจากนี้ยังมีข้อความสะท้อนให้เห็นกรรมเก่าในอดีตที่ยังส่งผลอยู่ จึงทำให้หลีกเลี่ยงผลกระทบในอดีตชาติไม่ได้ในชาติปัจจุบัน ดังตอนที่ พระอินทร์คลบันดาลให้จันทะหมดและนางเกษไกรสรต้องพลัดพรากจากกัน เพราะผลของกรรมเก่าที่ได้กระทำให้ในอดีตชาติ เมื่อหมดกรรมแล้วจึงจะได้พบกัน ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น ก็จึง	ฮ้อนที่นั่ง	อินดาตนประเสริฐ	
อินทร์จึง	ตรัสส่องเยี่ยม	เห็นท้าวพรากพวย	
ท้าวนี้	ได้ของประเสริฐแล้ว	วางดาวปะไป	มานอ
เห็นว่า	ได้มิ่งเหง้า	เมียแก้วลวดหลง	แท่นอ
อันว่า	ได้แก่นแก้ว	แล้วเล่าลืมหาว	เลนอ
	ของเมืองคุณ	แห่งตนวางไว้	
อันว่า	สัมมนังง้าว	ฮักษาชาติชีวิต	
บาก็	ไล ⁵⁰ วางปะ	บ่เอนำท้าว	
บัดนี้ท้าวก็	ได้แก่นแก้ว	นางเกษไกรสร	เลนอ
เมื่อบ่	ผายคำทุกข์	แบ่งสองสามฮ้าง	
คั่นว่า ท้าวหาก	เมื่อถึงห้อง	พญายมเทวราช	กายพุน
พญาจัก	ฆ่าอ่อนท้าว	เอาแก้วมิ่งเมีย	บ่อย่าแล้ว
บัดนี้เฮาจัก	บันดาลให้	สองขาพรากคู่	กันเทิน
คั่นว่า	หายโสกแล้ว	เมื่อหน้าหากจักเห็น	

66/2-71/1

ตอนที่ จันทะหมดได้ปกครองเมืองอยู่ร่วมกับนางเกษไกรสรพร้อมทั้งญาติพี่น้องอย่างมีความสุขสำราญ เป็นเพราะผลบุญของจันทะหมดแต่ชาติปางก่อนส่งผลเกื้อหนุนให้ตนเองและญาติพี่น้องได้รับความสุขสบาย ดังข้อความต่อไปนี้

ท้าวก็	สุขอยู่สร้าง	เป็นเจ้าผ่านเมือง
ท้าวก็	บ่โสกฮ้อน	จักสังการใด
	อยู่สบายชม	อเนกนงลือน้อย
อันว่า	นายสองเต่า	เห็นถันชมชื่น
เหมือนดัง	เป็นแม่เจ้า	บาท้าวแต่หลัง

⁵⁰ ปล่อย, ละทิ้ง, ละเลย, ลืม

สองนาย	สุขอยู่สร้าง	นำหลานพร้อมพร้า
สองนาย	เป็นแม่เลี้ยง	นางแก้วยอดหอม
อันว่า	สองนายเฒ่า	มีคนใช้ช่วง
เป็นแต่	บุญแจ่มเจ้า	หลานน้อยเหลื่อมงำ

103/2

1.2 ความเชื่อเรื่องบุพเพสันนิวาส

เป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรื่องชาติ ภพ โดยเชื่อว่าคนเราต้องเวียนว่ายตายเกิด คือเมื่อตายแล้วต้องเกิดอีกที่เรียกว่า ชาตินี้ ชาติหน้า และเชื่อว่าคนที่เคยเป็นคู่กันมา เคยทำบุญร่วมกันในชาติปางก่อน ก็จะได้มาเป็นคู่ครองกันในชาตินี้ ในวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด ปรากฏความเชื่อเรื่องบุพเพสันนิวาสหรือเนน⁵¹หลายตอน เช่นตอนที่ จันทะหมุดลงไปยังเมืองลังกาเพื่อตามหานางเกษไกรสร กวีกล่าวว่า เป็นเพราะทั้งคู่เคยอยู่ร่วมกันแต่ปางก่อน ดังข้อความต่อไปนี้

บัดนี้	บุษณยัง	เคยเป็นคู่ ปางนั้น	
บุษณ	มาทอดแล้ว	เนนสิ่กี่ยวจ้องลง	เลนอ

15/1

ตอนที่ จันทะหมุดได้ครองเมืองขมราชและครองคู่กับนางเกษไกรสร หลังจากที่ทั้งสองต้องพลัดพรากจากกันแสนนานเป็นเพราะบุญเก่าที่ทั้งสองเคยทำร่วมกันมา ดังข้อความต่อไปนี้

ท้าว	เสด็จสู่ชั้น	ผาสาดมุงมณิ
	ทั้งนางหอม	อยู่เพื่อแผ่ท้าว
แต่นั้น นายก็	สุขอยู่สร้าง	เสวยราชย์นำหลาน
นายก็	มีบัวนาง	อยู่คอมนายใช้
บัดนี้	จันทะหมุดท้าว	เสวยเมืองเป็นใหญ่
ท้าว	อยู่สืบสร้าง	เมืองไท้เทศพะยม
เป็นแต่	บุญสองเจ้า	ชูเนนน้ำวสง

105/2

⁵¹ เนน คือ คู่ครอง, เนื่อคู่, โขชะตาราสิเกี่ยวกับเนื่อคู่

2. ความเชื่อเรื่องสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ

ความเชื่อเรื่องสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติเป็นความเชื่อแขนงหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับอำนาจลึกลับ ศักดิ์สิทธิ์ที่มนุษย์นำออกมาใช้สนองความต้องการของมนุษย์ในรูปแบบต่างๆ⁵² เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าไสยศาสตร์ หมายถึง ความเชื่อและความรู้เนื่องด้วยสิ่งลึกลับอยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ เช่น เรื่องผีสิงเทวดา เรื่องความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ และรวมถึงเรื่องโชคลางด้วย⁵³ ผู้วิจัยได้จำแนกความเชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติในวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด ดังต่อไปนี้

2.1 ความเชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถา

คนไทยมีความเชื่อในเรื่องเวทมนตร์คาถามาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน โดยเชื่อว่าเวทมนตร์คาถาใช้ในการป้องกันตัวจากภัยอันตรายต่าง ๆ ได้ เวทมนตร์คาถาจึงเป็นศาสตร์ที่มีอำนาจเหนือจิตใจมนุษย์ ที่เชื่อว่าสามารถบันดาลสิ่งต่าง ๆ ตามที่ตนปรารถนา และอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ได้ ดังข้อความต่อไปนี้

เต่าจึง	ฮวยมนต์ผาย	สูบเอาใจท้าว
	ฮวยมนต์แก้ว	คาถาส้อยซ่อ
	สูบจิตผู้	บาท้าวออกคิง
แล้วจึง	เอาคาบท้าว	ลงใส่ในเตา
ช่างจึง	เอาถ่านถม	ใส่เต็มเตาแก้ว
		
พ่อกี้	จับฝ้ายกำ	หามเบ้า ออกเตา
สองกี้	ยกตั้งไว้	ใกล้ฟางฮ้างคำ
	พอดิเลย	ถอลงฮ้างแก้ว
	ชวดชวดน้ำ	ฟดฟอก ⁵⁴ ในฮาง
	สองบายจับ	กึ่งลงฮางแก้ว
	แต่นั่นบัก	ปอมฟ้าวโหมเอา
	ล้างส่วยแล้ว	โหมท้าวออกมา

⁵² มณี พยอมยงค์, “ความเชื่อของคน” ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : ความเชื่อ. 108.

⁵³ เสถียร โกเศศ (นามแฝง), ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2510), 111.

⁵⁴ ชำระให้สะอาด

เมื่อนั้น	พ่อช่างเต่า	ฮวยมนต์ผายเป่า
เต่าก็	สูบจิตเข้า	คิงท้าวชื่นชม

29/2-30/2

ตอนที่ จันทะหมุ่ครบกับพระยายมราชโดยใช้มนตร์ปากศักดิ์สิทธิ์ที่เรียนมาจากพระยาปากย่ำสู้กับพระยายมราชจนได้รับชัยชนะ ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	โถมเฉลาท้าว	วาท้านกล่าว	
สู้	ใจแก่กล้า	ฟันเข้าปลงหัว	แท่น
ให้สู้	ยืนอยู่หัน	ทั้งหลายหมดหมู่	สูนั้น
ให้สู้	คิดอยู่พื้น	คินันชูคน	หันท่อน
ช่างก็	คิดอยู่พื้น	เทิงแผ่นธรณี	
	ทั้งนายคอ	แอของนายท้าย	
แต่นั้นเข็นก็	คิดหลังช้าง	ช้างเล่าคิดคิน	อยู่นั้น
	นายคอคิด	พราขอทั้งท้าย	
	คิดทั้งช้าง	ทั้งคนยืนอยู่	
ไฟผู้	ถือดาบง้าว	ยื่นพร้อมพร้อม	
ไฟผู้	นั่งท่อนไม้	กันเล่าเลียด	
ไฟผู้	กำลาทอน	ดั่งเคียวมวลงพร้อม	
เมื่อนั้น	พญาขมเจ้า	ทั้งเมืองคิดอยู่	
พญา	หนีบได้	ทั้งช้างไพรพล	

100/2-101/2

อีกตอนหนึ่งคือ ตอนที่ จันทะหมุ่ใช้มนตร์ปากศักดิ์สิทธิ์เป่าให้ตัวปลวกเป็นช้างพัง ช้างพลาย และหักกิ่งไม้เป่าให้เป็นไพรพล จัดเป็นขบวนเห่ตนและนางเกษไกรสรเข้าเมืองลังกา ดังข้อความต่อไปนี้

ท้าว	ออกปากด้าน	โพนปลวกทั้งหลาย
ให้สู้	เป็นพังพลาย	แห่แหนญแก้ว
ท้าว	ฮวดกิ่งไม้	ปากเป่าเป็นคน
	เป็นพลหลวง	แห่แหนบาท้าว

108/2

2.2 ความเชื่อเรื่องของวิเศษ

ความเชื่อเรื่องอาวูทพิเศษ เป็นความเชื่อที่เกิดจากคนทั่วไปที่เชื่อว่าตัวละครเอกจะต้องมีความเก่งกล้าเหนือมนุษย์ ซึ่งความเก่งกล้านั้นมักจะควบคู่ไปกับของวิเศษที่อยู่ประจำกายของตัวละครเอก เป็นการแสดงให้เห็นบุญญาธิการของตัวละครเอก นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องของวิเศษเป็นจินตนาการที่ผู้แต่งสร้างขึ้นเพื่อให้เนื้อเรื่องดำเนินไปด้วยความตื่นเต้นและเกินความจริง เพื่อให้ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลิน สนุกสนาน⁵⁵ วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดมีการกล่าวถึงสิ่งสำคัญคือของวิเศษหลายอย่างซึ่งมีขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือของตัวเอก โดยมีผู้บันดาลให้อย่างหนึ่งและได้มาด้วยความสามารถอย่างหนึ่ง โดยของวิเศษเหล่านั้นช่วยส่งเสริมให้จันทะหมุดจากคนสามัญสามารถเป็นท้าวพระยามหากษัตริย์ได้ ของวิเศษของจันทะหมุด มี 5 อย่างคือ ดาบกายสิทธิ์ แก้ววิเศษ(ดวงแม่และดวงลูก) น้ำเต้า ขดหนัง และมนตร์ปากศักดิ์สิทธิ์ แต่จันทะหมุดใช้เพียง 4 อย่าง คือ ดาบกายสิทธิ์ แก้ววิเศษ ขดหนัง และมนตร์ปากศักดิ์สิทธิ์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การใช้ดาบกายสิทธิ์ ดังตอนที่ จันทะหมุดรบกับเจ้าจากสามนคร จันทะหมุดใช้ดาบกายสิทธิ์โดยอธิษฐานแล้วแกว่งดาบกายสิทธิ์ออกไป ดาบก็ไล่ฟันเจ้าจากสามนครพร้อมไพร่พลจนแตกทัพ แล้วดาบนั้นก็กลับมาหาจันทะหมุดดังเดิม ดังข้อความต่อไปนี้

ท้าว	ถอดดาบกล้า	ดวงอาทโธษะสิทธิ์	
	อินทปาลง	พระกรุณาแต่ยาม	ปางนั้น
ท้าว	พัตถ์ถล่ม	มารใหญ่มาประจัญ	ดังนี้
ให้	คืนเมื่อเสีย	อย่าให้กลายมาได้	
พอ	พินฐานแล้ว	วางดาวปละปล่อย	ไปนั้น
ง้าว	กวัดแกว่งเหลี่ยน	ทะยานเด่นฝ่าพล	
เมื่อนั้น	สามพญาเจ้า	เห็นพลล้มหลาว	ลงนั้น
เมื่อนั้น	พลหลวงกล้า	สามพญาแตกตื่น	
เขาก็	ปบเล่นเด่น	วางช้างบ่เหลียว	
เมื่อนั้น	สามพญาเจ้า	ดูแคลนเห็นหลาก	
ฝูง	ไปก่อนหน้า	จอมเจ้าแตกคั่น	แท้แล้ว
ตาม	กองหัวหน้า	เขาเพี้ยกพาย	มานี้
เขาก็	ต่อบได้	เฮนนี้สื่ออยู่สั่ง	นี้เด

⁵⁵ สมัย วรรณอุคร, “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมอีสานและลาวเรื่องลำพูษา”, 264.

เมื่อนั้น	ดาวผันผยอง	เด่นนาคนพินล่าว	
ง้าวก็	วงแวงล้อม	พินเข้าเผาผอง	
แต่นั้น	คูจนเข้า	สามพญาฟ้าแค้น	
เขาก็	ปละช้างม้า	บ่ทันได้พ่ายหนี	
เมื่อนั้น คบก็	ผันผยองเด่น	พินเสียดองค์หนึ่ง	
ง้าวจึง	หลบตัวปืน	คืบเข้าสู่สถาน	เจ้าเฮย
เมื่อนั้นคบก็	ผันผยองเข้า	มาในแหล่งเก่า	
	สี่แจ่มเจ้า	คูเมียนไถ่ถอง	

51/1-52/1

การใช้แก้ววิเศษ ดังตอนที่ จันทะหมุดได้แก้ววิเศษจากหมูตัวหนึ่ง ด้วยแก้ววิเศษนั้นทำให้จันทะหมุดสามารถเดินบนน้ำได้ ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	โคมเฉลาท้าว	ใจดีชมชื่น
บาก็	ได้หน่วยแก้ว	เลยฟ้าอธิบลง
ท้าว	ลงจากต้น	ไม่ใหญ่เดินไป
บาก็	ลงนทีหลวง	ไต่ตามวังน้ำ
ท้าว	ไต่มาได้	เหมือนดังใจคิด

78/1

การใช้หนังสือสามโถ้ ดังตอนที่ ชายผู้มีหนังสือสามโถ้ สั่งให้ขาดหนังสือไปรัดต้นไม้ใหญ่จนขาดสะบั้น ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	หนังสือสามโถ้	ใช้คว้นโดยพลัน
ให้มึง	ไปเวียนรัด	ผูกเอาลำไม้
แต่นั้น	หนังสือสามโถ้	พลันไปโดยฮีบ
มันก็	ไปแวงอ้อม	ลำไม้ผูกเอา
หนังสือ	บิดชะแบง	ไม้ลำหลวงลั่นท้าว
	ผงฐฤฤ	ขาดไปเป็นบัน

81/2

การใช้มนตร์ปากศักดิ์สิทธิ์ ดังตอนที่ จันทะหมุดรบกับเพชฌฆาตที่พระยายมราชส่งมา เพื่อฆ่าจันทะหมุด โดยจันทะหมุดใช้มนตร์ปากศักดิ์สิทธิ์สั่งให้เพชฌฆาตเหล่านั้นติดอยู่กับที่ไม่สามารถยับตัวได้ ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	โถมเฉลาท้าวเอ็น	ขานคำด่านม่วน	
คันธู	มาคำดี	ฮีบมาอย่าช้า	
คันธู	มาคำฮ้าย	เป็นคำอันหลากหลาย	
ให้ธู	ติดอยู่หั้น	อย่าให้คาดคา	แท่นเอน
แต่นั้น	บ่าวท้าว	เอ็นปากสองความ	
	ดินพันติด	ชูคนพวงพัว	
แต่นั้น	เพชฌฆาตฮ้าย	อย่านั่นกลัวตาย	
ก็เพื่อ	เห็นดินติด	บ่ไปหนีได้	

99/2

2.3 ความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์

คนในสังคมมีความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งได้แก่การเหาะเหินเดินอากาศ การเสกเป่าด้วยคาถาอาคม ด้วยการใช้เวทมนตร์ เพื่อให้บังเกิดในสิ่งที่พึงปรารถนา⁵⁶ ในวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด กวีได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์อยู่หลายตอน คือตอนจันทะหมุดสามารถเดินบนน้ำได้เพราะอำนาจแห่งแก้ววิเศษ ดังข้อความต่อไปนี้

บาก็	ลงนทีหลวง	ไต่ตามวังน้ำ
ท้าว	ไต่มาได้	เหมือนดังใจคิด
	บานบุญเลย	คูงเดินไปหน้า
ท้าว	เดินไต่ได้	เงื้อมแง่ แคมสมุทร
	คูงคาไหล	อนกนองโฮมหั้น
บ่ฮู้	จักก็แม่น้ำ	ลงจอดโฮมสมุทร
	บาคราญ ⁵⁷ หวน	เที่ยวไปตามน้ำ

⁵⁶ พจนีย์ เฟื่องเปลี่ยน, “การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องสุวรรณสังข์กุมาร,” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532), 171.

⁵⁷ ชายหนุ่มผู้งดงาม

ปฐัว คองโคแท้ บมีเมืองคนอยู่ จันนั้น
 ท้าวได้น้ำ ไปแท้บ่เซา

78/1-78/2

ตอนจันทะหมุด เสกปลวกให้เป็นพังพลาย และหักกิ่งไม้เสกให้เป็นพลหลวง จัดเป็น
 ขบวนแห่ตนและนางเกยไกรสรเข้าไปยังเมืองลังกา ดังข้อความต่อไปนี้

ท้าว ออกปากด้าน โปนปลวกทั้งหลาย
 ให้ดู เป็นพังพาย แห่แห่นกแก้ว

ท้าว ฮวดกิ่งไม้ ปากเป่าเป็นคน
 เป็นพลหลวง แห่แห่นบาท้าว

108/2

2.4 ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา

คนไทยในอดีตมีความเชื่อในสิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ สามารถคลั่งคลุ้มให้เกิด
 เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่คาดไม่ถึงได้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มักกล่าวถึงในวรรณกรรมชาดก ส่วนใหญ่จะมีเทวดา
 หรือพระอินทร์ พระพรหม ซึ่งเป็นผู้คอยช่วยเหลือตัวละครฝ่ายดี ในวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด ได้
 สะท้อนให้เห็นความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ พระอินทร์ พระพรหม นางธรรณี ดังต่อไปนี้

2.4.1 พระอินทร์ เป็นชื่อของเทวดาในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาพุทธ
 โดยมีตำแหน่งเทวธิบดี เป็นประมุขแห่งเทวดาทั้งปวง มีหน้าที่ปกครองสวรรค์และอภิบาลโลก
 พระอินทร์จะคอยสอดส่องทิพยเนตรตรวจดูโลกมนุษย์อยู่เสมอ จะคอยคุ้มครอง ช่วยเหลือ และ
 อวยพรให้แก่คนที่ทำความดีและลงโทษคนที่ทำชั่ว ในวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด ได้สะท้อนให้
 เห็นความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์หลายตอน ส่วนใหญ่จะเป็นพระอินทร์และเทวดา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตอนที่ จันทะหมุดใช้ดาบกายสิทธิ์ที่ได้รับมาจากพระอินทร์ต่อสู้กับเจ้าจากสามนคร
 ดังข้อความต่อไปนี้

ท้าว ถอดดาบกล้า ดวงอาจไภยะสิทธิ์
 อินทาลง พระกรุณาแต่ยาม ปางนั้น

51/1

ตอนที่จันทะหมดและนางเกษไกรสรหลงทางอยู่กลางป่าเพราะหาอยู่แก้วไม่พบ
พระอินทร์ จึงแปลงกายเป็นแล่นตัวใหญ่นำทางทั้งสองไปยังที่ซ่อน ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้นอินทร์ก็	ทำฤทธิเม้ง	เป็นแล่นคำตัวใหญ่	
	ปบผ่านหน้า	บาท้าวเหลืออดเห็น	
แล่นก็	ปบแล่นฟ้าว	ไปก่อนเป็นทาง	
	สองนางแพง	ไต่ตามนำสัน	
ก็หาก	เป็นทางเท้า	ถึงยนต์เชือกอยู่	กายพูน
เหมือนดัง	เทียวชูมือ	ทางเกลี้ยงฮาบเพียง	

67/1-67/2

ตอนที่พระอินทร์ตรวจดูโลกมนุษย์ เห็นว่าจันทะหมดไม่มีอาวุธวิเศษติดตัวถ้าขึ้นไป
พร้อมนางเกษไกรสรจะถูกพระยายมราชฆ่าตายแล้วแย่งเมียไป จึงบันดาลให้ทั้งสองพลัดพรากจาก
กันก่อน แล้วจึงพบกันในภายหลัง ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น ก็จึง	ฮ้อนทันท่ง	อินตาคนประเสริฐ	
อินทร์จึง	ตรัสส่องเยี่ยม	เห็นท้าวพรากพอย	
ท้าวนี้	ได้ของประเสริฐแล้ว	วางดาวปะไป	มานอ
เห็นว่า	ได้มิ่งเหง้า	เมียแก้วลวดหลง	แท้นอ
อันว่า	ได้แก่นแก้ว	แล้วเล่าลืมหาว	เลนอ
	ของเมืองคุณ	แห่งคนวางไว้	
อันว่า	สัมมะขันจ้าว	ฮักษาชาติชีวิต	
บาก็	ไฉวางปะ	บ่เอาน้ำท้าว	
บัดนี้ ท้าวก็	ได้แก่นแก้ว	นางเกษไกรสร	เลนอ
เมื่อบ่	ผายคำทุกข์	แบ่งสองสามฮ้าง	
คั่นว่า ท้าวหาก	เมื่อถึงห้อง	พญายมเทวะราช	กายพูน
พญาจัก	ฆ่าอ่อนท้าว	เอาแก้วมิ่งเมีย	บ่อย่าแล้ว
บัดนี้เฮจัก	ปันคลให้	สองขาพรากคู่	กันเทิน
คั่นว่า	หายโสกลแล้ว	เมื่อหน้าหากจักเห็น	

76/2-77/1

ตอนที่ พระอินทร์ตรวจดูโลกมนุษย์ เห็นจันทะหมดหลงทางอยู่กลางป่า จึงแปลงกาย
เป็นนกจอกฟ้าพาจันทะหมดเหาะออกไปจากป่านั้น ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้นอินทร์จึง	หลัง ผ่อเอี่ยม	เห็นโลกสงสาร	
อินทร์จึง	ทะยานคนลง	ช้อย ⁵⁸ ชูปาท้าว	
อินทร์ก็นิรมิตเป็น	นกจอกฟ้า	หลงประเทศบินมา	
ก็จึง	เห็นบาศราญ	กล่าวแถลงถามถ้อย	
			
เมื่อนั้น	นกจอกฟ้า	ด้านกล่าวคำดี	
	เจ้าอยากไป	ถึงนางสิ่งใด	เดเจ้า
เจ้าอยาก	ไปถึงห้อง	เมืองเทิงบ้านเก่า	อวนนั้น
กันว่า ท้าวหาก	ยังประสงค์ขึ้น	ไปนำแก้วมิ่ง	กายพูน
ช้อยจัก	เอาแจ่มเจ้า	บาท้าวเทียวถึง	
			
เมื่อนั้น	นกจอกฟ้า	ตัวประเสริฐคุณหลาย	
นกก็	ทันเอาฝูง	ไพร่พลพอฮ้อย	
พอเมื่อ	มาถึงแล้ว	ทำคนพื่อปีก	
นกก็	ตบปีกเบื่อง	ซอน ⁵⁹ เข้าสวนสน	
พอเมื่อ	สวนสอดเปื่อง	เปื่องปีกบรรวร	
นกก็	เชิญบาคาน	จีกลางผของฝ้าย	
เมื่อนั้น	โคมเจลาท้าว	จันทาขึ้นจี	
นกก็	พาแจ่มเจ้า	บาท้าวแผ่นผของ	
			
	ถึงสถานถ้ำ	ธรณีเพียงฮาบ	
	สีแจ่มเจ้า	บาท้าวออกโทง	
นกก็	มายปีกออก	แล้วส่งบาศราญ	
			

⁵⁸ ช้วย

⁵⁹ กอครัด

นกกี้ กลายเป็นอินทร์ ผู้สวรรค์เมืองฟ้า
อินทร์ก็ เข้าสู่ห้อง วิไลชนผาสาท

74/1-76/1

2.4.2 พระพรหม เป็นเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ฮินดู ถือว่าเป็นผู้สร้างจักรวาล และเป็นหนึ่งในตรีมูรติ อันประกอบด้วยพระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ มี 4 พระพักตร์ เป็นเทพแห่งการสร้างและการให้พร จึงถือเป็นเทพเจ้าแห่งความเมตตา ในคติพุทธศาสนา พระพรหมเป็นชาวสวรรค์ชั้นสูงขั้นหนึ่งที่สูงกว่าเทวดาทั่วไป ในวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดปรากฏความเชื่อเรื่องพรหม ดังตอนที่ ช่างทองจะทำพิธีหล่อตัวให้จันทะหมุด โดยอธิษฐานขอให้ร่างจันทะหมุดออกมามีเหมือนดังพระพรหมสร้าง ดังข้อความต่อไปนี้

แต่เจ้าจึง	ฟายหิ้งก้า	ทุกที่ไปมา	
ขอให้	เทพาผาย	ช้อยชบาท้าว	
ขอให้	งามยิ่งเพียง	เพียงพรหมเหล่าหล่อ	ลงเนอ
ขอให้	โฉมสุปท้าว	งามล้ำยิ่งกว่าคน	เจ้าเฮย

29/2

ในวรรณกรรมเรื่องนี้ยังปรากฏความเชื่อเรื่องพระพรหมอีกหลายแห่ง แต่โดยมากมักจะกล่าวถึงพระอินทร์และพระพรหมคู่กันเสมอ แสดงให้เห็นว่าคนภาคอีสานในอดีตจะยึดถืออินทร์และพรหมเป็นผู้ที่คอยให้ความช่วยเหลือและความเมตตาในยามที่ตกทุกข์ได้ยาก

2.4.3 นางธรณี นางธรณีนั่นเชื่อว่าอยู่ใต้พื้นดิน มีผมยาว มีรูปร่างงดงาม เมื่อเกิดเหตุร้ายมีความเดือดร้อน นางก็จะมาช่วยเหลือ ฝีนางธรณีนับว่าเป็นผีจำพวกให้ทุกข์ นางธรณีเป็นผีประจำพื้นดิน ชาวบ้านจะอัญเชิญไปสิงสถิตบนเนินดินสูง ๆ เช่นจอมปลวก เพื่อให้คุ้มครองสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ เมื่อได้สัตว์เลี้ยงมาใหม่ ๆ จึงต้องบอกกล่าวให้ทราบ หรือที่เรียกว่า “เอาเข้านางธรณี” หมายถึง หมายถึงเอาเข้ามาอยู่ในคุ้มครองของนางธรณี เชื่อกันว่านางธรณีจะช่วยติดตาม โศกระบือ ช้าง ม้า ที่หลุดจากเชือกผูกหายไป หรือขโมยลักพาไป หรือเมื่อสัตว์เลี้ยงเจ็บป่วยไม่กินหญ้า กินน้ำ กินอาหาร หากบนบานบอกกล่าวให้นางธรณีทราบจะช่วยให้หายป่วยหรือเมื่อหายไปก็

จะนำกลับคืนมาได้⁶⁰ ในวรรณกรรมเรื่องจันทะหุดปรากฏความเชื่อเรื่องนางธรณีหลายตอน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ชาวอีสานโบราณมีความเชื่อว่าเมื่อจะไปพักแรมตามป่าเขาลำเนาไพรแห่งใดควรกราบไหว้บูชาเทวดาแห่งป่าเขาลำเนาไพรรวมไปถึงพระอินทร์ พระพรหม และพระแม่ธรณีก่อนเพื่ออธิษฐานให้พวกท่านคุ้มครองจากภัยอันตราย เมื่อจันทะหุดลงมาถึงเมืองลังกาก็ไหว้เทวดาเจ้าที่รวมทั้งนางธรณี และฝากอยู่แก้วไว้กับนางธรณีเพื่อให้ช่วยคุ้มครองรักษาไว้ ดังข้อความต่อไปนี้

บาก็	น้อมเทพพะ	ทั้งแปดทิศา	
	เทพาหลาย	เถื่อนแถวคอกกว้าง	
	ธรณีเจ้า	คนล้าโลกลือ	
	พื้นแหล่งหล้า	เขาเงื่อมเขตขง	
ข้าก็	ขอฝากไว้	เชือกอุยนต์ทอง	เจ้าเฮย
ขออย่า	มีโทษภัย	เบียดเบียนของข้อย	แต่ท่อน
ขอให้	ลุโชคได้	โดยดั่งปรารภนัง	เจ้าเฮย
ขอให้	เทพาผาย	ช่วยชูปางนี้	

15/2

เมื่อจันทะหุดกลับมายังที่ซ่อนอยู่แก้วอีกครั้ง แต่หาไม่พบ จึงอธิษฐานขอให้นางธรณีช่วยให้เห็นอยู่แก้ว ดังข้อความต่อไปนี้

บาก็	น้อมเทพท้าว	ทั้งแปดอธิษฐาน	
	เทพาผาย	เถื่อนคอกคองกว้าง	
อันหนึ่ง	ธรณีเจ้า	คนลือสาโลก	ก็ดี
ขอให้	ผายไผดข้า	เห็นแก้วยอคนต์	แต่ท่อน

66/1

จะเห็นได้ว่า สิ่งของที่เอาเข้ามาอยู่ในคุ้มครองของนางธรณี นางธรณีก็จะช่วยคุ้มครองรักษาไว้ โดยที่ใครไม่สามารถจะลักหรือขโมยไปได้

⁶⁰ สุริรัตน์ หาญคำ, “สุริวงศ์ วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์.” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527”, 378.

2.4.4 ผิมเหศักดิ์หรือผีหลักเมือง ความเชื่อเรื่องผิมเหศักดิ์หรือผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง บางครั้งเรียกอาฮักหรือเทพารักษ์ เทพารักษ์ จะอาศัยอยู่ตามต้นไม้ใหญ่ เรียกว่า รุกขเทวดา ส่วนเทพารักษ์ที่อาศัยอยู่ตามบ้านเรือนจะเรียกว่า เจ้าที่เจ้าทาง ในเรื่องจันทะหมุดได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องรุกขเทวดาและเจ้าที่เจ้าทาง ดังข้อความต่อไปนี้

จักว่า	เทวดาลงลือ	สิ่งใดเคเจ้า	
จักว่า	เทพาเจ้า	โพธิ์ชัยไม้ใหญ่	ลองลือ
	นิรมิตให้	เสมอทำาอุปงาม	นั่นลือ
ลือว่า	อาฮักเสื้อ	แดนเมืองเจ้าที่	ลองลือ
นิรมิตให้	เป็นอุปทำา	ลองน่องให้กระสัน	นี่ลือ

41/1

นอกจากนี้ ชาวอีสานเชื่อว่าควรไหว้ทิศทั้ง 8 หมายถึงทิศใหญ่ 4 ทิศน้อย 4 ทิศใหญ่ ประกอบด้วย ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศน้อย 4 ประกอบด้วยทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ทิศตะวันออกเฉียงใต้ และทิศตะวันตกเฉียงใต้ ในแต่ละทิศใหญ่จะมีเทพเจ้าดูแล คือทิศตะวันออกมีท้าวธวัชภูผู้เป็นใหญ่แห่งเหล่าคนธรรพ์ดูแล ทิศตะวันตกมีท้าววิรูปักษ์ผู้เป็นใหญ่แห่งพวกนาคดูแล ทิศเหนือมีท้าวภูเวรผู้เป็นใหญ่แห่งพวกยักษ์ดูแล และทิศใต้มีท้าววิรุฬหผู้เป็นใหญ่แห่งพวกกุมภัณฑ์ดูแล ในวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดปรากฏความเชื่อเรื่องการไหว้เทวดาในทั้ง 8 ทิศ ดังข้อความต่อไปนี้

ท้าวก็	นบนอบไหว้	ประณมไท้เทพดา
บาก็	น้อมเทพพะ	ทั้งแปดทิศา
	เทพาหลาย	เถื่อนแถวคอยกว้าง

15/2

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่า เมื่อคนเราได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนหรือความต้องการที่ไม่สามารถจะช่วยเหลือตัวเองได้ ก็จะบนบานศาลกล่าว อธิษฐานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ โดยเฉพาะเทวดาอารักษ์ ให้ช่วยปกป้องรักษาและแก้ไขสถานการณ์ต่าง ๆ ให้ดีขึ้นโดยเชื่อว่าไม่สามารถจะมีใครช่วยได้ คงมีแต่เทวดาอารักษ์ผู้มีอิทธิฤทธิ์เท่านั้นที่จะช่วยเหลือคนได้ในยามที่ต้องตกทุกข์ได้ยากและหาทางแก้ไขด้วยตนเองไม่ได้

3. ความเชื่อทางโหราศาสตร์

โหราศาสตร์ หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยการพยากรณ์โดยอาศัยการโคจรของดวงดาวเป็นหลัก⁶¹ เป็นการพยากรณ์ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจของดาวนพเคราะห์ซึ่งโคจรรอบจักรราศีโดยอธิบายถึงอำนาจของดวงดาวที่มีต่อสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก⁶² ความเชื่อทางโหราศาสตร์เป็นความเชื่อเกี่ยวกับการพยากรณ์หรือทำนายหรือคาดการณ์เกี่ยวกับบุคคล สิ่งมีชีวิตอื่น สิ่งไม่มีชีวิต และเหตุการณ์ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต⁶³ ผู้มีบทบาทในการทำนายเหตุการณ์ ได้แก่ โหร ในเรื่องจันตะหมุดสะท้อนให้เห็นความเชื่อทางโหราศาสตร์ในแง่ต่อไปนี้เป็น

1. ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม

2. ความเชื่อเรื่องความฝัน

1. ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม เป็นความเชื่อที่มีมาแต่โบราณ สืบเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ เป็นความเชื่อที่อาศัยการคำนวณทิศทางของดวงดาว โดยเชื่อว่าทิศทางของดวงดาวจะมีผลต่อชีวิตของมนุษย์ ในเวลาที่จะทำการมงคลหรือจะออกเดินทางจึงมักนิยมนดูฤกษ์ยามเสียก่อน เพื่อความเป็นสิริมงคล ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง ในวรรณกรรมเรื่องจันตะหมุดสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม คือตอนที่ จันตะหมุดจะออกรบกับเจ้าจากสามนคร ต้องรอฤกษ์ยามดีเสียก่อน จึงเคลื่อนทัพ ดังข้อความต่อไปนี้

เจ้าจง	คืนไปไหว้	ทูลพ่อพญาหลวง	ก่อนเทิน
อย่าให้	เคืองแค้นสัง	หากจักไปวันนี้	
ข้อยจัก	หาวันได้	ยามคืนน้อยหนึ่ง	
ข้อยจัก	ไปผาบม่วง	วันนี้บ่สง	เจ้าเฮย
ให้เจ้า	ไปก่อนข้อย	คืนคอบจอมหัว	ก่อนเทิน
	พอยามดี	จึงลีไปนำเจ้า	
			
แต่นั้น ขุนก็	ทูลกรไหว้	ตามคำท้าวสั่ง	มานั้น

⁶¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2546), 1314.

⁶² สมัย วรรณอุดร, “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมอีสานและลาวเรื่องลำพูษา”, 266.

⁶³ พิสูจน์ ใจเที่ยงกุล, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ : วรรณกรรมลาวเรื่อง “ช่องคอกุ่น”, 220.

ท้าวจก	มาผาบ ม้าง	วันนี้บ่สง	พระเฮย
ท้าวยัง	ถวายนวิน ไหว	แสงโชตนพ้อ	
	นบอบไหว	จอมเจ้าอย่าเคื่อง	ว่าดาบ
ท้าวว่า	โถมเฉลาท้าว	หายามชอบเมื่อ	
เถิงเมื่อ	ล้าตุคซ่าย ⁶⁴	บาท้าวจึงชิมมา	ว่าดาบ
บัดนี้จกกล่าวเถิง จันทะหมุด		ท้าวหายามชอบ	เมื่อดีแล้ว
เถิงเมื่อ	ยามตุคตั้ง	ขาท้าวฮีบไป	
ท้าวก็	ไหยไหย ย้าย	เข้าสู่พญาเมือง	
บาก็	เถิงพลหลวง	อนกนองพอล้าน	
	พลหลายล้น	เหลือหลายล้นตัว	ฉันท
			48/2-49/2

2. ความเชื่อเรื่องความฝัน

ความฝัน⁶⁵ เป็นความเชื่ออย่างหนึ่งที่สามารถเป็นนิมิตหรือลางบอกเหตุร้ายที่จะเกิดขึ้นล่วงหน้าได้ ความฝันที่ปรากฏในเรื่องจันทะหมุด เป็นความฝันแบบบุรพนิมิต คือ ฝันบอกเหตุล่วงหน้าว่าจะมีเหตุการณ์ขึ้นเช่นเดียวกับในวันนั้นจริง ๆ ดังตอนที่ ย่าเฒ่าชาวเมืองล้งกาฝันว่าได้ดอกไม้ดวงหอม พอตื่นเช้าจึงได้พบกับจันทะหมุด ดังข้อความต่อไปนี้

พอมื่อ	เด็กซักไซ้	กุกกุก ลำไ้กัน
นายก็	ไสยานอนลาว	ฝันว่าได้ดอกไม้ดวงอันหอม
นายก็	ขอแยงทูต	ใส่หัวทูตเกล้า
คิดว่า	หวังดีได้	ของหอมดวงประเสริฐ
นายก็	ชมชื่นได้	ดวงแก้วว่าดี

⁶⁴ เวลาบ่าย 12.00 น. ถึง 13.30 น.

⁶⁵ มูลเหตุของความฝันมี 4 ประการคือ

1. บุพนิมิต คือ ฝันบอกเหตุล่วงหน้าว่าจะมีเหตุการณ์ขึ้นเช่นเดียวกับในวันนั้นจริง ๆ
2. จิตนิวรรณ์ คือ ฝันเพราะจิตมุ่งมันผูกคิดเรื่องนั้นเกินไป เวลาหลับเลยฝันถึงเรื่องนั้น
3. เทพสังหรณ์ คือ ฝันเพราะเทพเจ้า หรือเจ้าที่ มาเข้าฝัน
4. ธาตุโขลก คือ ฝันเพราะความปั่นป่วน หรือผิดปกติทางร่างกาย

	ภายลุนแล้ว	หนีหายแห่งเหี้ยว	
นายกี้	คือนำดวง	คอกไม้ทรวงกลั่น	เกือบกระหาย
ค้อมว่า	นายฝันแล้ว	ไสยาสะคั่งตื่น	

18/2-19/1

4. หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา

วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด แม้จะดำเนินเรื่องตามแบบวรรณกรรมนิทาน ก็มุ่งให้ความบันเทิง สนุกสนานไปกับเนื้อเรื่อง แต่พิจารณาด้านสารประโยชน์ทางจิตใจแล้ว พบว่ากวีได้พยายามสอดแทรกจริยธรรม การสอนคติธรรมและอุปนิสัยของตัวละครอันเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธศาสนาอยู่ในเนื้อเรื่อง เป็นกุสโลบายที่กวีต้องการให้ผู้อ่านและผู้ฟังนำหลักธรรมไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตเพื่อความสุขของสังคม ดังนี้

1. โลกธรรม คือ สิ่งที่ครอบงำสัตว์โลกอยู่ และสัตว์โลกเองก็จะหมุนเปลี่ยนแปลงไปตามโลกธรรมเหล่านั้น ซึ่งมี 8 ข้อคือ

1. ลาภ ได้แก่ สิ่งที่บุคคลได้มา ทั้งที่เคลื่อนที่ได้และเคลื่อนที่ไม่ได้ สรุปเรียกว่า ทรัพย์
2. เสื่อมลาภ คือการของตนมีการเปลี่ยนแปลงสูญหายไปเพราะภัยอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่ง
3. ยศ คือ ความเป็นใหญ่ ที่เกิดจากการแต่งตั้ง การยกย่อง การมอบหมายให้เป็นใหญ่ในฐานะตำแหน่ง รวมถึงคุณความดีซึ่งเป็นที่น่าถ้อยยอมรับของคนทั่วไป
4. เสื่อมยศ ได้แก่การถูกถอดยศลดตำแหน่ง เสื่อมเสียชื่อเสียง
5. นิินทา คือ การที่บุคคลถูกกล่าวหาในทางที่เสื่อมเสีย
6. สรรเสริญ คือ การที่บุคคลนำเอาชื่อเสียงความดีที่คนนั้นมีอยู่ไปกล่าวขวัญ ยกย่อง ชมเชยให้ปรากฏแก่บุคคลอื่น
7. สุข คือการมีชีวิตอยู่ด้วยความสบายกาย สบายใจ
8. ทุกข์ คือ ความเดือดร้อนต่าง ๆ เพราะความพลัดพรากบ้าง เพราะโรคภัยไข้เจ็บ บ้าง เพราะความเหนื่อยยากลำบากบ้าง

โลกธรรมทั้ง 8 ประการนี้ เกิดขึ้นแก่บุคคลทุกประเภท เมื่อได้ลาภ ได้ยศ ได้รับการสรรเสริญ หรือได้รับความสุข ก็ดีอกดีใจเฉลิมฉลองกัน แต่จะโศกเศร้าเสียใจเมื่อประสบกับความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนิินทาและได้รับความทุกข์ ทางพระพุทธศาสนาจึงสอนให้ไม่หลงระเหิรในส่วนที่ตัวต้องการ จะได้ไม่เกิดความเศร้าเสียใจเดือดร้อนวุ่นวายในส่วนที่ตัวเองไม่ต้องการ

หลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับโลกธรรม มีปรากฏในเรื่องจันตะหมุดเป็นการสอนไม่ให้ผู้
สูงศักดิ์หลงระเหิดไปกับความสุข และสอนให้ผู้ต่ำต้อยไม่ให้อยู่ท้อต่อโชควาสนา เมื่อสูงก็ตกต่ำได้
เมื่อตกต่ำก็สูงได้เช่นกัน ซึ่งเป็นไปตามธรรมดาของโลก ดังข้อความต่อไปนี้

เห็นว่า	มีสุขแล้ว	อย่าทงแถมดื่ม	หลายเนอ
เห็นว่า	ทุกข์ขมอดไฮ้	อย่าได้ข่มเหง	เพิ่นเนอ
ลงเทื่อ	มีสุขแล้ว	ลงพลอยภาคต่ำ	ก็มี
ลงเทื่อ	ทุกข์ขมอดไฮ้	มันได้มั่งมี	เจ้าเฮย
ลงเทื่อ	สูงผ่านฟ้า	ลงพลอยเป็นต่ำ	ก็มี
ลงเทื่อ	ต่ำอ้อป้อ	มันป็นต่ำสูง	เจ้าเฮย

106/1-106/2

2. ความอดทน คืออาการไม่หวั่นไหวทั้งทางกายและทางใจ เมื่อประสบกับความรุนแรง
จากภายนอก ความอดทนที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องจันตะหมุด มี 2 ลักษณะคือ

2.1 อดทนต่อความเหนื่อยยากลำบากตรากตรำในภารกิจการงานที่จะต้องทำ
คุณธรรมข้อนี้ปรากฏในตอนที่จันตะหมุดอาสาพระยายมราชลงไปยังเมืองลังกาเพื่อตามหานาง
เกษไกรสรต้องทนลำบากตรากตรำเพียงลำพังในป่าเพื่อทำภารกิจที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จดัง
ข้อความต่อไปนี้

ท้าวก็	เดินดงขว้าม	ศิรีฮาวเถื่อน	
เถิงเมื่อ	วันค่ำคล้อย	บาท้าวลวดนอน	
ท้าวก็	หักฟดไม้	ปูแล้วเล่า นอน	
ท้าวก็	คอนคอนคิด	หุงนายยายบ้าน	
ปานนี้	มาดาเจ้า	สายใจเจ้ายา	กูพุ่น
	อืดข้าวน้ำ	ลือแท้สิ่งใด	นั่นเด
กูก็	มาต่งบ้าน	เมืองลุ่มไกลนย	
	ในไพรเขียว	ผู้เดียวมีฮู้	
บาก็	ขอมือไหว	พอสองเป็นเพื่อน	เฮียมเนอ
ทอแต่	เดินดงคั่น	เมื่อหน้าแต่พระอวน	แลเนอ
	บาคานท้าว	คณิงใจแล้วจ่ม	
	แล้วห่มผ้า	ดีแล้วเล่านอน	

ท้าวก็ คอนคอนคำ เลยนอน สงัดอยู่ อีดูเด

16/1-16/2

2.2 ออดทนต่อทุกขเวทนา คือ ความเจ็บปวดทรมานที่เกิดจากการพลัดพรากจากสิ่งรักที่ชื่นชอบ คุณธรรมข้อนี้ปรากฏในตอนที่ จันทะหมุดต้องพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รักคือนางเกษไกรสร ต้องทนทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส ดังข้อความต่อไปนี้

โอนอ ท้าวก็	ตืออกให้	หานางย้อยยั้ง
	สองฝ่ายแค้น	น้ำตาย้อยยาวไหล
นางเทื่อ	สะหลบท่าว	หิวหอดตายไป
	เทพาผาย	ช้อยชูคืนให้

71/2-72/1

แม้จันทะหมุดได้รับทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัส แต่ก็อดทนและเดินทางต่อไปอย่างไม่ย่อท้อ จึงยุติเรื่องราวต่างๆ ลงได้ ความอดทนจึงนับว่าเป็นคุณธรรมที่ผู้แต่งสอดแทรกเข้ามาในวรรณกรรมเพื่อให้ประชาชนทั่วไปนำไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

3. ความกตัญญูกตเวที คือความรู้คุณที่ท่านทำแล้วและตอบแทนท่าน ด้วยวัตถุ ด้วยการกระทำ และด้วยการส่งน้ำใจไปให้ เป็นต้น ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี ดังนั้นจึงเป็นค่านิยมที่มีความสำคัญมากในสังคมชาวพุทธ ในสังคมอีสานนับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน ดังนั้นค่านิยมเรื่องความกตัญญูรู้คุณคนจึงเป็นสิ่งที่ปลูกฝังอยู่ในจิตใจของชาวอีสานมาช้านานเช่นกัน ในวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด ได้สะท้อนให้เห็นถึงความกตัญญูกตเวที ดังตอนที่ จันทะหมุดได้ครองเมืองลังการ่วมกับนางเกษไกรสร ได้นำเอาย่าเฒ่าที่ตนเคยไปอาศัยอยู่ด้วยและนายช่างทองที่หล่อตัวให้ตน มาเลี้ยงดูอย่างดี ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น ท้าวก็	เอนายเฒ่า	มาทรงเสวยราชย์	นานั้น
กับทั้ง	พ่อช่างเฒ่า	มาพร้อมแต่งตาง	
เฒ่าผู้	บุญมีล้น	คุณมีหลอมหล่อ	วันนั้น
เฒ่าก็	สุขยิ่งล้น	เสมอทั่วถึงกัน	เจ้าเฮย
นายก็	สุขยิ่งล้น	คุณนายเหนบอก	วันนั้น
ท้าว	ตกแต่งให้	สาวใช้พามี	
นายบ่	ทุกข์ยากไย	สักสิ่งอันใด	

แสง⁶⁶ฉาย⁶⁷สัง บ่เคื่องคำฮ้อน

56/1-56/2

อีกตอนหนึ่งที่แสดงให้เห็นค่านิยมของความกตัญญูทเวที คือตอนที่จันทะหมุคกลับไป
ครองเมืองลังการ่วมกับนางเกษไกรสรอีกครั้ง ได้แสดงความกตัญญูกับผู้เคยมีพระคุณกับตนทุกคน
ทั้งย่าเฒ่าเมืองขมราช ย่าเฒ่าเมืองลังกา นายช่างทอง บิดานางเกษไกรสร รวมถึงไพร่พลทั้งหลายให้
มีความเป็นอยู่อย่างมีความสุข ดังข้อความต่อไปนี้

ท้าวเกี	สุขอยู่สร้าง	เป็นเจ้าผ่านเมือง	
ท้าวเกี	บ่โศกฮ้อน	จักสิ่งการใด	
	อยู่สบายชม	อนกนองลือน้อย	
อันว่า	นายสองเฒ่า	เห็นถันชมชื่น	
เหมือนดัง	เป็นแม่เจ้า	บาท้าว แต่หลัง	
สองนาย	สุขอยู่สร้าง	นำหลายพร้อมพำ	
สองนาย	เป็นแม่เลี้ยง	นางแก้วยอดหอม	
อันว่า	สองนายเฒ่า	มีคนใช้ช่วง	
เป็นแต่	บุญแจ่มเจ้า	หลานน้อยเหลื่อมงำ	
นายบ่	ทุกข์ยากไเฮ้	จักสิ่งการใด	
	อยู่สบายทาน	อนกนองประนมเต้า	
	สองนายเจ้า	กินทานบ่ขาด	
ไส้บาตร	ทั้งหยาดน้ำ	สองเจ้าพำเพ็ง	
อันว่าพ่อช่าง	ทองเฒ่าผู้	เป็นนายช่างหล่อ	วันนั้น
ช่างเกี	สุขอยู่ฮ้อน	บุญเจ้าแต่งตาง	
ฝูงหมู่	เสนาท้าว	ทั้งหลายขุนหมื่น	ก็ดี
เขาก็	สุขอยู่สร้าง	นำท้าวชูคน	
ขุนก็	บ่เดือดฮ้อน	จักสิ่งการใด	
	อยู่สบายสุข	อยู่กินนำท้าว	
อันว่า	องค์กษัตริย์ผู้	ปิตตาเป็นพ่อ	นางนั้น

⁶⁶ เวลาเย็น⁶⁷ เวลาสาย (หมายถึงเวลากินข้าวเช้า ตามปกริราว 9.00 น)

พญากี้	สุขอยู่สร้าง	เป็นเจ้าแต่งนาง
พญากี้	บ่โศกฮ้อน	จักสิ่งการใด
	อยู่สบายทาน	อนกนองประนมเต้า

113/2-114/1

จะเห็นได้ว่า ความกตัญญูทเวที เป็นค่านิยมที่ดีงามและมีคุณค่าอย่างยิ่ง กวีได้แสดงค่านิยมนี้ผ่านตัวละคร แม้ว่าการช่วยเหลือจะมากหรือน้อยก็ตาม แต่ถ้าเขามีน้ำใจช่วยเหลือ ก็จำเป็นต้องตอบแทน จึงกล่าวได้ว่า ความกตัญญูทเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดีและเป็นคุณธรรมประจำตัวของสัตว์บุรุษ

นอกจากนี้วรรณกรรมเรื่องจันทะพมุดยังได้สอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอีกมาก เช่นเรื่องกรรมและโทษของตัณหา เป็นต้น ดังกล่าวไว้ในความเชื่อทางศาสนา แสดงให้เห็นว่าชาวอีสานมีความศรัทธาตั้งมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงและเหนียวแน่น

การศึกษาวรรณกรรมเรื่องจันทะพมุดในเชิงสังคม พบว่า วรรณกรรมเรื่องนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมของชาวอีสานในด้านต่าง ๆ กล่าวคือ ด้านวิถีชีวิต มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายมีการประกอบอาชีพที่ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ไม่แก่งแย่งชิงดีกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน และมีความเป็นห่วงเป็นใยกันแม้จะไม่ใช่นิยามคติ ตลอดจนถึงมีค่านิยมที่ดีงาม เช่น มีความกตัญญูทเวที มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้นซึ่งเป็นค่านิยมที่ดีงาม รวมถึงมีจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น เช่น ประเพณีการสู่ขวัญ และประเพณีที่ให้ความสนุกสนานและบันเทิง เช่น ประเพณีการลงช่วงและประเพณีการมหรสพและดนตรี เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจทั้งความเชื่อทางด้านพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องกรรม และความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ เป็นต้น รวมถึงมีความเชื่อทางด้านสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ทั้งเรื่องผีसागเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เวทมนตร์คาถา โหราศาสตร์และฤกษ์ยาม สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดีงามที่ได้รับการปลูกฝังและถ่ายทอดมายาวนาน ซึ่งกวีได้สอดแทรกไว้ในวรรณกรรมเรื่องนี้ ทำให้เราได้ทราบว่าชีวิตคนอีสานในอดีตมีการดำเนินชีวิตที่สงบเรียบง่าย มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน มีความสมัครสมานสามัคคีและมีน้ำใจต่อกันรวมถึงมีวิถีชีวิต ค่านิยม จารีตประเพณี และความเชื่อ ตลอดถึงมีหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด ซึ่งประกอบด้วย อายุของต้นฉบับ ที่มาของเรื่องและชื่อเรื่อง ผู้จารจุดมุ่งหมายในการแต่ง ลักษณะคำประพันธ์ ตัวอักษรที่ใช้ในการบันทึก รวมถึงศึกษาวิเคราะห์เรื่องจันทะหมุดในเชิงวรรณศิลป์และสังคม ผู้วิจัยได้ศึกษาและปริวรรตจากต้นฉบับใบลาน จารด้วยอักษรไทยน้อย ฉบับวัดชมพู บ้านหนองหินใหญ่ ตำบลหนองหิน อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด มี 1 ผูก 116 ลาน 232 หน้าลาน จารเมื่อ พ.ศ. 2401 ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

การศึกษาลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด ทำให้ทราบว่า เป็นวรรณกรรมนิทานพื้นบ้าน มีเนื้อหาบางตอนตรงกับชาดกนอกนิบาตและวรรณกรรมนิทานบางเรื่องด้วย สันนิษฐานว่าผู้แต่งอาจนำเอาเหตุการณ์หรืออนุภาคของวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ที่เด่นและสนุกสนานเป็นที่นิยมของคนในท้องถิ่นหลาย ๆ เรื่องมารวมกันผูกขึ้นเป็นเรื่องใหม่ โดยประพันธ์ด้วยกลอนวิหขุมาลีหรือโคลงสาร จารด้วยอักษรไทยน้อยตลอดทั้งเรื่อง ภาษาที่ใช้เป็นภาษาถิ่นอีสาน แม้จะมีภาษาบาลีและสันสกฤตปะปนอยู่บ้าง กวีก็สามารถทำให้เข้าใจได้ง่าย โดยนำคำท้องถิ่นที่มีความหมายเหมือนกันเขียนควบคู่กันไว้เสมอ จุดมุ่งหมายของเรื่องเพื่อแสดงให้เห็นแนวคิดเรื่อง “การไม่ดูหมิ่นผู้ที่ด้อยกว่าตน” รวมถึงได้สอดแทรกหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ เช่น ความอดทน ความกตัญญูกตเวที และความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น

ผลการศึกษาวิเคราะห์เรื่องจันทะหมุดในเชิงวรรณศิลป์ทำให้ทราบว่า แก่นของเรื่องเน้นเรื่อง การไม่ดูหมิ่นผู้ที่ด้อยกว่าตน มีการดำเนินเรื่องไปตามลำดับเหตุการณ์ ไม่สลับซับซ้อน แต่ก็มีบ้างที่ตัวละครเล่าพฤติกรรมย้อนหลังของตนเองให้ตัวละครอื่นที่จากกันเป็นเวลานานแล้วกลับมาพบกันใหม่ฟัง กวีอาจมีจุดประสงค์เพื่อทบทวนความจำของผู้อ่านหรือผู้ฟังก่อนที่จะดำเนินการเล่าเรื่องต่อไป ตัวละคร มีทั้งตัวละครมนุษย์และอมมนุษย์ กวีใช้ตัวละครเอกฝ่ายชายเป็นตัวละครหลักในการดำเนินเรื่องเพียงตัวเดียว ส่วนตัวละครอื่น ๆ รวมถึงตัวละครอมมนุษย์เป็นเพียงตัวละครบริวารที่นำเข้ามาเสริมในการดำเนินเนื้อเรื่อง ฉากที่กวีใช้มากที่สุดคือฉากขบวนแห่ ฉากที่ใช้ในระดับปานกลาง คือฉากป่าและฉากการต่อสู้ ส่วนฉากที่ใช้น้อยที่สุด คือฉากบ้านเมือง ฉากน้ำ และฉากการจัดทัพ แต่ฉากที่กวีพรรณนาได้อย่างไพเราะและละเอียดที่สุด คือฉากป่า อาจเพราะกวีมี

ความคุ้นเคยกับป่าและพรรณไม้ในป่าเป็นอย่างดี ในด้านคุณค่าทางภาษา มีการใช้สัมผัสเสียง พยัญชนะและสระ และการสลับที่ของคำ นอกจากนี้ยังมีการสรรคำ โดยเลือกใช้คำที่เหมาะสม คือ ใช้คำที่เรียบง่ายและระดับภาษาที่เหมาะสมกับฐานะของตัวละคร มีการเล่นคำ โดยการใช้คำซ้ำ คำซ้อน การเล่นคำเชิงถามและนาฏการ ทำให้บทประพันธ์แต่ละบทมีความไพเราะสละสลวย ก่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินไปกับเนื้อเรื่อง รวมถึงใช้โวหารภาพพจน์ประเภทต่างๆ ทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังเกิดสุนทรียภาพทางอารมณ์ เกิดภาพ และความรู้สึกคล้อยตาม ด้านรสวรรณคดีพบว่า ผู้แต่งเน้นเรื่องความซาบซึ้งในความรักมากกว่ารสอื่น ๆ

ผลการวิเคราะห์เรื่องจันทะหมุดในเชิงสังคม ได้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและประเพณีอันดีงามที่สืบทอดกันมา รวมถึงค่านิยมและความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น สะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเข้ามามีอิทธิพลต่อจิตใจของชาวอีสาน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า สังคมของชาวอีสานในอดีตจึงเป็นสังคมที่ยึดมั่นหลักธรรมคำสอนและนำไปใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด ฉบับภาคอีสานและวรรณกรรมเรื่องจันทพองสมุทร ฉบับภาคเหนือ เพื่อให้ทราบถึงความเหมือนและความต่างกันในแต่ละภาคและแต่ละสำนวน

บรรณานุกรม

- กุสุมา รัชชมณี. การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2534.
- _____. การวิจัยวรรณคดี. ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533.
- กุหลาบ มัลลิกมาศ. วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521.
- คันธสารภักดิ์, พระ. สุโพธาลังการมัญชรี. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, 2546.
- จรัส พัทธราชศักดิ์. ศาสนาและลัทธินิยมในท้องถิ่น. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 2522.
- จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. ของดีอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2520.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. นิทานกำพร้าว: ภาพสะท้อนชีวิตของผู้ด้อยโอกาสและชาติพันธุ์ในเขตอุบลราชธานี. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต, 2542.
- เดกิง พันธุ์เดกิง. หลักการวิจารณ์วรรณคดี. นครศรีธรรมราช : ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2526.
- ธรรมนิเทศ.(ระเบบ ลูตญาโน),พระราช. ธรรมปริทรรศน์ ปริเฉทที่ 2. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535.
- ธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พระ. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.
- ธวัช ปุณโณทก. วรรณกรรมอีสาน กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2522.
- _____. วรรณกรรมท้องถิ่น กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2525.
- _____. “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน” ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- _____. วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบ กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543.
- _____. วรรณกรรมภาคอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547.
- ประคอง นิมนานเหมินท์. ลานนาคดีไทย. เชียงใหม่: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2521.
- ปรีชา ปริญญาโน,พระมหา. ประเพณีโบราณไทยอีสาน กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศิริธรรม, 2525.

ประมวญ คิตคินสัน. คติชาวบ้าน : การศึกษาในด้านมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แพร่พิทยา
อินเตอร์, 2521.

พจนีย์ เฟ่งเปลี่ยน. วรรณกรรมนิทานภาคอีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. ส่วนวิจัยและพัฒนา
สถาบันวัฒนธรรมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2543.

เพ็ญศรี คุ้ม, บรรณาธิการ. วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2536.

ภิญโญ จิตต์ธรรม. ความเชื่อ คติชาวบ้านอันดับ 5 สงขลา: โรงพิมพ์มิ่งมงคลการพิมพ์, 2522.

มณี พยอมยงค์ และนริทร์ชัย พัฒนพงศา. วิถีชีวิตและค่านิยมของชาวล้านนาไทย เชียงใหม่ :
คณะศึกษาศาสตร์และคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. เอกสารการศึกษาคติ ภาษาไทย 4 หน่วยที่ 1-7. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์
การพิมพ์ (1977) จำกัด, 2525.

ยูวาส์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชั่น, 2546.

วิทย์ ศิวศิริยานนท์. วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2513.

วิไลวรรณ ขนิษฐนันท์. วิวัฒนาการการพิธีทำขวัญของคนไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2529.

วีรวงศ์, สมเด็จพระมหา. พจนานุกรมภาคอีสาน-กลาง ฉบับปณิธานสมเด็จพระมหาวีรวงศ์
(ติสุสมหาเถระ). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ, 2541.

สิริวัฒน์ คำวันสา. อีสานคดี. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไพศาลศิริ, 2521.

สุจิตรา จงสถิตวัฒนา. เจิมจันทร์กังสดาล : ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ :
โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

เสถียร โกเศศ [นามแฝง]. ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2510.

อนุমানราชชน, พระยา. วัฒนธรรมและประเพณีของไทย. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2514.

อริยานุวัตร, (เขมจารีเถร), พระ. ประเพณีและวรรณคดีเก่าอีสาน. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภารการพิมพ์, 2526.

อุดม รุ่งเรืองศรี. วรรณกรรมล้านนา. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2528.

วิทยานิพนธ์

เกสร สว่างวงษ์. “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องนางผมหมอบับล้านนา อีสาน และไทยลื้อ วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจาริกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531.

จันทิมา อัมฤทธิ์. “การศึกษาเรื่องสุพรรณโมกขาลำนวนทองถิ่นอีสาน.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจาริกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530.

คุณพล ไชยสินธุ์. “ท้าวขี้ควายเงิน” การศึกษาเชิงวิเคราะห์.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจาริกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.

ดอกรัก พัคศรี. “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่อง บั้วรม บั้วเรียว บั้วรอง ฉบับภาคเหนือและฉบับภาคอีสาน.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจาริกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.

น้อมจิต อนุฤทธิ์. “วรรณกรรมเรื่องท้าวกำพร้าว:การศึกษาเชิงวิเคราะห์.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2542.

ผกา ปรีชาญาณ. “จำปาสีตัน : การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมล้านนาไทย อีสานและลาว.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจาริกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535.

พจนีย์ เฟื่องเปลี่ยน. “การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องสุวรรณสังข์กุมาร.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจาริกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532.

พิสูจน์ ใจเที่ยงกุล. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ : วรรณกรรมลาวเรื่อง “ช่องคอกุ่น.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจาริกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530.

ยุพิน สุวรรณฤทธิ์. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ : วรรณกรรมลาวเรื่องไก่อ่แก้ว.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจาริกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.

โยธิน ปัดชาสี, พระมหา. “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมภาคเหนือและอีสาน เรื่องนางแดงอ่อน” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจาริกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.

สมัย วรรณอดุร. “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมอีสานและลาวเรื่อง ลำบุงบา.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจาริกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.

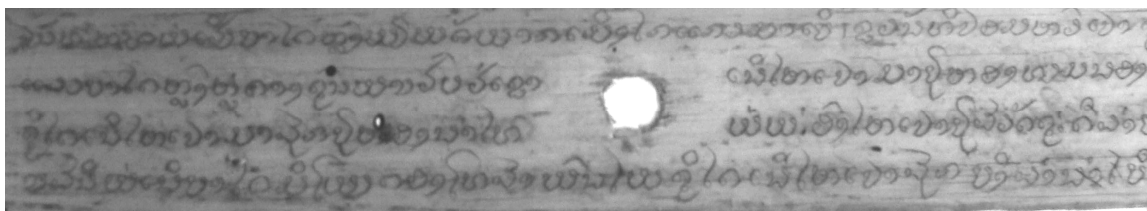
- สุริรัตน์ หาญคำ. “สุริวงศ์ วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์.” วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.
- สุวิทย์ จิตรพลี. “คัชนาม : การศึกษาเชิงวิเคราะห์.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชา
ภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ตัวอย่างการปริวรรต
วรรณกรรมเรื่องจันทะหมด

ตัวอย่างการปรัรตรวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด

ลานที่ 55 หน้า 1 ส่วนต้น

คำถ่ายทอด

1. จันทะหมุดพรียาไคหลงพอยพด้ากเมิงไคแกวมาเอียวนัทิจอมหวาเจ้า
2. ออย่าไคหลงหลัคางชมพวยรรบริเขาเนิ ไหเจามาอยู่ห้องทมนนง
3. ชิโคเนิไหเจามาสุกอยู่ห้องนำไทพพะองไหเจาอยู่สวคัชะคิล้า
4. สีนพเนียไคมิโพยตองโทสาพนไฟชิโคเนิไหเจาสุกยงล้า

อักขรวิธีไทยปัจจุบัน

1. จันทะหมุดพื่อเฮยอย่าไคหลงพลอยพด้าพรากเมื่องไคแก้วมาเอียวนัทิจอมหัวเจ้า
2. ออย่าไคหลงหลอค้างชมพวยสอเขาเนอไห้เจ้ามายู่ห้องเทียมน่อง
3. ชิโคเนอไห้เจ้ามายู่อยู่ห้องนำไทพพะองค้ไห้เจาอยู่สวคัสล้า
4. สีนพเนออย่าไคมิโพยตองโทสาพนไฟชิโคเนอไห้เจาสุกยงล้า

ลานที่ 55 หน้าที่ 1 ส่วนปลาย

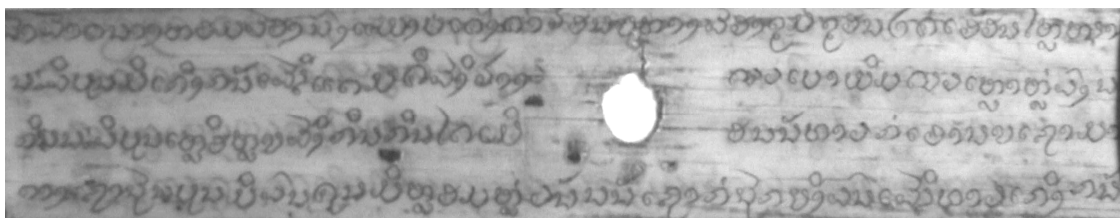
คำถ่ายทอด

1. เจ้าชมพวยกาทงมาเฝ้าเจ้าหากแพหมีนรอยทะเลลายคานโคบคีนพิแล้ว
2. นองยอดหอมพินยาไคเหาะละเหินหลินไปมาถยคว
3. ขาวขึ้นแสนขบปีเยรอยเอ็ดปะเทศ้าวมาเตาสวน
4. ขึ้นหม่นหมื่นวสาพินิพเมื่อพามถยพอนกุลาวบ่ละบวน

อักขรวิธีไทยปัจจุบัน

1. เจ้าชมพวยกลางท่งมาเฝ้าเจ้าหากแพหมีนรอยทะเลลายคานโคบคีนพิแล้ว
2. นองยอดหอมพ่อนอย่าไคเหาะละเหินหลินไปมาถยควว่า
3. ขาวขึ้นแสนขบปีเยรอยเอ็ดปะเทศ้าวมาเตาสวน
4. ขึ้นหม่นหมื่นวสาพ่อนพเมื่อพราหมณ์ถยพกรกล่าวบรรวร

ลานที่ 56 หน้า 1 ส่วนต้น

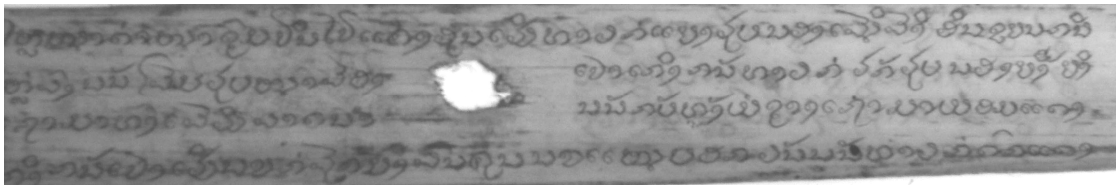
คำถ่ายทอด

1. ผาสดนางหอมสองนางแพงบ่เคื่องคำรอนยูทางสองชมซอน๒ค้เอนไหลหนา
2. บุนมิเก็งกันเสมิแตมคี่สิงรางคยวเบาพิมคยวเหล่าหล่ลง
3. กินนะลิบุนเหลือหลายสิ่งกั้นกินไคเมื่อนั้นทาวก้เอนายเฒามา
4. ตางเฒ่าบุณมีล้นคุณมีหลอมหล่นวันนั้นเฒ่าก้สุขยังล้นเสมิทาวเก็งกัน

อักษรวิไทยปัจจุบัน

1. ผาสดนางหอมสองนางแพงบ่เคื่องคำรอนยูทางสองชมซอนซอนค้อเอนไหลหน้า
2. บุนมีเก็งกันเสมอแต้มคี่สิงฮางเดียวเบาพิมเดียวเหล่าหล่ลง
3. กินริบุญเหลือหลายสิ่งกลั่นกินไคเมื่อนั้นท้าวก็เอนายเฒ่ามา
4. ตางเฒ่าผู้บุญมีล้นคุณมีหลอมหล่นวันนั้นเฒ่าก็สุขยังล้นเสมอท้าวเก็งกัน

ลานที่ 56 หน้า 1 ส่วนปลาย

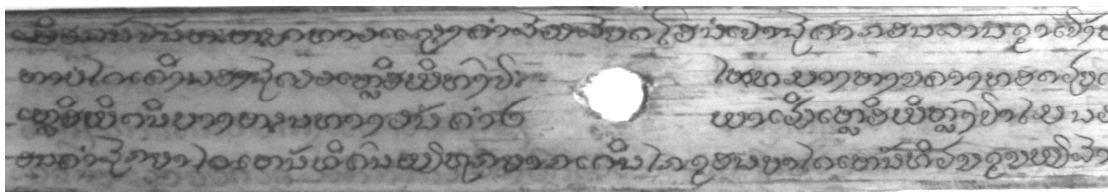
คำถ่ายทอด

1. ไหลหน้าค่อนหน้าชมพูไปแกงอุณเรียวทากังแยงรูปนองเสมิสิ่งอินชยนกินนะลิ
2. หลอลงนนัโสมรูปหนาสองเจ้าเก็งกั้นทาวกั้รกรับนองยังยั้ง
3. เถามาทางเสวียลาดน่านักบัพทั้งพิฆางเถามาพอมแต่ง
4. เก็งกั้นเจ้าเรียนายกั้สุกยั้งลนคุณนายแหนบอกวันนั้นทาวกั้ตคแต่ง

อักขรวิธีไทยปัจจุบัน

1. ไหลหน้าค่อนหน้าชมพูไปแกงอุณเฮยทาวกั้แยงอุปน้องเสมอสิ่งอินทร์เจียนกินรี
2. หลอลงนั้นโสมอุปหน้าสองเจ้าเก็งกั้นทาวกั้ฮักอุปน้องยังยั้ง
3. เถามาทางเสวยราชย์น่านักบัพทั้งพ่อช่างเถามาพร้อมแต่ง
4. เก็งกั้นเจ้าเฮยนายกั้สุกยั้งล้นคุณนายแหนบอกวันนั้นทาวกั้ตคแต่ง

ลานที่ 86 หน้า 1 ส่วนต้น

คำถ่ายทอด

1. เมื่อนั้นจันทะหมุดท้าวเถลงคำสวสยดโอนเจ้าผู้คำก่อนลานชาเป้ง
2. หาบไคเค็งนองผุดยวเหลือพิทงปะไทมางหางคางทอดรุษ
3. เหลือพิดินบางหมนทางวันคำ ๒พาเรียเหลือพิหลงป่าไมนอน
4. คำสุกยาไคเหนืทคนพอยทุกยากเดินไกลซอนยาไคเหนืทรายชายพอยสา

อักขรวิธีไทยปัจจุบัน

1. เมื่อนั้นจันทะหมุดท้าวเถลงคำสวสยเสียดโอนเจ้าผู้คำก่อนล้านชาเป้ง
2. หาบไคเค็งนองผู้เดียวเหลือพิทงปะไทมางหางคางทอดรุษ
3. เหลือพิดินบางหมนทางวันคำคำพาเฮยเหลือพิหลงป่าไมนอน
4. คำสุกขยาไคเหนืทคนพลอยทุกขยากเดินไกลซ้อนอย่าไคเหนืทอ้ายชายพลอยสา

ลานที่ 86 หน้า 1 ส่วนปลาย

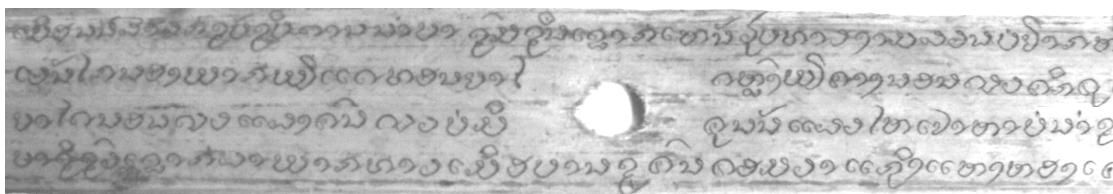
คำถ่ายทอด

1. เป้งหน่วยพนัพันธ์เหลือพีเดินคยควน้นหาเมย์ซอนรวมนางเรียพิก็
2. รุยแคนแลวอนันึงเหลือพีอิดเขาน้ำหลายมีจึงถึง
3. นอนคางเปาคายโอนั พิกี่มาจวบพิทิบพะ
4. พอยสางขวลีดาเรียพิก็เห็นหน้าเจ้าปานเขาหมื่นพาพมมาเรีย

อักขรวิธีไทยปัจจุบัน

1. เป้งหน่วยพนัพันธ์เหลือพีเดินคยควน้นหาเมย์ซอนส่วนนางเฮยพิก็
2. รุยแคนแลวอนันึงเหลือพีอิดเขาน้ำหลายมีจึงถึง
3. นอนคางเปาคายโอนั พิกี่มาจวบพิทิบพะ
4. พอยสร้างขวลีดาเฮยพิก็เห็นหน้าเจ้าปานขาวหมื่นพัชร์พมมาเฮย

ลานที่ 86 หน้า 2 ส่วนต้น

คำถ่ายทอด

1. เมื่อนั้นสาวก็จับขีปตานนำบาหมขึ้นเขาก็ก็นับรู่ทางงมลอวนบ่อยาก
2. เว้นไถนองพากพอยแดทอนยาไคหลงพอยคางนอนคยวคิกกุ
3. ยาไคนอนคยวแลงคนคยวบมีคูนั่นแลไหเจ้าหาบ่น้ำชะ
4. บาชีชวเขากัลลาพากทาวเมือบ้านชุนค่อมวาถึงแห่งหอง

อักขรวิธีไทยปัจจุบัน

1. เมื่อนั้นสาวก็จับขีปตานนำบาหมขึ้นเขาก็ก็นับรู่ทางงมลอวนบ่อยาก
2. เว้นไถนองพรากพอยแด่ทอนอย่าไคหลงพอยค่างนอนคยวคิกกุ
3. อย่าไค่นอนคยวแลงคนคยวบมีคูนั่นแล้วไหเจ้าหาบ่น้ำชะ
4. บาชีชวเขากัลลาพากท้าวเมือบ้านชุนค่อมว่าถึงแห่งหอง

ลานที่ 86 หน้า 2 ส่วนปลาย

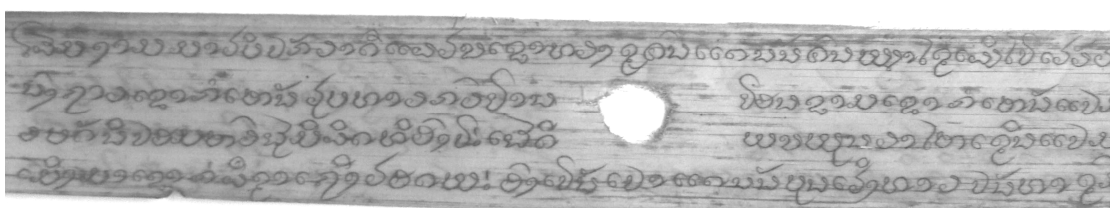
คำถ่ายทอด

1. อยากหนีเซ็นทิจอมหัวเจ้าไปเล็งเห็นบ่อนพายพุนยาไผ่ผาฝัก
2. คึกค่อวนทอนควนทิดาเมยซ์อนลือโระเนกนง
3. นำชะพังกวางอาบเย็นแต่น้สาวกัจาคำเหล่นน้ำ
4. เกห่งเขาจอดเขากัจากุลาวเวหาทาวชุนคนเมื่อนั้นจัน-

อักขรวิธีไทยปัจจุบัน

1. อยากหนีเซ็นทิจอมหัวเจ้าไปเล็งเห็นบ่อนพายพุนยาไผ่ผาฝัก
2. คึกค่อวนทอนควนทิดาเมยซ์อนลือโระเนกนง
3. นำชะพังกวางอาบเย็นแต่น้สาวกัจาคำเหล่นน้ำ
4. เกห่งเขาจอดเขากัจากุลาวเวหาทาวชุนคนเมื่อนั้นจัน-

ลานที่ 88 หน้า 1 ส่วนต้น

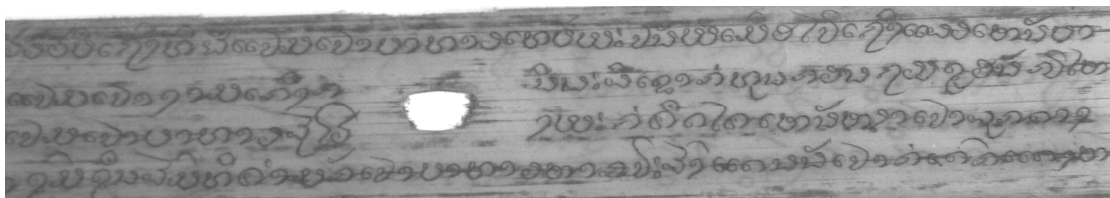
คำถ่ายทอด

1. โสมงามมารบิจักว่าดีแลรายเขาทวงชุนแต่นักนพยาไซเลยไปเรรวบี
2. บานงถ่าวเขากัเห็นรูปทาวกวยานอยอนขามเขากัเห็นแจ่ม
3. บัดนี้จอมหาวผู้มีลิตทอองปะเส็ดพายพุนวไให้เชินแจ่ม
4. เมืองมาเขากัลือชาถึงรอดพะองเป้นเจ้าแต่นันบุญเริงทาวจันทาม

อักษรวิไทยปัจจุบัน

1. โสมงามมาสบิจักว่าดีและฮ้ายเขาท้วงชุนแต่นักนพระยาไซเลยไปเฮวฮิบ
2. บานงถ่าวเขากัเห็นรูปท้าวกล้าวย่านหย่อนขามเขากัเห็นแจ่ม
3. บัดนี้จอมหาวผู้มีฤทธีองค์ประเสริฐภายพุนวไให้เชิญแจ่ม
4. เมืองมาเขากัลือชาถึงฮอดพระองค์เป้นเจ้าแต่นันบุญเฮืองท้าวจันทาม

ลานที่ 88 หน้า 1 ส่วนปลาย

คำถ่ายทอด

1. เรวริบเถิงทิสี่แจ่มเจ้าบาทาวเทพพะจนัพม์เมื่อไปเถิงแลวเหน้า
2. แจ่มเจ้างามเก็งกินนะลิเขากัณฑ์นถวยช่อนกอยไหว
3. เจ้าบาทาวสู่โรงพะกัศิดไคเหน้าหาเจ้าลูกต่าง
4. ชมชื่นสมทิก้ามักเจ้าบาทาวหากปะสงแต่นั้นเจ้ากัตกแต่ง

อักขรวิธีไทยปัจจุบัน

1. เหวฮีบเถิงทิสี่แจ่มเจ้าบาทาวเทพพระจันทร์พอเมื่อไปเถิงแล้วเห็นบา
2. แจ่มเจ้างามเก็งกินรีเขากัณฑ์นถวยช่อนกอยไหว
3. เจ้าบาทาวสู่โรงพระกัศิดไคร่เห็นหน้าเจ้าลูกต่าง
4. ชมชื่นสมที่ค้ำมักเจ้าบาทาวหากประสงค์แต่นั้นเจ้ากัตกแต่ง

ภาคผนวก ข
อักขรวิธีภาษาไทยปัจจุบัน เรื่องจันทะหมด
โดยเขียนเป็นรูปแบบโคลงสาร

อักษรวิภาษภาษาไทยปัจจุบันเรื่องจันทะหมุด
โดยเขียนเป็นรูปแบบโคลงสาร

ใบหลบหน้า 1 หน้า 1

โอนอเถิง	เมื่อเวลาล้า	ยามแลงสะเภาจอด	
ฝูงหมู่	บ่าวสำน่อย	คณิงชู้ชุกคน	
เขก	จากันเว้า	คณิงถึงชู้เก่า	กายพุ้น
โอนอปานนี้	ชื้ออยู่บ้าน	ยังลืออ่าวคณิงเถิง	บ่เด
ไผผู้	มีเมียช้อน	คณิงถึงทุกคำ	คินแล้ว
ไผผู้	มีแต่ชู้	ยังเว้าจ่มหา	
โอนอ ปานนี้	ควงพระกาย	เอยพรากคู่	กายพุ้น
ยัง	คิดฮอดอ้าย	กายพีลิ่งใด	นี้เด
พี่มา	พรากน้องไกล	ข้างอยู่บ่เป็น	เลนอ
โอนอแพงเฮย	จันท์สมคู่	เอียมทาทุกคำ	พระอวนแล้ว
บัดนี้เฮียมหาก	หนีจากน้อง	นวลแล้งเมื่อแลง	
ยามเมื่อ	ดาวนค้าย	เมโฆลับเหลี่ยม	มาแล้ว
พี่ก็	คิดฮ่ำฮู้	คณิงน้องนาถแพง	ฮุ่นเฮย
ยามเมื่อ	เจ้าเหล่นชู้	หลายบ้านจ่ายผญา	เลนอ
คันว่า	หากไปแสวงพ่อ	ของแพงคิซื่อฝาก	เฮียมเนอ
น้องหาก	สินอนล่อง	ค่องคองถ่าพี	พระอวนนี้แล้ว

ใบหลบหน้า 1 หน้า 2

บัดนี้ซ้อจัก	คัดละนา	ย้องพระคุณภูวนาถ	
ขอให้	อินทร์อยู่ฟ้า	ชูช้อยขอคสาร	แต่ท่อน
อันหนึ่ง ขอให้	ผมเกษเกล้า	คำปากเพียกเทา	
	หมดกระบวนคำ	ปรารธนาทุกสิ่ง	ค่านางเฮย
ยังแต่	บักเพื่อเวือ	ถวยกันเจ้าหม่อมสาง	
บัดนี้ข้าจักกล่าวเถิง	พระยาเมืองเจ้า	ยมราชราชา	ก่อนแล้ว

พระกั

เสวยพระนครสุข

สำราญเรียงลม

ลานที่ 1 หน้า 1

	เยยเงินล้ำ	เยยคำแสน โกฎิ
	สนมหนุ่มน้อย	นางหน้าแทบเทียม
	หัดถิได้	สองพันตัวประเสริฐ
	ควาญแอบป้อน	ปันหญ้าอยู่โสง
	อัสครม้า	มะโนมัยส้อยคู่
	นายอยู่ป้อน	ปันหญ้าคู่ตัว
บัดนี้ ยังมี	ทุกตะเฒ่า	ผิวเมียทุกซ่มอด
สองก็	อยู่จิมบ้าน	เมืองท้าวนอกเมือง
สองก็	ประสงค์เลี่ยง	สุนัขขาเป็นเพื่อน
พาไป	คว่าเถื่อนกว้าง	ลงห้วยฮ่อมแหว
หมากั	เดินตามเฒ่า	ไปมาเที่ยวคว่า
หมากั	ไปจวบพ้อ	โพนนั้นเห่าหอน
หมากั	เวียนเวียนฮ่อม	ดินโพนเวียนเห่า
	เสียงมีก็อง	นั่นเท่าทั่วไพร

ลานที่ 1 หน้า 2

เมื่อนั้น	ดาฟ้าขาวเฒ่าได้	อินเสียงหมาเห่า	
เฒ่าก็คิดว่า	หมาเห่าเนื้อ	แลนนั่น เห็นต่าง	นั่นเด
เฒ่าก็	ฟ้าวปบไป	ฮีบไปมีซ่า	
	ดินตอยต้อย	ต่อไม้ท้าวหงาย	
เฒ่าก็	ลูกขึ้นแล	คานเล่นเซชวน	
ก็จึง	เห็นหมาหอน	เห่าโพนคายคู่	
ก็บ่	เห็นสังแท้	มีโพนคายเปล่า	
	หมาชี้ฮ้าย	มึงฮ้องเห่าสัง	นี่เด
กูก็เอียวว่า	สูเห่าเนื้อ	แลนเฒ่ากวาง ฟาน	ดอกนา

กูก็ บัดนี้กู	โตนเต้นปบ มาถึงแล้ว	เล่นมาทั้งฟ้า เห็นโพนคายเปล่า	สังนี้
------------------	------------------------	----------------------------------	--------

ลานที่ 2 หน้า 1

เมื่อว่า เมื่อนั้น	กูจักตี ดาฟ้าขาวเต่า เสียงลาวดัง	ต่อข้าของเลี้ยง เกียดจ่มมูมมูม คำหมาฟี่ฟิง	อิดู
แต่นั้น เฒ่าก็ หมากี่ เฒ่าก็	บายเสียมแม้ง ปบเล่นเดิน เวียนโพนอ้อม	ตีหมาปบเล่น เวียนอ้อมเลียบโพน นำหมาสามเล่า	
เฒ่าก็	ปบเล่นเดิน ตีแกลงเอ็น เฒ่าก็เอ็น	ไปหน้าทีบดิน เอาหมาฮ้องกล่าว เสียงฮ้องเฮียหมา	
หมากี่	เหลียวนำเต่า ยังเล่าคน ตีแกลงเอ็น	บ่ไปตามคนเห่า เห่าหอมโพนนั้น เสียงโฮฟาดฟุ่ม	บ่หนี
เมื่อนั้นเต่าเล่า			

ลานที่ 2 หน้า 2

เฒ่าก็ เมื่อนั้น เฒ่าก็	ฟาดฟุ่มไม้ เหลียวคิ่นเยียม หมาจี้ฮ้าย	คายคู้ก็หากฮุน คอยหมาคนเห่า ฝูงนี้เห่าสัง	ดั่งนี้
กูก็ กูจัก	ไปแล้วเห็น ตีต่อข้า ฟ้าขาวเต่า	แล้วบ่มีสังโพนเปล่า สูแท้ให้ตาย เกียดจ่มยุมยุม	สังนี้ ทอลือ
เฒ่าก็	ชุมชุมเสียง ไปถึงแล้ว นายฟิงฟิง	ด่ากิ้นคูแม้ง ตีหมาเดินถีบ สูนี้เห่าสัง	นี้เด
เฒ่าก็ ดั่งบ่	มีสังแท้	เห็นโพนคายเปล่า	

ฮูป	หลมกึ่งก้อย	อิสันนั้นก๊บบมี	แท้แล้ว
จักว่า	แลนลั่นเม่น	กะแด่ลั่นเห็นห่าน	ไคนี้
ตั้งบ่	มีคี่	โพนเกียงเปล่าเป็น	

ลานที่ 3 หน้า 1

จักว่า	มีไคแท้	ในโพนหมาเห่า	นี่ลื้อ
จักว่า	แลนเต่าเม่น	เห็นนั้นบ่มี	นั้นเด
เมื่อนั้น เฒ่าก็	บายเสียมแม้ง	เต็มแสงด้านกัน	
	ซุดกันด้าน	ไคล้าวเหื่อไหล	
เฒ่าก็	ซุดเซาะเข้า	ถึงฮูถ้ำใหญ่	
เห็นแต่	ฮูปันพื้น	กลางนั้นแม่นตอ	เจ้าเฮย
	ฮูลวงแท้	สุดชั่วตาคอย	
เป็นที่	กลัวเกรงสัตว์	เงือกงูในถ้ำ	
เฒ่าก็	หิบบินฮื้อ	ขอคอยยืนเบ็ง	
เป็นแต่	เหมือยหมอกกั่ว	ควันกุ่มมีดมัว	เจ้าเฮย
เฒ่าก็	ถอยหลังฮ้าน	ลงโพนเฮวฮีบ	
ก็หาก	กลัวฮ่อนฮ้าน	ใจเฒ่าฟุ้งเพื่อน	
	ลงถึงแล้ว	ดินโพนหอมออก	
เฒ่าก็	หอมฮวงเฮ้า	มาแท้แต่โพน	แท้แล้ว
เฒ่าก็	หลังแลเอี่ยม	ไปมาคมกลั่น	

ลานที่ 3 หน้า 2

ก็หาก	หอมกลั่นกั่ว	มาแท้แต่โพน	บ่อย่าแล้ว
	อันไคแท้	ในฮูหอมออก	มานี้
กูก็	หลังล้าเอี่ยม	ลงพื้นมีดมัว	
พอว่า	หมาเห่าหอน	เอ็นเฮียกมีไป	เลนอ
เหลือกู	ตุ้มตามตัว	ต่อยติเฟือยไม้	
ฮอยที่	มีของล้า	อันดีเวนประเสริฐ	จริงแล้ว

กุกว	ซุดก่นแม้ง	โพนนี่ออกดู	ก่อนเทิน
หลอนว่า	เสนสมคู่	ของดีปางก่อน	
เพิ่นหาก	สบซ่อนไว้	ในนี้ก็จึงหอม	บ่สู้
	อะละโหเต่า	ผ้าขาวคินมก	
ก๊บ	เห็นที่ฮ้าย	คินนึ่งสิ่งใด	เลนอ

ลานที่ 4 หน้า 1

เผ่ากั	ค้อมว่าแล้ว	สุริโยค้อยคำ	
	ฮ้องเฮียกเอิ้น	หมาพร้อมพำเมื่อ	
	เมื่อถึงห้อง	เฮือนตนเนนัง	
	เมียแต่งตั้ง	ภาซั่วสู่ฝัว	
สองกั	กินแลงแล้ว	เย็นใจสงค้อย	
ฝัวกั	พิพากด้าน	เมียเผ่าซุอัน	
วันนี้ซ้อยกั	ไปเดินดาว	พาหมาไปคลว่า	
หมากั	ไปจวบพ้อ	โพนนึ่งเห่าหอน	
ซ้อยกัเฮียวว่า	หมาเห่าเนื่อ	เลนเต่ากวางฟาน	นายเฮย
ซ้อยกั	โตนเดินปบ	แล่นนำทั้งฟ้าว	
ซ้อยกั	ชนสะคุดลัม	เซหงายเจ็บปวด	
ซ้อยกั	ไปฮอดแล้ว	บ่มีพ้อหมูฮีสั่ง	นายเฮย
เห็นแต่	โพนขาวเกลี้ยง	สังนึ่งบ่มี	
ซ้อยกั	ซุดก่นด้าน	เลยพ้อชอดฮู	

ลานที่ 4 หน้า 2

กัหาก	ฮูลวงแท้	เหลียวลงผอมผ่อ	
	สุดผ่อเยียม	เสมอฟ้ามีคมัว	แท้แล
ซ้อยกั	ถอยหลังฟ้าว	ลงโพนเฮื้อฮีบ	
ค้อมว่า	ลงอยู่ยัง	คราวน้อยหนึ่งหอม	
	หอมฮวงเฮ้า	เท่าทวงดินโพน	นายเฮย

นับแต่	ของเมืองคน	ก็บ่ปูนปันได้	
เมื่อนั้น เมียก็	ฟังผิวว่า	เป็นคำดูหลาก	
เป็นที่	ของใหญ่แท้	คืนนั้นท่อกัน	แท้แล้ว
	เต่าแก่นี้	ฮ้อยเช่นสองผม	คังนี้
ก็ไป	มีไผเห็น	กล่าวมาเฮาฮู้	
จักว่า	หอมใดแท้	ในฮูหอมออก	มานอ
ลือว่า	หอมอยู่พื้น	กายฟุ้งออกมา	เลนอ
	ผิวเมียเต่า	จากันจับแซบ	
พอเมื่อ	เด็กชักไ้	สองเต่าลวคนอน	

ลานที่ 5 หน้า 1

ฟังยิน	ลมพัดพร้าว	เสียงตาลชีชั่ว	ฟุ้งเยอ
	เหมือยหยาดย่อย	เย็นถ่านถ่องยาม	
ฟังยิน	คิ่น ๆ ก้อง	เสียงเสพพระยาเมือง	ฟุ้งเยอ
	คอน ๆ เสียง	เผียนยามเพียงตั้ง	
	คับคาคล้าย	เถิงเถลล่อสูง	
ไก่ออก	ขันชั้นสอง	ไกลี่ฮุ่งสวายล้วย	มาแล้ว
เมื่อนั้น	ชาวเมืองพร้อม	ชาวคนแล้วคิ่น	
ไผก็ว่า	หอมกลิ่นคู้	เสนนั้นชุกน	
เขาก็	แซว ๆ ท่วง	หอมนันชีชั่ว	
เขาก็	แซว ๆ ท่วง	หอมเอ้าทั่วเมือง	
บางพ่อง	ได้กลิ่นแท้	คมดูหากกลิ่น	
บางพ่อง	แกะกาบไม้	มาได้ลวดคม	
บางพ่อง	คมเสื่อผ้า	ในด้วหากกลิ่น	ก็มี

ลานที่ 5 หน้า 2

ผากฎหอม	กลิ่นกลั่วไปเท่า	ชุกน
ก็หาก	หอมเถิงเท่า	ในโสงพระยาใหญ่

มันก็	หอมกลิ่นเท้า	ในห้องทั่วโอง	
ฝูงหมู่	นางสนมน้อย	ในโองหอมทั่ว	
เหมือนดัง	หอมกลิ่นคู้	เขาทั่วชุกคน	
ผาภู	หอมติดกลิ่น	เสาโองทุกแห่ง	
	พระยาบ่ช้า	จำให้เที่ยวดม	
เขาก็	แซว ๆ พร้อม	หาดมกลิ่น	
เขาก็ว่า	บ่หอมที่นี่	จอมเจ้าเปล่าตาย	
อันแต่	เฮาเคยสู	ของหอมในโลก	เฮานี้
ก็บ่	ปนแปลกได้	หอมนี้กลิ่นเดียว	เล่นอ
เมื่อนั้น	พระยาหลวงเจ้า	คณิงใจจงมาก	
	พระยาค่วนใช้	จำให้เที่ยวถาม	

ลานที่ 6 หน้า 1

จกัว่า	อันใดเข้า	มาในโองราช	เฮานี้
ลือว่า	หอมทั่วเท้า	โองกว้างชุกคน	
ไผผู้	ไปถามแท้	ชาวเมืองทุกที	ดูเทิน
เขาว่า	หอมสิ่งนี้	ลือแท้สิ่งใด	บ่สู้
เมื่อนั้น ฝูงหมู่	ไทบั้งพร้อม	ไทในขามะหาด	
	เขาบ่ช้า	พลันฟ้าวเที่ยวถาม	
บัดนี้	มราชเจ้า	ใช้เที่ยวถามดู	เจ้าเฮย
จกัว่า	อันใดแท้	หอมดมหากลิ่น	เฮาเฮย
ดูว่า	หอมคันไม้	พากันพร้อมเที่ยวดม	เจ้าเฮย
ดูว่า	หอมเสื้อผ้า	หอมดมดูกลิ่น	
ก็บ่	หอมที่นี่	นาเจ้าบ่มี	เจ้าเฮย
อย่าได้	ดิเตียนข้อย	ชายพลอยบ่มีคู่	คำภาเฮย
	เมียแลชู	บ่มีรู้แห่งหน	คอกนา

ลานที่ 6 หน้า 2

เมื่อนั้น	ไทมะหาดเจ้า	ทูลเทศเสนา	
ข้าก็	ไปเที่ยวถาม	ทั่วเมืองนาเจ้า	
เขาว่า	ยังหอมแท้	ทั่วเมืองเท่าทั่ว	พระเฮย
ก็หาก	หอมทั่วเท่า	เมืองกว้างชุก	เจ้าเฮย
เมื่อนั้น	พระยาหลวงเจ้า	คณิงใจจงมาก	
พระก็	คิดอยากได้	ทันท่าวชชุน	
จักว่า	อินดาเจ้า	ภยสวรค์สร้งโสรจ	นี้ลื้อ
เอาที่	หอมฮ่วงเฮ้า	มาไว้เขตเมือง	นี้ลื้อ
จักว่า	ลูกท่านท้าว	เดินเที่ยวในเมือง	นี้ลื้อ
	มณีนวันเหมือน	กลืนหอมสั่งนี้	
สุก็	ไปคว้าชอก	ในเมืองทุกแห่ง	ดูเทิน
	หลอนว่าอินทร์	พรหมผายไผดเฮา	ปางนี้

ลานที่ 7 หน้า 1

เมื่อนั้น	หื่น ๆ พร้อม	ฝูงหมู่เสนา	
เขาก็	เดินกันมา	ชุกนมวลพร้อม	
	คั่น ๆ ก้อง	ฆ้องปาวชาวเมือง	พุ้นเขย
	ให้ไปหา	ดวงหอมฮีบเฮ้า	วันนี้
คันผู้	หาได้ปลง	ให้เราราชทาน	ท่านเฮย
เมื่อนั้น	คั่น ๆ ก้อง	ฝูงหมู่ชาวเมือง	
เขาก็	หาดวงหอม	ชุกนเพื่อนพิน	
บางพ่อง	หาชอกไซ้	ในที่เคหัง	
บางพ่อง	เข้าปากกล้วย	แจะฮั่วเลียบสวน	
ก็บ่	พบจวบพ้อ	ทันที่ทางไค	
เขาก็	คั่นเมื่อทูล	พระอาชญาเป็นเจ้า	
บัดนี้ฝูงข้า	ไปปาวฆ้อง	ชอกเที่ยวในเมือง	พระเฮย
ก็บ่	เห็นดวงหอม	ที่ไคนาเจ้า	

จกัว่า	หอมไคแท้	ในเมืองพระราช	เฮานี้
ก๊ีบ	ฮู้ที่ตัน	ทันเค้าที่ไค	เจ้าเฮย

ลานที่ 7 หน้า 2

เมื่อนั้น	พระยาหลวงเจ้า	คณิงใจอกแตก	
พระยาเก้	คืออยากได้	หอมนั้นอยากเห็น	เจ้าเฮย
บัดนี้จกักล่าวถึง	ผ้าขาวเฒ่า	คามเมบ้านนอก	
เฒ่าเก้	เห็นที่ตัน	ทันเค้าบ่อนหอม	เจ้าเฮย
เฒ่าเก้	ไปเฝ้าเจ้า	พระราชะเร้งโญ	
เฒ่าเก้	ทูลท่อนอย่า	กล่าวแหนหมายถ้อย	
ข้อยเฒ่า	ทูลบาทพื้น	ขอเพ็งชีวิต	
	ขอทานสุข	เพ็งบุญจอมเจ้า	
ข้อยเฒ่า	เดินไพรกว้าง	พาหมาไปคว่า	วันนั้น
หมากี้	ไปจวบพ้อ	โพนนั้นเห่าหอน	เจ้าเฮย
ข้อยเฒ่าเยียวว่า	หมาเห่าเนื้อ	แลนเต่ากวางฟาน	พระเฮย
ข้อยเฒ่า	เซชวนปบ	แล่นไปทั้งฟ้า	
เหลือข้อยเฒ่า	ชวนสะคุดลัม	เซหงายคานแล่น	

ลานที่ 8 หน้า 1

พอเมื่อ	ไปฮอดแล้ว	บ่เห็นพ้อหมู่อีสั่ง	พระเฮย
เห็นแต่	โพนแปนเกลี้ยง	บ่มีสั่งแปนเปล่า	
ข้อยเฒ่าคิดว่า	หมาเห่าเนื้อ	กวางฟานสะเหม่งตาย	
ข้อยเฒ่า	คิดเกียดฮ้าย	ค้อนต๋อยตีหมา	เจ้าเฮย
หมากี้	ยังเวียนปบ	เห่าหอนเวียนอ้อม	
ข้อยเฒ่า	ติตัวเอ็น	เสียงโสงฟาดพุ่ม	
	ดินทั้นหมา	ฮุนฮ้ายก๊ีบไป	เจ้าเฮย
หมดกระบวน	เฒ่าละวางหมา	หนีจากโพนนั้น	
หมากี้	ยังเห่าอ้อม	โพนนั้นบ่หนี	

ข้อยเฒ่าก็	เหลียวหลบแม้ง	คินดู 2 เทื่อ	
ก็จึง	หลังล่ำเอี่ยม	คินงแท้ซุอัน	พระเฮย
ก็บ่	มีสังแท้	เห็นโพนคายเปล่า	
ข้าก็	ซุดก่นด้าน	เลยพ้อฮอดฮู	
เฒ่าจึง	ซุดซากซัง	เลยซอดฮูลวง	

ลานที่ 8 หน้า 2

ข้อยเฒ่า	หลังเลดู	ป่นลงเมื่อพื่น	
ข้อยเฒ่า	หลังพ้อเอี่ยม	ฮูลวงซุดพ้อ	
ก็หาก	ซุดพ้อเอี่ยม	บ่เห็นฟ้ามืดมัว	เจ้าเฮย
ข้อยเฒ่า	กลัวเกรงฮ้าน	นอนตายบังเกิด	พระยาเฮย
ข้อยจึง	ถอยหลังปบ	ฮีบลงโพนฟ้าว	
พอเมื่อ	ลงโพนแล้ว	เซาแสงน้อยหนึ่ง	
ก็จึง	หอมกลิ่นกั่ว	เลิงแท้ออกมา	พระเฮย
บัดนี้ เฒ่าจ๊ก	มาครอบเจ้า	จอมหัวภูวนาถ	เจ้าเฮย
ก็หาก	หอมแต่เค้า	โพนนั้นออกมา	พระเฮย
บัดนี้ ข้อยเฒ่า	ทูลบาทพื่น	พระราชาจอมหัว	
	ตามตาเห็น	กล่าวถวยจอมเจ้า	
เมื่อนั้น	พระยาหลวงเจ้า	มีใจชมชื่น	
พระก็	บายมอบม้วน	คำเข้มซังพัน	
ตาหาก	มีคุณแท้	คำพันเฮามอบ	

ลานที่ 9 หน้า 1

	บ่กลัวเจ้า	ขายซื่อจ่ายกิน	หันท่อน
แต่นั้น พระก็	บอกป่าวฆ้อง	เดินหมู่เสนา	
ให้สู	เดาคาดก	แต่งพังพลายช้าง	
กูจ๊ก	ไปดูแท้	ดวงหอมถ้ำใหญ่	กายพุ่น
เฒ่าก็	เห็นบ่อนเค้า	หอมนั้นที่โพน	เจ้าเฮย

อันหนึ่งให้เขา	ตกแต่งห้าง	คาดเครื่องอาชาไนย
กับทั้ง	พังพลายงาม	แต่งดีควาญห้าง
เมื่อนั้น	คั่น ๆ ก้อง	ฝูงหมู่เสนา
	เดาตก	แต่งพังพลายช้าง
เขาก็	เดาหาห้าง	อาชะไนยเอ้าอด
	ทุกเชิงพร้อม	อานแก้วคาดคิ
เมื่อนั้น	เส็น ๆ ช้าง	ด้วงมคาดเครื่อง
	ชักแทบไถล	ถึงฮ้านจอดเขา

ลานที่ 9 หน้า 2

เมื่อนั้น	บุญญท้าว	พระยายมเสด็จออก	
ทรงย่าง	ย้ายสารชื่อ	ว่าดาวประกายแก้ว	
ฝูงหมู่	นางสนมพร้อม	นางฮามน้อยหนุ่ม	
	หน้าชีช้อย	ทรงช้างฮ่อมพระองค์	
เมื่อนั้น	ซาน ๆ ช้าง	ตัวอาดดาวประกาย	พุ้นเยอ
	เส็น ๆ ยก	อย่างชำเชิงย้าย	
	คั่น ๆ พร้อม	พลหลวงเสนศ	
	แหนแห่เจ้า	ขมมะท้าวออกเมือง	
เมื่อนั้น ฝูงหมู่	ไทพาทย์ฆ้อง	ดีเสพสวนไโล	พุ้นเยอ
	น้นเนื่องเสียง	แห่พระองค์ยงย้าย	
เมื่อนั้น	ผ้าขาวเผ่า	อวนทางไปก่อน	
ถึงที่	โคกใหญ่กว้าง	ลงห้วยฮ่อมแหว	
	ชะนีฮ้อง	เดินกันฮ้องเฮียก	
เขาก็	เห็นที่พล	หลวงหลายดินโตน	เฮียวไม้

ลานที่ 10 หน้า 1

เมื่อนั้นพระยากี้	ลัดเล่งเข้า	ถึงสุถ้ำใหญ่
	พักจอดยัง	พลท้าวมีน้น

พระยา	ก็เดินพล	พร้อมแปลงผามสาร	
	ทับใหญ่กว้าง	ทั้งค่ายแวดู	
	บรรबरแล้ว	เสนาขุนหมื่น	
	ไปเฝ้าเจ้า	ขมมะราขอเนกนอง	
เมื่อนั้น	พระยาหลวงเจ้า	มีคำด่านกล่าว	
เฮาก็	คิดใคร่ได้	หอมกลิ่นมุ่เสน	
บัดนี้ เฮาก็	มาถึงแล้ว	ดวงหอมถ้ำใหญ่	กายพี
จักว่า	หอมอยู่พื้น	เทิงแท้สิ่งใด	บ่สู้
เมื่อนั้นพระยาก็	ปากกล่าวด่าน	ขุนหนุ่มทั้งหลาย	
ไฟจัก	ขันอาสา	ต่อลงเอาได้	
ไฟผู้	อาสาได้	นางหอมเมืองลุ่ม	
กุจัก	ปันแบ่งให้	เมืองนั้นเก่งกู	
แม่นว่า	ข้อยม้าช้าง	ฝูงหมู่นคนเฮือน	ก็ดี
กุจัก	ขอคำแสน	มอบเมียทานพร้อม	

ลานที่ 10 หน้า 2

แม่นว่า	คนขมอดใช้	เงินขาดอาภรณ์	ก็ดี
ไฟจัก	อาสาขัน	ว่ามาจึงแท้	
เมื่อนั้น	เสนาบ้นจิตผู้	เงินมีแสนโกฏ	ก็ดี
ไฟจัก	ขันต่อตั้ง	เอาได้ว่ามา	
กุจัก	ปุ่นปลูกให้	เสวยเมืองอยู่แต่ง	
บ่กว่า	เสนศจ้าว	ทั้งค่ายป่าดู	หันท่อน
เมื่อนั้น	คั่น ๆ ก้อง	เสนศปะโรหิต	
	ขอมือทูล	ชุกนประณมไหว	
ฝูงหมู	ตามเสด็จเจ้า	ทั้งหลายขุนหมื่น	
ไฟบ่	ออกปากได้	ขันตั้งต่อลง	
เขาก็	โยมการเจ้า	ราชาภูวนาถ	
เขาก็	ขันบ่ได้	โยมเจ้าชุกน	
บัดนี้ ยังมี	ปะโรหิตเจ้า	อาจารย์ผู้ฉลาด	

มันก็	เคยแต่งงาน	เมืองท้าวเขื่อนแข็ง	
มันก็	พิพากด้าน	ทูลบาทพระภูธร	พุ้นเยอ

ลานที่ 11 หน้า 1

ขอ	ทันหมอหน	หมู่เคยคุณคิ้ว	
พระก็	เดินเขาให้	ทันหนมาฮีบ	เฮ้ววันนี้
	หนบ่ซ้า	คุณตั้งเลขเลียน	
	สุกร์เสาร์เข้า	เต็งการเนนัง	
	จันทรอยู่ได้	เนาพื้นเศษศูนย์	
	อาทิตย์เข้า	เต็งเมฆมัวลืบ	
	วาโยผาย	เบิกไปใสแจ้ง	
หมอกี้	วางสอไว้	ทูลทันเทวราช	
ไขกล่าว	ด้านพระองค์	แจ้งชูประการ	
	ข้าพระบาทพื่น	ขอเพ็งชีวิต	พระเฮย
คูด้ง	กงนกรเฮา	เศษศูนย์มีแจ้ง	
อันว่า	ฮอดฮวงเฮ้า	หอมมาเมืองลุ่ม	
บ่ใช่	โศดดอกไม้	เสนคู้แก่นจันท	พระเฮย
ผิว่า	เศษเล่นต้อง	ตามแห่งหรรคุณ	ดั่งนั้น
ฮ้อยว่า	มีนางหอม	อยู่เนาในพื่น	
นางนั้น	คิงหอมได้	พันวาฮ้อยโยชน	เจ้าเฮย
ก็จึง	ผายแผ่นขึ้น	ฮูกว้างฮอดเฮา	พระเฮย

ลานที่ 11 หน้า 2

ผิว่า	ตามเศษถ่าน	ยังมีชายทุกซ์ชะมอด
ให้พระยา	จำเขาหา	นอกเมืองแจ้งได้
เมื่อนั้น	พระยาหลวงเจ้า	คินงใจหุยหุ่ง
พระก็	มีอาชญ์ให้	คำแจ้งชุกน
ให้สุ	ใช้ละวางม้า	ไปฮีบถามดู

ไผ่ผู้	จักขันอาสา	ให้เห็นจริงแจ้ง	
เมื่อนั้น	ขุนหลวงไช้	ต่างใจภูวนาถ	
มันก็	ขึ้นจิม้า	พลันผายฮีบไป	
	ไปถึงห้อง	เคหังนายย่า	
	พักจอดม้า	เชานั้นโจทย์ถาม	
บัดนี้	มหาราชเจ้า	ใช้เที่ยวมาถาม	นายเฮย
	หลานชายยัง	อยู่ในเฮือนเจ้า	นั่นลือ
เมื่อนั้น นางก็	ตกใจย่าน	กลัวโพยพันเยิง	
นายก็	ขานฮีบฟ้าว	โดยท้าวกล่าวถาม	

ตอนที่ 12 หน้า 1

	หลานช้อยเต่า	ยังอยู่ในเฮือน	เจ้าเฮย
แต่นั้น	บาคราญเลย	ออกมาแถลงด้าน	
บัดนี้	การมิไช้	ถึงอวนด้วยเหตุ	ใดเด
ลือว่า	เป็นเหตุฮ้อน	การฮ้ายสิ่งใด	เจ้าเฮย
เจ้าฮู้ว่า	ผิดราชา	ผู้ครองเมืองบ้าน	นั่นลือ
หลานก็	กลัวเกรงฮ้อน	โพยภัยต้องเหตุ	ใดเด
ก็จึง	ไชล้วงม้า	ถึงช้อยผู้พลอย	นั่นเด
บัดนี้	เคืองใจเจ้า	พระยายมขอดยิ่ง	
ก็	จึงจำข้า	มาแท้โจทย์ถาม	
ไผ่ยัง	อาสาได้	เอาหอมเมืองลุ่ม	มานั้น
พระยาจึง	ปุ่นแต่งตั้ง	ปิ่นให้นั่งเมือง	เจ้าเฮย
เมื่อนั้น	อ้ายกำพร้า	อาสาขันต่อ	
ช้อยจัก	ขันต่อตั้ง	เอาได้มอบถวาย	
ทอว่า	หาให้ได้	สายทองเชือกหย่อน	ลงนั้น
กับทั้ง	ยนต์อุ้แก้ว	โดยได้พรวามวล	

ลานที่ 12 หน้า 2

เพื่อ เมื่อนั้น	ล่องยาวสั้น สอศเกี่ยวกัน นายขุนใช้ ได้ข่าวแล้ว ลิกขึ้นมา ชำ ๆ เถิง อ้ายกำพร้าว อาสาขัน หาให้ได้ ขนค้อแก้ว ทางยาวได้ เพื่อสอศเกี่ยว ยมมะราชเจ้า อู้ข่าวอ้าย มีอาชญ์ให้ ตีทองสาว	พันวาแปดหมื่น มันอย่าให้มาย ต่างตาภูวนาถ ใจท้าวชื่นชม คั่นคอบพระยาเมือง กราบทูลทั้งฟ้า ขันต่ออาสา ต่อลงเอาได้ สายทองเชือกหย่อน มวลพร้อมหย่อนลง แสนพันวาแปดหมื่น กันมันอย่ามาย ดีใจชมชื่น กำพร้าวขันตั้ง จัดช่างหาทอง เร่งเร็ววันนี้	เจ้าเฮย ลงนั้น ต่อเอา
--------------------	---	--	-----------------------------

ลานที่ 13 หน้า 1

ให้สุ กับทั้ง ช่างก็ เมื่อนั้น บางพ่อง กับทั้ง	ตีสาวได้ ช่างอู่แก้ว โดยคำเจ้า ตั้งสูบขึ้น ทั้งหลายพร้อม สาวออกได้ ถึงขงได้ ช่างอู่แก้ว เอามาถวาย	พันวาแปดหมื่น วันนี้พราหมวล ยมมะนาพระยาใหญ่ กิมพร้อมเล็งดี ทั้งเมืองดีต่อ เอาฝั้นสอศเพื่อ พันวาแปดหมื่น โดยได้พราหมวล ราชาภูวนาถ
---	---	--

เมื่อนั้น	พระบ่ช้า นายขุนไช้ ลิกขึ้นมา ไปถึงห้อง ขุนกล่าวด้าน	ทันอ้ายกำพลอย ต่างตาภูวนาท พลันพอยเร่งถึง เคหังนายย่า พระยาไช้เที่ยวพลัน	
เมื่อนั้น	อ้ายกำพร้า โดยราชา บุญชูสร้อย	เฮ้วฮิบขานขุน สั่งนายจีจ้อย สายใจเจ้าย่า	กูเฮย
ค่อยอยู่ดีเยอ ข้อยจัก	ไปเที่ยวหลั่น	ในพื้นที่ปคน	ก่อนแล้ว

ลานที่ 13 หน้า 2

บัดนี้	ราชาเจ้า	จอมหัวยมมะราช	กายพุ้น
การเจ้า	มีหมื่นชั้น	ถึงฮ้อนฮอดเฮา	ย่าเฮย
ข้อยจัก	คลนาคุณไว้	คราวหลังหลายชาติ	ย่าเฮย
เพิ่นจัก	จำเข้าถ้ำ	ฮูแท้ก๊ีบจีน	ย่าเฮย
ข้อยจัก	ไปการเจ้า	ตามบุญชูช้อย	นายเฮย
ขอให้	บุญย่ากุ่ม	หลานแก้วเทื่อเดียว	นี้ท่อน
เมื่อนั้น	ยาก็ยาว ๆ	น้ำดาอย่าไหลตก	
ก็เพื่อ	หลานเดียวไป	พรว่มวลนานพ้อ	
ขอให้	ไปคี่ได้	มิใช่ชะโชคเกิด	มานอ
ขอให้	ได้หนุ่มหน้า	นางแก้วกลั่นหอม	แม่ท่อน
บัดนี้	การมิไช้	หลานเดียวพรากย่า	ไปนั้น
	หลานกำพร้า	ไกลข้างย่านาย	แลนอ
ค่อยไปคี่เยอ	หลานเดียน้อย	ตองตอยเจ้าย่า	นายเฮย
เจ้าจึง	ไปให้ได้	นางแก้วฮิบมา	แม่นอ

ลานที่ 14 หน้า 1

ขอให้	ลูโชคได้	โดยใจปรารถนา
-------	----------	--------------

ขอให้	คนลือชา	ชำแข็งทั้งค่าย	
ค้อมว่า	นายสั่งแล้ว	ท้าวแต่งเดาดา	
บาก็	ลงเฮื่อนไป	สั่งสาวก็ค้อย	
ค้อยอยู่ดีเยอ	เจ้าผู้คำชาวบ้า	ขาวแพงโอมบ่ถึก	อิเสียมเฮย
เจ้าหาก	ซุกเซื่องลี้	แพงไว้เก่าง	
โอนอพีเจ้านี้	เป็นปลาตุก	บ่อนอาคมบ่มีงา	เจ้านางเฮย
ปลาค่อ	ปักปวดคิ่น	เป็นคำป่วยปี	เจ้าเฮย
ค้อยอยู่ดีเยอฝูงหมู่	สาวสามน้อย	ฝูงเคยเที่ยวค้า	อิเสียมเฮย
พี่จัก	ไปเที่ยวหลั่น	ไกลเจ้าพรากเมือง	ก่อนแล้ว
เฮียมจัก	ขอฝากเจ้า	นายย่ำสายใจ	แต่ท่อน
ให้เจ้า	ไปแสวงหา	อย่าลืมนายเจ้า	
กันว่า	ได้กินของด่าน	อย่าลืมนายย่า	เจ้าเฮย
ข้อยก็	ขอฝากไว้	สายใจเจ้าย่า	นายนั้น

ฉานที่ 14 หน้า 2

นายกี้	เอ็ดข้าวน้ำ	พงษ์จีเชื้อข้าบ่มี	เจ้าเฮย
ข้อยจัก	ผลัดหมายไว้	เจ็ดปีเป็นเขต	เจ้านายเฮย
กันว่า	นานแลช้า	เมื่อหน้าสิ่งใด	บ่สู้
กันว่า	บุญหลายได้	คืนมาในเขต	
บุญเจ้า	ยังคอยหุ้ม	กวมเกล้าหากจักเห็น	
ท่อว่า	สายทองแก้ว	โยนลงสุดเชือก	
	ผูกมัดไว้	อิงหมั่นให้ดี	พระเฮย
กันว่า	เถิงฤดูแท้	เจ็ดปีเถิงขวบ	มานั้น
ข้าจึง	ชักจ่องขึ้น	ทางนี้ฮีบดัง	
เมื่อนั้น	ท้าวสั่งแล้ว	ทุกสิ่งบรรบรร	
เขาก็	หามสายทอง	กึ่งมามวลพร้อม	
เขาก็	ทม ๆ ห้าง	สายยนต์เชือกอยู่	
เขาก็	ตกลอดหมั่น	อิงแล้วผูกคิ	
เมื่อนั้น	อ้ายกำพร้าว	กัมกราบเลยลง	

เมื่อนั้น

ถึงฮูลวง
โนมเฉลาท้าว

เข้ายนต์ยานแก้ว
บานบุญเลขขี้

ตอนที่ 15 หน้า 1

เขาก็ก
บัคนี้
บูฮาน
แต่นั
เขาก็ก
แต่นั

จับอยู่แก้ว
 ภูษานยัง
 มาสอดแล้ว
 แช่ว ๆ พร้อม
 ดึงแจ่มเจ้า
 เจ็ดวันแท้
 โทด ๆ ก้อง
 ทม ๆ พร้อม
 เขาโห่ฮ้อง
 สุดใจเสียง
 สุดเชือกแล้ว
 เตินเขาพร้อม
 สู้คำเช่า
 กองอยู่ถ้ำ
 หลายวันคืน
 อ้ายกำพร้าว
 ลงไปเจิง
 ผูกอยู่แก้ว

บาท้าวหย่อนลง
 เคยเป็นคู่ปางนั้น
 แนนสิ่กี่ยวจ้องลง
 แลนอ
 เสนาขุนใหญ่
 บาท้าวกำพลอย
 เจ็ดคั่นเชือกหย่อน
 เสมอฟ้าลาวงบน
 เสี่ยงโฮ ฮ้องโห่
 ฟันเขอ
 เสี่ยงฆ้องกัณเฑาะ
 สายยนต์เชือกหย่อน
 สิงห์มันผูกคิ
 อักษรสาขเชือกอยู่
 พระยาให้เผียนยาม
 ทุกค่ำวันคืน
 อยู่กองคอยท้าว
 ขึ้นสู่ยานคำ
 ฟันเขอ
 ทิปกนภายพื้น
 ดาดีเมียนแจบ

ตอนที่ 15 หน้า 2

ทำวก็
บาก็

นบมอบไหว้
 น้อมเทพพะ
 เทพาหลาย
 ธรณีเจ้า

ประณมให้เทพยดา
ทั้งแปดทิศา
เถื่อนแถวคอกกว้าง
ตนล้าโลกลื้อ

	พื้นแหล่งหล้า	เขาเื่อมเขตขง	
ข้าก็	ขอฝากไว้	เชือกอุยนต์ทอง	เจ้าเฮย
ขออย่า	มีโทษภัย	เบียดเบียนของข้อย	แต่ท่อน
ขอให้	ลุโชคได้	โดยดั่งปรารภนัง	เจ้าเฮย
ขอให้	เทพาผาย	ชอยชูปางนี้	
แต่นั้นท้าวก็	อ้าลาไหว้	ลาทีพรากที่	
	ข้ามเถื่อนห้วย	เหวกก้องอเนกนง	น้องเฮย
	ฮอกคั่นเต้น	โตนง่าเฮียวไฮ	พุ้นเฮย
	ชนินงคราญ	สู่หาฝัวแก้ว	
บางพ่อง	ออยอินอิน	ออยอินชมฮัก	
กลางตัว	โตนเต้นปบ	ชูปชมกะโยงเต้น	
เห็นทั้ง	นกกเต้นเต้น	โตนหนีกกลางป่า	พุ้นเฮย
บางพ่อง	สับตอคได้	กะโยงเต้นตอคเต้น	

ลานที่ 16 หน้า 1

เขาก็	ขอแซฮ้อง	งอยคอนฮ้องอยู่	
กลางพอง	สับสอดแล้ว	ชมชู้ช่างชู	
ซัดสุเสียงสองปองเสพ	สองชมสอง	ฮวมฮังแฮมฮัง	
ถนอมชม	เปื่องปิกเปื่อง	ผินผายผนผาย	
เมื่อนั้น	โถมเฉลาท้าว	บุญมีเห็นหลาก	
	ต่างประเทศนี้	เห็นถ้วนชูเชิง	แลนอ
พี่ก็	เห็นหมู่เนื้อ	เต็นเต้นกวางฟาน	
	ทยานคนปบ	ท้าวพงไพรกว้าง	
ท้าวก็	เดินดงขว้าม	คีรีฮาวเถื่อน	
ถึงเมื่อ	วันคำค้อย	บาท้าวลวคนอน	
ท้าวก็	หักพลไม้	ปู้แล้วเล่านอน	
ท้าวก็	คอน ๆ คืด	สู่นายยายบ้าน	
ปานนี้	มาดาเผ่า	สายใจเจ้าย่า	กูพุ้น
	ฮิดข้าวน้ำ	ลือแท้สิ่งใด	นั่นเด

กูก็	มาต่างบ้าน ในไพรเจียว	เมืองลุ่มไกลนย ผู้เดียวมีผู้
------	--------------------------	---------------------------------

ลานที่ 16 หน้า 2

บาก็	ขอมือไหว	พอสองเป็นเพื่อน	เซียมโน
ทอแต่	เดินดุ่มดัน	เมื่อน้ำแต่พระอวน	แลนอ
	บาคราญท้าว	คณิงใจแล้วจ่ม	
	แล้วห่มผ้า	ดีแล้วเล่านอน	
ท้าวก็	คอน ๆ คำ	เลขนอนส่งคอยอยู่	อิคุเด
	เหมื่อยหยาดย่อย	อำหน้าเจ้าลวดหนาว	
พอมือ	เด็ก ๆ ขอน	ออนซอนใกล้สูง	มาแล้ว
	แสงพุ่งขึ้น	กะโยงฟ้าส่องใส	
ท้าวก็	ลูกส่วยหน้า	สีฟันบัวปาก	
	น้ำลือบนิ้ว	มือล้างลวดฉาย	
แล้วดาดี	ตกแต่งพร้อม	ดาแล้วพราดไป	
	วอย ๆ ขวม	ดงเลากกลางเหล่า	พุ่นเขอ
	ถั่วอานท้วง	ขันท้าเพื่อกะทา	
	นกเลื่อนลาว	บินต่ำปายดาว	พุ่นเขอ
	ชะนีเน่งนอน	อยู่คอนเอียงซ้อน	
แต่นั้น	คับคาคาลัย	ถึงเมืองปลายด่าน	

ลานที่ 17 หน้า 1

เห็นหมู่	ไทเลียงช้าง	ควายม้าหมูหมา
	ท้าวยองเข้า	ไปถามเด็กหนุ่ม
สุนัข	อยู่แห่งห้อง	เมืองบ้านที่ปโค
แต่นั้นเขาก็	บนบอกท้าว	คำซื้อมีอำ
คู่ซ้อย	ชาวลังกา	ที่ปคนเมืองได้
คู่ซ้อย	มาเลียงช้าง	ทั้งหมู่จัวควาย

เจ้าจ๊ก	เดินไปมา	เที่ยวถามดูข้อ	นี้เด
เมื่อนั้น	บาคราญท้าว	ขานเขาเด็กหนุ่ม	
กูก็	มาเที่ยวหลั่น	มาซื้อสิ่งของ	แท้แล้ว
กูนี้	อยู่หนห้อง	เมืองเทิงประเทศต่าง	พุ้นแล้ว
กูก็	หาที่ซ่อน	เมียแก้วฮ่วมเฮียง	น้องเฮย
ค้อมว่า	ท้าวกล่าวแล้ว	เท่าเล่าเลยไป	
บาก็	เห็นศาลา	จอดเขาตินบ้าน	
บาก็	เขาแสงน้อย	เสงี่ยม ดนนั่งอยู่	
แต่นั้น	สาวแม่ฮ้าง	มาพ้อกล่าวถาม	
เจ้าผู้	มาหาห้อง	ศาลาเพ็งฮ่ม	เย็นเฮย

ลานที่ 17 หน้า 2

สมเจ้า	ปูนแปลกหน้า	คือท้าวต่างเมือง	แท้นอ
เจ้าสั่งมาคว่า	หลงจอดยัง	คนเดียวบมีคู่	อวนเฮย
ลือว่าเมียเจ้า	ยังอยู่บ้าน	พระอวนเจ้าพราดมา	นี้ลือ
เมื่อนั้น สาวก็	แซว ๆ ด้าน	ถามบาชีชว่า	
	บาว่าท้าว	เลยด้านตอบสาว	
น้องเฮย พี่นี้	คนเดียวแท้	บมีไผลเป็นเพื่อน	อวนเฮย
	เมียแลฮู้	มีฮู้แห่งหน	น้องเฮย
พี่ก็	เดินทางฮ้อน	หลงมาเขาจอด	อวนเฮย
น้องอย่าได้	หลงแปลกหน้า	ลืมห้ายกำพลอย	แต่ท่อน
พี่จ๊ก	อาศัยเขื่อน	แลงวายแกงแจ่ว	อวนเฮย
	ข้าวแล่น้ำ	ขอน้องโผดผาย	แต่ท่อน
พี่จ๊ก	ไปขามน้อง	เถิงเฮือนฮอดบ่อน	อวนพุ้น
อย่าได้	ทำเบิดเบ็ง	ชิหลงหน้าต่าวลืม	แต่ท่อน
แต่นั้นสาวก็	แซว ๆ เอ็น	ต่อแยทั้งย่าง	

ลานที่ 18 หน้า 1

เชิญที่	บบ่าวเจ้า	ไปแท้ฮีบมา	เที่ยวเทิน
อ้ายสิ	เมื่อนำแท้	บ่มีจีนขัดหลัก	เป็นแล้ว
ตามแต่	ใจแจ่มเจ้า	ถูกขึ้นฮอดคาง	ช่างถ้อน
เมื่อนั้น	บาคราณท้าว	นำสาวเฮวฮีบ	
	ดินไต่สัน	นำน้องบ่วง	
ค้อมว่า	ไปถึงแล้ว	มือโหมขวางกอด	
	ฮัดแนบน้ำว	ถูกล้าวฮอดคาง	นั้นแล้ว
สาวก็	ปากบ่ได้	คางตายอยู่อัน ๆ	
	ตาเหลือกค้าง	เป็นน้าอิดู	แท้น้อ
สาวก็	ปากบ่ได้	แค้นอยู่ในอก	
	หญิงชายหัว	ต่อกันยี่แย้ม	
แต่นั้น	ดิกตะหลักแม้ง	ถึงเฮือนเขาจอด	
	บบ่าวท้าว	เขาเหล่นอิมก็ใจ	
ท้าว	ไปแสวงหลั่น	สาวสามน้อยหนุ่ม	
	หลายพรำมือ	บาท้าวลวดลา	
บาก็	เลขว่งเข้า	ถึงในเมืองใหญ่	
ท้าว	ไปเที่ยวหลั่น	ถึงค้อยคำแลง	

ลานที่ 18 หน้า 2

แต่นั้นยังมี	นายย่าเต่า	หัวขาว คนหนึ่ง	
นายก็	ไปลาดด้อน	ขอข้าวลาดแลง	
พอเมื่อ	นายขอแล้ว	เลยคำอรชร	
นายก็	ขอทานเลย	ตัวคิ่นเมื่อบ้าน	
นายก็	เมื่อถึงห้อง	เกหังเนานั่ง	
	กินข้าวแล้ว	ดาห้างแตงนอน	
	บรรบรรแล้ว	นายนอนส่งค้อย	
ถึงเมื่อ	ลมพัดต้อง	ใบพร้าวถึงสลา	พุ้นเขอ

พอเมื่อ	เด็กชักไข่	บุญโณ ลำไก่อ้น	
นายก	ไสยานอนลวด	ฝันว่าได้ดอกไม้ดวงอันหอม	
นายก	ขอแยงทูต	ใส่หัวทูตเกล้า	
คิดว่า	หวังดีได้	ของหอมดวงประเสริฐ	
นายก	ชมชื่นได้	ดวงแก้วว่าดี	
	ภายลุนแล้ว	หนีหายแห่งเหี่ยว	
นายก	คิดนำดวง	ดอกไม้ทรวงกลั่น	เกือบกระหาย

ฉานที่ 19 หน้า 1

คือมว่า	นายฝันแล้ว	ไสยาสะคั่งตื่น	
นายก	คิดสูงเขา	ใจไว้ปลื้ม	
กูก็	เฒ่าแก่แล้ว	กูก็บ่เคยฝัน	ดังนี้
จักว่า	เป็นจันใด	เหตุการณ์ดีฮ้าย	
แต่นั้น	คับคาลัย	ถึงแก่แล้วสูง	
	แสงพุ่งพัน	พะโยงฟ้าส่องไส	
เมื่อนั้น นายก	นั่งข้าวแล้ว	ดังไฟเรืองเชื้อ	
	สุกส่วยแล้ว	นายเจ้าลวดกิน	
	กินจนแล้ว	เย็นใจสงค้อย	
ถึงเมื่อ	วันคำค้อย	นายด้อนลาดแลง	
นายก	ได้ช้าน้อย	เดินควาขอทาน	
	บาบุญเห็น	ได้ตามนำสัน	
นายก	ขอเขาได้	พอประมาณคาบหนึ่ง	
นายก	เหลียวล้าเยี่ยม	นายฟ้าตัวเมื่อ	
นายก	เมื่อถึงห้อง	เคหังเนานั่ง	
	สี่แจ่มเจ้า	บาท้าวลวดตาม	

ฉานที่ 19 หน้า 2

แต่นั้น นายก	เหลียวเห็นเจ้า	ไปนำตกกะมะ
--------------	----------------	------------

นายกี้คิดว่า	กะโมยฮ้าย	นำมาแห่งคน	
	นายกี้คิด	ฮอดเหตุความฝัน	
นายกี้	สงสัยคิด	แบ่งใจสองก้า	
เมื่อนั้น นายกี้	สังขมจิตได้	ฮอมใจน้อยหนึ่ง	
นายกี้	ทักกล่าวด้าน	จาทำต่างเมือง	
นายกี้	ปากกล่าวด้าน	เว้าม่วนแขว ๆ	
	แพ ๆ เสี่ยง	ต่อบาบุญกว้าง	
นายกี้	ทุกยากฮ้าย	ตกต่ำคนเดียว	หลานเฮย
นายกี้	บ่มีไผคอย	แต่คนเดียวเต่า	
	ขอกินข้าว	แลงกายทุกคำ	
	ขอได้แล้ว	มาด้มใส่แลง	แลนา
นางเทื่อ	กินแลงแล้ว	ยังกายอืดอยู่	หลานเฮย
นางวัน	อืดไขแห้ง	นอนแล้งเปล่าคาย	แม่แล้ว
นางเทื่อ	กินหมดแล้ว	ยังแลงปละเปล่า	หลานเฮย

ลานที่ 20 หน้า 1

	นางวันหมด	เถียววันแวนเช้า	
ไผจัก	มาหาเลี้ยง	ท้าวหนุ่มจันใด	แม่ได้
นายหาก	จนพอนาย	บ่ตายทะเลนอนเือน	
ค้อมว่า	นายกกล่าวแล้ว	ท้าวเล่าพลอยจา	
บาก็	จาคำดี	ต่อนายจี้อย	
นายเฮย อันว่า	คำทุกข์นี้	ตาเห็นลำยั้ง	แม่นายเฮย
แม่นท้อ	ได้อยู่ห้อง	นำเจ้าบ่จีน	นายเฮย
ข้อยจัก	โจนขวยเลี้ยง	สายใจเจ้าอย่า	นายพี
แสนว่า	ทุกข์หมื่นชั้น	หลานเจาบให้เคื่อง	ย่าเฮย
ท้อว่า	คำประสงค้อย	ยังมีน้อยหนึ่ง	นายเฮย
ข้อยจัก	ถามแจ่มเจ้า	นายข้อยอย่าอำ	แต่ท่อน
อันว่า	หอมเลิศล้ำ	ขอดยั้งในเมือง	นี่นา
จักว่า	หอมอันใด	ย่านายยังฮู้	บ่เด

ดั่งว่า	หอมถึงเท้า	เมืองเทิงฮดฮ่วง	นายเฮย
ข้อยจึง	ได้ติดได้สั่น	นำแท้เพื่อหอม	ย่าเฮย

ลานที่ 20 หน้า 2

เมื่อนั้น นายก็	ใจคำด้าน	ใจดีชมชื่น	
กันว่า	หากอดอยู่ได้	นายเจ้าบ่ขัน	ดอกนา
ทอว่า	กายเหือนเต่า	บ่มีสังจักลิ่ง	หลานเฮย
มีแต่	หม้อข้าวน้อย	กระบุงเหียนหน่วยเดียว	แลนา
บัดนี้หากว่า	ยังประสงค์แม้ง	นำหอมพรากที่	มานั้น
ทอว่า	หอมฮวงเฮ้า	เมืองนี้แม่นนาง	แม่นา
นางนั้น	ลูกพระราชเจ้า	องค์ประเสริฐในเมือง	แม่นา
	คิงนางหอม	ชั่วพันวาได้	
ชื่อว่า	องค์นางน้อย	นางเกษไกสร	แม่นา
	ผาฏในลังกา	ชานางทั้งค่าย	
อันว่า	คนทีปนี้	บ่มีไผ่ปูนเปรียบ	พระนางแล้ว
เหมือนดัง	นางฟากฟ้า	พระอินทร์แต่้มแต่งลง	แม่แล้ว
คือมว่า	นางบอกแล้ว	ท้าวเล่าจินกระสัน	

ลานที่ 21 หน้า 1

	เพื่อคณใจ	คืออยากเห็นกระสันดิน	
	ฉันไคแท้	จิงจิเห็น นางนงถ่าว	นายเฮย
ข้อยอยาก	เห็นสุปหน้า	นางแก้วกลืนหอม	นั้นเด
ข้อยก็	ยังประสงค์แม้ง	นำนางแสนลิ่ง	นายเฮย
เหลือข้อย	พลัดพรากบ้าน	เมืองพุ่นเพื่อพระนาง	
โอนอ สารนี้	ชื่อว่าตะดิสร้อย	บุญมีบาปาว	มาแล้ว
ถวยแก่	สาวแม่ฮ้าง	นงหน้านางแพง	พี่แล้ว
เมื่อนั้น นางก็	ปากกล่าวด้าน	นำท้าวชื่นชม	
นายก็	บอกข่าวให้	บาท้าวชอุ้น	แท้แล้ว

คั่นว่าท้าวหาก	ยังประสงค์แก้ว	นางหอมผู้ประเสริฐ	ฉันนี้
ให้เจ้า	ถ่มสุบเท้า	อันนี้จึงซิเห็น	ท้าวเฮย
คั่นว่า	ถ่ายสุบเจ้า	อันเก่าเมื่อหลัง	ดังนั้น
หากจัก	เห็นนางงาม	ดังประสงค์ใจท้าว	
ค้อมว่า	นายนกล่าวแล้ว	ท้าวอ้าวคณิงเถิง	

ลานที่ 21 หน้า 2

ชีวิต	ทำสันใด	จึงซิเสียตนได้	
บ่ใช่	ยังไปเลี้ยง	ตนตายเสียเปล่า	เป็นลือ
บ่ใช่	ตายมือนี้	ไปเกิดวันขุนได้เด	ข้าเฮย
แต่นั้น	วันเดียวสูง	ใหญ่เป็นคนได้	
ผิว่า	ท้าวคิดอัดทั้ง	อัดโทงตั้งคณิงใจ	ถามย่า
บ่ใช่	เสียสุบนี้	ลือสิดังใด	ข้าเฮย
บ่ใช่	จ้งโกหุ้ม	สุบตนเอาออก	เป็นลือ
บ่ใช่	ถอดคาบได้	ซิเสียได้ดังลือ	ข้าเฮย
ท้าวก็	ถามนั้น ๆ	นายเฒ่าบอกความ	
ให้เจ้านี้	ไปแสวงหา	ช่างคำกายพุ้น	
เพิ่นนั้น	เป็นขุนเฒ่า	ปัฐมาหลายเช่น	หลานเฮย
เพิ่นนั้น	เฒ่าฮากบ้าน	เคยฮู้หล่อคน	หลานเฮย
ไผผู้	มีบุญล้น	เป็นคนงามยิ่ง	หลานเฮย
ไผผู้	เป็นบาปฮ้าย	เลยไหม้เผาผง	แม่แล้ว
ค้อมว่า	สองกล่าวแล้ว	สุริโยค้อยคำ	
	อาทิตย์เศร้า	เสียแสงมีดมัว	

ลานที่ 22 หน้า 1

สองก็	กินข้าวแล้ว	เลยนอนส้งค้อย	
เถิงเมื่อ	ลมปิ่นเปื่อง	ตาลพร้าวกิ่งสลา	น้องเฮย
พอเมื่อ	ราตรีข่อน	สุริย์แสงลับเหลี่ยม	

นายก	ใส่รองเท้า	ควงฟ้าสูงจวน	
	ทำครัวตั้ง	เตาไฟเอื้องเหือ	
	ส่วยหน้าแล้ว	นายเจ้าลวดงาย	
สองก็	กินงายแล้ว	ใจดีหมื่น	
	สี่แจ่มเจ้า	บาท้าก็ชื่นชม	ด้านนำเต๋าย่านาย
ท้าว	เอาคำให้	นายคนฮ้อยหนึ่ง	
	ตัดจ่ายซื้อ	ตามก่อนช่างนาย	หันท่อน
	ท้าวให้แล้ว	ท้าวสิส่งอำลา	
ข้อยจก	ไปแสวงหา	ช่างทองกายพูน	
หลอนว่า	บุญมิได้	เสียตนอุปใหม่	อินายเฮย
ค้นว่า	ได้หล่อแล้ว	หลานเจ้าสีต๋าวมา	ย่าเฮย
	เจ้าอย่าคิด	ยากฮ้อนสนสิง	สันใด
ข้อยจก	ไปตามบุญ	หากซิเห็นเมื่อหน้า	

ตอนที่ 22 หน้า 2

	ท้าวสั่งแล้ว	เลยลวงโคจร	
	วอย ๆ ไกล	ย่านายคราวมือ	
เมื่อนั้นนายก	ตัดคำได้	ไปขายแลกจ่าย	
	ได้หมูข้าว	ของลั่นพรัมवल	
นายก	แสวงหาข้าว	อันขาวกินอ่อน	
	ชอบแหว่เต่า	นายเจ้าพรัมवल	
แต่นั้นนาย	บ่ได้อืดยากไ้	บ่ได้คว่าขอทาน	
นายก	สบายสุข	อยู่เฮือนนายเจ้า	
ฝูงหมู่	สาวสามน้อย	ฝูงย่าเคยขอ	
เขาก็	ถามหานาย	ซุคนแซวเว้า	
วันนี้ นายบ่	ไปขอข้าว	แลงงายเข้าคำ	นายเฮย
ก็บ่	เห็นหน้าเต่า	วันนี้เทียวขอ	เลนอ
ค้นว่า	ขายของแล้ว	ไปมาถามข่าว	นายท่อน
หลอนว่านายหาก	เจ็บป่วยไข้	ใดแท้บ่มา	นั่นเด

เมื่อนั้นเขาก็

ขายของพร้อม

ชมแขวงจีชั่ว

23 หน้า 1

บางฟ่อง

จับจ่ายซื้อ

พอได้ล่วงมา

เขาก็

ขายของแล้ว

ชวนกันพร้อมพา

เขาก็

ไปเบิ่งเจ้า

นายเฒ่าชุกคน

เขาก็

ดิเถลงเอ็น

หานาย ๆ ย่า

นายเฮย

ดูซ้อย

บ่เห็นหน้าเจ้า

วันนี้เที่ยวขอ

ย่าเฮย

ลือว่า

เจ็บป่วยไข้

พื้นที่ฉันใด

นั้นเด

เจ้าจั่ง

ฮามแลงาย

บ่ไปเห็นหน้า

ก็อมว่า

เขากามแล้ว

นายขานเฮี้ยวฮิบ

นายก็

จารจา

ต่อเขาจีจ้อย

จ้อยบ่

เจ็บป่วยไข้

พื้นที่ฉันใด

หลานเฮย

นายก็

ยังเคื่องใจ

แต่หลานเดียวน้อย

หลานก็

เดินประเทศห้อง

หลงต่างเมืองมา

หลานก็

หลงมาพบ

ย่านายปางนี้

หลานก็

พลัดแต่น้อย

พอเขียนสอนอย่าง

ภาพุ่น

ลานที่ 23 หน้า 2

ก็หาก

มีนนานเหิง

ห่างกันเดียนี่

ทำวก็

อิคูเฒ่า

เห็นนายทุกซ์หมอด

บาก็

เอาข้าวน้ำ

มาไว้ให้นาย

อันว่า

สุกสารได้

พอประสมกองหนึ่ง

ทำวฝากให้

นายเจ้าอยู่กิน

ก็หาก

พอประสมได้

กินแลงายพออิม

บ่ได้

ไปเที่ยวไหว

หลายมือช้วน

เขาก็

จาคอมเฒ่า

เลขถามนายย่า

หลานเจ้า

อยู่บ้านต่าง

เมืองทำวประเทศใด

ย่าเฮย

ดูข้อย	อยากเห็นหลาน	เจ้าชายพลอยพราภเพื่อน	มานั้น
	หลานย่าเฒ่า	ชายน้อยคังไค	ย่าเฮย
ลือว่า	ยังอยู่ห้อง	ในเรือนลืออยู่	นั่นลือ
	นายสังบใช้	หลานน้อยออกมา	
ยังอยาก	เห็นสูปหน้า	หลานท้าวต่างเมือง	แท้แล้ว

ลานที่ 24 หน้า 1

แต่นั้น นางก็	แขว ๆ ด้าน	หัวขวัญฟันไข	
บ่ใช่	ศึกต่างบ้าน	มาเว้าสอคเอี่ยม	นี่นอ
อันว่า	ลาเจ้าหลายเหล้ม	ทวนเคียวลือฮัก	ลือนอ
ท้าวหาก	ประสงค์ใส่ข้อย	ห้างฮ้านแพงไว้	ต่อลา
นายก็	โกกเกกหลิ่น	นำสาวห้วม่วน	
สาวก็	เปาะปอกเล่น	นำเจ้าย่านา	
พิวว่า	ลาหลายเหลม	ทวนเคียวฮักยาก	นายเฮย
บาดตกหล่มหลุม	ขุดฮ้ายของ	ลือฟุ่ฟอกฟุย	ย่าเฮย
เมื่อนั้น สาวก็	โกกเกกหลิ่น	นายหัวเตอะเดิน	
นายก็	แก้หลุดไว้	ซามท้าวต้วมา	
เขาก็	ถามยายแล้ว	ลาเมื่อทุกหมู่	
เขาก็	แขว ๆ สาว	ของนายเฒ่าซุคน	
อันนี้	บุญนายเฒ่า	มีหลานมาโผด	นายนอ
นายบ่ได้	ไปเที่ยวบ้าน	ขอข้าวใส่แลง	แลนอ

ลานที่ 24 หน้า 2

พอเมื่อ	หลายวันแล้ว	สาวมาถามย่า	
	หลานแจ่มเจ้า	นายเฒ่าต้วมา	แล้วลือ
แต่นั้น นายก็	ปากกล่าวด้าน	นำเขาซมขึ้น	
หลานก็	ไปอยู่ค้าง	หลายมือไปมา	ย่านา
ท้าวก็	ไปเที่ยวหลิ่น	หลายวันค้างอยู่	

บัดนี้จักกล่าวถึง	ก็บู้มือ	บาท้าวว่าชิม	ย่าน
บาก็	ท้าวคำปรา	เสียดซื้อจันทะหมุด	ก่อนแล้ว
ท้าว	เดินไปหา	ช่างคำเลยพ้อ	
บาก็	วอย ๆ ขึ้น	เมื่อเฮือนช่างหล่อ	
เมื่อนั้น	นบอบไหว	ทูลเจ้าช่างคำ	
หมอกี้	ช่างหล่อเป้า	เห็นบานงถ่าว	
ครุ	ทักกล่าวด้าน	ถามท้าวขึ้นชม	
	หลานหล่าท้าว	ลูกประเทศใดมา	พ่อเด
	เคื่องใจหลาน	จึงเดินมาพี	
จกว่า	การมีใช้	หลายมาถึงพ้อ	จริงลือ

ลานที่ 25 หน้า 1

พอกี้	หลังอุปเจ้า	คือท้าวต่างเมือง	พ่อเด
	พอลานแล้ว	ท้าวกล่าววาจา	
บาก็	แขว ๆ เสี่ยง	กล่าวแหนหมายถ้อย	
ท้าวว่า	การมีข้อย	มานานค้างอยู่	พ่อเฮย
บัดนี้ ข้อยก็	ฮู้ข่าวเจ้า	เป็นแต่ช่างคำ	พ่อเฮย
ข้อยก็	ฮู้ข่าวเจ้า	ช่างหล่อคนดี	พ่อเฮย
ข้อยก็	มีใจคิด	เพื่อประสงค้นำเจ้า	
ขอแก่	พ่อช่างเจ้า	เสียดอุป อันคา	บ้างเด
ข้าก็	คิดเอาผิว	ผางใหม่มาเทียมเนื้อ	
ค้อมว่า	ท้าวกล่าวแล้ว	เจ้าช่างเลยจา	
	ขวา ๆ เคียง	ขึ้นชมนำท้าว	
บัดนี้ ลูกก็	คิดไคร่ม้าง	อุปเก้ออันคา	วาลือ
ท้าวว่า	ให้ลูกพึงใจ	คิดซุอันแวนม้าง	
พ้อจัก	พิจารณาให้	หลานเดียวอุปฮ้าง	คินัน
ท้าวจัก	คิดไคร่ม้าง	จริงแท้ป็น	ท้าวเฮย
ไผผู้	มีบุญแม้ง	สมภารยศยั้ง	

ลานที่ 25 หน้า 2

หากจัก	ดูลากได้	เป็นท้าวผู้ดี	ลูกเฮย
ไผ่ผู้	มีบาปฮ้าย	ใจหนาสาโหด	
หากจัก	ผงเผาไหม้	บ่หวังได้อ่างดี	พ่อแล้ว
คือมว่า	พอกกล่าวแล้ว	ท้าวเล่าพิจารณา	
เอาแต่	สมภารไผ่หาก	จักเห็นเมื่อหน้า	
	คำปรารธนาข้อย	อันประสงค์แสนยัง	พ่อเฮย
ข้อยจึง	ได้เดินคูงคั่น	มาแท้เพื่อประสงค์	พ่อเฮย
เมื่อนั้น	พ่อช่างเล่า	ได้ยินคำท้าวกล่าว	
พ่อจัก	หลอมหล่อเจ้า	บาท้าวบ่จีน	พ่อแล้ว
แต่นั้น ท้าวก็	มีอาชญ์ให้	ท้าวแห่งปักป้อม	
สู้ก็	พากันไป	แต่งเตาวันนี้	
ให้สู้	ฟันเอาไม้	จงจันท์เผาถ่าน	ดีเนอ
	เตาแต่งพร้อม	แถมน้ำอย่าให้ไกล	พ่อเฮย
แต่นั้น	ปักป้อมได้	ยินคำพอกกล่าว	
มันก็	ตกแต่งห้าง	ขวานพรา้ชอุ้น	

ลานที่ 26 หน้า 1

สองก็	พากันพร้อม	เลยไปวิโว	
ถึงที่	สาบ่อแก้ว	มีไม้ถินจง	
สองก็	เขาจองยัง	แถมทำสะพังเพียง	
สองก็	เตาดาคก	แต่งเตาแถมน้ำ	
	บรรบรรแล้ว	สองบาฟันถ่าน	
สองก็	ฟันเกือกกิ่ง	ถ้าไม้ถ่มลง	
บาก็	ตัดทอนได้	กองใหญ่ไฟเผา	
	ผงฐูลีคว้น	มีดมั่วไฟกุม	
	พอประมาณไหม้	ผงฐูลีเป็นถ่าน	
บาก็	สาผายแล้ว	ชอุ้นพ้อเอน้ำ	มอดไป

บาก็	เกาะกวดเข้า กองกวดแล้ว สองถึงห้อง	โสมกันกองใหม่ สองท้าวคำวเมื่อ เคหังเว้าพ่อ	
บัดนี้	เพื่อข้อยไป บรรบวรได้	แต่งตั้งเตาแล้ว กองหลวงพอด่าน	ชูอัน พ่อเฮย
บัดนี้	เชิญพ่อเจ้า ผัดบ่ชอบแท้ ลูกหากตก	ไปเยี่ยมล้ำคู ขอพรพ่อโผด แต่งห้างเตาแล้ว	ว่าดี

ลานที่ 26 หน้า 2

พอกี้	เฮี้ยวปล้นฟ้าว คิมคิบพร้อม สูบพราพร้อม สองคนเชื้อ	หาฮางเข้าหล่อ ทั้ง่องชูเตา ลูกหล่อแวนดี หาบเอาไปพร้อม	
เมื่อนั้น	สองบาท้าว ไย ๆ ข้วม สองทิสาบแก้ว	พอดี้แสงหาบ แถวไม้จึงถึง ท้าวแต่งเตาตา	
แต่นั้น พอกี้	พอสามยาม หลังล้ำเยี่ยม	จอดเซาแสงท้าว เตาดีทุกที	
เผ่ากี้	จับเหล่าได้	ฟายค้ำหึ่งหอ	
เผ่ากี้	ฟายฟาดก้ำ ขอให้น้ำ	บ้านเก่าเมืองหลัง มาคุณปู่หลาน	ท้าวพุ่น ปางนี้
บัดนี้ ท้าวหาก	ปลงใจหลอม	หล่อตนอันใหม่	
ขอให้	พระปู่เจ้า	ชูท้าวอย่าไโล	แต่ท่อน
ขอให้	ได้สูบท้าว	อันประเสริฐมหาคุณ	
ขอให้	มีฤทธิ์งาม	กว่าคนทั้งค่าย	
เมื่อนั้น เผ่ากี้	ฟายหึ่งก้ำ	ทุกที่แดนเมือง	ก็ดี
ข้อยกี้	ยังเคืองใจ	หล่อหลอมบาท้าว	

ลานที่ 27 หน้า 1

ขอให้	มาชูคำ	หลานเดียวพระปู่	กูเฮย
อย่าให้	ตกค้าค้อย	อายหน้าต่างเมือง	แต่ท่อน
อันหนึ่ง ขอให้	ได้สูปท้าว	อันใหม่บริสุทธิ์	
ขอให้	มีฤทธิ์โถม	สูปงามเสมอแต่	
ค้อมว่า	หมอกล่าวแล้ว	บรรวรทุกแห่ง	
ช่างจึง	ตกแต่งห้าง	เตาตั้งชูอัน	
	สูบแต่งตั้ง	ลูกหล่อพลอยประสงค์	
ช่างก็	คาดีตก	แต่งปูนเจิงไว้	
	บรรวรแล้ว	คาดีทุกที่	
แต่่าจึง	สะสูดให้	มนต์แก้วเป่าสุย	
เมื่อนั้น แต่่าจึง	ฮวยมนต์แก้ว	คาถาฮ้อยช่อ	
	สูบจิตผู้	บาท้าวออกคิง	
	จึงออกแล้ว	ยังคิงคายเปล่า	
แล้วจึง	เอาใส่เบ้า	ยอตั้งใส่เตา	
แต่นั้น เจ้าก็	ชักแยกฟ้าว	เอาถ่านมาเฮียง	
	เทถมปก	ปากเตาถมเบ้า	
	อัครีพร้อม	เอามาเลยใส่	

ลานที่ 27 หน้า 2

แต่นั้นปักป้อมมันก็	สองมือแม้ง	กำฟอยฮัดสูบ	
มันก็	สองไหล่เหลือ	แหวพร้อมโยกโยน	
	มันก็แม้ง	สองเท้าเข้าเนิน	
มันก็	ทวย ๆ แขน	โยกโยนเสมอฟ่อน	
แต่นั้น	โทด ๆ ก้อง	ลมทั้งเตาไฟ	พุ้นเขย
	ทม ๆ ดัง	คั่งลมเขยไม้	
ก็หาก	ผงรุลีไหม้	เป็นควันกุ่มถ่าน	
	ผงเผาไหม้	เป็นน้ำส่องใส	

แต่นั้น หมอก็	เฮวลันฟ้า	จับคิมเฮวฮีบ	
เผ่าก็	คืบปากเบ้า	เอาจ่องกวดไฟ	
ก็หาก	สง ๆ เหลื่อม	ในเตาใส่อง	งามเด
เหมือน	คังเทพไท้	พระอวนน้องแม่นคน	คอกลือ
เจ้าพี่	คำอยู่เบ้า	เฮื่องเหลื่อมส่องใส	แท้นอ
พ่อก็	จับฝ้ายกำ	สองเจ้าสอคหาม	
สองก็	หามออกตั้ง	ไกลปากเตาไฟ	

ลานที่ 28 หน้า 1

เมื่อนั้น	พอดีสอง	ถอกลงฮางแก้ว	
	ชวด ๆ น้ำ	ฟดฟอกในฮาง	
	ทม ๆ ฟด	ฟอกในฮางแก้ว	
	พอดิแล้ว	บรรบวร้างกิ่ง	
สองก็	จับกิ่ง้าง	ฮางท้าวกิ่งลง	
ตกฮางล้างส่วย	บาป้อมเลย	ชุดโหมเอาท้าว	
เมื่อนั้น พ่อก็	โหมเอาท้าว	มาดูหลังล่า	
	สองฝ้ายแก้ม	งามแยมเก็งกัน	แท้นอ
เผ่าก็	ฮวยมนต์แก้ว	คาถาฮ้อยช่อ	
	สบใส่น้ำ	ยาเจ้าเป่าสุย	
พ่อก็	สุบจิตเจ้า	ในคิงบาบ่าว	
	คิดสูงฮู้	ใจเจ้าชื่นชม	
เมื่อนั้น	พ่อช่างเผ่า	เลยเล่าลาเตา	
	สามนงแพง	ด้าวคิ่นเมื่อบ้าน	
	เมื่อถึงห้อง	เคหังหลังใหญ่	
แต่นั้น	พ่อแจ่มเจ้า	จาต๋านต่อบา	
พ่อก็	มีอาชญ์ให้	ท้าวแห่งบาป้อม	
มึงจึง	พาอวนไป	สู่เมืองวันนี้	

ลานที่ 28 หน้า 2

หลอนว่า	ดาววันค้อย	บ่แลงลาดคำ	เมื่อใด
พอเมื่อ	ลาดใหญ่ตั้ง	พาท้าวมายสาว	พ่อเยอ
เขาจัก	ติแจ่มเจ้า	ซูปลั่งสันใด	ก็ดี
เขาจัก	ติบาคราญ	บ่อนใดพลอยสู้	
เถิงเมื่อ	ดาววันค้อย	พอแลงลาดคำ	
	ปักป้อมบ่ช้า	พาท้าวเที่ยวไป	
แต่นั้น ท้าวก็	วอยๆ เข้า	ในเมืองลาดใหญ่	พุ้นเยอ
เถิงที่	ลาดใหญ่ตั้ง	สองท้าวลวดกาย	
แต่นั้น สาวก็	แซวๆ ท้วง	น้ำหลังบาบ่าว	
ซูบเจ้าหาก	งามบ่แพ้แล้ว	ดาหน้าหากบ่สม	แท้นอ
ตั้งหาก	เกาคิงคิ้ว	กลมงามใสส่อง	
ดีที่	หน้าหากเฟือย	บ่สมเนื้อฮ่างคิง	
ผิว่า	หน้าบ่เฟือย	คิ้วหากบ่ลา	ดังนั้น
หากจัก	พอดายน่า	เกินกระหายน่าท้าว	

ลานที่ 29 หน้า 1

แต่นั้น	บักป้อมได้	ยีนคำสาวกล่าว	
	มันบ่ช้า	พาท้าวต้าวคิน	
	เมื่อเถิงห้อง	เคหังเว้าพ่อ	
เขาก็	ติซูบ่ท้าว	ดาหน้าบ่สม	พ่อเฮย
	เลาคิงท้าว	ขางามสนิทอยู่	พ่อเฮย
เขาก็	ติแต่หน้า	หากเฟือยทั้งคิ้ว	ผอกลา
ผิบัติท่อนั้น	ลิดิ้นท้าว	ตายคอมท้าวแล้ว	
เจ้าช่างเลขา กูจัก	เอาทีลุน	ให้เขาตายนำท้าว	
ให้เขา	ควัดๆ คิน	นำบาย้อยยัง	
เอาให้เขา	จู้มูก้อย	ฮำแก้มอาบคาง	
	ค้อมมาแล้ว	สุริโยค้อยคำ	

ถึงเมื่อ	สามแจ่มเจ้า คอน ๆ คำ ล้ำคุดตั้ง เมือง ๆ เหลื่อม ควงบนไส	กินแล้วลวคนอน ถึงแถแล้วเที่ยง เงาซ้ายไก่อ้น ควางแสงไสส่อง	พุ้นเขอ
ไก่อ้น	คับคาคล้ำ	ส่องควาเงาซ้าย ถึงยามแล้วสู่่ง	

ลานที่ 29 หน้า 2

แต่นั้น	แสงพุงพิน พอช่างเต่า บรรบวเลย ค้อมมาแล้ว	พะโยงฟ้าส่องไส ลูกส่วยสีพิน ลวดงายดีแล้ว ตกแต่งดาดี	
สามก็	ตกแต่งห้าง วอย ๆ ข้าม	ดีแล้วลวคไป ถึงถิ่นจวงหลวง	พุ้นเขอ
ถึงที่	สาบ่อแก้ว สูบตั้งแล้ว พอติดก	เลยตั้งแต่งเตา ลูกหล่อเตาไฟ แต่งเดาควาไว้	
เต่าจึง	ฟายหึ่งก้า	ทุกที่ไปมา	
ขอให้	เทพาผาย	ช้อยชูบาท้าว	
ขอให้	งามยิ่งเพียง	เพียงพรหมเหลาหล่อ	ลงเนอ
ขอให้	โถมสูบท้าว	งามล้ำยิ่งกว่าคน	เจ้าเฮย
เต่าก็	ฟายเหล้าแล้ว	เลยเล่าอธิฐาน	
เต่าจึง	ฮวยมนต์ผาย ฮวยมนต์แก้ว สูบจิตผู้	สูบเอาใจท้าว คาถาฮ้อยช่อ บาท้าวออกคิง	
แล้วจึง	เอาคาบท้าว	ลงใส่ในเตา	
ช่างจึง	เอาถ่านถม	ใส่เต็มเตาแก้ว	

ลานที่ 30 หน้า 1

บักปอมก็	เฮวปล้นฟ้าว	สองมืออันสูบ	
	สองไหล่เหลี่ยน	แหวพร้อมโยกอัน	
มันก็	อัน ๆ เขา	สองหัวเงาเมื่อยมาย	
มันก็	ทวย ๆ แขน	โยกโยนเสมอเพื่อน	
เมื่อนั้น	ทม ๆ ก้อง	ลมทั้งเตาไฟ	พุ่นเขอ
	ทัว ๆ ดัง	คั่งลมเซยไม้	
เมื่อนั้น	ชวด ๆ ไหม้	ในเตาผงเผา	
ไฟก็	ผงเผาไหม้	เป็นน้ำเชื้อเอื้อง	
	พ้อช่างเต่า	เอาคีมคืบหนีบ	
เต่าก็	คืบปากเบ้า	เอาง้องกวาดดู	
ตั้งหาก	สง ๆ เหลื่อม	ในเตาใสส่อง	
เหมือนดัง	คำอยู่เบ้า	เอื้องเหลื่อมสองใส	
เมื่อนั้น	บักปอมฟ้าว	คืบคานมาสอด	
พ้อก็	จับฝ้ายกำ	หามเบ้าออกเตา	
สองก็	ยกตั้งไว้	ไกล้ฟางฮางคำ	
	พอดิเลย	ถอกลงฮางแก้ว	
	ชวด ๆ น้ำ	ฟดฟอกในฮาง	
	สองบายจับ	กึ่งลงฮางแก้ว	

ลานที่ 30 หน้า 2

	แต่นั้นบัก	ป้อมฟ้าวโหมเอา	
	ล้างส่วยแล้ว	โหมท้าวออกมา	
เมื่อนั้น	พ้อช่างเต่า	ฮวยมนต์ฝายเป่า	
เต่าก็	สูบจิตเข้า	คิงท้าวขึ้นชม	
พ้อก็	หลิงฮูปเจ้า	ท้าวเทศจันทะหมุด	
ก็หาก	ดูงามสุด	สิงอินทร์ลงแต่้ม	
	คิงกลมสววย	ธนูทองคิ้วก่อ่ง	งามนอ

อันนี้ เป็นแต่	สองฝ่ายแก้ว	คือช้อยยหายตกลง	
กับทั้ง	บุญแจ่มเจ้า	หลายชาตินำมา	เล่นอ
แต่นั้น พ่อก็	เทพาผาย	ชอยชูปาท้าว	
บัดนี้ ข้า	ขอมือไหว	เทพาเจ้าที่	
บัดนี้ เพื่อจัก	หลอมหล่อท้าว	ดีได้ช้อน	
ขอให้	ลาสถานไหว	คอยคงเจ้าที่	
คือว่า	ดูลากได้	เมื่อหน้าช้อน	แต่ถ้อน
	พ่อสั่งแล้ว	เลยเลิกราเมื่อ	
	เถิงเคหัง	แห่งคนเขายัง	
แต่นั้น สาวก็	อุ้วท้าว	ลูกช่างแว่นดี	

ลานที่ 31 หน้า 1

เขาก็	ชิงกันมา	เบ้งบาไทท้าว	
สาวก็	ไปเห็นท้าว	ชิงกันยาดปาก	คอมนั้น
บางพ่อง	ขันเป็นลูกสะไภ้หล้า	คอมเจ้าช่างทอง	
บางพ่อง	ขันเป็นเมียน้อย	ท้าวเทศจันทะหมุด	
บางพ่อง	ขันอาสา	ส่วยดินบาท้าว	
สาวก็	ชิงกันเข้า	ดีกันฮ้องสนั่น	ก็มี
บางพ่อง	หลงเขียนเนื้อ	ทั้งข้าชุดทรง	
แต่นั้น	สาวชาวบ้าน	เขามาหลิ่งล้ำ	บ้านนั้น
เขาก็	จะปากคิน	นำท้าวชุลน	
ฝูงหมู่	เป็นหม้ายฮ้าง	ผัวปละฮามเปล่า	ก็ดี
เขาก็	เห็นบาคราญ	หลุดใจคอมท้าว	
เถืองเมื่อ	ดาวนค้อย	ทวนแสงลาดคำ	
บักป้อม	มันบ่ข้า	พาท้าวเที่ยวไป	
ท้าวก็	วอย ๆ เข้า	ในเมืองวิไล	
เถิงที่	ลาดใหญ่ตั้ง	สองท้าวลวดกาย	
โอนอ สาวก็	แซว ๆ เอ็น	นำหลังสองบ่าว	

ลานที่ 31 หน้า 2

เขาก็	ควัน ๆ คืบ	นำท้าวซุคน	
เจ้าผู้	คิงกลมส่วย	ธนูทองคิ้วก่อ่ง	เสียมเสย
เจ้าอด	เปื่องปิ่นหน้า	หาน้องชิลำแยง	แดแม
เจ้าผู้	งามเหลื่อมสวี่	แสนแวนคือแม่น	มะโนเด
เจ้าอดคืบมา	กินน่านา	น้องจิงค่อยไป	อ้ายเสย
เจ้าอดคืบมา	เอาผืนผ้าสไบ	อวนไปคุ้มห่ม	นำแม
แม่นว่า	ทุกข์ท้อฟ้า	พระอวนน้องบ่แห่ง	คอกนา
สาวก็	จีบหมากเอ็น	นำท้าวเพิ่นบ่เหลียว	แลนอ
แต่นั้น สาวก็	หลงใจคืบ	เกาทรวงคูดเขียน	น่านัน
	ห้วนมเจ้า	หากกุดขาดหวัน	
	หิวตายบ่ฮู้	เมื่อถึงแท่นอ	
เขาก็	หยันมันซ้ำ	อีเวรเสยมาคูดเขียน	เคนอ
ห้วนมมิ่งหาก	กุดขาดแล้ว	มิ่งขี้เลี้ยงถูกเป็น	นั่นลือ
ข้อยก็	พาอวนเข้า	ในเมืองผามใหญ่	กายพุ่น

ลานที่ 32 หน้า 1

เถิงที่	ลาดใหญ่กว้าง	เขาท้วงซุคน	พ่อเฮย
เขาก็	เห็นสุบท้าว	อันประเสริฐเพิงใจ	พ่อเฮย
เขาก็	ดาชนา	ซุคนคอมท้าว	
เขาบ่	ดิสุบท้าว	นั่นสิ่งฉั่นไค	พ่อเฮย
เขาว่า	งามโสสุค	สิ่งอินทร์ลงแต่้ม	
เขาก็	แซว ๆ ท้วง	นำหลังเสียงสนั่น	พ่อเฮย
บางพ่อง	ขอยกเอ็น	เอาผ้าแผ่นสไบ	
บางพ่อง	พันพู่ได้	เอานามาส่ง	ก็มี
บางพ่อง	หลงเขียนเนื้อ	เกาทื่นคูดทรวง	
บางพ่อง	ตือกให้	นำท้าวหิวหอด	ก็มี
บางพ่อง	จันมอบเนื้อ	เป็นข้อยส่วยดิน	เจ้านา

แต่นั้น	พ่อช่างเต่า	เลขหัวอ้อยอัน	
เพื่อว่า	ลูกแจ่มเจ้า	มาเว้าซุอัน	แท่นอ
บัดนี้ พ่อก็	หลอมหล่อเจ้า	ได้ดั่งปรารถนา	เลนอ
	เป็นคนลือ	ซ่าเซ้งทั้งค่าย	

ลานที่ 32 หน้า 2

เมื่อนั้น ท้าวก็	ยอมมือไหว้	ไขกลอนกลอยกล่าว	
ซ้อยก็	หลงเกิดได้	ไกลเจ้าต่างเมือง	พ่อเฮย
คำมก	คำประสงค์ซ้อย	เหลือทรงทันอึ้ง	เจ้าเฮย
ซ้อยจึง	หลงพรากบ้าน	มาพี่เพื่อประสงค์	พ่อเฮย
อันว่า	นางหอมน้อย	ไกสรองค์ประเสริฐ	
ตั้งหาก	หอมฮ่วงเฮ้า	ถึงเท้าฮอดสวรรค์	พ่อเฮย
บัดนี้ ซ้อยก็	พลัดพรากบ้าน	เมืองใหญ่เดินมา	พ่อเฮย
ซ้อยจัก	ไปในเมือง	เที่ยวดูต่างหลัน	
หลอนว่า	บุญมิได้	นางหอมยศยิ่ง	บ่สู้
ซ้อยจัก	เอาพ่อเจ้า	นำสร้างแต่งเมือง	พ่อเฮย
ค้อมว่า	ท้าวกล่าวแล้ว	ท้าวพัคสีตั้งอาลา	เลนอ
พ่อก็	โมนาน่า	บ่จีนคำท้าว	
แต่นั้น พ่อก็	พลอยคำด้าน	แถลงกลอนเว้าสั่ง	

ลานที่ 33 หน้า 1

เจ้าหาก	ได้ลากลับ	เมื่อน้ำอย่าไล	พ่อเนอ
ค่อยไปดิเขอ	หลานเดียน้อย	โถมงามเสนียดอุป	กูเฮย
จงให้	ได้แก่นแก้ว	นางน้อยเกศหอม	พ่อทอน
ค้อมว่า	พ่อสั่งแล้ว	ท้าวเล่าเลยไป	เลนอ
	เสินๆ ถึง	ย่านายเหือนน้อย	
นายก็	เห็นโถมท้าว	หลานเดียนูประเสริฐ	
นายก็	ปากกล่าวด้าน	นำท้าวขึ้นชม	

นายกี้	คองวันมื่อ	แดงายแล้วคำ	หลานเฮย
หลานกี้	ไปอยู่ค้าง	หลายมื่อพร้านาน	แท้นอ
นายกี้	ปู้ข้าวท้าว	นั่นสิ่งจันใด	แม่นา
นายกี้	นอนกินคืด	บ่ลิมยามน้อย	
เถิงเมื่อ	แดง ๆ ค้อย	นายนอนสงค้อย	
นายกี้	หลับบ่ได้	คินงท้าวอ่าวเถิง	แม่แล้ว
บัดนี้	หลานเดียน้อย	กุมมาถึงย่า	ดีแล้ว
	โคมสุบหน้า	หลานน้อยเถิงอินทร์	แม่นอ
แม่กี้	หลังคูหน้า	หุดาคิ้วกอง	งามนอเจ้าเฮย

ตอนที่ 33 หน้า 2

เหมือนดัง	อินทร์อยู่ฟ้า	ทะยานล่ำลวงลง	แม่นอ
เป็นที่	สาวคั่นคั้น	คั่นคั่นหลงตาย	ย่านอ
สาวกี้	มาถามหา	ซุวันยามเช้า	
พอเมื่อ	นายกกล่าวแล้ว	ท้าวเล่าเลยจา	
ข้อยกี้	ไปแสวงหา	ช่างคำเลยพ้อ	
ข้อยกี้	เมื่อเถิงห้อง	เคหังช่างหล่อ	พุ้น
ข้อยกี้	นบนอบไหว	อวนเจ้าช่างคำ	ย่าเฮย
เพิ่นกี้	ผายโศคให้	เสียดูปองค้อวน	ย่าเฮย
	สองทีเลย	จึงเป็นตัวได้	
กี้หาก	เป็นการซ้ำ	ไกลนายเหินห่าง	นายเฮย
กันว่า	การบ่แล้ว	มาได้ก็บ่คือ	ย่าเฮย
กี้หาก	การมีซ้ำ	สามเดือนหัดเที่ยง	นายเฮย
ข้อยกี้	คิดฮอดผู้	นายเจ้าซุวัน	แท้แล้ว
เพิ่นกี้	ผายโศคให้	หลอมหล่อสองที	
	ดิงามสุด	จึงมาถึงเจ้า	

ลานที่ 34 หน้า 1

พอเมื่อ	สองจาแล้ว	สุริโยค้อยคำ	
ดาวัน	ตกคำแล้ว	สองเจ้า ลวดแสง	
บาก็	กินแสงแล้ว	ใจดีหมขึ้น	
	บาบ่าผู้	ใจกว้างขึ้นชม	
เมื่อนั้นท้าวก็	ออก ๆ ด้าน	น่านายเว้าสั่ง	
ข้อยจัก	ไปเที่ยวเหล่าน	วันนี้สว่างก็ใจ	ย่าเฮย
ข้อย	จักไปเหล่าน	ในเมืองหายสว่าง	นายเฮย
กันว่า	หายสว่างแล้ว	หลานเจ้าจึงชิม	ย่าเฮย
นาย	บ่จินคำท้าว	หลานเดียนน้อยอ่อน	แม่นา
ตามแต่	ใจแจ่มเจ้า	ไปเล่นบ่ขัน	แม่แล้ว
อย่าให้	สาวยาคขึ้น	ดิ่งถั่วหนีบผม	ย่านอ
เขาจัก	ชิงกันชม	ยาคดิงบาท้าว	
เมื่อนั้น	บาคราญท้าว	หัวชมข้อยขึ้น	
มาคว	หยุดหย่อนย่าน	สาวลากจ่องดิ่ง	นี้เด
ข้อยก็	ปรารถนาพ้อ	สาวชมชิงยาค	อินายเฮย
	อันแต่ส่อง	ผ่ายข้าวเมียฮ้อย	คอกนา

ลานที่ 34 หน้า 2

	ค้อมว่าแล้ว	ท้าวเล่าเลยไป	
	เถิงในเมือง	ช่วงสาวสามน้อย	
ท้าวก็	เหลียวฝ่ายได้	แลเหนือหลังลำ	
เห็นแต่	ไฟเอืองแจ้ง	สาวตั้งช่วงหลา	
	ยาบ ๆ เหลียน	สาวแกว่งไกวหลา	พุ่นเฮย
บางพ่อง	จาเสียงใส	เสียดชายพลอยด้าน	
	เอือง ๆ แจ้ง	ไฟแดงเอืองเอือ	
ยูท่าง	สีแจ่มเจ้า	แยงเยียมลำสาว	
แต่นั้น	บาคราญท้าว	กลายหนีบปาก	

สาวก็	หลังล่ำเยิ้ม	นำสันบ่วาง	
เขาก็	วางหลาไว้	ปบนำไปเบ็ง	
สาวก็	จับแยกท้าว	คิ่นเข้าช่วงเขา	
เจ้าสั่งมา	วาชิกายไปหน้า	ไปหาวังใหม่	อวนเฮย
ซ้อยก็	อดอ้อมถ้ำ	แพงไว้แต่แดง	พุ้นแล้ว
กับทั้ง	กกแก่นหล่อน	ประสงค์แพงจำอ้อม	อวนเฮย

ลานที่ 35 หน้า 1

เจ้าสั่ง	มาละลวงล้า	กายน้องบ่อยากกิน	นี่เด
เจ้าอด	พอจะจำ	คำเดียวตองเบ็ง	คูแม่
คั่นว่า	หากจงจิตฮ้าย	ของซ้อยสิตึ่มนำ	เจ้าเฮย
เมื่อนั้นท้าว	หนีบได้	สาวจ้องเพื่อแขน	
บาก็	ถอยหลังคิ่น	อยู่คอมสาวน้อย	
แต่นั้น สาวก็	ซ่อแซงเว้า	นำบಾಯ้อยอิน	
เขาก็	ชิงขาดเว้า	เป็นซู้ซุคน	
สาวก็	วางหลาฝ้าย	บ่มีเงินปละไป	เสียนั้น
ท่ที่ว่า	ชิงขาดเว้า	วางฝ้ายไปหลา	
สาวก็	หลงใจหล่ม	นำบาเห็นฮูป	อวนนั้น
สาวก็	ถักเถี่ยเข้า	จนท้าวแทบเฮียง	
แต่นั้น ท้าวก็คิดว่า	ซิทำกระบวนไว้	เส้งยมตนนั่งอยู่	
สาวก็	จับแยกล้าว	มือท้าวไส่นม	
ท้าว	อดบ่ได้	ตามแดดลมฝน	
บาก็	เซยตามลม	เพ็งเย็นหายฮ้อน	

ลานที่ 35 หน้า 2

แต่นั้น สาวก็	เพื่อบาจิ้น	เมื่อเฮือนถึงบ่อน
สาวก็	นอนอยู่อ้อม	บาท้าวอยู่เสียน
ท้าว	อยู่สนุกหลิ่น	กามคุณเท่าสูง

ถึงเมื่อ	แสงพุ่งพัน	บาท้าวจิงลา	
ท้าวก็	ลาลงห้อง	เลื่อนสาวถึงย่า	
	แดดส่องแจ้ง	สองเจ้าลวดงาย	
	กินงายแล้ว	ใจดีหมชื่น	
นายก็	ทักกล่าวด้าน	ถามท้าวชื่นชม	
วันวานนี้ หลานก็	ไปแอ่วเหล่น	ทั้งคืนเท่าสูง	
หลานก็	ไปจวบพ้อ	ใดแท้บ่มา	นี่เด
นายก็เอียวว่า	ไปถึกบ่วง	สาวคำฮางนำเพิ่น	เสียนั้น
นายก็	หลับบ่ได้	คณิงท้าวฮุ่งคาย	แม่นาย
แต่นั้น ท้าวก็	แขว ๆ ด้าน	หวัจน่าอย่า	
นายหาก	บอกข่าวช้อย	วานนี้แม่นความ	ย่าเฮย

ลานที่ 36 หน้า 1

ช้อยก็	แสม่งบ่ทัน	เห็นหน้าสายใจ	เจ้าย่านายเฮย
สาวก็	จับนวดนอด	คินนี้แสม่งตาย	ย่าเฮย
ช้อยก็คิดว่า	เหล็กเหลือเลียน	ประสงค์ดีเป็นหอก	นายเฮย
ช้อยก็	ประสงค์ได้	ย้องหาฮานบ่นไว้	ก็ว่าดี
หอกหาก	หักเป๋มมอ	ของฟุยฟอกหล่ม	นายเฮย
ช้อยก็ ตกหล่ม	พลอยโพดฮ้าย	เขาอ้อมแสม่งตาย	ย่าเฮย
เมื่อนั้น นายก็	ฟังคำท้าว	หวัชวัญชมชื่น	
กันว่า	หลายพรำมื่อ	บาท้าวอย่าไป	แม่ท่อน
แต่นั้น	สองจาเว้า	นายหลานอีกแอก	
	เป็นแต่บุญ	แจ่มเจ้าบาท้าว	แต่หลัง
เมื่อนั้น	สาวฮามน้อย	ฝูงเคยถามย่า	วันนั้น
เขาก็	แขว ๆ เว้า	นำเฒ่าชุน	
แต่นั้น ท้าวก็	เหลียวเห็นหน้า	สาวมาชีชว้า	

ลานที่ 36 หน้า 2

ท้าวเกี	คิลอบลี	เอาผ้าห่มตน	
พอเมื่อ	เขาถึงแล้ว	สาวเล่าเลขตาม	
	หลานนายมา	ลือว่ายังเคเจ้า	
แต่นั้น นายเกี	ลวงพลางถ้อย	จาสาวด้านม่วน	
หลานเกี	ไปอยู่ซ้ำ	น่านแท้ไปมา	ย่านา
นายเกี	คองหาท้าว	แลงายเข้าคำ	หลานเฮย
เกี	ปู้ข้าวท้าว	คิฮ้ายเยี่ยงใด	แม่นา
แต่นั้น สาวเกี	ยังลั่นถ้อย	จำจิตามถี	
ตาหนึ่ง	เหลียวเหลือดเยี่ยม	เห็นผ้าหลากกะตา	แท้แล้ว
อันว่า	ผ้าเฮือนเจ้า	สั่งมาคิเป็นอัดฮา	นายเฮย
ผ้าห่มนอน	ทุมทู้ตา	ข้อยก็หากเห็น	นั้นเด
แต่นั้น เฒ่าเกี	หัวยี่ยาม	นายเล่าเลขพลาง	
อันนั้น	บุงเซอะของ	ย่านายแพงไว้	

ลานที่ 37 หน้า 1

แต่นั้น ท้าวเกี	อดบ่อได้	เลขหัวอีกแอก	
ท้าวเกี	ปิดผ้าแล้ว	แลเยี่ยมล้ำสาว	
สาวเกี	เหลียวเห็นท้าว	คณิงใจหุยฮุ่ง	
นางนั้นก็เพื่อ	โสม สูปหน้า	งามข้อยยังเขียน	แท้นอ
อันให้	สมกระบวนท้าว	นางหอมองค์ประเสริฐ	กายพูน
นางนั้น	โสมเผ่าปูน	แปนหน้าบาท้าว	จิงสม
เฮนนี้ ดังหาก	สมกระบวน	ข้อยทาสาไซช่วง	อวนนั้น
อันว่า	หลัวแลน้ำ	คำข้าวก็หากสม	แลนา
เฮนนี้ เหมือนดัง	กาตัวฮ้าย	เทียมหงส์อินยาก	เฮาเฮย
ชาติที่	แสงหิงห้อย	เทียมได้ลิ่งกระบอง	ได้ลือ
เฮนนี้	ยศค่าน้อย	บ่สมเจ้าผู้ดี	
เฮนนี้ เป็นดัง	นามราหู	บ่อาจเทียมพระจันทร์ได้	

แต่นั้น ท้าวก็	ฟังสาวด้าน	หนาวทรวงทันท้อง
ท้าวก็	อดบ่ได้	จาต๋านเสียดสาว

ลานที่ 37 หน้า 2

พี่ก็	หวังสุขช้อน	สมการยังข่มอม	ฮวนเฮย
เจ้าสั่งมา	พลอยพาด้าน	ไกลอายเมื่อชินอน	ฮุ่นเฮย
ลือว่า	มีทางเคือง	ส่วนสลิ้มพระฮวนอาย	ฮานอ
แต่นั้น สาวก็	แซว ๆ ด้าน	นำบาชีชั่ว	
เขาก็	ขันส่วยล้าง	ดินท้าวซุกน	
บางพ่อง	ขันเป็นข้อย	ปิดเสื่อปูหมอน	
กลางคน	ขันพันพู่	จีบสลาถวยท้าว	
แนมท้อ	จอมหัวเจ้า	กูร์ณาผายโผด	คีนัน
เป็นข้อย	พระยาเกล้า	เมื่อหน้าบ่แห่ง	เจ้าเฮย
แต่นั้น สาวก็	อาสาด้าน	ขันนำภูวนาถ	
ขันเป็น	ลูกสะไภ้	นายเฒ่าซุกน	
เขาก็	เทียวเทียวเข้า	เทียวเย็นยามย่า	

ลานที่ 38 หน้า 1

	เฮือนย่าเฒ่า	ปางนั้นบ่เหือดสาว	เจ้าเฮย
อันว่า	หนทางเข้า	ไปหาเฮือนย่า	ปางนั้น
หลุบหล่ม	ปานบวกน้ำ	เอาไม้ก่ายข้าว	เจ้าเฮย
บางพ่อง	ได้อาหาร	หลายสิ่ง ก็มี	
เขาก็	มามอบให้	นายเจ้าอยู่กิน	
กลางคน	ได้ข้าวสาร	ข้าวซ้อมอ่อน ๆ	ก็มี
บางพ่อง	ตักน้ำได้	มาให้กะนาย	เจ้าเฮย
เมื่อนั้น	นายบ่ทุกข์	ยากฮ้อนด้วยสิ่ง	สันใด
	อยู่สบายสุข	บ่เคืองคำฮ้อน	
	เป็นแต่บุญ	แจ่มเจ้าบาคราญ	มาโผด

นายบ่	ทุกซั๊กไอ้	ไคเหื้อยู่สบาย	เจ้าเฮย
แต่นั้น	หลายวันล้า	หลายคืนถึงขวบ	
ท้าวก็	คิดอ่าวไอ้	คินึงแก้วยอดหอม	
ท้าวก็	คิดคั่งแค้น	คินึงอ่าวคำกระสัน	

ลานที่ 38 หน้า 2

บาจิง	มีคำจา	ต่อนายจีจ้อย	
	นาย ๆ เฮย	สายใจเจ้าย่า	นายเฮย
ข้อยอยาก	เห็นสุปหน้า	นางแก้วเกษหอม	นั้นเด
	ฉั่นไคแท้	ซิเห็นนางนงถ้าว	นายเฮย
เจ้าอด	บนบอกข้อย	หลานเจ้าเทื่อเดียว	นี้ท่อน
แต่นั้นท้าวก็	ถามจ้อย ๆ	นายก็บอกคำดี	
นายก็	จาคำควร	บอกหลานจริงแจ้ง	
ให้ท้าว	ไปหาไม้	มาแปงกองเป่า	นายท่อน
ให้เจ้า	แปงพูน้อย	ปุ่นพ้อมใส่ใน	แม่เนอ
ถึงเมื่อ	ยามแสงแล้ว	หลานไปแสวงเทียว	นายเนอ
เจ้าจิง	ลักลอบเข้า	ในคุ่มลำคู้	แม่ท่อน
ยังมี	ไทรฮ่มกว้าง	ปลายชานนางนาถ	
ฝูงหมู่	นกฮอกเต็น	มุ่มเปาเทียวกิน	แม่นา

ลานที่ 39 หน้า 1

ท้าวจิง	ไปอยู่เค้า	โคนไทรค้อยเบ็ง	ดูเทิน
นางหาก	เสด็จย่างย้าย	คอยเยียมอยู่ชาน	แม่แล้ว
ค้อมว่า	นายกล่าวแล้ว	ท้าวเล่าเลยหา	
บาก็	เฮวพลันแปลง	แต่งคิดแล้ว	
	บรรวรห้าง	ดาดีทุกสิ่ง	
เมื่อ	วันคำค้อย	บาท้าวเทียวไป	
เมื่อนั้น ท้าวก็	ลักลอบเข้า	คุ่มข่วงนางงาม	

บาก็	เถิงโพธิ์ไทร	อยู่คอยเคียนเค้า	พุ้นเขอ
ฝูงหมู๋	หลังแลเยี่ยม	ไปมาทุกแห่ง	
เขาก็	นกฮอกเต็น	มูมเปาเทียวกิน	
บางฟ่อง	แจ ๆ ฮ้อง	พืงคณานกป่า	
บางฟ่อง	กินอ้มแล้ว	บินแล้วแล้วหนี	
เขาก็	บินหนีแล้ว	บินมาเป็นหมู๋	
แต่นั้น	จับกิ้งไม้	เฮฮ้องมีนั่น	
นางก็	โหมเณลน่อย	นางหอมเสด็จออก	
	เขาจอดยั้ง	ชานกว้างล้ำแยง	

ฉานที่ 39 หน้า 2

นางก็	หลังล้ำเยี่ยม	เห็นหมู๋พืงคณา	บ่เด นั่นเด
	ดาซอนแล	เหลือดลงโคนเค้า	
นางก็	เห็นโหมท้าว	บาคราญนั่งอยู่	
ท้าวก็	เหลียวเหลือดขึ้น	เลยพ้อจวบกัน	
บาก็	เห็นสุปน้อง	คือสิ่งกินนะรี	
นางก็	เห็นบาคราญ	จึงอินทร์ลงแด้ม	
นางก็	เปื่องปิ่นหน้า	หาไทรยื่นสลา	
แต่นั้น ท้าวก็	เกาะก้อมก้อย	ฟ้าออกพลันหนี	
นางก็	เหลียวคืบมา	บ่เห็นบาท้าว	
นางก็	เหลียวล้ำเยี่ยม	ไปมาทุกแห่ง	
ก็บ่	เห็นแจ่มเจ้า	บาท้าวที่ใด	
เมื่อนั้น นางก็	ถามสาวใช้	ทั้งหลายหมดหมู๋	
สูยยัง	เห็นสุปท้าว	เนาหั้นสิ่งใด	
ก็ก็	เห็นสุปท้าว	นั่งอยู่โคนโพธิ์	

ฉานที่ 40 หน้า 1

สูยยัง	เห็นบาคราญ	สิ่งกูลือแท้
--------	------------	--------------

เขาก็	เมื่อนั้น นาง	ทั้งหลายหมดหมู่	
ข้าบ	ทูลแจบแจ้ง	นางน้อยชอบกะดี	พี่แล้ว
ก็บ	คิดสูงสู	เหลียวล้าลงดู	เจ้าเฮย
ข้าว่า	เห็นบาคราญ	สิ่งนางเคเจ้า	
เจ้าหาก	จอมพระนางเจ้า	ดาลายเห็นบ่แน่	นางเฮย
แต่นั้น นางก็	เห็นฮากไม้	บ่ทันคิดว่าแม่นคน	บุเด
ลว่า	ปากกล่าวด้าน	เว้าต่อทาสา	
กูนี้ บใช้	ถูลายตา	สิ่งใดเคเจ้า	
กูก็	คนชราเฒ่า	ลายตาบเห็นแน่	
ลว่า	เห็นฮูปหน้า	คือท้าวต่างเมือง	บ่อย่าแล้ว
หากจักเห็นที่	กูบเห็นแท้	สุลองไปเบ็ง	คูท่อน
แต่นั้น	ศรีแจ่มเจ้า	งอยเค้าฮากโพธิ์	บ่อย่าแล้ว
	นางสาวใช้	เขาไปหลิงล้า	

40 หน้า 2

เขาก็เห็นที่	ฮอยแจ่มเจ้า	งอยเค้าฮากโพธิ์	
	ฮอยเคี้ยวหมาก	แล้วถ่มแดง ๆ	นี่เด
	ตั้งหากแม่นความ	นางบ่สงสัยแท้	
เมื่อนั้น	นางสาวใช้	คินเมื่อทูลคอบ	
ตั้งหาก	แม่นความแจ่มเจ้า	นางเว้าซุอัน	เจ้าเฮย
โอนอ นื่องเฮยพี่หาก	แลล้าหน้า	งามปุ่นปานเขียน	งามเด
แส้มัก	แส้มั่งได้	แยงน่องบ่อ้มใจ	ได้แล้ว
	ค้อมว่าแล้ว	สุริโยค้อยคำ	
นางก็	เสด็จอยู่ห้อง	โงกกว้างอ่าวกระสัน	
เมื่อนั้น	นางสาวใช้	เขาแต่งภาช้แกง	
เขาก็	ขอแยงถวย	พระยอดนางองค์ล้า	
นางก็	เสวยแล้ว	เลนอนสงัดอยู่	
นางก็	คิดฮอดผู้	บาทำวบ่ลิม	ได้แล้ว
นางก็	คิดซุซัน	เท่าทั่วไปมา	

ลานที่ 41 หน้า 1

จ้กว่า	เทวดาลวงลือ	สิ่งใดเคเจ้า	
จ้กว่า	เทพาเจ้า	โพธิ์ไทรไม้ใหญ่	ลวงลือ
	นิรมิตให้	เสมอท้าวสุปงาม	นั่นลือ
ลือว่า	อาฮักเลื้อ	แดนเมืองเจ้าที่	ลวงลือ
นิรมิตให้	เป็นสุปท้าว	ลองน้องให้กระสัน	นี่ลือ
จ้กว่า	อินทร์กษัตริย์ไท่	ภายสวรรค์ลงล่อ	ลวงลือ
นิรมิต	มาอยู่หัน	ลวงน้องให้กระสัน	นั่นลือ
นางก็	คิดบ่แล้ว	แค้นคั่งคาอก	
นางก็	นอนคั่นคิด	อ้าวกระสันทรวงม้าง	
ก็หากเห็น	ฮอยบาทท้าว	งอยโพธิ์เยี่ยมเบิ่ง	พะอวนนอ
	คนแจ่มเจ้า	บาท้าวบ่เห็น	
บัดนี้ จักกล่าวถึง	จันทะหมดท้าว	เมื่อถึงนายยา	
	ท้าวก็ด้าน	นำเฒ่าย่านาย	

ลานที่ 41 หน้า 2

บัดนี้ข้อยก็	ฟังคำเจ้า	ไปถึงเห็นสุป	นางนั้น
ข้อยก็	เห็นสุปหล้า	นางน้อยกลิ่นหอม	ย่าเฮย
ตั้งหาก	งามยิ่งข้อย	ข้อยยิ่ง เมืองมนุษย์	
ก็หาก	งามใสสุด	สิ่งอินทร์ตาแถม	
งามยิ่งจิงนอ	เจ้าผู้จุมบุหน้า	คือคำเลียงหล่อ	งามเด
แข่งมั่ง	แข่งเบิ่งได้	แขงน้องอยู่แต่ไกล	แลนอ
ข้อยก็	คิดอยากได้	นางเกษไกรสร	แม่เฮย
เจ้าจิง	ไปกล่าวด้าน	คอมพ่อพระยา	
เพิ่นจัก	ผายโศคให้	นายยา จันใด	ก็ดี
เฮาจัก	ขอตามบุญ	ฮึดเมืองพระองค์เจ้า	
เมื่อนั้น นายก็	ปากกล่าวด้าน	ฮ้อยอินนำหลาน	
นายก็	ลงใจหลาน	ขอกความตางหลิน	

ให้แม่	ขอใจเจ้า	หลานเดียวเจ้าย่า	กูเฮย
ลานที่ 42 หน้า 1			
แม่ก็	ขอห้ามเจ้า	หลานน้อยอย่าเอา	แม่ท่อน
เพิ่นก็	มาโอมแล้ว	สามพระยาขายเปล่า	หลานเฮย
เพิ่นก็	คาดกว้าง	พระยาเจ้าบ่เอา	แม่นา
เขาก็	งำเงียดถ้อย	จากล่าวมาแล้ว	วาคาย
แม่ก็	เห็นหลายความ	แต่พระยาครวนั้น	
เฮียวว่า	หลานหากมี	ฤทธิ์ดีกว่าเขา	ฝูงนั้น
พิบ	ดีกว่านั้น	บาท้าวอย่าหวัง	แม่ท่อน
กันว่าหลานหาก	ดีดั่งนั้น	นายอย่าไปโอม	หลานเฮย
นายว่า	หาสาวฮาม	แต่พอซี้ได้	
เฮนนี้	ทุกซ้ากไฮ้	ตกตำพลอยทุกซ	หลานเฮย
	เงินคำสั่ง	บ่มีพอเสี้ยว	
เมื่อนั้น	โถมเฉลาท้าว	จันทา กอยกล่าว	
	เจ้าอย่าฮ้อน	นำข้อยสิ่งของ	ย่าเฮย
แนมท้อ	พระโศคให้	บ่มีขันจัดหลัก	นายเฮย

ลานที่ 42 หน้า 2

ข้อยจัก	ขันต่อตั้ง	เอาให้บ่จิ้น	ยาเฮย
นายก็	ไปกล่าวให้	เห็นความคู่ก่อน	นายเฮย
	ผิบ่ชอบให้	ขอเจ้าโศคผาย	แต่ท่อน
กันว่า พระยาหาก	แข็งขัดขวาง	เป็นอันแหลหลาก	มานั้น
ข้อยจิ	แกงงามเคา	เอาให้เมื่อลุน	ยาเฮย
ข้อยจัก	อัดป่องข้าง	ม้างใส่กระแจแมว	
เอาให้	หนูมากัด	ฝ่ายหูสองกำ	
แต่นั้น นายก็	เห็นคำท้าว	หลานเดียวเว้าใหญ่	
นายก็	ใส่สวกหลั่น	นำท้าวขึ้นชม	

นายว่า หาแต่	พอสมด้าม	เอามาเลี้ยงย่า	หลานเฮย
	ข้านบ่เป็นดังคำ	ปากเว้าเสียหน้า	ย่านายบุญเด
กันหากเป็นดัง	คำปากท้าว	บาคราญด้านกล่าว	มานี้
เจ้าจัก	ได้ฮ่วมห้อง	นางน้อยกล่อมสอง	แม่แล้ว

ลานที่ 43 หน้า 1

ค้อมว่า	นายกกล่าวแล้ว	ท้าวเล่าเลยจา	
เจ้าจง	ไปตามบุญ	หากจักเห็นเมื่อหน้า	
แต่นั้น	นายบ่จิ้นคำท้าว	เลยไปตามเหตุ	
นายก็	เข้าขวางค้อม	เลยขึ้นสู่โอง	
เมื่อนั้น	พระยาหลวงเจ้า	เห็นนายเต่าย่า	
พระยาก็คิดว่า	นายย่าเจ้า	ขอข้าวคังหลัง	
พระยาก็	บอกเด็กน้อย	นางฮามสาวหนุ่ม	
สุฮิบ	เอาข้าวนี้	มาให้ย่านาย	เทียวทอน
เมื่อนั้น นายก็	ทูลกรไหว้	ราชาภูวนาถ	
บัดนี้	กิจการข้อย	ยังมีน้อยหนึ่ง	
	ทูลพระผู้	เป็นเจ้าอยู่หัว	พระเฮย
ยังมี	หลานกำพร้าว	ทุกขียากพลอยมา	พระเฮย
หลานจัก	ขอคำสุข	เพ็งบุญจอมเจ้า	
หลานจัก	เป็นลูกมราชเจ้า	ขอเพ็งชีวิต	พระเฮย

ลานที่ 43 หน้า 2

หลานก็	ขอไกรสร	พระยอดนางองค์ล้ำ	
ตามแต่	จอมหัวเจ้า	กรุณาผายไผด	
	อนุญาตให้	หลานซิได้เพ็งบุญ	เจ้าเฮย
เมื่อนั้น	พระยาหลวงเจ้า	มีใจชมชื่น	
กูก็เี่ยวว่า	นายย่าเฒ่า	เดินคั่นเทียวขอ	
กูก็	จำเขาเอา	ข้าวให้หานาย	เฮ้วฮิบ

กูบ่	สู้เมื่อเฒ่า	มาด้วยเหตุหลาน	ดังนี้
บัดนี้	การมีเฒ่า	หลานนายใช้เที่ยว	มานอ
อันว่า	หลานแจ่มเจ้า	นายเฒ่าซื้อลื้อ	นั่นเค
เฮอยาก	เห็นอุปท้าว	หลานย่านายประสงค์	นั่นเค
เฮอยาก	เห็นฤทธิ	ซุอันแวนแม้ง	
ก็หาก	พอได้นาง	แก้วเกษเฮลื้อ	
เฮจัก	ตกแต่งให้	แปงบ้านนั่งเมือง	เจ้าเฮย
หลอนว่า	ชายชั่วช้า	หิณะโหดสามานย์	ดังนี้

ตอนที่ 44 หน้า 1

เฮจัก	จับหัวหนี	อย่าให้ กินเปลื้องข้าว	
ค้อมว่า	พระยากล่าวแล้ว	นายยาโดยคดี	
นายก็	ทูลราชา	กล่าวแหนหมายถ้อย	
อันว่า	หลานซ้อยเฒ่า	ท้าวเทศจันทะหมุด เจ้าเฮย	
ทอว่า	อุปแจ่มเจ้า	งามยิ่งวันคำ	พระเฮย
อันแต่	คนในเมืองลังกา	ไปปุ่นปานท้าว	
ค้อมว่า	นายทูลแล้ว	พระยาหลวงชมชื่น	
พระยากี่	คิดอยากเห็น	อุปหน้าหลานท้าว	ยอดสวรรค์
เมื่อนั้น	พระยาหลวงเจ้า	จ่านายไปฮีบ	
	นายบ่ช้า	ทูลท้าวฮีบลง	
นายก็	ลาลงห้อง	หอขวงหลังใหญ่	
	นายบ่ช้า	พลันฟ้าด่าวคิน	
นายก็	เมื่อถึงห้อง	เคหังเนนั้ง	
	บ่าวผู้	ใจกว้างโจทย์ถาม	
มาลื้อ	มาดาซ้อย	สาใจเจ้าย่า	นายเฮย
เจ้าก็	ไปกล่าวด้าน	โอมแก้วสิ่งใด	ข้าเฮย

ลานที่ 44 หน้า 2

อันว่า	พระโศคให้	นายฮ้านได	นั่นเด
ลือว่า	ความยังไกล	ไปฮอมยังกว้าง	นั่นลือ
ลือว่า	พระกล่าวอ้าง	ขึ้นต่อชนพลาย	นั่นลือ
ลือว่า	เป็นคำดี	บ่กล่าวหลายเอาได้	
พอเมื่อ	ท้าวกล่าวแล้ว	นายฮ้านเลยจา	
นายก็	จาคำดี	ต่อหลานเดียวน้อย	
เพื่อนบ่	ได้โกรธกล้า	อ้างต่อฮ้านได	ย่านา
ว่าให้	หลานเดียวไป	คู่โสมพะยาเจ้า	
เพื่อนอยาก	เห็นฤทธิ์	ท้าวฮ้านล้ายัง	
ก็หาก	ล้ายังแท้	พระยาเจ้าบ่จีน	วาดาย
พอเมื่อ	นายบอกแล้ว	ท้าวแต่งดาดี	
	บุญมีขัด	ดาบชัยดวงกล้า	
ค้อมว่า	ท้าวแต่งแล้ว	ท้าวสั่งนายตน	
ข้อยจัก	ไปในเมือง	เที่ยวดูต่างหลั่น	
ค่อยอยู่ดีเยอ	มาดาข้อย	สายใจเจ้าอย่า	นายเฮย

ลานที่ 45 หน้า 1

ข้อยจัก	ไปเที่ยวหลั่น	วันนี้ ส่วงเหงา	ก่อนแล้ว
	ค้นบ่ได้	นางเกษไกรสร	ดังนั้น
หลานบ่	หวังคืนมา	ให้นายเห็นหน้า	
ข้อยจัก	ไปต่างหลั่น	ลองดูหายส่วง	นายเฮย
ขอให้	บุญหุ้มเกล้า	หลานเจ้าเทื่อเดียว	ย่าเฮย
พอเมื่อ	ท้าวสั่งแล้ว	นายสั่งหลานเดียว	
ให้หลาน	ไปมิชัย	อย่าให้มีโผยต้อง	
ค่อยไปดีเยอ	หลานเดียวน้อย	สายใจเจ้าอย่า	นายเฮย
เจ้าจง	ไปให้ได้	นางแก้วเกษหอม	แม่ท่อน
พอเมื่อ	นายสั่งแล้ว	ท้าวเล่าเลยไป	

บาก็	เถิงในเมือง	ลาดโสมกายหัน
ท้าวก็	วอย ๆ ข้าม	กายทางลาดใหญ่
ฝูงหมู	สาวลำน้อย	เห็นท้าวท้าวไป

ลานที่ 45 หน้า 2

โอนอ	เขาคือกเอ็น	นำหลังบาบ่าว	
	ผู้ผ่าหน้า	บาท้าวบ่เหลียว	
เจ้าผู้	เที่ยวทางฟ้า	การมีเหลียวต่อ	เฮียมโน
โอนอ ของฝาก	น้องเจ้าหาก	ยังห่อไว้ถ้าสั่งเจ้าบ่กิน	นี้เด
เจ้าอด	เซยยับยั้ง	มีแสงหายเหนื่อย	อวนเฮย
พอม	กินแต่น้ำ	นำข้อยสว่างอน	คอกนา
เมื่อนั้น สาวก็	แซว ๆ เอ็น	นำหลังบาบ่าว	
ท้าว	ละล้งล้า	เถิงคุ้มพระยอดเมือง	
ท้าว	ก็เลยเจ้า	เหลียวเห็นบาบ่าว	
	ใจอ่อนน้อม	นำท้าวชุกน	
พระยา	เห็นอุปท้าว	งามยิ่งวันคำ	แท้นอ
สมสิ่ง	คำนายจา	กล่าวหมายแหนถ้อย	
แต่นั้น	พระยาหลวงเจ้า	ภูมิถามถี้	

ลานที่ 46 หน้า 1

เจ้านี้	หลานย่าเต่า	นายนั้นสิ่งใด	นี้เด
ลือว่า	ผู้ต่างด้าว	ที่ปิ่นเดินมา	นั้นลือ
ลือว่า	คนในเมือง	ที่ปิ่นเดินเมืองนี้	
พอเมื่อ	สุดโตเถียง	คำพระยาถามเหตุ	
	ท้าวบ่ช้า	ทูลเจ้าชุกน	
ข้านี้	ผู้ต่างด้าว	เดินประเทศเฮียนคุณ	พระเฮย
ขาก็	หลงพลอยพลัด	พรากเมืองนานล้า	
ข้าก็	มาเห็นเต่า	สายใจเจ้าย่า	นายนี้

นายกี้	ทุกซั๊กไอ้	เที้ยวเข้าเที้ยวขอ	เจ้าเฮย
ซั๊ก	อิฉู่เฒ่า	เหมือนนายบ้านเก่า	กายพูน
ซั๊ก	ขอยู่เลี้ยง	นายเจ้าพร้านาน	
บัดนี้ ซั๊ก	ฮู้ข่าวแก้ว	ลูกพระราชจอมหัว	คังนี้
ซั๊ก	มีคำขอ	เหนียวนายเถิงเจ้า	
บัดนี้ ขอแก้ว	จอมหัวเจ้า	กรุณาผายโศค	

ลานที่ 46 หน้า 2

เมื่อนั้น	ผิดและชอบถ้อย	ขอเจ้าโศคผาย	พระเฮย
เขากี้	นางสนมน้อย	เห็นบาทมขึ้น	
เมื่อนั้น	เห็นแจ่มเจ้า	ดากระด้างเพื่อแล	
พระกี้	พระยาหลวงเจ้า	คณิงใจจงมาก	
บัดนี้ พ่อกี้	มีอาชญ์ให้	บาท้าวชู้อัน	
เขากี้	เคืองใจแท้	สามพระยาบฮ่อ	
เขากี้	เด้าหมู่ซ้าง	พลล้านล่วงมา	พ่อแล้ว
เขากี้	ผัดหมายให้	ชิงขาดเอานาง	วาคาย
เขากี้	นำพลกาย	เข้าแดนเฮาแท้	
บัดนี้ บ่กลัว	สมภารท้าว	บุญมีบฮ่อ	จิงเทิน
พ่อกี้	ให้แก่เจ้า	บุญกว้างที่เซ็ง	พ่อแล้ว
คั่นว่า ลูกหาก	ม้างท่อนท้าว	เทหุ่มสมคาม	เมื่อใด
พอบ่	จิ้นคำมัก	ซิก้อยแบ่งสองเจ้า	

ลานด้วย 47 หน้า 1

แต่นั้น	ใจประสงค์ท้าว	จันทาชมขึ้น	
แม่นว่า เขากี้	จ้างแผ่นพื้น	มาท่อนก้บ่กลัว	พระเฮย
ซั๊กขอแต่	คนสามฮ้อย	พอไปเป็นเพื่อน	ทางเทิน
คั่นว่า	หลายกว่านั้น	เดินซ้า ยากทาง	พระเฮย
พอเมื่อ	ท้าวกล่าวแล้ว	ท้าวเล็กทูลลา	

บาก็	บานูญเลย	สู่สถานเรือนน้อย	
ทำวก็	เมื่อถึงห้อง	เคหังนายย่า	
แต่นั้น ผุ่งหมู่	แอะแอนด์เหล่น	สาวน้อยขึ้นชม	
เขาก็	เสนาท้าว	แสนพระยาขุนหมื่น	
บัดนี้	จากล่าวเว้า	ขวัญท้าวซุคน	
มันก็	บักกำพร้าว	ขันต่ออาสา	เลนอ
เฮนี่	เห็นนางหอม	ฟังตายขันได้	
สั่งว่า ให้มัน	คนสามล้าน	ในเมืองอนันเนก	
	ถึงงาได้	เฮนียบ่ไข่คน	แท่นอ

ลานที่ 47 หน้า 2

พอเมื่อ	เขากล่าวแล้ว	ฆ้องป่าวเดินพล	พุ้นเยอ
	ยนต์ ๆ ตก	แต่งเดาดาท้าง	
	อัสสาม้า	อาหาไนยคาดเครื่อง	
	ช้างคั่นเค้า	ดาห้างเครื่องคำ	
	คั่น ๆ ก้อง	พลหลวงเสเนด	
พระก็	ยกย่องย้าย	พลเจ้าออกเมือง	
แต่นั้น	พลหลวงตั้ง	กลางนาทัพใหญ่	
ผุ่งหมู่	หัวหน้าย้าย	ไปหน้าอเนกนง	
เมื่อนั้น	สามพระยาสู	พลหลวงมาฮอด	
เขาก็	จักเล็งช้าง	พลลั่นล่งชู	
เมื่อนั้น	ช้างต่อช้าง	หางเกี่ยวกอดกัน	พุ้นเยอ
	ผงรุลิกวัน	มีดมัวคุงฟ้า	
	คั่น ๆ ก้อง	หอกใหญ่สะบะหวาง	พุ้นเยอ
	กึกกือก้อง	อเนกนงสองกำ	

ลานที่ 48 หน้า 1

เมื่อนั้น	ช้างต่อช้าง	แสงเก็งเสมอกัน
-----------	-------------	----------------

เมื่อ	สามพระยาแจ้ง	เหลื่อมตั่งเอาได้	
นั้น	ศึกหัวหน้า	พระยาเมืองแตกตื่น	
	สามราชท้าว	เลยได้ถืองเมือง	
เมื่อ	พระยาจักเจ้า	ตกใจย้านสัน	
ก็เพื่อ	สามราชท้าว	ตั่งเข้าบ่หน	เจ้าเฮย
เขาก็	หวังใคร่ได้	นางเกษไกสร	
เขาก็	ถอยแสงชน	บ่หนตั่งเข้า	
เมื่อ	จึงให้ได้	นางเกษไกสร	
นั้น เขาก็	มางานความ	บ่อย่ายอมให้	
สั่งว่า	พระยาหลวงเจ้า	คณิงใจจงมาก	
เมื่อ	ใช้ลวงม้า	ถึงท้าวอย่านาน	ว่าเขอ
พระฮิบ	เชิญแจ่มเจ้า	ท้าวเทศจันทะหมุด	
สุฮิบ	ทันทีอย่า	ให้กลายวันนี้	
ให้เฮว	อาสาได้	ม้าเปื่องเฮวฮิบ	
กันว่า			

ตอนที่ 48 หน้า 2

กูจัก	ถวยแก่นแก้ว	นางน้อยชอดหอม	ว่าเขอ
ครั้นว่า	มาบ่ได้	ฮิบขาดมาเปื่อง	
กูจัก	เอนางงาม	มอบเขาพระยาพี	
	พระสั่งแล้ว	ขุนฮิบลาไป	
	ชำ ๆ ผาย	ฮอดเอือนบาท้าว	
พอเมื่อ	ไปถึงแล้ว	ขุนทูลจอมเกษ	
บัดนี้	พระควนใช้	เชิญท้าวเทียวพลัน	วาดาย
บัดนี้ พระพ่อเชิญลูก	ไปผาบม้าง	ศึกใหญ่มาประจัญ	วาดาย
พ่อจัก	ถวยนางหอม	แก้บานบุญกว้าง	
กันว่า	เอาบ่ได้	ซิกินคอบจอมหัว	
เพิ่นจัก	เอนางงาม	มอบถวยเขาพุน	
กันว่า	อาสาได้	ไปเปื่องแวนเทียว	
อย่าให้	กลายมือนี	วันนี้อย่านาน	เจ้าเฮย

เมื่อนั้น

จันทะหมุดท้าว

เลยหัวขมขึ้น

ลานที่ 49 หน้า 1

สั่งวามา

จัดบิบบี้

เดียนี่ไปทัน

เจ้าเฮย

เจ้าจง

คืนไปไหว้

ทูลพ่อพระยาหลวง

ก่อนเทิน

อย่าให้

เคื่องแก้นสั่ง

หากจักไปวันนี้

ข้อยจัก

หาวันได้

ยามดิน้อยหนึ่ง

ข้อยจัก

ไปผาบม้าง

วันนี้บ่สง

เจ้าเฮย

ให้เจ้า

ไปก่อนข้อย

คืนคอบจอมหัว

ก่อนเทิน

พอยามดิ

จึงลีไปนำเจ้า

ค้อมว่า

ท้าวสั่งแล้ว

ขุนฮีบตาลง

เถิงลัวพอน

ขวีผายผยของฝ้าย

เมื่อนั้น ขุนก็

แถมเส้ม้า

ลัวพอนฟาดเล่น

ม้าก็

เดินดิดฟ้าว

เถิงเจ้าพ่อพระยา

แต่นั้น ขุนก็

ทูลกรไหว้

ตามคำท้าวสั่ง

มานั้น

ท้าวจัก

มาผาบ ม้าง

วันนี้บ่สง

พระเฮย

ท้าวยัง

ถวายหวิน ไหว้

เสงโขตนพ่อ

ลานที่ 49 หน้า 2

ท่ที่ว่า

นบนอบไหว้

จอมเจ้าอย่าเคื่อง

ว่าดาบ

เถิงเมื่อ

โถมเฉลาท้าว

หายามชอบเมื่อ

แต่นั้น

ล้าตุคซ้าย

บาท้าวจึงชิมมา

วาดาบ

พระก็

พระยาหลวงเจ้า

ใจดีหมขึ้น

บัดนี้จักกล่าวเถิง

คองข่าวท้าว

เห็นหน้าเมื่อชิมมา

เถิงเมื่อ

จันทะหมุดท้าว

หายามชอบเมื่อ

ดีแล้ว

ท้าวก็

ยามตุคตั้ง

บาท้าวฮีบไป

บาก็

ใหญ่ๆ ย้าย

เข้าสู่พระยาเมือง

เถิงพลหลวง

อเนกนองพอล้าน

สั่งว่าให้เขา	พลหลายล้าน	เหลือหลายล้านตัว	ฉันทัน
เมื่อนั้น	โคบได้คาย	คูบ่แม่นคน	แท้นอ
บาจิง	โนมเฉลาท้าว	คินใจจงมาก	
	ไปกราบไหว้	ทูลให้พ่อพระองค์	ชอบแล้ว

ลานที่ 50 หน้า 1

บัดนี้เชิญพ่อ	ขึ้นสู่ห้อง	เสวยราชย์อย่าเคือง	พระเฮย
ข้าจัก	เป็นตัวขัน	ต่อเขาวันนี้	
ข้าก็ขอแต่	คนสามฮ้อย	พอไปเป็นเพื่อน	
เชิญพ่อเจ้า	เสด็จสู่ห้อง	โองกว้างอย่าเคือง	พระเฮย
ฝูงหมู่	แสนขุนเฒ่า	หัวขาวท้าวหนุ่ม	ก็ดี
ให้เจ้า	ไปเฝ้าเจ้า	จอมไทให้ดี	
ชาวว่า	เสียท่อนท้าว	นักเรศธิดา	แลนา
ชาวว่า	เสียองค์แพง	หน่วยเมืองนางน้อย	
เมื่อนั้น	คนสามฮ้อย	นำพานินา	
ท้าวที่	หลังลำเขี่ยม	พลล้านอเนกนอง	
แต่นั้น	คนสามฮ้อย	นำบาเขี่ยมผ่อ	
เขาก็	คิดต่อห้าง	ใจไว้แต่สินี	
หลังดู	พลฝ่ายกำ	สามพระยามัวมิด	
อันนี้	คนเดียวสั่ง	สิดอคนพอล้าน	
เขาก็	จาคำเว้า	นำกันหนินา	

ลานที่ 50 หน้า 2

เขาก็	จับชิงน้อย	เฮนนี้บ่หวัง	แลนอ
เฮนนี้	บ่หวังเห็นหน้า	เมียวัญแก้วมิ่ง	เมียนอ
เฮาจัก	ตายจุ่มพร้อม	นำท้าวผู้เดียว	แลนอ
	लगคนเว้า	น้ำตาไหลย้อยหยั่ง	ก็มี
लगคน	ใจแก่กล้า	ตายหน้าก็หากดี	เจ้าเฮย

เฮาจัก	พันเมื่อหน้า	หาพระนางองค์ใหม่	กายพูน
บาก็เหลียวดู	คนสามฮ้อย	น้ำตาไหลย้อยหยั่ง	
ดูก็	คิดโศกเศร้า	กลัวอ้ายนสิ่งใด	นี้เด
ดูบ่อยากได้	สาวลำน้อยมา	ซ้อฮ่มเสียงสอง	นั่นลื้อ
กูจัก	เอาเมียสาว	ให้ฮูคนฮ้อย	
เมื่อนั้น เขาก็	หัวน้ำท่วม	ใจดีหมื่น	
ท้าว	หลังผ่อเยี่ยม	พลล้านอนเอนกอง	เจ้าเฮย
เมื่อนั้น	สามพระยาพร้อม	ขอพลลัดเล่ง	มาแล้ว

ลานที่ 51 หน้า 1

	ช้างแลมัว	พลล้านล่งมา	
เมื่อนั้น	จันทะหมุดท้าว	เหลียวเห็นหลังล้า	
ท้าว	ตกแต่งห้าง	ดีไว้ฮูอัน	
ท้าว	ถอดคาบกล้า	ดวงอาจไถยะสิทธิ์	
	อินทาปลง	พระกรุณาแต่ยาม	ปางนั้น
ท้าวจึง	พิชฐานง้าว	ดาวคมดวงประเสริฐ	
เจ้าจึง	ไปผาบม้าง	พลล้านโคบคีน	เทียวเทิน
ให้เจ้า	ไปล่งลัม	มารใหญ่มาประจัญ	ดังนี้
ให้เขา	คีนเมื่อเสียว	อย่าให้กลายมาได้	
พอเมื่อ	พิชฐานแล้ว	วางดาวปละปล่อย	ไปนั้น
ง้าวก็	กวัดแกว่งเหลียน	ทะยานเด่นผ่าพล	
เมื่อนั้น	สามพระยาเจ้า	เห็นพลลัมหล่าว	ลงนั้น

ลานที่ 51 หน้า 2

เมื่อนั้น	พลหลวงกำ	สามพระยาแตกคีน	
เขาก็	ปบแล่นเด่น	วางช้างบ่เหลียว	
เมื่อนั้น	สามพระยาเจ้า	ดูแคลนเห็นหลาก	
ฝูงหมู่	ไปก่อนหน้า	จอมเจ้าแตกคีน	แท้แล้ว

แต่นั้น	กองหัวหน้า	เขาเพี้ยกพาย	มานี่
เขาก็	ตอบได้	เฮนีสื่ออยู่สั่ง	นี่เด
เมื่อนั้น	ดาวผันผยอง	เต็นนาคณพันหล่าว	
ง้าวก็	วงแวงล้อม	พันเข้าเผาผง	
แต่นั้น	คูจนเข้า	สามพระยาฟ้าวเล่น	
เขาก็	ปละช้างม้า	บ่ทันได้พายหนี	
เมื่อนั้น ดาบก็	ผันผยองเต็น	พันเสียดองค์หนึ่ง	

ลานที่ 52 หน้า 1

ง้าวจึง	หลบตัวปืน	คืบเข้าสู่สถาน	เจ้าเฮย
เมื่อนั้น ดาบก็	ผันผยองเข้า	มาในแหล่งเก่า	
	ตีแจ่มเจ้า	คูเมียนไต้ถง	
เมื่อนั้น ท้าวก็	บอกหมู่คน	สามฮ้อยไปคู	หลังล่า
สู้ก็	เอาช้างม้า	ตามท้อนสิ่งของ	ช่างเทิน
แต่นั้น	เขาหมู่คน	สามฮ้อยไปคู	หลังล่า
เขาก็	เอาช้างม้า	ของพร้อมใส่เต็ม	
	พอใจแล้ว	ทั้งหลายเลยขวี	
เขาก็	เอาช้างม้า	ขนเข้าสู่เมือง	
เมื่อนั้น ท้าวก็	เสด็จย่างย่าย	เข้าสู่เมืองหลวง	
บาก็	เมื่อโสมทอง	ขายทูลพระยาเจ้า	
ท้าวก็	ทูลกรไหว้	ราชาภูวนาถ	
บัดนี้ข้อยก็	แพ้หมู่ฮ้อย	ทะลายค้ำนโคบคิน	พระเฮย

ลานที่ 52 หน้า 2

ข้าก็	ยุทธกรรมแพ้	มุดมอดสมคาม	พระเฮย
	ตามใจชน	สิ่งของมาไว้	
เขาก็	ปละช้างม้า	ฝูงหมู่เงินคำ	
เขาก็	โดนพลายปบ	พายพังหนีฟ้าว	

พอเมื่อ	บาทุลแล้ว	ลาลงเฮวฮีบ	
ทำวก็	เสด็จอยู่ห้อง	เฮือนน้อยย่านาย	
เมื่อนั้น	พระยาหลวงเจ้า	เดินเขาฝูงไพร่	
ให้สู้	ไปล่าเหยี่ยว	ดูแท่งสิ่งของ	เที่ยวเทิน
แต่นั้น	ชาวเมืองพร้อม	เขาไปหลิงล่า	
เขาก็	เห็นแต่ผี	มากล้นตายข้าม	อเนกนง
เขาก็	จากันเว้า	นำหลังบาบ่าว	
อันนี้	ยุทธโยกล้า	แล้วแพ้ผู้เดียว	แท่นอ
เขาก็	ชนของแก้ว	เงินคำผ้าผ่อน	
	หอกแลง้าว	ทั้งช้างอเนกนง	

ลานที่ 53 หน้า 1

เขาก็	ชนของเข้า	ในเมืองอนันเนก	
	หมดถ้วนแล้ว	ถวายเจ้าพระยอดเมือง	
เมื่อนั้น	พระยาหลวงเจ้า	ใจดีชมชื่น	
	จัดการสว่างเสียง	เมืองบ้านอยู่สบาย	เจ้าเฮย
แต่นั้น เจ้าก็	มีอาชญาให้	ขุนหนุ่มทั้งหลาย	
ก็จัก	เอาบาคราญ	นั่งเมืองวันนี้	
ให้สู้	ทันเอาท้าว	จันทมาฮีบ	
กูจัก	ปูนปลุกให้	วันนี้มอบเมือง	แท่งแล้ว
เมื่อนั้น เจ้าก็	บอกปาวพ้อง	ขุนหมื่นทั้งหลาย	
ขุนก็	เฮวพลันมา	ชุกคนมวลพร้อม	
	คิ่น ๆ ก้อง	ทุกขอบขุนนาย	
	มามวนดก	แต่งปูนแปลงไว้	
แต่นั้น	เจ้าคว้นใช้	เถิงฮอดจันทะหมุด	
	เถิงบาคราญ	กล่าวถวายหวินไหว้	

ลานที่ 53 หน้า 2

บัดนี้	พ่อพระราชเจ้า	ใช้คว่นมาถึง	เจ้าเฮย
ว่าให้	เชิญจอมหัว	สู่โง่งวันนี้	
เพิ่นจัก	อุบพิเสกท้าว	เสวยราชย์แทนเมือง	เจ้าเฮย
	ทั้งนางหอม	มอบเวนวันนี้	
	จันทะหมุดท้าว	ดาดีตักแต่ง	
ท้าวก็	เอื้อโอดย้อย	คือม้าวเชิดคำ	
แต่นั้น	ฝูงคนใช้	เห็นบานงถ่าว	
เขาก็	จะปากคั่น	เห็นท้าวสุปงาม	
ตั้งหาก	งามยิ่งย้อย	คือสิ่งอินทร์เขียน	แท่นอ
คนใน	เมืองลังกา	ไปปูนปานท้าว	
พอเมื่อ	ท้าวแต่งแล้ว	ลงเสือนนายย่า	
เขาก็	แห่นแห่หุ้ม	นำท้าวมีนัน	
ท้าวก็	ไกวแขนเหลืออง	นุเนื้อย้อยอย่าง	
คือดัง	อินทร์อยู่ฟ้า	ทะยานล้ำถ่วงลง	แท่นอ
เจ้าผู้	เนื้อด ๆ เนื้อ	คิ้วก้อมกอมงาม	แท่นอ

ลานที่ 54 หน้า 1

	สาวเหลียวเห็น	เคียดชะแด่นาท้าว	
สาวก็	จาคำเว้า	นำหลังชีชั่ว	
เฮา	ยศต่ำด้อย	บ่สมท้าวสุปงาม	แท่นอ
แต่นั้น เขาก็	แห่นแห่เจ้า	ท้าวเทศจันทะหมุด	
	ถึงโง่งทอง	พ่อพระองค์ทูลไหว	
พระก็	เห็นแจ่มเจ้า	ไปถึงชมชื่น	
พระก็	ชมชื่นด้าน	นำท้าวขอบปะไท	
บัดนี้ ลูกก็	ม้างท่อนท้าว	แล้วมุดมอดสมคาม	
พ่อก็	คองอาศัย	เพ็งบุญจอมเจ้า	
พ่อจัก	อุบพิเสกให้	ท้าว นั่งเสวยเมือง	

เมื่อนั้น พ่อก็	ทั้งนางหอม	มอบเวนวางให้	
เฮาจัก	ทันเอาแก้ว	นางหอมมาฮีบ	
เมื่อนั้น	ปุ่นปลูกให้	ทั้งท้าวწဲงเสวย	ลูกเฮย
	ฝูงคนใช้	โดยพลันเฮวฮีบ	

ลานที่ 54 หน้า 2

เขาก็	ถึงแจ่มเจ้า	นางน้อยยอดสวรรค์	
บัดนี้ พระก็	ทูลกล่าวไว้	นางหอมองค์ยิ่ง	
เมื่อนั้น	เชิญแจ่มเจ้า	นางน้อยสู่โสง	เจ้าเฮย
นางก็	นางหอมน้อย	มีใจหมั่น	
	เอ้ออดย่อง	ถือน้าวเชิดคำ	
	บรรบรรแล้ว	ดาดีทุกสิ่ง	
นางก็	เสด็จย้าย	ลงห้องเที่ยวพลัน	
ยาบ ๆ	เหลื่อมตามหลัง	ถึงโสงทองพ่อพระองค์	อวนเจ้า
นางก็	นั่งแทบไถล	ท้าวเทศจันทะหมุด	
	สองนางแพง	เก้งกันปานแค้น	
แต่นั้นนักปราชญ์	ปโรหิตเจ้า	มายายยังนั่งแถว	ถันอ้อม
เมื่อนั้น	ราชขวัญตั้ง	ขอมมาเสียงฟ้าง	นางเฮย
	นักปราชญ์เจ้า	เลยเข้าเฝ้าขวัญ	
มาเยอ	ขวัญแจ่มเจ้า	ท้าวเทศจันทะหมุด	พ่อเฮย

ลานที่ 55 หน้า 1

อย่าได้	หลงพลอยพลัด	พรากเมืองไกลแก้ว	
มาเยอ ขวัญที่	จอมหัวเจ้า	ชมพลายกลางทุ่ง	มาเยอ
เจ้าหาก	แพ้น้ำมันฮ้อย	ทลายค่านโคบคิน	พ่อแล้ว
อย่าได้	หลงหลอค้าง	ชมพลายสบฮ้อย	เขาเนอ
ให้เจ้า	มาอยู่ห้อง	เทียมน้องยอดหอม	พ่อเนอ
อย่าได้	เหาะละเหินหลิน	ไปมาเที่ยวคว่า	ชีไดเนอ

ให้เจ้า	มาสูขอยู่ห้อง	นำไปพ่อพระองค์	
ให้เจ้า	อยู่สวัสดิ์ดีล้ำ	ขวยยืนแสนขบ	ปีเยอ
ฮ้อยเอ็ด	ประเทศท้าว	มาเต้าส่วนสิน	พ่อเนอ
อย่าได้	มิโพยค้อง	โทษาพลไพล่	ชีโคเนอ
ให้เจ้า	สุขยิ่งล้ำ	ยืนมั่นหมื่นวะสา	พ่อเนอ
พอเมื่อ	พราหมณ์ถวพร	กล่าวบรรบร	

ลานที่ 55 หน้า 2

บัดนี้ พ่อก็	ภูมิถือ	ผูกแขนสองเจ้า	
กับทั้ง	เวนเมืองให้	ทั้งนางแก้วเกษ	
กับทั้ง	พลไพร่พร้อม	วางให้ชูอัน	พ่อแล้ว
พ่อจก	อัสสาม้า	อาชะนัยตัวอาจ	
อันหนึ่ง	ถวยแจ่มเจ้า	ทรงหลั่นมายเมือง	พ่อแล้ว
	ช้างใหญ่น้อย	ตัวอาจพิมัน	
	กับทั้งพล	หลวงแสนโกฏิกือ	
	ถวยแก่เจ้า	บุญกว้างชูอัน	
โอนอ	ผู้สาวกายไปนี้	เห็นห้วนมเพ็น	มาน่วม ๆ
อี่พี่เจ้าก็	เขียนบ่ได้	มือกระด้าง อยากบาย	
	บ่ได้ดากระด้าง	เบ็งแต่นม แลนอ	
เมื่อนั้น พ่อก็	เวนเมืองให้	สมเด็จการ ทุกเชื้อง	
ฝูงหมู่	เสนคพร้อม	ลาเจ้าพรากเมื่อ	
ท้าวก็	เสด็จสู่ชั้น	ผาสาทนางหอม	

ลานที่ 56 หน้า 1

ยูท่าง	สองนางแพง	บ่เคื่องคำฮ้อน	
	สองชมฮ้อน	ซอนคอเอือนไพล่	
	หน้าต่อหน้า	ชมปิ่นไปแคง	อุ่นเฮย
ท้าวก็	แยงฮูปน้อง	เสมอสิ่งอินทร์เจียน	

คือสิ่ง	กัณฐิบุญมี	เก่งกันเสมอแต่	
	ฮางเดียวเบ้า	พิมพ์เดียวเหลาหล่อ	ลงนั้น
	โถมฮูปหน้า	สองเจ้าเก่งกัน	
ท้าว	ฮักฮูปน้อง	ยังยั้งกัณฐิ	
	บุญเหลือหลาย	สิ่งกลืนกินได้	
เมื่อนั้น ท้าว	เอานายเฒ่า	มาทรงเสวยราชย์	นำนั้น
กับทั้ง	พ่อช่างเฒ่า	มาพร้อมแต่งต่าง	
เฒ่าผู้	บุญมีสิ้น	คุณมีหลอมหล่อ	วันนั้น
เฒ่าก็	สุขยิ่งสิ้น	เสมอท้าวเก่งกัน	เจ้าเฮย
นายก็	สุขยิ่งสิ้น	คุณนายเหนบอ	วันนั้น
ท้าว	ตกแต่งให้	สาวใช้พราหมณ์	

ลานที่ 56 หน้า 2

นาย	ทุกข์ยากไ้	สักสิ่งอันใด	
	แลงายสั่ง	บ่เคื่องคำฮ้อน	
ท้าว	สุขอยู่สร้าง	เสวยราชย์ตามครอง	
เขาก็	น่านองมา	ส่วยบาบุญกว้าง	
เขาก็	ลือเดชท้าว	ทุกที่เขาขาม	
เขาก็	ลือชาตก	ทั่วดินแดนท้าว	
ก็บ่	ทุกข์ยากฮ้อน	จักสิ่งการใด	
ท้าวว่า	ยังเคื่องใจ	แต่เมืองยมมะท้าว	
บัดนี้ ภู	มาการใช้	พระยายมมะท้าวเทศ	ภายหลัง
ภู	มาอยู่ซ้ำ	เหิงได้นั่งเมือง	นี้แล้ว
ท้าว	คิดอ่าวไ้	โอ้อ่าวคำกระสัน	
บาก็	โทะเรจิต	วังเวนน้อง	
เมื่อจัก	ไ้ลาวงน้อง	เมื่อสู่เมืองหลัง	ดังนั้น
เมื่อจัก	คณิงใจเถิง	บ่ลืมนางน้อย	

ลานที่ 57 หน้า 1

บัดนี้ ภูก็	คิดใคร่ได้	โดยดั่งปรารถนา	
	ราชาตก	แต่งปูนปั้นให้	
หากคิด	หากอ่วม้าง	คณิงใจหลายเล่า	เลิagnั้น
ท้าวจึง	ปากกล่าวด้าน	น่าน้องขอดหอม	
บัดนี้ พี่ก็	มาพรากรบ้าน	เหิงห่างเจียรกาล	น้องเฮย
ก็หาก	มีนนานปละ	ไปวางเมืองบ้าน	น้องเฮย
บัดนี้ พี่ก็	คิดถึงห้อง	เมืองหลังบ้านเก่า	กายพุ้น
	น้องนาถไ้	แพงแก้วอยู่ดี	พี่นอ
พี่จัก	ไปยามแก้ว	สายใจเจ้าแม่	กายพุ้น
จักว่า	ดีและฮ้าย	ใดแท้บ่เห็น	เจ้าเฮย
ค้อยอยู่ดีเฮย	ทิพพะกินแก้ว	งามเกิงอินทร์เขียน	เฮียมเฮย
โอนอ	บ่อยากไกลนง	แพงพระกินคำ	องค์น้อง
ค้อยอยู่ดีเฮย	เสน่หาสร้อยแพง	ทรงเทียบบ่แจบ	กะใจเฮย

ลานที่ 57 หน้า 2

โอนอ เจ้าผู้	ผิวหมากหว่า	ชมพูบานเบิก	
	เบิ่งเด็ก	พี่เจ้าแสงมัก	
	เบิ่งคักพี่	เจ้าแสงอยากได้	
	เบิ่งไกล่ ๆ	จำจื๋บ่อยากหนี	ชาลีเฮย
โอนอ	พี่พรากรน้อง	โอยโอยอ้าวกระสัน	น้องเฮย
นับวันนับมือ	ย่งหนทาง	เจื่องนับมือเจื่อง	อวนเฮย
นับมือ	ไกลนาถะน้อง	หิวให้หอดกระหาย	น้องเฮย
นับมือ	ไกลสายคอ	พระคินคำอวนน้อง	
โอนอ บ่อยาก	พลัดพรากรน้อง	เวรหากจ่องจำไป	
บ่อยาก	ไกลนงแพง	ถ่องยามคราวน้อย	
พี่จัก	ผลัดหมายไว้	เจ็ดปีเป็นเขต	
ค้นว่า	นานกว่านั้น	เมื่อหน้าช่างพระอวน	พี่ท่อน

คันท่า	บุญหลงได้	คืนมาในเขต	เมื่อใด
ลานที่ 58 หน้า 1			
ข้อยจก	ขอยู่ห้อง	น่าน้องฮ่วมเกาซ์	พี่แล้ว
แต่นั้น นางก็	ปากบ่ได้	แค้นคั่งในอก	
นางก็	คณิงใจคิด	ซุทางทวงม้าง	
บัดนี้ น้องก็	หวังดีได้	องค์อวนเฮียงฮ่วม	ฉันนี้
เจ้าส้ง	คิดห่าฮ้าง	ฮามน้องพรากไกล	นี้เด
น้องจก	แขวนคอห้อย	ไปตามแวนประเสริฐ	ดีตาย
แม่นว่า	อดอยู่ได้	เมื่อหน้าสิ่งใด	บ่ฮู้
จกว่า	คงคอยถ่า	องค์อวนถึงขบ	มานั้น
จกว่า	เป็นหญ่าดิน	ดินนั้นบ่เห็น	เจ้าเฮย
ข้อยจก	ไปตามเจ้า	เป็นตายให้เห็นที	กายพุ้น
แม่นว่า	ทุกข์ยากไฮ้	เมื่อหน้าบ่แห่ง	เจ้าเฮย
	ค้อมว่าแล้ว	สุริโยค้อยคำ	
	สองแจ่มเจ้า	เสวยแล้วซุอัน	
เมื่อนั้น ผุ่งหมู่	ไทพาทย์หม้อง	ดีเสพสวนไโล	พุ้นเขอ

ลานที่ 58 หน้า 2

	เสียงน้นเมือง	กล่อมระบำ สองเจ้า
	สองแนบเนื้อ	ขกขานางไส่
	ท้าวไส่แล้ว	สองเจ้าสวคนอน
	เหลืบราตรี สอง	เที่ยงคืนถึงขอนแก่น
	คับค้าย	ถึงยามแล้วฮุ้ง
เมื่อนั้น	โถมเฉลาท้าว	ทั้งนางแล้วตื่น
	สาวขึ้นน้ำ	โลมล้างส่วยสี
แต่นั้น	นายครัวพร้อม	ภางายเฮียงฟาง
	สองแจ่มเจ้า	เสวยแล้วสำบาย

แต่นั้น	โหมเงลาท้าว	जानางอ้อยอัน	
พี่จัก	เมื่อกราบไหว้	ขอน้องควนน้า	ก่อนแล้ว
หลอนว่า	พระโศคให้	คำประสงค์ แสนยิ่ง	
พี่จัก	เอาแจ่มเจ้า	ไปพร้อมบ่จีน	
กันว่า	พระบ่ไลขาด	ให้อวนชิดัน	คુંเดิน
	เดินคુંคั่น	เดียวข้อยเทียวไป	ก่อนแล้ว

ลานที่ 59 หน้า 1

พอเมื่อ	ท้าวกล่าวแล้ว	ท้าวเล่าเลยไป	
	เถิงโสมทอง	พ่อพระองค์ทูลไหว้	
บัดนี้	บุญหลายได้	เสวยเมืองทรงแท่น	พ่อเฮย
ข้าก็	เคืองใจคิด	อู่หลังเหลือแม้ง	
ข้อยก็	เดินมาได้	สามปีปลายจบ	มานี้
	นานแลช้า	มาได้นั่งเมือง	เจ้าเฮย
อันว่า	ฝูงพี่น้อง	เชื้อชาติลุงอาว	ก็ดี
จักว่า	ตายเป็นสัง	บ่เห็นเสียนั้น	
บัดนี้ ขอแก่	จอมหัวเจ้า	กูร์ณาผายโศค	
ข้าจัก	เดินคુંคั่น	ไกลพื้นบาทคำ	พ่อเฮย
กันว่า	ไปถึงแล้ว	สิดินมาเสวยราชย์	ภายนี้
	ดีเลฮ้าย	เมื่อหน้าไปเห็น	พ่อเฮย
อันว่า	กษัตริย์น้อย	นางหอมลูกพระราช	พ่อนี้
ข้าก็	ขอฝากไว้	นำไปพ่อพระองค์	แต่ท่อน
ข้าก็	ผิดหมายไว้	เจ็ดปีเป็นเขต	

ลานที่ 59 หน้า 2

กันว่า	มัมที่นั่น	เมื่อหน้าช่างอวน	พระเฮย
กันว่า	บุญหลายได้	คินมาในเขต	
	บุญเจ้าหุ้ม	กวมเกล้าหากจักเห็น	เจ้าเฮย

เมื่อนั้น	พระยาหลวงเจ้า	คณิงใจจงมาก	
เจ้าสั่ง	มาฟ้าควน	คั่นไปหน้าสิ่งใด	พ่อเด
พอกี้	หวังดีได้	เสวยราชย์แทนเมือง	พ่อเด
	พิกี้หวัง	เพ็งบุญจอมเจ้า	
พ้อจัก	ให้พลหลวง	พร้อมพลายแสนแสน	
	นำส่งเจ้า	ถึงเท้าฮอดเมือง	พ้อท่อน
เมื่อนั้น	โหมเวลาท้าว	จันทากลอยกล่าว	
อันว่า	ช้างแลม้	พลนั้นบ่ถึง	พ่อเฮย
บ่ใช่	ทางต่อเท้า	ถึงฮอดดินเพียง	พระเฮย
ข้าก็	เดินทางบน	ชียนต์ยานแก้ว	
อันว่า	พลแลช้าง	ถึงแต่เขตแดนเมือง	พระเฮย
คันว่า	กายแดนเมือง	บ่หวังสิไปได้	

ลานที่ 60 หน้า 1

ท้อแต่	คนเดียวคั่น	ผิบองตลอดช่อง	ไปนั้น
จึงสิ	ถึงเขตไว้	ขนต์แก้วที่ประสงค์	เจ้าเฮย
แต่นั้น	องค์กษัตริย์ให้	คณิงใจหุขสูง	
	คิดบ่แล้ว	บาท้าวสิพรากรมเมือง	
อันว่า	กษัตริ์น้อย	นางหอมลูกอ่อน	เฮานี้
เจ้าจัก	เอาถ่วงล้ำ	ไปได้ดังลือ	พ่อเด
ลือจัก	ไลนางไว้	ไกลคืนลูกพระราช	เฮานี้
ลือจัก	เอาแผ่นย้าย	นำได้บ่จีน	ลูกเฮย
เมื่อนั้น	จันทะหมุดท้าว	ใจดีชมชื่น	
ก็เพื่อ	พระโศคให้	นางแก้วควนนำ	แท้แล้ว
ท้าว	พินฝากง้าว	ดาวอาดกลางเซง	
	ไว้ให้แจ้ง	เขื่อนเมืองไท่ท้าว	
เมื่อนั้น	ท้าวตั้งง้าว	ดวงอาชฎ์เกาะสิทรี	
	ดาวกลางเซ้ง	แต่อินทร์ปลงให้	
ค้อยอยู่เคียงเจ้าเอือนเฮย	สัมมะขันแก้ว	ดาวเซงดวงอาจ	กูเฮย

ลานที่ 60 หน้า 2

เจ้าจิง	แจ่งเจื่อนบ้าน	เมื่อน้อยยาไล	แต่ท่อน
ข้อยจัก	คิ่นเมื่อห้อง	เคหังบ้านเก่า	กายพุ้น
	คี่แลฮ้าย	เมื่อหน้าสิดำมา	เจ้าเฮย
เมื่อนั้น	นางหอมน้อย	ชิดา ภูวนาถ	
นางก็	ทูลราชาพ่อ	พระองค์ลาเจ้า	
นางก็	ทูลลาไหว้	จอมหัวองค์พ่อ	
	ทั้งแม่เจ้า	จอมไ้ชูพระองค์	
โอนอ อดให้	ปราชญ์ข้อย	ชายพลอยทุกชะเวทน	อวนเฮย
เชิญฝูงหมู่	นักปราชญ์เจ้า	ประสงค์เต็มจิตแถม	แต่ท่อน
ชาติที่	แนวนามเชื้อ	หอยนาหน้าดำ	คำพาเฮย
บ่ห่อน	หงายปากเว้า	คังหอยกว้างแม่ชะเล	น้องเฮย
บัดนี้ ขอแก้	พระพ่อเจ้า	จอมไ้ที่อยู่ดี	แต่เนอ

ลานที่ 61 หน้า 1

ข้าจัก	พลัดพรากบ้าน	ไกลล้าต่างเมือง	พ่อเฮย
ขออย่า	มิโทษสั่ง	เบียดเบียนนำข้อย	
เมื่อนั้น พ่อก็	บ่าว ๆ น้ำ	ตาไหลหลังตก	
	มือฟายเซ็ด	ฟาดเสียดายคู่	
ก็เพื่อ	นางหอมน้อย	ไปไกลประเทศต่าง	
พระก็	คิดบ่แล้ว	นำแก้วยอดหอม	
แต่นั้น พ่อก็	แจ่งใจเขื่อน	คำดีเว้าสั่ง	
เจ้าจิง	ไปให้ได้	ภูท้าวฮีบมา	พ่อท่อน
พอเมื่อ	พระสั่งแล้ว	นางเลิกราลง	
	ถึงโสมทอง	แต่งตนดาห้าง	
เมื่อนั้น เจ้าก็	เดินบอกให้	เสนาขุนหมื่น	
ให้สู้	เดาคาดก	แต่งพลาขวันนี้	

กูจัก	ไปส่งท้าว	ทั้งนางลูกอ่อน	กูนี้
เถิงที่	แดนด่านด้าว	กูท้าวสิดาวกีน	เจ้าเฮย
เมื่อนั้น	คั่น ๆ ก้อง	ฝูงหมู่เสนา	
เขาก็	เดาคาดก	แต่งฟังพลายช้าง	

ลานที่ 61 หน้า 2

มันก็	ตัวหนึ่งนั้น	ช้างอาจคำแพง	
	ขอแยงยก	แทบเกยเสียงถ้ำ	
	ตัวหนึ่งนั้น	ช้างอาจสังโค	
มันก็	ไปเสียงแทบ	เกยบาทบาท้าว	
เมื่อนั้น	โถมเฉลาท้าว	ทั้งนางนงถ้าว	
สองก็	เอ็นตั้งห้อง	โsongกว้างที่สถาน	
ค่อขอยู่ดีเยอ	โsongหลวงห้อง	เตียงนอนเม็งอาจ	กูเฮย
ข้อยจัก	ปละไปไว้	ไกลเจ้าพรากเมือง	ก่อนแล้ว
ค่อขอยู่ดีเยอ	สาวสนมน้อย	นางฮามเอื้อมอุ่น	เฮียมเฮย
พี่จัก	ไกลพรากเจ้า	วันนี้อยู่ดี	แต่ท่อน
ค่อขอยู่ดีเยอ	นายฆ่าเต่า	คุณเหลือหลายมาก	ข้อยเฮย
กับทั้ง	พ่อช่างเต่า	คุณล้ำโลกลือ	
ข้อยจัก	ไกลจากเจ้า	เหิงห่างเจียรกาล	เจ้าเฮย
ข้อยก็	น่านางปละ	ไปวางเมืองบ้าน	
ค้อมว่า	ท้าวสั่งแล้ว	ทุกสิ่งบรรบรร	

ลานที่ 62 หน้า 1

บาก็	ทรงพลายสาร	ชื่อสังโคแก้ว	
	นางหอมน้อย	ทรงพลายซ้อนฮ่อม	พระอวนเฮย
	สองแจ่มเจ้า	ทรงช้างฮ่วมกัน	เจ้าเฮย
ฟังเยอ	คั่น ๆ ก้อง	เสียงเสพนันเนื่อง	พุ้นเยอ
	เสิน ๆ พลาย	แกว่งกระดิ่งดังก้อง	

	ชวด ๆ ช้าง	ช้างงาเส้น ๆ	พุ้นเยอ
	ใบสีคำ	ข้ายแขนคอม้า	
	ทม ๆ ก้อง	พลหลายเหลืออนันนเนก	
เขาก็	แหนแห่เจ้า	จอมช้อยออกเมือง	
แต่นั้น	ยี่ด ๆ ย้าย	ช้างใหญ่พลายสาร	พุ้นเยอ
	เส้น ๆ กลาย	ออกเมืองขามเช้า	
เขาก็	สั่งแจ่มเจ้า	ท้าวเทศจันทะหมุด	
	ทิ้งหญิงชาย	บ่าวสาวไปพร้อม	
สาวก็	ไสยาเล่น	นำชายสวสเสียด	ไปนั้น
เขาก็	แหนแห่เจ้า	ไปม้มตัวคิน	เจ้าเฮย
	ไย ๆ ย้าย	พลใหญ่พระยาเมือง	พุ้นเยอ

ลานที่ 62 หน้า 2

	ทม ๆ แหน	แห่บาบุญกว้าง	
	หลายวันได้	หลายคืนถึงเขต	
แต่นั้น	แดนด่านด้าว	บาท้าวจอดเขา	เจ้าเฮย
ถึงที่	โถมเฉลาท้าว	ลงพลายเขาจอด	
เมื่อนั้น	นางขอดแก้ว	ลงพร้อมพรา้พระอรน	เจ้าเฮย
กับทั้ง	พลหลวงเจ้า	เสนาขุนหมื่น	
ฝูงหมู่	เขาจอดยั้ง	นำท้าวซุน	เจ้าเฮย
เขาก็	จันทะหมุดไหว	องค์พ่อปีดา	
เมื่อนั้น	ทั้งองค์แพง	ขอดหอมทูลไหว	
บัดนี้	มาถึงห้อง	แดนเมืองเขาจอด	พระอรนท่อน
	กลายแต่นี้	เมื่อหน้าอย่าไป	พ่อเฮย
มีทั้ง	ทางยากฮ้าย	เหว ดาดชันสูง	พ่อเฮย
ท้อแต่	สองนางแพง	ลิดุ่งเดินไปหน้า	
	เชิญพ่อคิน	ครองเมืองบ้าน	
ข้าจัก	ไปตามแท้	เอาบุญเป็นชาย	
	ดีแลฮ้าย	เมื่อหน้าหากจักเห็น	

ฉานที่ 63 หน้า 1

หลอนว่า	บุญหลายได้	คีนมาเสวยราชย์	น่านัน
	บุญกวมเกล้า	หากเห็นพระเฮย	
พอเมื่อ	สองสั่งแล้ว	องค์พ่อเลขเสด็จ	
พระยากี้	ทรงพลายสาร	ตัวคีนมาบ้าน	
แต่นั้น	ไย ๆ ย้าย	ช้างใหญ่พระยาเมือง	พูนเขอ
	เสิน ๆ เถิง	ฮอดเมืองพระองค์เจ้า	
เมื่อนั้น	ช้างใหญ่ย้าย	ชักแทบเสียงเกย	
	ภูธรเสด็จ	สู่หอโสงกว้าง	
เมื่อนั้น ผุ่งหมู่	เสนาเจ้า	แสนพระยาขุนหมื่น	
เขากี้	เมื่อเฝ้าเจ้า	จอมไท้อเนกนอง	
พระบ่	มีโศกเศร้า	สักสิ่งการใด	
	อยู่สบายชม	อเนกนองลือไฮ้	
บัดนี้จึกกล่าวเถิง	จันทะหมุดท้าว	ทั้งนางนงถ้าว	กายพูน
ท้าวที้	พาแจ่มเจ้า	นางน้อยเที่ยวไป	

ฉานที่ 63 หน้า 2

ท้าวที้	พานางข้าม	คีรีฮาวเถื่อน	
	หลายพร้ามือ	พาน้องคุ่งเดิน	
	วันสืบมือ	แล้วคำราตรี	
สองหาก	พากันเดิน	บ่มีไสพร้อม	
	วอย ๆ ข้าม	คงเลาหลายเหล่า	พูนเขอ
เถิงเมื่อ	วันคำค้อย	พาน้องจอนอน	
	คอน ๆ คำ	สองแพงเอี่ยมอุ่น	
	ผ้าห่มเนื้อ	โทรมน้องกล่อมกัน	
พอเมื่อ	เด็ก ๆ ข่อน	ออนซอนเถิงเที่ยง	
	เหมยหยาดย่อย	อำไม้งิงสลา	
นางที้	คอน ๆ คำ	คินึงหลังหุยฮุ้ง	

นางกี	คิดฮอดผู้	ที่เหง้าทันตันแม่ตน	เลนอ
บัดนี้ ภูหาค	มาพรากบ้าน	เหง้าเหง้าไกลดิน	เลนอ
ท้อแต่	คนเดียวกู	คูงเดินนำท้าว	
โอนอ ภูจ๊ก	ไกลดินเจ้า	วงสาพรากแม่	กูนอ
กูก็	เข้าป่าไม้	นำท้าวผู้เดียว	เลนอ

ลานที่ 64 หน้า 1

โอนอ เสียคาย	พิษฐานห้อง	โงะชาวหลังใหญ่	กูเด
บัดนี้ข้อยหาก	ไกลแจ่มเจ้า	นอนค้ำแกไพร	เลนอ
	นางหอมให้	คินงใจหุยฮุ่ง	
น้ำตา	ไหลหลังข้อย	แก้มเจ้าชุ่มเลิง	
เมื่อนั้น	โถมเฉลาท้าว	บาคราญโถมลูป	
	บาบ่าวน้อย	ออยน้องเมื่อคืน	
เจ้าสั่งมา	ยมนาให้	ในใจข้อยยัง	นางเฮย
เจ้าอย่าได้	คิดโศกเศร้า	สังแท้เท่าไย	พี่ท่อน
พี่จ๊ก	พาอวนเข้า	ยนต์ทองแขนอู่	
เขาจ๊ก	ชักจ้องทั้น	เฮาขึ้นอยู่สบาย	
เฮาจ๊ก	พากันขึ้น	เมื่อเทิงถึงที่	กายพุ่น
	นานแลช้า	ชิพาน้องด้าวคิน	น้องพี่ชาติเฮย
ท้าวกี	ปากจ้อย ๆ	อ้อยอินอ้อยนาง	
	สองนางแพง	คอยจาคำน้อย	

ลานที่ 64 หน้า 2

เมื่อนั้น	นางหอมน้อย	ใจคีน้อยหนึ่ง
นางจิง	ปากกล่าวด้น	นำท้าวขึ้นชม
พอเมื่อ	สองจาแล้ว	เลนนอนสงค้อย
ถึงเมื่อ	ล้ำคุดตั้ง	เงาซ้ายไกขัน
	คับคาลัย	ถึงยามแลฮุ่ง

ท้าวก็	ลูกสาวหน้า	ทั้งน้องลาวดงาย	
	สองสาวแล้ว	คาตักแต่ง	
	บ่าวท้าว	พาน้องคว้นไป	
	วอย ๆ ขว้าม	คงไสกายเขต	พุ้นเขอ
	เถิงเถือนถ้อง	แถวไม้เนกนอง	
มีทั้ง	ยุงยางพร้อม	แกมกอเอี้ยวไล่	ก็มี
มีทั้ง	ไม้ใหญ่พร้อม	ยางคั่วคู่แดง	
	สัพพสันไม้	ในไพรหลายสิ่ง	
	คันคอตัน	ป่าไปล่สับไป	
มีทั้ง	ไฟฟ้าพร้อม	ลูกหมากแวงดก	ก็มี
มีทั้ง	พู่ผางยด	ดอกขามเกียงค้อ	
	นอนาวส้ม	ในดงหมากก่อ	ก็มี

ลานที่ 65 หน้า 1

มีทั้ง	ดาวตาดพร้อม	ลำคั่วอเนกนอง	
เมื่อนั้น	นางหอมน้อย	คณิงใจเห็นหลาก	
อันแต่	มาพรากบ้าน	เห็นถ้วนชูเชิง	แท้นอ
	สัพพสันพร้อม	มวลมีทุกสิ่ง	
เหมือนดัง	คนปลุกไว้	มีพร้อมชูอัน	
ท้าวก็	พานางขั้วม	คิริหลายหลั่น	
	หลายน้ำมือ	บาท้าวลวดหลง	
ท้าวก็	พานางเกี้ยว	ไปมาเซาจอด	
ก็บ่	ฮู้ที่ห่าง	ยนต์แก้วที่ใด	แลนอ
ก็หาก	หลงทางเข้า	เดินมาของเก่า	
	ทางต่อเท้า	ไปหน้าเล่าหลง	
เมื่อนั้น	จันหมุดท้าว	คณิงใจจ่มหลาก	
ท้าวก็	พาอวนน้อย	นางแก้วฮอดเลย	
ท้าวก็	หวังดีได้	พามาหลงป่า	นางเฮย
พี่ก็	หลงแห่งห้อง	ยนต์แก้วเบ้าเห็น	แท้นอ

ลานที่ 65 หน้า 2

พี่ก็	หลงยงค์แก้ว	ทางโคปู้ที่	นางเฮย
	ทางต่อเท้า	เสียมอ้ายก็บ่เห็น	
พอเมื่อ	ท้าวจ่มแล้ว	ท้าวแนบชมนาง	
	สองนางแพง	กอดคอกันให้	
อันที่	ยงค์อู่แก้ว	เชือกหย่อนสายทอง	กูเฮย
ซ้อยก็	หลงพลอยพลัด	บ่เห็นนอนค้ำ	
ท้าวก็	พานางอ้อม	เวียนมาของเก่า	เล็งนั้น
คิดว่า	คนหากไป	หน้าแล้วเวียนอ้อม	อยู่เล็ง
ท้าวก็	พานางอ้อม	เวียน ๆ แล้วคำ	
	ผู้เผ่าหน้า	พาน้องจอนอน	
นางก็	แคนทางฮ้าย	บ่เคยเดินหิวหอด	
	ดินแจ่มเจ้า	นางน้อยแตกโพง	
สองก็	หักพลไม้	แล้วเล่าปุนอน	

ลานที่ 66 หน้า 1

นางก็	แคนทวงหิว	หอดนอนเสียงท้าว	
คิดแต่	คนชิตายฮ้าย	เดินดงหลงป่า	
	ข้าวแลนน้ำ	สองเจ้าเบ่ากิน	
แต่นั้น ท้าวก็	พิชฐานตั้ง	กะวันนาแล้วสู่	
เจ้าก็	คิดก่อสร้าง	บุญน้อมพระขอคุณ	
บาก็	น้อมเทพท้าว	ทั้งแปดอัคทธาน	
	เทพาผาย	เถื่อนคอยดงกว้าง	
อันหนึ่ง	ธรณีเจ้า	คนลือสา โลก	ก็ดี
ขอให้	ผายโผดขำ	เห็นแก้วยอดยงค์	แต่ท่อน
อันหนึ่ง ขอให้	อินดาเจ้า	ภยสวรรค์ผายโผด	เสียมท่อน
ขอให้	ผายโผดขำ	เห็นแก้วยอดยงค์	แต่ท่อน
พอเมื่อ	พิชฐานแล้ว	เล่นอนสงค้อยู่	

สองแนบน้ำว

นอนค้างแคลไพร

ลานที่ 66 หน้า 2

เมื่อนั้น ก็จึง

อินทร์จึง

ทำวนี้ ได้

เห็นว่า

อันว่า

อันว่า

บาก็

บัดนี้ ทำวก็

เมื่อบ่

คั่นว่า ทำวหาก

พระยาจัก

ฮ้อนที่นั่ง

ตรัสสองเยียม

ของประเสริฐแล้ว

ได้มิ่งเหง้า

ได้แก่นแก้ว

ของเมืองคุณ

สัมมะขันจ้าว

ไลาวางปะ

ได้แก่นแก้ว

ผายคำทุกข์

เมื่อถึงห้อง

ฆ่าอ่อนทำว

อินดาตนประเสริฐ

เห็นทำวพรากพอย

วางดาวปะไป

เมี้ยแก้วลวดหลง

แล้วเล่าลืมดาว

แห่งคนวางไว้

ฮักษาศาตชีวิต

บ่เอานำทำว

นางเกษไกสร

แบ่งสองฮามฮ้าง

พระยายมเทวะราช

เอาแก้วมิ่งเมี้ย

มานอ

แท้นอ

เลนอ

เลนอ

กายพูน

บ่อย่าแล้ว

ลานที่ 67 หน้า 1

บัดนี้เฮาจัก

คั่นว่า

เมื่อนั้น อินทร์ก็

ถึงเมื่อ

แต่นั้น นางก็

หมคที่

หมคที่

แต่นั้น นางก็

น้ำตา

เมื่อนั้น อินทร์ก็

บันดลให้

หายโศกแล้ว

ปันดลจิตให้

ยามฮุ่งเช้า

เจีบดินฮ้าย

สีแจ่มเจ้า

เจี้ยแล้ว

เพื่อแขนเขา

ยมมนาให้

ไหลหลังฮ้อย

ทำฤทธิเม้ง

สองขาพรากคู่

เมื่อหน้าหากจักเห็น

ในใจทุกสิ่ง

พาน้องเที้ยวไป

ทั้งหินหนามหน่อ

บาทำวเจี้ยเอา

สองเล่าเพื่อแขน

ด้าวโชนอวนฮุ้ม

น้ำตาไหลฮาดบ่า

ฮ้ำทำวเพื่อคฟาย

เป็นเลนคำดัวใหญ่

กันเพิน

ปบผ่านหน้า

บาท้าวเหลือดเห็น

ลานที่ 67 หน้า 2

แลนกี	ปบเล่นฟ้าว	ไปก่อนเป็นทาง	
	สองนางแพง	ไต่ตามนำสัน	
ก็หาก	เป็นทางเท้า	ถึงยนต์เชือกอยู่	กายพูน
เหมือนดัง	เทียวซุ่มมือ	ทางเกลี้ยงฮาบเพียง	
เมื่อนั้น	ท้าวเจียน้อง	ตามไต่ทางแลน	
	วอย ๆ ถึง	เชือกยนต์ยานแก้ว	
	บาถึงแล้ว	เห็นยนต์ชมชื่น	
	สีแจ่มเจ้า	พาน้องจอดเขา	
บัดนี้ เฮาก็	มาเห็นแล้ว	ยนต์ทองเชือกอยู่	เฮาแล้ว
เฮาก็	เขาอยู่ยัง	แสงได้จึงไป	ท้อลือ
สองก็	เขาจอดยัง	มีแสงหายเหนื่อย	
	ท้าวปช้ำ	เลยแก้เชือกยนต์	
ท้าวก็	ลาพรากไหว	เทพาเจ้าที่	
เพื่อจัก	ขึ้นสู่ห้อง	ยนต์แก้วด้าวเมื่อ	ก่อนแล้ว

ลานที่ 68 หน้า 1

กับทั้ง	กุมมะฐาน	ห้องธรณีเจ้าที่	ก็ดีท่อน
ข้อยจัก	ลาจากเจ้า	เมื่อน้ำคุ่นเดิน	เจ้าเฮย
ค้อมว่า	ท้าวสั่งแล้ว	โจนนางขึ้นอยู่	
	สีแจ่มเจ้า	ทะยานขึ้นเมื่อลุน	
แต่นั้น ยังมี	ผืนแผ่นผ้า	สไบนางชะเดินหลุด	
กับทั้ง	แหวนลูกแก้ว	นางน้อยขออดสะไบ	
นางก็	เฮวปล้นฟ้าว	คว้านำบ่ทันถึก	
	สีแจ่มเจ้า	จำท้าวฮีบลง	
เจ้าอด	ลงเอาผ้า	ทั้งแหวนข้อยก่อน	อวนเฮย

ข้อยก	จับสับฟ้า	ทันได้หลุดลง	แท้แล้ว
แต่นั้น ท้าวก็	เสวพลันฟ้า	โตนลงเหวฮีบ	
เขาก็	ชักเชือกขึ้น	ยนต์ขึ้นก่อนบา	

ลานที่ 68 หน้า 2

แต่นั้นท้าวก็	เงยเงกขึ้น	คว้านาบทันถึก	
ท้าวก็	กวัดก่ายเอ็น	ทานขึ้นบ่ทันชน	
ยนต์ก็	งอย ๆ ขึ้น	เมืองเทิงออนก่อน	ผู้งามเฮย
ท้าวก็	เหลียวพ่อน้อง	สุดชั่วตากอย	
โอนอ นางก็	หอด ๆ ให้	หาบาวอน ๆ	
นางก็	กลิ้งเกลือกให้	ในแก้วพระยอดยนต์	
เมื่อจัก	โตนลงลือ	กลัวตายน้อยหนึ่ง	
นางก็	ก้มป็นหน้า	ดูท้าวบ่เห็น	
เห็นแต่	ควันหมอกกล้วย	กุมมิดบังตา	
ก็หาก	วอย ๆ ไกล	ฮอดหยุกผายล้า	
นางก็	ทรงทุกข์ให้	หาบาส้องอ้า	
เขาก็	ชักจ้องขึ้น	นางขึ้นฮอดเทิง	เจ้าเฮย
เมื่อนั้น เขาก็	โถมอยู่แก้ว	ขึ้นฝั่งดินเพียง	
เขาก็	เห็นนางงาม	เยือกกล้วยเกรงย้าน	

ลานที่ 69 หน้า 1

เขาก็	ขอมือไหว	นางหอมซ้องซ่อ	
	ก้มกราบไหว	นางน้อยชุกคน	
เขาก็	เห็นฮูปเจ้า	น้อยนางนางหอม	
คือดัง	กินรีลง	แต่เมืองสวรรค์ฟ้า	
	แต่นั้นเขา	ก็แหนแห่เจ้า	
	นางหอมถึง	โสมทองพระยอดเมือง	ขมมะท้าว
พระยา	เอนางขึ้น	สู่หอสูงผาสาท	

พระยาภิ	ตกพวกพร้อม	แห่นเจ้าลุ่มเทิง
	เห็นสุปเจ้า	น้อยนางนางหอม
	ยินเพิงใจ	ถึกทวงมะ โนแม้ง
ท่อย่า	คิงนางฮ้อน	เสมอไฟลนลวก
พระยาภิ	ไกลบได้	คิงฮ้อนดั่งไฟ
ยศบ่	สมกษัตริย์แก้ว	นางหอมนางถ้าว
	คิงจิงฮ้อน	พระยาเจ้าเพียกไกล

ลานที่ 69 หน้า 2

เมื่อนั้น นางก็	บ่ปากค้ำ	จะต่อนำไฟ	
นางก็	คินใจคิด	อ่าวกระสันหาท้าว	
บัดนี้ ภูก็	มาพรากบ้าน	ไกลคิงองค์ฮวน	เลนอ
ก็หาก	วอย ๆ ตก	ต่างเมืองไกลท้าว	
โอนอ ขอให้	บุญชูท้าว	นำแนนมาส่ง	อวนแม
อย่าให้	ไค้คลาดแคล้ว	ฮามท้าวอยู่ไกล	แต่ท่อน
อันหนึ่ง	บุญน้องสร้าง	แสนชาตินำมา	ก็ดี
ขอให้	ชูบคราญ	ส่งถึงอย่าแคล้ว	
น้องบ่	คิดใครได้	หุมหวงเห็นใหม่	ได้นั้น
น้องจัก	อดอยู่ถ้ำ	ผองเท้าชั่วชีวิต	
	นางหอมให้	ในชะนอนอ้อยฮ้อน	
ก็บ่	มีผู้ฮู้	นางน้อยเยี่ยงใด	
บัดนี้ จักกล่าวถึง	นายย่าเต่า	บ่เห็นหลานฮู้ข่าว	มานั้น

ลานที่ 70 หน้า 1

นายกก็คิดว่า	หลานกำพร้าว	ภูนี้สิ่งใด	นี่เด
นายกก็ฮู้แต่	นางหอมน้อย	มาเดียวพรากคู่	กันนอ
	หลานกำพร้าว	ภูนี้บ่เห็น	เลนอ
นายก	เมื่อทูลไหว	ราชาพระยาใหญ่	

อันว่า	หลานกำพร้าว	นายนี้บ่เห็น	พระเสย
บัดนี้ข้อยเฒ่า	ทูลบาทพื้น	พระราชจอมหัว	
ยังบ่	ฮู้ข่าวหลาน	นายลือคังไค	เดเจ้า
แต่นั้น	พระยาหลวงเจ้า	หลวงพ่างตัวนาย	
อันว่า	หลานแจ่มเจ้า	นายนั้น บ่มา	ย่าเสย
ท้าวทัก	ทรงอยู่สร้าง	เสวยราชย์กินเมือง	ที่พูน
บาก็	นำพลแสน	ส่งนางมาให้	
ท้าวทัก	มาถึงห้อง	ยนต์ทองแขนอู๋	

ลานที่ 70 หน้า 2

ท้าวทักตั้งแต่	สีแจ่มเจ้า	นางน้อยผู้เดียว	ย่าเสย
ท้าวทัก	กินเมื่อห้อง	เมืองนางของเก่า	กายพูน
นายอย่า	ทุกข์ยากฮ้อน	นำท้าวอยู่สบาย	ย่าเสย
เมื่อนั้น นายก็	ฮู้ข่าวท้าว	ก้มกราบลาลง	
	เถิงเคหัง	แห่งตนคณิงท้าว	
	หลานเดียน้อย	นายไปจุมจุ่ม	เสียนอ
หลานจัก	ไปแต่งสร้าง	เมืองบ้านคังไค	นี้เด
โอนอ อดพอ	มาเห็นหน้า	เอนายไปอยู่	คอมเม
หลานสั่งมา	ปละไปเฒ่า	วางไว้ผู้เดียว	นี้เด
โอนอ แสนว่า	ได้แต่งสร้าง	เสวยราชเป็นพระยา	ก็ดี
อดพอ	กินมาเห็น	จึงไปลงแล้ว	
	นายหน่ายให้	นำหลานย้อยยัง	

ลานที่ 71 หน้า 1

นางหาก	มาฮอดแล้ว	บาท้าวบ่มา	แมเด
บัดนี้ จักกล่าวเถิง	จันทะหมุดท้าว	ค้ำอยู่ในไพร	ก่อนแล้ว
โอนอ บาก็	โทเรพลัด	ให้หานางแก้ว	
	บาคราญให้	ไปมาฮ้องฮ้ำ	

ท้าวเกี	เอาแต่มีอ	กั้งฟ้าเหลียวหน้า	เบ้งคาย
โอนอ	เวรใดเค	มาประจัญพราภู่	ภูเด
ภูจัก	ตายอยู่ค้ำ	ไพรกว้างผู้เดียว	เลนอ
เหลือพี	โถมเจ็ยอ้อม	แล้วเล่าพายโชน	เลนอ
บัดนี้	จอมแพงไกล	ห่างพระอวนสามน้อง	
เหลือพี	พาอวนขั้วม	คีรีหลงป่า	มานอ
เถิงที่	ทางอ้อมฮ้าย	พระอวนข้อยเจ็ยเอา	
เหลือพี	พาโชนขั้วม	คงไพรไม้ไถ่	มานอ
มันหาก	มันที่ฮ้าย	พาน้องจอดนอน	

ลานที่ 71 หน้า 2

พีเกี	เพือแขนคุ่ม	เอาอวนเอื่อม อุ่น	นอนนั้น
น้องเกี	หลับโศดข้อย	นำฮ้ายแค่ไพร	พีน่า
โอนอ พีเกี	คิดเมื่อทรง	เสวยสร้างแทนเมือง	นำพี
	วันบุพพิดาตั้ง	ทั้งน้องนั่งเสวย	พีน่า
โอนอคิดเมื่อ	ระงมแคนไค้	ซุงขอประสงค์เสพ	ฮานัน
ระบำ	ดิงตองแคน	ไค้เสพพระองค์	พีน่า
โอนอ พีเกี	คิดเถิงห้อง	เมืองหลังบ้านเก่า	กายพูน
พีจิง	น้อมเหนียวเจ้า	พาน้องควนมา	ดอกนา
พีเกี	พาเถิงแถว	ยนต์ทองพราภู่	อวนนอ
เขากี้	ชักจ่องพื้น	นางจิ้นก่อนเฮียม	นี้เด
โอนอ ท้าวเกี	ตีกให้	หานางข้อยยัง	
	สองฝ่ายแก้ม	น้ำตาข้อยยาวไหล	

ลานที่ 72 หน้า 1

लगเพื่อ	สะหลบท่าว	หิวหอดตายไป
	เทพาผาย	ช้อยชูคินให้
เถิงเมื่อ	ดาววันค้าย	ขามแลงเมื่อคำ

บาก็	เหลียวเหลือดเงก	เมื่อฟ้าผ่อนนำ	
เมื่อนั้น ยังมี	หมูใหญ่ฮ้าย	ตัวหนึ่งเดินมา	
หมูก็	เห็นบางม	ฮีบถามแถลงถ้อย	
หมูก็	จาคำด้าน	ถามบอฮ้อยอื่น	
เจ้านี้	ทุกข์โศกฮ้อน	ใดแท้หอดกระหาย	นี้เด
เมื่อนั้น	โถมเฉลาท้าว	บางมไซบอ	
ข้อยก็	ทุกขากฮ้อน	เดียนนี้เพื่อเมีย	เจ้าเฮย
เขาก็	เอนางขึ้น	เมืองเทิงหนีจาก	
ข้อยจึง	ได้เสมอยู่	ค้ำไพรกว้างพรากเมีย	เจ้าเฮย
ค้อมว่า	ท้าวบอแล้ว	หมูเล่าเลยจา	

ลานที่ 72 หน้า 2

ข้อยจัก	พาอวนเดิน	เที่ยวไปเถิงแก้ว	
กันว่าเจ้าลี	ไปนำข้อย	มาไปแวนเทียว	
	เชิญแจ่มเจ้า	พระอวนขึ้นจีหลัง	เทียวเทิน
ข้อยจัก	พาแจ่มเจ้า	บาท้าวเที่ยวไป	
เจ้าอย่า	ได้สมมะโน	คืออยู่สังฉันนี้	
แต่นั้น	โถมเฉลาท้าว	คณิงใจหุยฮุ้ง	
	สีแจ่มเจ้า	บาท้าวใครจักไป	
	ท้าวลีไป	เถิงแก้วขึ้นกายพุน	
	ท้าวบ่ช้า	ทะยานขึ้นจีหมู	
แต่นั้น หมูก็	พาแจ่มเจ้า	บาท้าวเที่ยวเดิน	
	ไปตามไป	ด้าวคั่นเวียนพ้อ	
หมูก็	เห็นอิมู่	ฝูงหมูมันโง	
มันก็	พาดูดกิน	บ่หนีแวนช้า	
มันก็	กินหมดแล้ว	พาไปตามประเทศ	
หมูก็	พาแจ่มเจ้า	บาท้าวเที่ยวกิน	

ลานที่ 73 หน้า 1

หมูกี้	ไปถึงห้อง	แดนตนเคยเที่ยว	กินนั้น
หมูกี้ว่ามัน	บัฐที่แท้	เมื่อน้ำสิ่งใด	บัฐ
ข้อยก็เห็น	แต่พอเพียงนี้	เที่ยวกินเข้าคำ	คำเฮย
	กายแต่นี้	เมื่อน้ำบ่เห็น	เจ้าเฮย
บัดนี้ ข้อยจัก	พาแจ่มเจ้า	บาท้าวเที่ยวเดิน	
เดินมานี้	ตามภาษา	แห่งตนเคยสู้	
บัดนี้ บ่กั้ว	สีแจ่มเจ้า	บาท้าวเที่ยวไป	
ข้อยจักลา	สีแก้วเดิน	ไปกินตามประเทศ	
แต่นั้น หมูกี้	ปละแจ่มเจ้า	บาท้าวนั่งครอง	
โอนอ	เวรใดเด	พามาพรากที่	กูนี้
เขียวว่า	สีเป็นประโยชน์แท้	พาขึ้นฮอดเทิง	ดังนี้
โอนอ อันนี้มาพา	ดูคกินเหล่น	วางกูปละไป	ไปนอ

ลานที่ 73 หน้า 2

	หมูก้อยฮ้าย	लग्गเหล่นเที่ยวกิน	เลนอ
โอนอ แสงคีด	แสงจ่องข้า	ชักจ่องจุงมา	เลนอ
บาก็	วอย ๆ ตก	ต่างแดนไกลล้ำ	
	คำกระสันท้าว	เหลือทวงทันอั้ง	
ท้าวเก้	คิดบ่แล้ว	นำแก้วยอดหอม	
แต่นั้น ท้าวเก้	วอนวานไหว	เทพาเจ้าที่	
ขอให้	ชูส่งข้า	ถึงแก้วยอดหอม	แต่ท่อน
ขอให้	เทวบุตรเจ้า	เทวดาตนประเสริฐ	ก็ดี
กับทั้ง	อินทรียอดไท่	ชูข้าหลีกโพย	แต่ท่อน
อย่าให้	ไคคลาดแคล้ว	คำมิ่งมรณา	
ขอให้	อินดาทั้ง	เทพาช้อยชู	ปางนี้
เมื่อนั้น อินทรีจึง	หลังพ้อเอี่ยม	เห็นโลกสงสาร	

ลานที่ 74 หน้า 1

อินทร์จึง	ทะยานคนลง	ช้อยชูปาท้าว	
อินทร์ก็นิรมิตเป็น	นกจอกฟ้า	หลงประเทศบินมา	
ก็จึง	เห็นบาคราญ	กล่าวแถลงถามถ้อย	
ดูรา	สีสะอาดท้าว	หลงประเทศใดมา	เจ้าเฮย
สั่งว่า	มาทรงทุกข์	อยู่คงเดียวเจ้า	
เจ้าสั่งมา	ยมมะนาให้	กลางไพรย้อยยัง	สันนี้
	ทุกข์ยากแค้น	ให้หาท้าวเหตุใด	ดังนี้
เมื่อนั้น	โถมเฉลาท้าว	จาดมนนกจอก	
ท้าวก็	ไขต่อต้าน	จาเว้าชูอัน	
ท้าวก็	กล่าวแต่เค้า	เท่าสอเค็งปลาย	
บาก็	จาคำหวน	บั้งไขแจ้	
ช้อยนี้	อยู่หนห้อง	เมืองเทิงทิบทิ	กายพูน
ช้อยก็	แขวนอุ่แก้ว	ยนต์ล้าปอนลง	เจ้าเฮย

ลานที่ 74 หน้า 2

ช้อยก็	ผูกอุ่แก้ว	ไว้ที่แวนดี	เจ้าเฮย
ช้อยจึง	เดินคิริ	เที่ยวไปหลายมือ	
ช้อยก็	ไปแสวงได้	นางงามยวดยิ่ง	กายพูน
ช้อยจึง	พาแจ่มเจ้า	นางน้อยควนมา	เจ้าเฮย
ช้อยก็	มาถึงห้อง	ยนต์ทองแก้วอยู่	
ช้อยจึง	โถมแจ่มเจ้า	พระนางขึ้นก่อนอวน	
	เวรหลวงช้อง	สไบนางสะเด็นหลูด	
	ตกสู่พื้น	พระอวนช้อยลวดลง	เจ้าเฮย
ช้อยก็	ลงเอาผ้า	สไบนางชะเด็นหลูด	ลงนั้น
เขาก็	ชักจ่องขึ้น	นางขึ้นก่อนพระอวน	เจ้าเฮย
ช้อยก็	มัวเมาก้ม	เอาสไบน้อยหนึ่ง	
ช้อยก็	เงยเงิกขึ้น	คว้าน้องบ่ทัน	เจ้าเฮย

ลานที่ 75 หน้า 1

บัดนี้	เวอร์หลังซ้อย	จำเป็นพรากรู้	
ซ้อยจึง	ได้ค้ำเดียว	นี้เพื่อพระนาง	เจ้าเฮย
	คำทุกข์ซ้อย	ขนั้ทรงทันทันที่	
ซ้อยก็	ไปบ่ได้	ตายค้ำแค่ไพร	เจ้าเฮย
เมื่อนั้น	นกจอกฟ้า	ด้้นกล่าวคำดี	
	เจ้าอยากไป	ถึงนางสิ่งใด	เดเจ้า
เจ้าอยาก	ไปถึงห้อง	เมืองเทิงบ้านเก่า	อวนนั้น
คั่นว่า ท้าวหาก	ยังประสงค์จั้น	ไปนำแก้วมิ่ง	กายพูน
ซ้อยจัก	เอาแจ่มเจ้า	บาท้าวเทียวถึง	
พอเมื่อ	นกกกล่าวแล้ว	ท้าวเล่าเลยจา	
	จอมหัวเฮย	โศคผายปางนี้	
ขอแก้	จอมหัวเจ้า	กูร์ณาผายโศค	บ้างแม่
ขอให้	ผายโศคช้า	ปางแค้นอย่าไล	แต่ท่อน
เมื่อนั้น	นกจอกฟ้า	ตัวประเสริฐคุณหลาย	

ลานที่ 75 หน้า 2

นกก	ทันเอาฝูง	ไพร่พลพอฮ้อย
พอเมื่อ	มาถึงแล้ว	ทำคนพื่อปีก
นกก	ตบปีกเบื้อง	ซอนเข้าสวนสน
พอเมื่อ	สวนสอดเบื้อง	เบื่องปีกบรรวร
นกก	เชิญบาคราญ	จีกกลางผของฝ้าย
เมื่อนั้น	โถมเฉลาท้าว	จันทาขึ้นจี
นกก	พาแจ่มเจ้า	บาท้าวแผ่นผของ
นกก	พาผของจั้น	กลางหาวอากาศ
	แยงพระคุงคา	ถั่งแบ่งทั้งห้า
น้ำนั้น	แวนขนาดกว้าง	แสนโยชนอนันดั่ง
	แปงคุงคา	ป่นลงถึงพื้น

นกก็	วีวุดขึ้น	แปงหลงน้ำใหญ่
	มันที่ฮ้าย	พาท้าวเจดไป
นกก็	มีฤทธิ์แม้ง	พอประสมถึงฝั่ง
นกก็	พาแจ่มเจ้า	บาท้าวเจดลง

ลานที่ 76 หน้า 1

	ถึงสถานถ้ำ	ธรณีเพียงฮาบ	
	สี่แจ่มเจ้า	บาท้าวออกโทง	
นกก็	มายปีกออก	แล้วส่งบาคราญ	
บักว	บาบุญมี	คูงเดินไปหน้า	
อันนี้ บ่ไซ	เมืองคูซ้อย	ซ้อยบ่เคยเห็นสู้	
แห่งใดนั้น	ตามแต่ใจ	ราชท้าวไปหน้า	คูงเดิน
ให้เจ้า	ไปพบได้	นางเกษไกสร	พี่ถ้อน
ให้เจ้า	อยู่สบายชม	อนนกนงพอฮ้อย	
ค้อมว่า	นกสั่งแล้ว	ลาบาทบินหนีไป	
นกก็	กลายเป็นอินทร์	สู่สวรรค์เมืองฟ้า	
อินทร์ก็	เข้าสู่ห้อง	วิไชยนผาสาด	
มีหมู่	นางฟาล้อม	แฝงเฝ้าอนนกนง	เจ้าเฮย
บัดนี้จักกล่าวถึง	จันทะหมดท้าว	อินตาผายโศค	ปางนั้น

ลานที่ 76 หน้า 2

ท้าวก็	ยังอยู่ค้าง	ไพรกว้างเวทนา	
ท้าวก็	คิดอ่าวไอ้	ไอ้อ่าวคำกระสัน	
บาก็	คินางหอม	บ่ลิมยามน้อย	
บัดนี้ภูก็	มาถึงห้อง	เมืองเทิงภายใน	
ก็พอ	ฮู้แห่งห้อง	เมืองบ้านที่ใด	แล่นอ
พอเมื่อ	ท้าวจ่มแล้ว	ท้าวก็เลียบตีนเขา	
	วอย ๆ ตก	ต่างแดนไกลค้ำว	

โอนอ	นางหอมน้อย	ใจประสงค์แก้วกิน	เซียมเฮย
ปานนี้	ยมราชท้าว	ชมซ้อนส่วมเฮียง	แล้วนอ
ท้าวก็	เลียบฝั่งน้ำ	เหลียวล้าคอยดู	
	คูบาราญ	เลียบน้ำแคมน้ำ	
เมื่อนั้น ท้าวก็	ไปเหลียวเห็น	คันสาลา หมาเคื่อ	

ลานที่ 77 หน้า 1

	สุกเชื้อเข้ม	แดงล้วนลูกงาม
แต่นั้น	โฉมเฉลาท้าว	เหลียวเห็นก็อยาก
ท้าวก็	เก็บหน่วยเข้ม	บายได้เล่ากิน
อันว่า	หน่วยหล่นนี้	มีมคมอดแมงเจาะ
บาก็	เหลียวเมื่อเทิง	หากเห็นแดงเข้ม
แต่นั้น ท้าวก็	เฮวปล้นขึ้น	ไปถึงเค้าง่า
	สีแจ่มเจ้า	บาท้าวนั่งกิน
เมื่อนั้น ยังมี	หมูประเสริฐแก้ว	ตัวหนึ่งเดินมา
มันมี	ฤทธิ์แสง	ไต่เดินเทิงน้ำ
หมูก็	คายหน่วยแก้ว	ลูกประเสริฐเดินมา
แต่นั้น	บาราญเห็น	หลากก็โง่บาท้าว
บาท้าวก็	ลับลอบลิ้	ตัวบังคันเคื่อ
กลัวว่า	หมูใหญ่ขึ้น	เห็นท้าวบ่มา
แต่นั้น หมูก็	เบ็ดชื้อคัน	หมาเคื่อแคมนัททิ

ลานที่ 77 หน้า 2

พอเมื่อ	มันมาถึง	ลวดคาวางแก้ว
หมูก็	วางคายแก้ว	แล้วเทียวเดินกิน
	กินตามกิน	เทียวเดินเวียนล้อม
แต่นั้น	โฉมเฉลาท้าว	คณิงใจจงมาก
ท้าวก็	ปิดหมากรู้	โยนกิ่งถ่มอ้อยหมู

หมูก็	กินเสี้ยเสี้ย	บาคราญแถมต้ม
	บาฮิบฟ้า	พลันถ่มเทียวเปื่อง
บาก็	เฮวพลันฟ้า	ไปเปื่องเปื่องแกว่ง
ท้าวก็	กวัดแก่งแก้ว	ทั้งฟัวหน่วยพวง
แต่นั้น	หมูใหญ่ฮ้าย	ฟาง กินบัฐเมื่อ
ท้าวก็	เกาะก้อมก้อย	เลยฟ้าฮิบลง
	ลงถึงแล้ว	บายเอาเฮ้วฮิบ
ท้าวก็	เลยล่องขึ้น	ถึงเค้าง่าสูง

ลานที่ 78 หน้า 1

	ท้าวกลับ	แอบลี้ด้นเคื่อ
หมูก็	กินเลยหมด	ตัวกินหาแก้ว
มันบ่	เห็นหน่วยแก้ว	แล้วเล่าเวียนหา
มันก็	เวียนไปมา	บ่เห็นคูฮ้าย
คูบ่	เห็นฮ้ายแท้	เลยหนีปละเปล่า
มันก็	ลอยข้ามน้ำ	พลันฟ้าตัวกิน
เมื่อนั้น	โหมเฉลาท้าว	ใจดิชมชื่น
บาก็	ได้หน่วยแก้ว	เลยฟ้าฮิบลง
ท้าวก็	ลงจากต้น	ไม้ใหญ่เดินไป
บาก็	ลงนัทที่หลวง	ไต่ตามวังน้ำ
ท้าวก็	ไต่มาได้	เหมือนดังใจคิด
	บาบุญเลย	คูงเดินไปหน้า
ท้าวก็	เดินไต่หน้า	เงื่อมแง้ แคมสมุทร
	คูกาไหล	อนกนองโหมหัน

ลานที่ 78 หน้า 2

บัฐ	จกแม่ น้ำ	ลงจอดโสมสมุทร
	บาคราญหวน	เทียวไปตามน้ำ

บู้ว่า	คองใดแท้	บ่มีเมืองคนอยู่	จันนั้น
	ท้าวไต้่น้ำ	ไปแท้บ่เซา	
ท้าวเกี	หลงหลอเข้า	อิสูร์ยเมืองใหญ่	
พระยาเกี	เห็นแจ่มเจ้า	บาท้าวขึ้นชม	
พระยาเกี	เห็นอุปท้าว	เสมอสิ่งกินรี	
พระยาเกี	ใจยินดี	ขึ้นชมนำท้าว	
แต่นั้น	อิสูร์ยท้าว	ถามบานงถ่าว	
ท้าวนี้	คิดใคร่ได้	ใดแท้จึงมา	พ่อเด
แต่นั้น	โถมเฉลาท้าว	จันทาไขบอ	
ข้าก็	คิดใคร่ได้	แหวนแก้วลูกมณี	เจ้าเฮย
ข้าก็	ทุกข์ยากฮ้าย	หลงพรากรเมืองมา	พระเฮย
ข้าก็	คิดใคร่มา	ขอแก้วธำมะโสงลูกประเสริฐ	คินัน

ลานที่ 79 หน้า 1

แต่นั้น	อิสูร์ยเจ้า	มีใจชมชื่น	
พระบ่	มิชินขัด	ราชทานบาท้าว	
แต่นั้น ท้าวเกี	มีอาชญาให้	เด็กหนุ่มทั้งหลาย	
	ลูฮีบเอา	พะเนียนหลวงฮีบมา	เดียนี่
เมื่อนั้น เขาก็	หามหีบแก้ว	พะเนียนหลวงมาฮอด	
เขาก็	ตั้งซ้องหน้า	บาท้าวเทพพระจันทร	
แต่นั้น	อิสูร์ยเจ้า	พระยาเมืองตนประเสริฐ	
พระเกี	ไขหีบไว้	ตามท้าวฉิเล็กเอา	พ่อท่อน
ตามแต่	โถมเฉลาท้าว	เห็นดีลูกประเสริฐนั้น	ไค่นัน
ตามแต่	ใจแจ่มเจ้า	บาท้าวเล็กเอา	พระท่อน
เมื่อนั้น	จันทะหมุดท้าว	หลังคูลูกประเสริฐ	

ลานที่ 79 หน้า 2

อันแต่	แสงส่องเหลื่อม	ลัดลี แก้วดังเดียว
--------	----------------	--------------------

แต่นั้น ท้าวก็	คิดลาคัฐ	เห็นหลากในใจ	
บาก็	บายเอาแหวน	ลูกเดียวสมก้อย	
เห็นว่า	มีฤทธิ์แม้ง	คือคู่แก้วแม่	
อันว่า	แก้วลูกนี้	คู่ได้ตั้งใจ	นี้แล้ว
ท้าวก็	สุขใส่ก้อย	แหวนแม่แวนดี	
	อิสริย์เลย	เหลือคออห้วยาม	
เจ้านี้	ใจประสงค์แก้ว	มหานิลตัวแม่	จริงนอ
แก้วผู้	มีมากล้น	บาทำวบประสงค์	
แต่นั้น	จันทะหมดท้าว	ทูนหัวเหนือเกศ	
ข้านี้	ทุกขัยากไธ	หลอนได้ต่อมา	บ่สู้
ข้านี้	ใจประสงค์แม้ง	มีฤทธิ์แก้วแม่	เจ้าเฮย
หลอนว่า	ติดต่อดี	เมื่อหน้า ลูกเมีย	บ่สู้

ลานที่ 80 หน้า 1

เมื่อนั้น	อิสริย์เจ้า	มีใจชมชื่น	
พระก็	ใจอ่อนน้อม	นำท้าวชุน	
แต่นั้น	จันทะหมดท้าว	ทูลลากัมกราบ	
บัดนี้ ข้าจก	ลาพรากเจ้า	ไปหน้าคั่งเดิน	ก่อนแล้ว
ค่อยอยู่ดีเฮย	จอมหัวข้อย	ราชทาน จักเกิด	เฮียมเฮย
ข้าจก	ลาจากเจ้า	ไปหน้าอยู่ดี	แต่ท่อน
แต่นั้น	อิสริย์เจ้า	พระยาเมือง กอยสั่ง	
เจ้าจงไปให้	ทันแก่นแก้ว	นางน้อยเกษหอม	พ่อท่อน
อันหนึ่งให้เจ้า	ได้ผ่านพื้น	เสวยราชย์กินเมือง	พ่อเฮย
อย่าได้	เคื่องแค้นสั่ง	นั่งเมือง สงสร้าง	
พอเมื่อ	เจ้าสั่งแล้ว	ท้าวเล่าตาลง	
	เถิงนัททิลหวง	ไต่เดินตามน้ำ	

ลานที่ 80 หน้า 2

ท้าวเกี	วอย ๆ ขั้วม	สมุทรหลวงเงื้อมเง	
	หลายแม่น้ำ	คอยเอี่ยม ชั่วตา	
ท้าวเกี	มีฤทธิ์แก้ว	เดินไปตามเทศ	
	เปิดช่องไว้	กองเลี้ยงปากชะเล	
	คั่น ๆ ก้อง	น้ำใหญ่คูกา	พูนเขย
บาก็	มีฤทธิ์เดิน	ไต้น้ำวังน้ำ	
	มาย ๆ เหลื่อม	ปลาช่อม้อย อะนมมา	พูนเขย
เขากี้	เห็นบาศราญ	ขึ้นชนนำท้าว	
เขากี้	ยินดีซ้อน	นำหลังบาบ่าว	
	ฟองฟาดน้ำ	กะโยกลินติดหาง	
เมื่อนั้น ท้าวเกี	ลัดปากน้ำ	ฮอดฝั่งเลยเขา	
	บาศราญพัก	จอดเขาแสงน้อยหนึ่ง	
แต่นั้น ยังมี	กะไทชาย	ผู้มีฤทธิ์เดินจวบ	
มันก็	เห็นแจ่มเจ้า	บาท้าวขึ้นชม	
มันก็	มีฤทธิ์ได้	คอนนังสามกวด	

ลานที่ 81 หน้า 1

แต่นั้น	สีแจ่มเจ้า	เห็นแล้วกล่าวถาม	
คูลา	กะไทชาย	ผู้คอนนังสามกวด	มาเฮย
	นังเจ้านี้	ดีด้วยสิ่งใด	นั่นเด
ลือว่า	คอนนำถ่า	เผากินนั่นสิ่งใด	นี่เด
ฮู้ว่า	คิขนาดแม้ง	อวนเจ้าจึงเอา	นั่นลือ
เจ้าจัก	เอาไปให้	เป็นมุงคุลอันประเสริฐ	คิลือ
เจ้าสัง	ปลื้มใส่น้ำ	คอนข้าเคิกทาง	นี่เด
แต่นั้น	กะไทชาย	ผู้คอนนังสามกวด	
	จากถ่าด้าน	นำท้าวขึ้นชม	
	นังข้อยนี้	แวนคิสุคขนาด	เจ้าเฮย

จำให้	ไปผูกข้า	ใดแท้ก็หากไป	เจ้าเฮย
ยามเมื่อ	เอามันเข้า	ในลงเมียนแจบ	เสียนั้น
ไผ่	มีอาจู้	ของข้าว่ามี	เจ้าเฮย

ลานที่ 81 หน้า 2

ก็จึง	ยามก็จะฮ้อน	การมีใช้ควน	ไปนั้น
เมื่อนั้น	เห็นว่าฮู้	ดีฮ้ายซุอัน	เจ้าเฮย
	หนังสือ	เว้าคำดีชมชื่น	
เจ้าจัก	สี่แจ่มเจ้า	บาทำวอยากเห็น	
อันว่า	ใช้ควนคั้น	ไปผูกตองคู	
เมื่อนั้น	มีฤทธิ์ดี	ขอคสหายเป็นหมั้น	
ให้มึง	หนังสือ	ใช้ควนโดยพลัน	
แต่นั้น	ไปเวียนวัด	ผูกเอาล้าไม้	
มันก็	หนังสือ	พลันไปโดยฮีบ	
หนังสือ	ไปแควอ้อม	ล้าไม้ผูกเอา	
	บิษะแบง	ไม้ล้าหลวงลัมทำว	
เมื่อนั้น	ผงรุติกุค	ขาดไปเป็นบัน	
ทำวก็	โถมเฉลาทำว	จันทาเห็นหลาก	
	คิดใคร่ได้	หนังสือขึ้นชม	

ลานที่ 82 หน้า 1

เมื่อนั้น	จันทะหมุดทำว	ถามคูแวนถี้	
	หนังสือ	ประสงค์แท้สิ่งใด	นั้นเด
แต่นั้น	หนังสือ	วาจาต้านกล่าว	
ข้าก็	คิดใคร่ได้	ของนั้นแลกเมีย	เจ้าเฮย
กันว่า บ่ได้	เมียอยู่ซุอัน	แก้วประเสริฐคุณเมือง	
ก็เอาตามแต่	จาพอกัน	ต่อตามเอาได้	
เมื่อนั้น	จันทะหมุดทำว	จาคอมชมชื่น	

ข้อยก	มีแต่แก้ว	เมืงสีซ้อนก็บ่มี	ท่านเฮย
ข้อยก	มีแต่แก้ว	ลูกประเสริฐมุงคูล	เจ้าเฮย
	เดินนัททืหลวง	ไต่ลงไปได้	
บัดนี้	ซุคนซุของดีแม้ง	ประสงคฺเดินมาจวบ	กันนอ
ตางคัง	ทำมิตรไว้	พะไมมันขอคสหาย	ท่อนอ
เฮานี้ เหมือนดั่ง	จ้วงแก้ว	มาจวบสะพังเพียง	เลนอ
	เห็นเกียงกั๊ด	อ่อนหวานงามล้วน	

ลานที่ 82 หน้า 2

แต่นั้น	หนังสือมโ้	ใจดีชมชื่น	
	ใจอ่อนน้อม	นำท้าวซุประการ	
เมื่อนั้น สองก็	จาพอแล้ว	เอาของแลกจ่าย	
ซุคน	ซุว่าได้	ของแม้งเก้งใจ	เจ้าเฮย
พอเมื่อ	สองแลกได้	ลาหนีพรากที่	
ซุคน	ซุคว่นคั่น	ไปหน้าจากกัน	
แต่นั้น	กะโทษาย	ผู้ฤทธิหนังสือมกวด	
มันก็	ได้หน่วยแก้ว	เลยฟ้าคว่นหนี	
มันก็	ลงไต้่น้ำ	ได้คังใจประสงคฺ	
มันก็	วอย ๆ หนี	ฮิบไปทั้งฟ้า	
ก็เพื่อ	เดินไปขว้าม	สมุทรหลวงน้ำใหญ่	
	ฮอดคังแล้ว	เลยค่ายคำจวน	
มันก็	เขาจอดยั้ง	นอนหันคังนัททื	
แต่นั้น	มณิโฆ	อ่าวกระสันถึงแม้ง	
	พิทุรยแลลิ่ง	คณิงถึงแก้วแม่	

ลานที่ 83 หน้า 1

	เสด็จยาดย้าย	ถึงท้าวบ่แนน
แต่นั้น	กะโทษาย	ผู้หนังสือมกวด

	สะดุ้งตื่น	แล้วคว้าแก้วบ่เห็น	
มันก็	คิดอัดทั้งอัดโท	คณิงใจจงมาก	
มันก็	คิดบ่แล้ว	นำแก้ว วังเว	
มันก็	เหลียวเมื่อถ้ำ	คืนหลังพอมพอ	นางเฮย
ซุคนซุ	อยู่ปากน้ำ	คอยได้ก็บ่เห็น	น้อยเฮย
บัดนี้ จักกล่าวถึง	จันทะหมดท้าว	นอนคั่นคิดสูง	คำเฮย
ท้าวก็	สะดุ้งตื่นแล้ว	เห็นแก้วลูกมณี	
บาก็	ดีใจเม้ง	เดินไปเฮวฮีบ	
ท้าวก็	เดินข้ามน้ำ	ไปหน้าถีบคราว	
ท้าวก็	เดินไต่หน้า	สมุทรหลวงฮอดฝั่ง	
พอเมื่อ	ถึงฝั่งแล้ว	บาท้าวจอดเซา	
เมื่อนั้น ยังมี	กะไทชายเฒ่า	ผมขาวคนหนึ่ง	

ฉานที่ 83 หน้า 2

เฒ่าก็	เป่าน้ำเต้า	มาแท้ฮอดบา	
เฒ่าก็	เหลียวเห็นท้าว	พางานซำเป่า	
	เสียงน้ำเต้า	ชายเฒ่าเฮ้งดัง	
	มาถึงไกล	บาคราณถามเหตุ	
เจ้าสั่งมา	เป่าน้ำเต้า	มาแท้เหตุใด	
ลือว่า	กลัวเกรงอัยาน	เที่ยวทางเจ้าเป่า	มาลือ
แต่นั้น	เฒ่าก็ฮีบฟ้าว	ขานท้าวบอกการ	
อันว่า	ของเฒ่านี้	แวนดีสุดขนาด	เจ้าเฮย
กันว่า	คิดอยากได้	เมืองบ้านเป่าเอา	
กันว่า	คิดอยากได้	ผ้าผ่อนเงินคำ	ก็ดี
กันว่า	มีใจคิด	เป่าเอาคนได้	
บัดนี้ ข้อยก็	เฒ่าแก่แล้ว	เอามาแลกจ่าย	
กันว่า	ผู้อยากได้	เมื่อหน้าจ่ายไป	ท่านเฮย
เมื่อนั้น	โหมเจลาท้าว	คณิงใจจงมาก	

ลานที่ 84 หน้า 1

ท้าวก็	จากล่าวด้อย	คำดิชมชื่น	
เฒ่าก็	ใจอ่อนน้อม	นำท้าวชื่นชม	
ซ้อยก็	ประสงค์หาแก้ว	พิทุรยฎกประเสริฐ	คินัน
คั่นว่า	จาแม่นแม้ง	พอได้ต่อตาม	
แต่นั้น	โถมเฉลาท้าว	จาจอมชมชื่น	
ท้าวก็	ไขหน่วยแก้ว	พอได้ฝืนเอา	
เฒ่าก็	ได้หน่วยแก้ว	แล้วเล่าเลยหนี	
เฒ่าก็	เดินคิริ	บ่เหลียวหลังเอี่ยม	
ถึงเมื่อ	ขามคำค้อย	เฒ่าเล่าเชานอน	
	คอน ๆ กลับ	บ่ดิงตนเฒ่า	
แต่นั้น	แก้วผู้เจ้า	คณิงถึงแก้วแม่	
	เสด็จยังย้าย	ถึงท้าวบ่บาน	
ท้าวก็	เห็นหน่วยแก้ว	เสด็จฮอดใจดี	
บาก็	แยงนัททิลหลวง	ไต่หน้าเท่งน้ำ	
ฝูงหมู่	มัจฉาบ้อน	นำหลังบาบ่าว	

ลานที่ 84 หน้า 2

	ฟองฟาดน้ำ	นำท้าวคิดหาง	
	คลื่น ๆ ก้อง	ฟองฟาดในสมุทร	พูนเขอ
เหมือนดัง	บาเทียวเดิน	ไต่เดินทางเกลี้ยง	
	หลายวันล้ำ	หลายคลื่นครวคำ	
ท้าวก็	เดินดุ้งดัน	ไปหน้าบ่เซา	
ท้าวก็	คิดถึงแก่น	แก้วนางเกษไกสร	
บาก็	คอน ๆ คิด	บ่ลิมขามน้อย	
ท้าวก็	เห็นดอกไม้	ดวงงามแถมฝั่ง	
ท้าวก็	คิดฮอดน้อง	นางแก้วเกษหอม	
บัดนี้	เวรใดหนอ	ได้หลงพลอยพรากรณ์	ณนี้

พี่ก็	ตกต่างท้าว	ไกลน้องพรากรแพง	
โอนอ เถิงเมื่อ	ดาวนค้อย	เมื่อแสงค้อยคำ	ก็ดี
พี่ก็	บายสไบชม	เกินกระหายตางน้อง	
ท้าวก็	ชมผืนผ้า	สะไบนางคมกลืน	

ลานที่ 85 หน้า 1

คิดเมื่อ	ให้ค้อย ๆ	คอยน้องล่าตาย	พี่แล้ว
โอนอ เจ้า	ผู้สนุกฝัน	แสวงชมขู้เพิน	แพงเฮย
น้องหาก	โลพี่ไว้	ตายดินคั่นเดียว	จิ้นเฮย
พี่ก็	หลงพรากรน้อง	ไกลแก้วบ่เห็น	
พี่ก็	หลงพอยค้าง	คาเกาะน้ำใหญ่	ภานี้
	เมืองมิ่งบ้าน	ไค่นั่น กีบ่เห็น	
พี่ก็	มาเหิงค้าง	คาคอนน้ำใหญ่	ภานี้
ปานนี้	มราชท้าว	ชมน้องก่อนกู	เลนอ
	ท้าวจ่มให้	คินงทองเถิงย่า	
ปานนี้	นายย่าเจ้า	กูพุ้นสิ่งใด	บ่ฮู้
นายก็	อิดข้าวนา	กั้นสวาทเถิงกู	เลนอ
จักว่า	เป็นตายสัง	บ่เห็นนานซ้ำ	
	ท้าวจ่มให้	คินงทองเถิงฮู้	
	แสวงพุงพิน	พะโยมฟ้าส่องใส	

ลานที่ 85 หน้า 2

ท้าวก็	ลูกสาวหน้า	งายแล้วล่องไป
	วอย ๆ ข้วม	สมุทรหลวงเจ้อมแง
เถิงที่	เมืองใหญ่กว้าง	พระยาเจ้าปากขำ
ท้าวก็	ลัดล่องเถิง	เมืองพระยาใหญ่
ท้าวก็	เขาจอดยั้ง	แถมน้ำท่าเมือง
เมื่อนั้น	โถมเฉลาท้าว	เสงี่ยม ดนน้อยมน่ง

ฝูงหมู่	สาวแม่ฮ้าง	เห็นท้าวกล่าวแถลง	
โอนอ สาวก็	จาเชิงซู้	นำบาสวยเสียด	
เจ้าสังมา	เขาส่มไม้	ทันนี้ ผู้เดียว	นี้เด
เจ้าสัง	บไปเขายัง	ศาลาหลังใหญ่	กายพุ่น
ลือว่า	เครือเจ้าช่อง	ทันนี้บไป	
ลือฮู้ว่า	ของประสงค์แม้ง	นอนประสงค์นำฮอด	
เจ้าจึงนั่ง	อยู่ถ้ำคอย	น้องผู้ประสงค์	นั่นลือ

ลานที่ 86 หน้า 1

เมื่อนั้น	จันทะหมุดท้าว	แถลงคำสวยเสียด	
โอนอ เจ้าผู้	คำก้อนล้าน	ชาเป้ง หน่วยพัน	พี่น้อง
เหลือพี่	เดินเดียวคั่น	หาเมียซ้อนฮ่วม	นางเฮย
พี่ก็	หาบได้	เกื่องน้องผู้เดียว	
เหลือพี่	ทรงปะไทม้าง	หงายกางทอดสุข	แคนแล้ว
อันหนึ่ง	เหลือพี่อึด	ข้าวน้ำหลายมือ	จึงถึง
เหลือพี่	ดินบางหมน	ทางวันคำ	คำพาเฮย
เหลือพี่	หลงป่าไม้	นอนค้ำงเป่าดา	
โอนอ พี่ก็	มาจวบพ้อ	ทิพพะตอนคำสุก	
อย่าได้เห็นที่	คนพลอยทุกข์	ยากเดินไกลซ้อน	
อย่าได้	เห็นที่ฮ้าย	ชายพลอยผางชั่ว	ลีดาเฮย
พี่ก็เห็นหน้า	เจ้าปานข้าว	หมื่นภักษ์พรมหาเฮย	

ลานที่ 86 หน้า 2

เมื่อนั้น สาวก็	ซบซิบด้าน	นำบาชมชื่น	
เขาก็	เห็นฮูปท้าว	งามล้วนบ่อยากหนี	
เชิญที่	จอมหัวเจ้า	ไปถึงเห็นบ่อน	กายพุ่น
	อย่าได้ผาฝึก.....	เว่นไกลน้องพราดพลอย	แต่ท่อน
อย่าได้	หลงพลอยค้าง	นอนเดียวก็กู่	อวนท่อน

ควรที่	หาเมียซ้อน	ลื้อไฮ่เนกนอง	
อย่าได้	นอนเดียวแล้ง	คนเดียวบ่มีคู่	นั่นแล้ว
ให้เจ้า	หาบ่อน้ำ	สะพังกว้างอาบเย็น	
แต่นั้น สาวก็	จาคำเหล่น	นำบาชีชั่ว	
เขาก็	ลาพรากท้าว	เมื่อบ้านชุกคน	
คือมว่า	ถึงแห่งห้อง	เคหังเขาจอด	
เขาก็	จากล่าวเว้า	หาท้าวชุกคน	

ลานที่ 87 หน้า 1

เมื่อนั้น	จันทะหมดท้าว	คณิงใจจงมาก	
ท้าวก็	คิดใคร่ได้	มนต์แก้วปากย่ำ	
ท้าวก็	เสด็จย้าย	เข้าสู่ในเมือง	
บาก็	เขาสาลา	ที่สถานทางกว้าง	
เมื่อนั้น	โหมฉลาท้าว	เสงี่ยมตนน้อมนั่ง	
เหมือนดัง	ตนบ่สู้	คองเจ้าฮีบขุน	
คือดัง	คนชาวบ้าน	เดินทางเขาจอด	
	สีแจ่มเจ้า	บ่จาต้านต่อไฟ	
ไผ่ผู้	กายทางพ้อ	เห็นบาจะปาก	
เขาก็	เห็นฮูปท้าว	งามล้วนกว่าคน	
นับแต่	คนเมืองนี้	บ่มีไผ่บุ่เปรียบ	เฮาเฮย
เขาก็	ซัซซิบน้อง	มือด้อยลูบทรง	
โอนอ	สาวสามน้อย	เขาคอยสิ่งเบิ่ง	
	ตาเหลือกค้ำ	คอยท้าวบ่อยากหนี	
สาวก็	อดบ่ได้	เอิ้นปากตอเย	
เขาก็	แพแพเสียง	เสียดบานูญกว้าง	

ลานที่ 87 หน้า 2

เจ้าผู้	มาเขายัง	ศาลาตีนท่า	อีเฮียมเฮย
---------	----------	------------	------------

โฉมเจ้า	ปูนแปลกหน้า	คือท้าวต่างเมือง	แท่น
อันแต่	คนเมืองนี้	บ่มีไผ่ปูนเปรียบ	
คือคัง	อินทร์ฟากฟ้า	ทะยานล้ำล่วงลง	
สั่งมา	งามกะคัดเค	ขอคายฮ่วมเฮว	นำแม่
อย่าให้	เสียดินน้อง	ตายไข้อยู่ผู้เดียว	พี่แม่
เขาก็	แซว ๆ ด้าน	นำพาทุกแห่ง	
ก็หาก	เชิงชำแว้า	ไปเท่าทั่วเมือง	
แต่นั้น	คำชำเท้า	ถึงฮอดพระยาอย่า	
เขาก็	ลือบางาม	ชุกนยอฮ้อง	
ก็หาก	ลือชาท้าว	ทั้งเมืองเชิงชำ	
คือคัง	แต่้มแต่ฟ้า	เสียแล้วหย่อนลง	เจ้าเฮย
พระยากี้	คิดใคร่เห็น	ฮูปท้าวเลยใช้	ล่วงถึง
ให้สู้	ไปทันท้าว	โสมงามมาฮีบ	

ฉานที่ 88 หน้า 1

จักว่า	ดีและฮ้าย	เขาท้วงชุกน	
แต่นั้น	คนพระยาใช้	เลยไปเฮวฮีบ	
ถึงที่	สีแจ่มเจ้า	บาท้าวเทพพระจันทร์	
พอเมื่อ	ไปถึงแล้ว	เห็นบานงถ้าว	
เขาก็	เห็นฮูปท้าว	กลัวฮยันหย่อนขาม	
เขาก็	เห็นแจ่มเจ้า	งามเก็งกินรี	
เขาก็	ทูลกรถวย	ชุกนคอยไหว	
บัดนี้	จอมหัวผู้	มีฤทธิ์ องค์ประเสริฐ	กายพูน
ว่าให้	เชิญแจ่มเจ้า	บาท้าวคู่โสม	
พระกี้	คิดใคร่เห็น	หน้าเจ้าลูกต่าง	เมืองมา
เขาก็	ลือชาถึง	ฮอดพระองค์เป็นเจ้า	
แต่นั้น	บุญเฮื่องท้าว	จันทาชมชื่น	
สมที่	คำมกเจ้า	บาท้าวหากประสงค์	
แต่นั้น เจ้ากี้	ตกแต่งห้าง	คาถาขัดไถ่	

ลานที่ 88 หน้า 2

ท้าวเกี	ตกแต่งแล้ว	เสด็จจากศาลา	
เขากี	ยินดีเห็น	แห่บานบุญกว้าง	
ท้าวเกี	ไกวแขนเหลือ	นุเนื้ออย่าง	
	บ่าวท้าว	ลุยฟ้าลากเชิง	
โอนอ เจ้าผู้	เนื้อด ๆ เนื้อ	งามเกินอินทร์สวรรค์	
	บาคานดูย	ลากเชิงซำอย่าง	
เมื่อนั้น	ชาวเมืองพร้อม	เห็นบานงถ้าว	
เขากี	จะปากดิน	นำท้าวว่างาม	
แต่นั้น	สาวสามน้อย	เห็นบานงถ้าว	
เขากี	จะปากดิน	นำท้าวปวดชะอง	
สาวเกี	แคลน ๆ	คั่นนำบาท้าว	
เขากี	จาไปตาย	ฮ่วมโงบาท้าว	
ฝูงหมู่	สาวแม่ฮ้าง	ฝัวยาวางปะ	ก็ดี
เขากี	จาไปตาย	लगงทางท้าว	เจียบใจ

ลานที่ 89 หน้า 1

โอนอ	อดพอเป็น	ฝัวก้าวสี่เวียน	แยงเข้าคำ
แม่นว่า	เวียกบ่ได้	ตามเจ้าบ่ว่าสัง	
	लगคนलग	เกาทวงคูเขียน	น่านนั้น
	เล็ดหลังย้อย	อำนื้อออบสะอาก	
เขากี	แหนแห่ท้าว	ขึ้นสู่โงงलग	
	พระยาอย่าเห็น	ขึ้นชมนำท้าว	
พระยาเกี	เห็นแจ่มเจ้า	ฮูปสิ่งกินรี	
เป็นดัง	คำเขาสื่อ	กล่าวมาปุ่นเว้า	
เมื่อนั้น	พระยาอย่าเจ้า	लगบานงถ้าว	
เจ้านี้	อยู่แห่งห้อง	เมืองบ้านฝ่ายใด	
พ่อเกี	लगฮูปท้าว	มีแปลกปุ่นไผ	

จ้กว่า	คนเมืองใด	ต่างคนเมืองนี้	
ท้าวก็	เดินเดียวข้าม	สมุทรหลวงน้ำใหญ่	มาลือ
	เมืองมิ่งบ้าน	แดนท้าวอยู่สบาย	พ่อลือ

ลานที่ 89 หน้า 2

	ใจประสงค์ท้าว	อันใดเดินเที่ยว	มานอ
เจ้าจ๊ก	พลัดพรากบ้าน	มาพี่เพราะเหตุใด	พ่อเด
เมื่อนั้น	จันทะหมดท้าว	ไขกลอนทูลบอก	
ข้านี้	อยู่แห่งห้อง	เมืองใต้ที่ปคน	เจ้าเฮย
ข้าก็	เดินมาได้	7 ปีปลายขวบ	มานี้
อันแต่ ขงเขต	ในแม่น้ำ	เฮาพี่ฮอดถึง	พ่อเฮย
ข้าก็	เดินหาแก้ว	เขียนคุณสอนสั่ง	
ก็บ่	มีผู้รู้	พอได้สั่งสอน	เจ้าเฮย
บัดนี้ ข้าก็	ฮู้ข่าวเจ้า	มนต์ปากออย่าเจ็ด	
ข้าจึง	เดินคิริ	เที่ยวถึงพระองค์เจ้า	
บัดนี้	ใจประสงค์ข้า	มาถึงภูวนาล	ภายพี่
ข้าก็	คิดอยากได้	มนต์แก้วปากออย่า	พระเฮย
ขอแก้	จอมหัวเจ้า	กรุณาผายโศค	

ลานที่ 90 หน้า 1

ข้าจ๊ก	ถวยหน่วยแก้ว	พิฑูรย์ล้ำลูกดี	พ่อเฮย
ท้าวก็	เอาหน่วยแก้ว	ถวยท้าวปากออย่า	
เมื่อนั้น	พระกษัตริย์เจ้า	พระยาอัยองค์ประเสริฐ	
พระก็	เห็นหน่วยแก้ว	ใจเจ้าชื่นชม	
พ่อจ๊ก	ผายโศคให้	ตามครูสอนสั่ง	มานั้น
พระก็	สอนสั่งให้	พอดั้นแต่เบา	
พระก็	ปันหมากให้	สามคำแหนบอก	
ตามแต่	ใจแจ่มเจ้า	บาท้าวว่าเอา	หันท้อน

เมื่อนั้น	โหมเฉลาท้าว	ฮีบเอนำพระราช
พระกั	สอนสั่งให้	อย่าเจ้าแต่เบา

ลานที่ 90 หน้า 2

คิดว่า	ใจประสงค์ท้าว	เลยดีแสนยิ่ง	
บาก็	นบนอบไหว	ลาเจ้าพราดไป	
	พอประมาณล้ำ	ไกลเมืองน้อยหนึ่ง	
บาก็	เคี้ยวหมากแล้ว	ปากบ่เป็นสัง	
บาก็	คณิงใจคิด	ตัวคินเขียนซ้ำ	
บาก็	ทูลกรไหว	หลอกลำตามเหตุ	
หมดที่	คำหมากแล้ว	จาต๋านบ่เป็น	เจ้าเฮย
บัดนี้ ข้าก็	ขอเขียนซ้ำ	สองที่เวนประเสริฐ	
ขอให้	สอนสั่งซ้ำ	ดีแม้งโศคผาย	พระเฮย
เมื่อนั้น ท้าวก็	ปากจ้อย ๆ	อ้อยอิ่นออยพระยา	
เป็นที่	คำลือชา	อ่อนหวานมัทธูช้อย	
เมื่อนั้น	พระยาอย่าเจ้า	มิใจหมื่น	
	ใจอ่อนน้อม	นำท้าวสั่งสอน	

ลานที่ 91 หน้า 1

พระยากั	สอนสั่งให้	ตามครูสอนสั่ง	
อันแต่	ดีเลิศล้ำ	พระยาเจ้าสั่งสอนให้	ชูอัน
ท้าวก็	ก่อถึงแม้ง	เสมอดังครูสอน	
บาก็	วาจาใด	ก็หากเป็นน่านัน	
พอดิ จันที่พราดที่	ท้าวล่วงล้ำ	ไปหน้าสั่งพระยา	
บัดนี้ ข้าจัก	ลาขอไ้	องค์พ่อครูสอน	ก่อนแล้ว
ข้าจัก	ลาองค์แพง	คูงเดินไปหน้า	
ค่อยอยู่ดีเยอ	จอมหัวเจ้า	ครูบาสอนสั่ง	อวนเฮย
ข้าจัก	ลาขอไ้	ไปหน้าอยู่ดี	

ข้าจัก	ลาจากเจ้า	เมื่อสู่เมืองหลัง	ก่อนแล้ว
ขอให้	บุญชูซัก	ส่งถึงเมืองบ้าน	
พอเมื่อ	ทำวั้งแล้ว	พายลงขัดดาบ	

ลานที่ 91 หน้า 2

เสด็จ	ย่างย้ายลง	ห้องพระยอดเมือง	
ท้าวที	ไกวแขนเหลือ	นูนืออ้อยอย่าง	
คือด้ง	อินทรอยู่ฟ้า	ทะยานล้ำถ่วงลง	
	เนียด ๆ เนื่อ	คือสิ่งกินรี	
	บุญมีเหมือน	อินทสวรรค์อ้อย	
	โคมเจลาท้าว	ประสงค์ทำอ้อยม่าย	
	ใจแจ่มเจ้า	ประสงค์เอี่ยมสาว	
ฝูงหมู่	สาวสำน่อย	ฮ้างแก่ต่อแก	
แบเยเขา	ก็พะเสียง	เสียดสายนาท้าว	
โอนอ เจ้าผู้	พายลงแหล่	เดินไปไวไว	อิเษยมเฮย
เจ้าสั่งมา	กายหม่อมน้อง	ไปหน้าบ่เหลียว	
โอนอ	น้องจักไป	นำเจ้าพายลง	เป็นเพื่อน
เจ้าอด	ยังอยู่ถ้ำ	ทันน้องแต่งดา	
เจ้าผู้	เมียหลายซ้น	เอื่อนำบ่เหลียว	ฮอดเคนอ

ลานที่ 92 หน้า 1

	เมียและชู	เอื่อนำบ่เหลียว	
เจ้าอด	พอเหลียวหลัง	หน้าคิ่นมาพอส่นอย	แม่นอ
น้องอยาก	เห็นฮูปหน้า	บาท้าวต่างเมือง	คอกนา
สาวที	แซว ๆ เอ็น	นำหลังบาบ่าว	
	สีแจ่มเจ้า	บาท้าวบ่เหลียว	
เมื่อจัก	ซาคำหลั่น	บ่เป็นการเหิงทาง	นางเฮย
ทางนั้น ท้าวที	คิดฮอดผู้	จึงหน้านางแก้ว	เกษหอม

เมื่อนั้น	โคมเจลาท้าว	กายเมื่อไว ๆ
ท้าวก็	เข้าป่าไผ่	คงกว้างเถื่อนกวาง
ถึงเมื่อ	ยามค่ำค้อย	ท้าวจอดเชาอน
	บาคราญคิด	สู่่นายภายบ้าน
ท้าวก็	คิดฮอดแพง	สี่ร้อยนางหอมแก้วเกษ

ลานที่ 92 หน้า 2

กับ ทั้ง	นายย่าเฒ่า	ภูนั้น สิ่งใด	นั้นเด
	นางหอมน้อย	คำแพงพรากคู่	ภูเฮย
โอนอ พี่ก็	ตกต่างห้อง	ไกลน้องพรากพระอวน	หนีแล้ว
อันนี้	แดนไกลล้ำ	เมืองไกล บั๊ฮู้ที่	นางเฮย
	แดนขอบฟ้า	บ่เห็นน้องนาอะแพง	พี่แล้ว
เหลือพี่	เดินนำน้อง	หลายพนอมน้ำใหญ่	นางเฮย
เมืองมัน หาก	หลายแม่น้ำ	นอนค้ำเถื่อนพะนอม	
ท้าวก็	คอน ๆ ไข่	เททวงกลิ้งเกลื่อน	
	สองฝ่ายแก้ม	นอนน้ำอาบคาง	
เมื่อนั้น	จันทะหมุดท้าว	นอนคาเกาะใหญ่	
ก็บ่	ฮู้ที่บ้าน	เมืองท้าวที่ใด	แลนา
บัดนี้	จักกล่าวแก้ว	พระยาอย่าลูกประเสริฐ	กายพูน

ลานที่ 93 หน้า 1

พระยาภิ	คิดว่าได้	ดีแม้งเก่งใจ	
แต่นั้น	พิทุรย์เจ้า	คณิงเถิงแก้วแม่	
	เสด็จล่องล้ำ	เถิงท้าวบนาน	
พอเมื่อ	ไปเถิงท้าว	พิทุรย์แก้วแม่	กายพูน
ท้าวก็	สะอื้นดินแล้ว	เห็นแก้วชื่นใจ	
	ค้อมว่าแล้ว	สุริโยแจ้งส่อง	
	แสงส่องขึ้น	ควางฟ้าสู่่งจวน	

ท้าวก็	ลูกช่วยหน้า สีแจ่มเจ้า ใจประสงค์ท้าว แก้วไต้หน้า	คางงัดไถ่ บาท้าวควนไป แวนดีสุดขนาด บาท้าวมิ่งเมือง
อันหนึ่ง กับทั้ง	มนต์อย่าท้าว หนังสือสามชด	ปากเป่าเป็นไฟ พริ้วมวลงแถมเข้า

ฉานที่ 93 หน้า 2

ท้าวบ่ ท้าวก็	สามประการท้าว หยุดหย่อนอัยาน กอยแสงข้าม หลายพริ้วมื่อ	แวนดีสุดขนาด สังแก้ท้อไข สมุทรหลวงเงื่อมเง่ บาท้าวเที่ยวไป
ท้าวก็	ไปจวบพ้อ บาศราญเขา บาแกลงถ้อย เจ้าพี่น้อง	สะเภาจอดกลางเกาะ จอดตามชาวค้า วาจากามข่าว ไปค้าแห่งใด
เมื่อนั้น บ่รู้ว่า ให้เจ้า ดูข้อย แต่นั้น	ชาวพ่อค้า ไปเมืองใด ไปถามแท้ ชาวลูกค้า โถมเฉลาท้าว	ด้านตอบคำดี จอดสะเภาทันนี้ นายสะเภาผู้ใหญ่ มาแท้บ่าวสะเภา เลยไปถามถี้
		เจ้าเฮย กายพูน เจ้าเฮย

ฉานที่ 94 หน้า 1

เมื่อนั้น นายก็ เจ้านี้ ท้าวก็	แม่แจ่มเจ้า นายสะเภาค้า ชมชื่นด้าน อยู่แห่งห้อง เดินไต้หน้า	นายใหญ่ในสะเภา เห็นบานงถ้าว นำท้าวกล่าวถาม เมืองใดเดินเที่ยว มาได้ฮอดเฮา
		มาเด นี้เด

จ้กว่า	นายสะเภาค้า เลื้อน้ำมา	คณิงใจจงมาก ด้านกล่าวถาม	นี้ลื้อ
เหมือนดัง	เล็งโถมท้าว อินทร์อยู่ฟ้า	คองามย้อยยั้ง ทะยานล้าล่วงลง	
ข้านี้	นายสะเภา สีแจ่มเจ้า	ถามบาความถี่ ไขแจ้งบอกเมื่อ	
ท่ที่ว่า การมีไปพริ้ว	อยู่แห่งห้อง น่านพระยาไซ้	เมืองเทศพระยายม หาหอมเมืองลุ่ม	เจ้าเฮย กายพูน
	หลายขวบเข้า	ระคุดั่งถ้ายปี	เจ้าเฮย

ลานที่ 94 หน้า 2

บาก็	เดินไปได้	7 ปีเถิงขวบ	
ก็จิง	คืนสู่ห้อง	เมืองบ้านลวดหลง	
ข้าก็	เดินไปจิ้น	แปวหลวงสมุทรใหญ่	กายพูน
ข้าจิง	เดินไต่หน้า	มาแท้พริ้วนาน	เจ้าเฮย
	หลายแปวน้ำ	สมุทรหลวงเงื้อมเง	
	หลายแม่น้ำ	หลงบ้านพรากเมือง	เจ้าเฮย
บัดนี้ ขอแก้	จอมหัวเจ้า	นายสะเภาผายไผด	
ข้าจัก	ขอลอบเข้า	สะเภาค้าสอดเมือง	แต่ท่อน
ตามแต่	จอมหัวเจ้า	พาไปถึงสอด	
	น่านและซ้ำ	ตามเจ้าเบ้าจิ้น	
ข้าจัก	เอาหน่วยแก้ว	ของฝากเป็นคุณ	พ่อเฮย
ตามแต่	บุญเคยเถิง	หาก จักเห็นเมื่อหน้า	

ลานที่ 95 หน้า 1

แต่นั้น	นายสะเภาค้า	มีใจชมชื่น	
	ใจอ่อนน้อม	นำท้าวบ่จิ้น	
เจ้าจัก	มักมวนเห็น	นำสะเภาดอมพ่อ	ก็ดี

เมื่อนั้น	ของเครื่องค้า	บ่แพ้สียอให้แบ่งปัน	พ่อเด
เอาแต่	จันทะหมุดท้าว	หัวชมช้อยขึ้น	
คันว่า	เจ้าโศคให้	พอพันหลักโพย	พ่อเฮย
เจ้าจัก	ไปถึงห้อง	พระยายมเมืองใหญ่	กายพูน
ข้อยจัก	ยังอยู่ช้า	อย่าฟ้าวเพือมหนี	พ่อเฮย
ขอแก่	ถมมะนา เจ้า	คุณหลายเหลือมาก	
เมื่อนั้น	พ่อแจ่มเจ้า	อย่าฮ้านหย่อนกลัว	พ่อเฮย
ก็เพื่อ	นายสะเภาเจ้า	ใจดีชมขึ้น	
	สีแจ่มเจ้า	จาต้านแม่นมะโน	
	ค้อมว่าแล้ว	สุริโย ค้อยค่า	

ลานที่ 95 หน้า 2

เขา	บ่าวสำน่อย	ดาตั้งแต่งแสง
	เขาแต่งแล้ว	ขอภาซตั้งฟาง
	สีแจ่มเจ้า	บาท้าวพรา้แสง
	กินแสงแล้ว	ถอยพาลาเล็ก
เขาก็	ตกแต่งห้าง	ดาตั้งแต่นอน
	लगคนเว้า	หาสาวชมขึ้น
	บางฟ่องเว้า	หาแก้วมิ่งเมีย
	คับค้าย	กลายเถถึงสูง
	แสงฟุ้งพัน	ควงฟ้าสูงจวน
	ทั้งหลายพร้อม	เดินกันลูกตั้น
	น้ำส่วยหน้า	ดีแล้วแต่งาย
	ทั้งหลายพร้อม	ภาซงายเสียงฟาง
	ตกแต่งห้าง	ดาตั้งแต่งกะโคง
	นายสะเภาต้าน	เดินเขาฝูงบ่าว
	ม้วนเชือกแล้ว	ดาตั้งเบิกไป
	ไย ๆ ย้าย	สะเภาใหญ่ตามลมพูน

ลานที่ 96 หน้า 1

	ทม ๆ ดัง	ฟาดฟองดังก้อง	
	ฟองขาวบ้า	แกมสะเภาชีชว่า	
	ชีชว่าน่า	ดังก้องกั่นเค็ง	
เมื่อนั้น	โถมเฉลาท้าว	ใจดีชมชื่น	
เห็นที่	ลมเป่งเปื่อง	สะเภาย้ายบ่เขา	
	ทอด ๆ ก้อง	ลมฟาดเสากะโคง	พูนเขย
	นายสะเภาเบ็ด	ชื่อเมืองยมมะท้าว	
แต่นั้น	หน้าเส้นแก้ว	ขอยแยงเทียบแทบ	
หันที่	เงา อยู่แก้ว	ในหันชื่อเมือง	
	หลายวันได้	หลายคืนคราวถีบ	
	สะเภาบ่ซ้ำ	ลมเปื่องเป่งเปื่อง	
แต่นั้น	สะเภาเป่งเปลื้อง	เปลื้อง เป่งไปเปื่อง	
	เหวพลันถึง	ฮอดเมืองบาท้าว	
เมื่อนั้น	จันทะหมดท้าว	ใจดี ชมชื่น	
	สะเภาจอดยั้ง	แถมน้ำท่าเมือง	
เขาก็	ปายสมอ พร้อม	ลงชำนน้ำใหญ่	

ลานที่ 96 หน้า 2

	สะเภาจอดแล้ว	บาท้าวชื่นชม	
เมื่อนั้น	โถมเฉลาท้าว	ด้านค่อนายสะเภา	
บัดนี้	จอมหัวกู	ส่งถึงเมืองบ้าน	
บัดนี้ บ่แก้ว	จอมหัวเจ้า	นายสะเภาคุณมาก	ช้อยเฮย
ตามแต่	ขายจ่ายซื้อ	ของเจ้าช่างเขื่อ	พ้อเฮย
ช้อยจัก	ลาพ่อเจ้า	เข้าสู่ในเมือง	ก่อนแล้ว
ฝูงนายสิ่งใดมิสู้ ท้าวกี้	ด้านคอยถ้อย	แถมกลอนกอยสั่ง	
ฝูงหมู่	บ่าวสำน่อย	ชาวค้าชูคน	
ค่อยอยู่ดีเฮย	นงฮามน่อย	ทั้งหลายพราวกู่	มาเฮย

ข้อยจก	ลาจากเจ้า ใจประสงค์คำ	ไปบ้านค้อยอยู่ดี อันใด ชื่อง่าย	แต่ท่อน เอาท่อน
--------	--------------------------	------------------------------------	--------------------

ลานที่ 97 หน้า 1

ให้เจ้า ค้อมว่า	จับจ่ายซื้อ ทำวสังแล้ว จอมหัวเฮย	ของได้คังใจ เขาสังบากราญ ค้อยเมื่อดีท่อน	
เจ้าค้อยไปคิเยอ เจ้าหาก	จอมหัวเจ้า ไปฮอดห้อง เขาสังแล้ว เถิงในเมือง	โหมงามบาว่า เถิงซื่อนอย่าลืม ทำวเล่าเลยไป ฮอดนายขามเช้า	กูเฮย อวนเยอ
นายก็ นายก็ เหมือนดัง	เห็นโหมทำว ใจบ่เบื้อ ใจขาดแล้ว โหมเฉลาบา บาแกลงเอื้อน	หลานเคียวมาฮอด ทลายลัมทำวไป หลงหล่ามีติง ฮิบโหมนายเจ้า สายใจเจ้าย่า	
บาก็ ข้อยก็	พรมเป่าน้ำ มาเห็นหน้า	นายเจ้าจึงกิน สายใจเจ้าย่า	นายเฮย

ลานที่ 97 หน้า 2

เจ้าสังมา แต่นั้น นายก็ นายก็ นับแต่ นายก็ หลานก็ นายบ่ นายก็	ตายจากข้อย ฮอม จิตได้ ปากกล่าวด้าน หลานเคียวน้อย คิดบ่แล้ว ไปอยู่ค้าง ฮู้ข่าวเจ้า ฮู้ข่าวแก้ว	เสียแท้สิ่งใด ฮอมใจน้อยหนึ่ง หลานเจ้าชูอัน หนีไปพรากย่า นำเจ้าชูวัน หลายปีพันยัง คิฮ้ายสิ่งใด นางหอมมาฮอด	นี้เด วันนั้น หลานเฮย แม่นา วันนั้น
--	--	--	---

นายกี้	เอี้ยวว่าหลาน	แจ่มเจ้ามาพร้อม	บ่เห็น
นายกี้	ไปหลอง เจ้า	เอียนคำถามข่าว	
พระยาภิ	บอกข่าวให้	บาท้าวนั่งเมือง	ว่าตาย
เพิ่นว่า	หลานเดียน้อย	เสวยเมืองคอมเพิ่น	กายพุ้น

ลานที่ 97 หน้า 1

ส่งแต่	นางนถน้อย	หอมขึ้นผู้เดียว	บ้านา
พระยาภิ	บอกข่าวให้	นายอ่าวคณิงหา	
จักว่า	เป็นตายสั่ง	บ่เห็นหลานแท้	
บัดนี้	หลานเดียน้อย	มาถึงนายย่า	
เหมือนดัง	ตายเกิดแล้ว	เห็นเจ้าชาดิลุณ	แม่แล้ว
บัดนี้	โหมรูปเจ้า	หลานต่างคราวหลัง	แม่นอ
จักว่า	อินทร์พรหมผาย	โผดหลานปางไฮ้	แม่ลือ
เมื่อนั้น	โหมเฉลาท้าว	จันทาเว้าย่า	
ข้อยก็	ไปพรากเจ้า	หลายเข้าขวบปี	แม่เฮย
ข้อยก็	ขอรู่แก้ว	ยงค์ทองเชือกหย่อน	ลงนั้น
ไปเถิง	เมืองใหญ่กว้าง	กายพุ้นพรั่นาน	แม่เฮย
ข้อยก็	ไปแสวงเหล่น	ในเมืองพระยาใหญ่	กายพุ้น

ลานที่ 97 หน้า 2

	เห็นย่าเฒ่า	เสมอเจ้าเทียวขอ	แม่เฮย
ข้อยก็	สงสารล้า	เหมือนนายบ้านเก่า	กายพี
ข้อยก็	ขอเพ็งเจ้า	นายเฒ่าอยู่คอม	
นายจึง	บนบอกข้อย	ช่างหล่อคนดี	
ข้อยจึง	เดินศิริ	เทียวไปหาแท้	
ข้อยจึง	วอนวานไหว้	ขอพรน้อมเหนียว	
ช่างจึง	หลอมหล่อข้อย	ดีได้สู่ปงาม	แม่เฮย
ข้อยจึง	คืนไปเข้า	ในเมืองหาช่าง	

ยังมี	ก็จะเกิดฮ้อน	พระยาใช้ควนถึง	
พระยากี้	สามพระยาเต้า	พลมาสบฮ่อ	วันนั้น
ข้อยจึง	ตอบได้	ถึงฮ้อนฮอดหลาน	ย่าเฮย
	ชนผาบแพ	แลงมุดมอดสมคาม	
	หายโพยภัย	สว่างเย็นเมืองบ้าน	
พระยากี้	ฮอดตรงให้	เสวยราชแทนเมือง	

ลานที่ 98 หน้า 1

	ทั้งนางหอม	มอบเวนวางให้	
ข้อยก็	ทรงอยู่สร้าง	เสวยราชพอประมาณ	
	ก็จะการมี	อ่าวกระสันถึงเจ้า	
ข้อยจึง	ของค์กษัตริย์เจ้า	พระยาหลวงตนพ่อ	ภายพูน
พระกี้	ผายโผดให้	ทันน้องควนมา	แม่เฮย
เพื่อข้อย	มาถึงห้อง	ขนต๋ทองแก้วอยู่	
ข้อยก็	โถมแก่นแก้ว	นางขึ้นก่อนอวน	
	เวรหลวงข้อง	สไบน้องชะเด่นหลูด	ลงนั้น
ข้อยจึง	ได้พรากน้อง	เดียนนี้คอบสะไบ	ย่าเฮย
หลานกี้	จารจาต้าน	ค้อมนายให้ฮุ่ง	
ท้าวกี้	คิดบ่แล้ว	นำแก้วยอดหอม	
บัดนี้ จักกล่าวถึง	นางหอมน้อย	ในโงคณิงพี	
นางก้อฮู้ข่าว	สีแจ่มเจ้า	บาท้าวฮอดเมือง	

ลานที่ 98 หน้า 2

นางกี้	ดิเถลงต้าน	นางสาวใช้ช่วง	
บัดนี้	ฮ้ายพีข้อย	มาแล้วฮอดถึง	
นาง	ดิเถลงต้าน	ไปยามฮ้ายพี	ตนนั้น
นางกี้	ไปฮอดแล้ว	เห็นท้าวบ่คิน	
นางกี้	ไปเห็นท้าว	เว้ากล่าวคำหลัง	

ท้าวที	สองนางแพง	กอดคอกันไว้	
อันว่า	ปากกล่าวด้าน	คอมนางอ้อยอิน	
ยามเมื่อ	พี่พรากน้อง	หลายเข้าขบปี	นี้แล้ว
พี่ก็	จิ้นจีแก้ว	ยงค์ทองพรากคู่	วันนั้น
เหลือพี่	ฮ้องอำไให้	หาน้องเวทนา	
เหลือพี่	ฮ้องอำไให้	คอยน้องเปาตาย	
บัดนี้ บุญก็ยัง	ยมมะนาไให้	หาอวนเข้าคำ	
	ส่งให้ถึง	น้องนาถะแพง	พี่แล้ว

ลานที่ 99 หน้า 1

เมื่อนั้นนายก็	ฟังพากย์ข้อ	สองกล่าวคำหลัง	ดังนั้น
คำทุกข์	เป็นออนซอน	คังหนอนกินช้าง	
โอนอ สัมมา	ยากกา บัก	เชิงคำมาเจ้า	นี้ เด
	เทียวจำแต่	บ่อนเดียวทุมมาเฮย	
บัดนี้ จักกล่าวถึง	พระยายมเจ้า	คองหาน้องนาถ	
นางไป	อยามบักคำพร้า	สังนั้นบ่มา	แท้นอ
สูฮิบ	ไปทันแท้	เอนางมาฮิบ	
กูจัก	บอกบ่ยให้	เข้าสู่พระลานชั้น	ที่ฟุ้ง
ให้เขา	ทำที่นั่น	ผองเท้ากระดูกขาว	หันท่อน
เมื่อนั้น	เพชฌฆาตพร้อม	บายดาบคันไช	
	หนังลิวกับ	ผูกสะเบงไปพร้อม	
เขาก็	โดยคำเจ้า	พลันไปเฮฮิบ	
ถึงที่	สวนใหญ่กว้าง	บาท้าวเหลืออดเห็น	

ลานที่ 99 หน้า 2

เมื่อนั้น	โหมเฉลาท้าวเอ็น	ขานคำด้านม่วน
คันสู	มาคำดี	ฮิบมาอย่าช้า
คันสู	มาคำฮ้าย	เป็นคำอันหลาก

ให้สู้ แต่นั้น	ติดอยู่หัน บ่าวท้าว คินพันติด	อย่าให้คัดคา เ็นปากสองความ ชุนพวงพัว	แท่นอ
แต่นั้น ก็เพื่อ	เพชฌฆาตฮ้าย เห็นคินติด	อ้ายนัสนักตาย บ่ไปหนีได้	
พอคราวเหนื่อยท้าวจึง ให้สู้	บนบอกให้ เมื่อสาท่อน	เขานั่นต่างเมื่อ อย่าขึ้นคาอยู่	สุเฮย
ให้สู้ ค้อมว่า	เมื่อกราบไหว้ ท้าวบอกแล้ว	พระยาเจ้าฮีบมา เขาลอดถลกคิ่น	ว่าเนอ
เขาก็	ก้มกราบไหว้	ลาท้าวแต่ไกล	

ลานที่ 100 หน้า 1

เมื่อนั้น	เพชฌฆาตฮ้าย ตามตาเห็น	คิ่นคอบทูลถวาย กล่าวแทนหมายถ้อย	
เขาก็	ทูลกรไหว้	คำดีเห่นบอก	
อันว่า	อ้ายกำพร้าว	ดีล้ำโลกสื่อ	พระเฮย
มันก็	ออกปากด้าน	คำเดียว ติดอยู่	
ก็หาก	หนีบได้ เขาทูลแล้ว	พออ้ายนัสนักตาย พระยายมกริ้วโกรธ	เจ้าเฮย
สูฮีบ	ค้อนฟาดฆ้อง	เดินท้าวป่าขุน	
สูฮีบ	เดาหาห้วง	พังพลายช้างถ้าว	วันนี้
สูอย่า	ไปแควไ้	หัวหนังก่อนกู	
มันชิ	ซ้ำหลายท่อน	กลัวมันชิปปเล่น	หนีนั่น
แต่นั้น พระยากี้	พาแก่นแก้ว	กูนั้นหอบหนี	บ่สู้
	ตกแต่งห้าง	ช้างใหญ่พาขสาร	
	คนทั้งเมือง	แต่งไปเล็งท้าว	

ลานที่ 100 หน้า 2

ฝูงหมู่	กองหัวหน้า	ถึงบาเวดอยู่	ก็มี
ฝูงหมู่	หัวหลังเข้า	ต่อโฮงพระยาเจ้า	
เมื่อนั้น	โถมเฉลาท้าว	ใจดีหมื่น	
ลองศาสตรศิลป์	ยอดไ้ๆ	พระยาเจ้ายอดพระยม	
ท้าวที่จับ	หนังสือสามชด	ถึมเป็นเวียงด้านแก่น	
เขาก็	ฟันฝ่าม้าง	ดาวค้ำดาบทลาย	
	ดาวหักหลอ	คุมมือเป่ป่าน	
หนังสือ	แจ้งแก่นฮ้าย	เสมอค้ำคังหิน	
เมื่อนั้น	นางย่ำถ้ำ	ตกใจย้านสัน	
นายก็	บ่หอนฮู้	เห็นฮ้ายอยากหนี	
นายก็	ปากกล่าวด้าน	นำหลานฮ้อยอื่น	
	ซบซิบน้อย	ทั้งย้านสันสาย	

ลานที่ 101 หน้า 1

เจ้านี้	คนเดียวแท้	เขาหลายเหลือมาก	หลานเฮย
ลังสี	เลี้ยวต่อแพ	เขานั่นเนกนอง	แม่เด
เมื่อนั้น	จันทะหมุดผู้	เลยหัวชมขึ้น	
เจ้าอย่า	อยู่ดห้อยย้าน	เขานั่นทอโย	แม่เฮย
ข้อยอยาก	เห็นศาสตราเพชร	เจ้าพระยาขมดุษะหน้อย	
ข้อยสิ	เอาบาดหล้า	ให้เขาง้อ เมื่อสุน	แม่เฮย
แต่นั้น	พระยาขมเจ้า	มีใจกริ้วโกรธ	
สู้ก็	เอาให้ได้	มันนั่นผู้เดียว	ดอกนา
เขาก็	ฟันแทงเข้า	แขน ลาอิดอ่อน	
คูด้ง	เวียงแก่นกล้า	ฟันได้ก็หากสุน	เลนอ
เมื่อนั้น	โถมเฉลาท้าว	วาจาต้านกล่าว	
สู้	ใจแก่กล้า	ฟันเข้าป่กลัว	แท่นอ

ลานที่ 101 หน้า 2

ให้สู้	ยืนอยู่หัน	ทั้งหลายหมดหมู่	ดูนั้น
ให้สู้	ติดอยู่พื้น	ดินนั้นชุกน	หันท่อน
ข้างก็	ติดอยู่พื้น	เทิงแผ่นธรณี	
	ทั้งนายคอ	แอียงขอนายท่าย	
แต่นั้น เจ็น ก็	ติดหลังข้าง	ข้างเล่าติดดิน	อยู่นั้น
	นายคอติด	พรวดขอทั้งท่าย	
	ติดทั้งข้าง	ทั้งคนยืนอยู่	
ไผ่ผู้	ถือดาบจ้าว	ยืนพร้อมพรวดมว	
ไผ่ผู้	นั่งท่อนไม้	กั้นเล่าเลยติด	
ไผ่ผู้	กำลาทอน	ดังเดียวมวพร้อม	
เมื่อนั้น	พระยายมเจ้า	ทั้งเมืองติดอยู่	
พระยาภิ	หนีบได้	ทั้งข้างไพร่พล	
แต่นั้น	พระยาหลวงอ้าย	กลัวตายกางสั้น	
กับทั้ง	พลไพร่พร้อม	กลัวย้านสั้นสาย	
เขาก็	ขอมือไหว	หาบาช้องช่อ	

ลานที่ 102 หน้า 1

	นบนอบไหว	หาท้าวชุกน	
	लगคนให้	หา เมียข้อยหยั่ง	
	लगฟ่องให้	หาชูเวทนา	
เฮจ๊ก	ตายบาดนี้	ดินคูคกลืนกิน	เลนอ
เฮจ๊ก	ตายกองกัน	พรวดคนทั้งข้าง	
แต่นั้น	จันทะหมดท้าว	คอยคูหถึงล่า	
	คนมีดกุม	ทั้งข้างอเนกนง	
ท้าวภิ	สงสารล่า	ทั้งหลายพลไพร่	
บาก็	คิดสูงสู	ใจท้าวชุกน	
	สังขยาแท้พอ	ยามคราวหน้าเหนื่อย	

ท้าวจึง บัดนี้ ให้สู้	ผายโศคให้ คืนเมื่อห้อง เมื่อยและซู้	เขาพันชุกน เคหังของเก่า สู่นั้นพริ้งคอง	สุเทิน
ช้างก็	คืนสู่ห้อง	วังหลวงของเก่า	กายพูน

ลานที่ 102 หน้า 2

อย่าได้ เมื่อนั้น	ติดอยู่หัน เสน่ ๆ ช้าง ฝูงไพร่น้อย	ไปถ่อนอย่านาน พายคืนไว ๆ คืนเข้าสู่เมือง	พูนเขย
พระยากี่	เสด็จสู่ห้อง ฝูงบ่าวน้อย	โองหลวงคณิงมาก เถิงพร้อมสอดเสียน	
เมื่อนั้น บาก็	โฉมเฉลาท้าว ชมก้อมกึ่ง	จันที หายโศก นางแก้วกลิ่นหอม	
นายกี่	นายข้าเฒ่า สหายกิน	หายสว่างใจนาย อยู่คอมหลานน้อย	
นางก็	นางหอมน้อย เห็นหน้าท้าว	ใจดีชมชื่น ใจน้อยชมชื่น	
บัดนี้ จักกล่าวเถิง พระก็คิดใคร่	พระยาเมืองเจ้า เสียดาใจเจ้า	เสวยเมืองคณิงมาก ดีพ้องปาวพล	

ลานที่ 103 หน้า 1

บัดนี้ ภูจ๊ก สูง ให้สู้	อยู่อ่อนท้าว ไปนำแหน ตกแต่งห้าง	เสวยราชย์กินเมือง แห่เอาบาท้าว คาดเครื่องอาชาไนย
เมื่อนั้น	เดาตก คืน ๆ ก้อง เดาตก อัสสาม้า	แต่งพังพลายช้าง แสนหมื่นขุนพระยา แต่งพังพลายช้าง อาชาไนยคาดเครื่อง

ทุกเอื้องพร้อม	หลาวจ้าวหอกลืน	พุ่มเขย
กลองสมฆ้อง	ตีฆ้องม้วน	
ฝูงปี่ห่อ	ระบำพร้อมเป่าสังข์	
สรรพสรรพพร้อม	ใบสีเครื่องแห่	
สาวบำพร้อม	ประนมเด้านั้น	
บรรบรรแล้ว	ขอไปพร้อมพรา	
ช้างและม้า	ไปพร้อมนั้น	
เถิงแจ่มเจ้า	ท้าวเทศจันทะหมุด	

ลานที่ 103 หน้า 2

บัดนี้เชิญที่ ฝูงข้า บัดนี้ กับทั้ง เมื่อนั้น พระก็เสด็จขึ้น ตัวหนึ่ง สองก็	เสนาหลาย	นั่งเนื่องทูลท้าว	เจ้าเฮย
	จอมหัวเจ้า	เมื่อทรงเสวยราชย์	
	มวนคนเข้า	ถวยมอบเวนเมือง	
	พระยายมเจ้า	เวนเมืองเต้าส่วย	
	นางอ่อนน้อย	วางให้บจีน	
	จันทะหมุดด้าน	จาขุนขมขึ้น	
	ช้างตัวกล้า	ชื่อว่าดาวดึง	
	นางหอมน้อย	ทั้งนายเจ้าย่า	
	ทรงขวีช้าง	พังแก้วฮ่วมกัน	
	เสน ๑ ช้าง	ขอเชิงย่องอย่าง	
	คนกั้งเท้า	ดินช้างแห่แหน	
	คิน ๑ ก้อง	กลองเสพนันเนื่อง	
	สวนไลเขา	เป่าแถมหม้อ	
	คิน ๑ ก้อง	คนแห่หัตถบาท	

ลานที่ 104 หน้า 1

เขาก็	แหนแห่เจ้า	บุญกว้างสู่เมือง
แต่นั้น	ช้างใหญ่ย้าย	ชักเทพเสียงเกย

แต่นั้น	โคมเจลาเสด็จ	สู่หอโสงกว้าง
	โคมเจลาน้อย	นางหอมเสียงพี
ฝูงหมู่	นายยาเจ้า	ไปพร้อมพราหมณ์
	เสนาพร้อม	ฮางคำ เสียงพ่าง
	สองแจ่มเจ้า	ทรงฮ้านหลังสร้ง
	คำว ๆ หน้า	ชาวเทศปะโรหิต
	ขอกันที	โสรจสร้งสองเจ้า
	คันทะเสนฟ้ง	ตระหลบฮวงในหอ
	เสนาหลาย	หลังสร้งเลยแล้ว
	สองเสด็จขึ้น	ถึงหอโสงใหญ่
เมื่อนั้น	เสนตหุ้ม	นำเจ้าแห่แหน
	พระยายมเจ้า	ถวยนางนงถ่าว
	ลูกอ่อนน้อย	นางแก้วเกษศรี

ตอนที่ 104 หน้า 2

แต่นั้น	ถวยทั้งนางสนม	พร้อมนางฮามหนุ่ม
	หน้าขึ้นช้อย	ถวยพร้อมมอบเมือง
กับทั้ง	เสนตพร้อม	ทั้งหลายขุนหมื่น
	ตกแต่งห้าง	พาพร้อมเบิกบา
เมื่อนั้น	พาขวัญท้าว	ยอนำเสียงพ่าง
	ตั้งของหน้า	สองเจ้าพราหมณ์
	คำว ๆ หน้า	นักปราชญ์ปะโรหิต
	มายายัง	นั่งแถวถันอ้อม
พราหมณ์ก็	นักปราชญ์เจ้า	เลือกผู้มีศญา
	พราหมณ์ถวยพร	เสือกขวัญสองเจ้า
พราหมณ์ก็	บายแพ่งเหล่า	พายเพื่อคเคมพา
มาขอ	จาคำดี	กล่าวแหนหมายเอ็น
มาขอ	ขวัญแกร่งมา	อยู่แกร่งลีลา
	ขวัญตามา	อยู่ตายีแยม

มาเยอ

ขวัญแก้วมา

อยู่แก้วบัวใจ

ลานที่ 105 หน้า 1

	ขวัญใจมา	อยู่ใจตัดส่อง	มาเยอ
ขวัญนาง	หอมพี่น้อง	มาพร้อมพรา้พระอวน	มาเยอ
ขวัญที่	จอมหัวเจ้า	ทั้งยงค์เชือกหย่อน	มาเยอ
ให้มา	นำแจ่มเจ้า	ทรงบ้านนั่งเสวย	ท่อนา
อย่าได้	หลงป่าไม้	ค้ำเถื่อนไพรพนอม	นั้นเยอ
ขอให้	มาทรงแทน	นั่งเสวยเมืองบ้าน	
อันหนึ่ง ขวัญที่	นางหอมน้อย	องค์แพงเจ้าพ่อ	กู้นั้น
ขอให้	มาอยู่ฝัน	แฝงท้าว นั่งเสวย	นั้นท่อน
บัดนี้ ผูกข้า	เวนเมืองให้	จอมศรีเสวยราชย์	จึงแล้ว
ฮ้อยเอ็ด	ประเทศท้าว	มาเต้าส่วยสิน	
ขอให้	สวัสดีล้ำ	ขาวย่นขุดยั้ง	
ขอให้	ยิ่งเพียงพัน	เข้าหมื่นวัสสา	เจ้าเฮย

ลานที่ 105 หน้า 2

อย่าให้	อันตรายต้อง	เถิงแพงภูวนาถ	สังเนอ
ขอให้	ลูกอยู่สร้าง	เป็นเจ้านั่งเสวย	เจ้าเฮย
คือมว่า	พราหมณ์ถวยไหว	สมเด็จการทุกสิ่ง	
	ขุนหมื่นพร้อม	โถมเจ้าผูกแขน	
	บรรบรรแล้ว	พาขวัญลาเล็ก	
ขุนก็	ลาเล็กท้าว	เมื่อห้องพราปลา	
ท้าวก็	เสด็จสู่ชั้น	ผาสาทมุงมณี	
	ทั้งนางหอม	อยู่เพื่อแฝงท้าว	
แต่นั้น นายก็	สุขอยู่สร้าง	เสวยราชย์นำหลาน	
นายก็	มีบัวนาง	อยู่คอมนายใช้	
บัดนี้	จันทะหมุดท้าว	เสวยเมืองเป็นใหญ่	

ท้าวเกี	อยู่สืบสร้าง	เมืองไท่เทศพะยอม
เป็นแต่	บุญสองเจ้า	ชูแนนน้าวส่ง
ท้าวเกี	สุขอยู่สร้าง	เป็นเจ้าผ่านเมือง

ลานที่ 106 หน้า 1

ท้าวเกี	บ่โสภฮ้อน	จักสิ่งการใด	
	อยู่สบายชม	อนนกนงลือน้อย	
เขากี้	ลือท้าวเท่า	เงื่อมเง่เขาสุเมรุ	
ก็หาก	ลือชาตก	ต่างดินแดนหื้อ	
เขากี้	นำพลพร้อม	สินทองเต้าส่วย	
	สินบ่ไ้	ลือเท่าทั่วแดน	เจ้าเฮย
ก็บ่เป็นที่	เดือนดิลอย	คนพลอยทุกข์ขมอด	เฮาเฮย
	อ้ายกำพร้ายัง	ได้นั่งเสวย	เจ้าเฮย
เห็นว่า	มีสุขแล้ว	อย่าทงแถมดื่ม	หลายเนอ
เห็นว่า	ทุกข์ขมอดไ้	อย่าได้ข่มเหง	เพิ่นเนอ
นางเทื่อ	มีสุขแล้ว	ลงพลอยภาคต่ำ	ก็มี
นางเทื่อ	ทุกข์ขมอดไ้	มันได้มั่งมี	เจ้าเฮย
นางเทื่อ	สูงผ่านฟ้า	ลงพลอยเป็นต่ำ	ก็มี

ลานที่ 106 หน้า 2

นางเทื่อ	ต่ำฮ้อป้อ	มันป็นต่ำสูง	เจ้าเฮย
นางเทื่อ	ทุกข์ซ้ำไ้	จีซ้างหลิงหาบมีถัก	เฮาเฮย
นางเทื่อ	สุขไ้แบก	ไม้ดินเจ้าแอ่งโพง	
นางเทื่อ ฝนลม	เหมือนคังฮ้อน	เดินทางปบเข้าฮ่ม	เฮาเฮย
นางเทื่อ	แดดผ่านฟ้า	เสมอเพียงดงหนาว	
โอนอ เสียคายคุมแฮ	ผ้าของแพง	ทางเทศสะเกาพุ่น	
มาคั่ว	กลับต่ำป็น	เป็นผ้ากระเดี้ยวหลา	พีน้า
เสียคาย	คำชาวบ้า	ตีปัวพอกแก่นจันท	แดงนั้

มาคั่ว	กลับตัวป็น	ลงให้เกลือกตม	เจ้าเฮย
บัดนี้จักกล่าวถึง	นางหอมน้อย	คณิงถึงบ้านเก่า	กายพูน

ลานที่ 107 หน้า 1

นางก็	คิดสูงผู้	ทันต้นแม่ตน	
นางก็	ชด ๆ น้ำ	ดาหลังไหลตก	
นางจึง	มีคำอน	เหนียวบาบุญกว้าง	
บัดนี้ ข้อยก็	คิดถึงห้อง	เมืองหลังบ้านเก่า	กายพูน
	ฝูงพี่น้อง	พงษ์เชื้อสิงไค	บ่สู้
จักว่า	เป็นตายแท้	บ่มีไผสู้ข้าว	อวนเฮย
ขอแก่	ศรีแจ่มเจ้า	พาน้องควนเมื่อ	แต่ท่อน
ขอแก่	จอมหัวเจ้า	สามโกผายไผด	ปางนี้
	อนุญาตให้	พาน้องควนเมื่อ	แต่ท่อน
นางก็	วอนวานไหว	หลายทีน้อมเหนียว	
แต่นั้น	ผู้เฒ่าหน้า	บาท้าวอิคู	
	คู่คั่งนางนาค	น้อมเหนียวหลายที	
	บาคราญเลย	อิคุนางน้อย	
นางอย่า	คิดโศกเศร้า	พื้นที่จันไค	นางเฮย

ลานที่ 107 หน้า 2

เฮียมจัก	พาอวนไป	บ่จันใจน้อง	
เมื่อนั้น	นางหอมน้อย	ใจดีชมชื่น	
แล้วทอ	นี้ถวญไ้	ที่อย่า ก่อนแล้ว	
เมื่อนั้น ฟังยิน	เสน ๆ ช้าง	พังพลายย่องย่าง	พูนเฮย
	สามนงแพง	ออกเมืองโยงย้าย	
	เสน ๆ ย้าย	ช้างใหญ่พลายสาร	พูนเฮย
	ถึงสุหลวง	จอดพลเขาช้าง	
ท้าวก็	เสด็จจากช้าง	ขึ้นสู่โองหลวง	

แต่นั้น เขาก็	ทั้งนางหอม	ย่านานนำท้าว
เขาก็	จัดแจงห้าง	ขนต์ทองเชือกอุ้
เขาก็	ผูกอุ้แก้ว	คิหมันชูอัน
ฝูงข้า	ทูลแจ่มเจ้า	ท้าวเทศจันทะหมด
ท้าวก็	เดาคาดก	แต่งปูนแปงแล้ว
	เสด็จจากห้อง	สารจอดอาสมณั

ลานที่ 108 หน้า 1

ท้าวก็ขึ้นจี	ขนต์ยานแก้ว	ทั้งน้องพร้านาย	พื่นเขอ
เขาก็	ขอรู้แก้ว	แล้วหย่อนลงสู	
	แซว ๆ เขา	หย่อนลงเพื่อนพิน	
	กิน ๆ ก้อง	ดั่งปากสูหลวง	
	ทม ๆ ดัง	ดั่งลมเซยไม้	
	สายทองแก้ว	ขนต์ทองเชือกหย่อน	
	ดั่งมีก้อง	เสมอฟ้าล่วงบน	
	เจ็ดวันตั้ง	เจ็ดกินเชือกหย่อน	
ก็จึง	สุดเชือกแล้ว	เขาพร้อมผูกคิ	
บัดนี้	สุดใจเลี้ยง	สายทองเชือกหย่อน	
เขาก็	ปูนแต่งบ้าน	แคมปากสูหลวง	
เมื่อนั้น	พระยาชมเจ้า	เสวยเมืองของเก่า	
พระก็	สุขอยู่สร้าง	เป็นเจ้านั่งปอง	
พระก็	บโศกฮ้อน	จักสิ่งการใด	
	อยู่สบายชม	อเนกนองลือน้อย	

ลานที่ 108 หน้า 2

บัดนี้ จักกล่าวถึง	จันทะหมดท้าว	ทั้งนางนงถ้าว
กับทั้ง	นายยาเฒ่า	ลงพร้อมพริ้หลาน
	สามแจ่มเจ้า	ขึ้นอยู่ขนต์ทอง

พอเมื่อ	ถึงดินเพียง ลงถึงพื้น สามแจ้มเจ้า	ที่ปคนกายพุ้น ดินเพียงออกอยู่ เขายังที่สถาน	
แต่นั้น	บาศรีท้าว	คณิงใจจงมาก	
ท้าวก็	คิดใคร่ไป	ฮอดห้องเตียงบ้าน	ที่สถาน
ท้าวก็	ออกปากด้าน	โพนปลวกทั้งหลาย	
ให้สู้	เป็นพังพาย	แห่แหนกุแก้ว	
ท้าวก็	ฮวดกึ่งไม้	ปากเป่าเป็นคน	
	เป็นพลหลวง	แห่แหนบาท้าว	
แต่นั้น	จุมปลวกเป็น	อุปช้างสารใหญ่	ทรงพระอวน

ลานที่ 109 หน้า 1

	พวงเงินกับ หื่น ๆ พร้อม คนหลวงหลาย จันทะหมุดท้าว นายย่าเจ้า ย่าย ๆ เหลี่ยน แหนแห่ท้าว	พรมี่มวลพร้อม ช้างใหญ่พลายวัน เป่าเป็นพลท้าว ทรงพลายช้างถ้าว ทรงช้างพรมี่นาง พลหลายเหลือแหล บุญกว้างที่เซ่ง	พุ้นเขอ
เขาก็	สมภารท้าว	บุญมีปากเป่า	
เป็นแต่	มีไพร่พร้อม	แหนเจ้าอนกนอง	มากแล้ว
ขุนเขือก	โทด ๆ ก้อง ทม ๆ ดัง หลายวันได้	เสียงมีนั้นเมือง คังลมเซยไม้ หลายคินถึงเขต	พุ้นเขอ
ท้าวก็	ใช้ลวงม้า	ถึงไท่พ่อพระยา	
แต่นั้น ขุนก็	จิ้นจิม้า	ดีเล่นโดยปล้น	

ลานที่ 109 หน้า 2

ขุนก็ ขุนก็ บัดนี้	ลัวพอนผายล่อง	ฮอดโฮงพระยาเจ้า	
	ลาลงม้า	ขึ้นสู่พระยาเมือง	
	ทูลกรถวาย	กล่าวแทนหมายถ้อย	
	ลูกพระราชเจ้า	คั่นคว้นเดินมา	พระเฮย
ท้าวก็ คู่คั่ง เมื่อนั้น	ทั้งนางหอม	พร้านายมาพร้อม	
	มาถึงห้อง	แดนเมืองเขาจอด	พระเฮย
	พลมากล้น	ทั้งช้างอเนกนอ	เจ้าเฮย
	พระยาหลวงเจ้า	ใจดีหมื่น	
ให้สู้	พระยาฟาดหมอง	เดินท้าวป่าขุน	
	ตกแต่งห้าง	คาดเครื่องอาชะไนย	
	ทั้งพายसार	คาดคือย้า	
	ไปฮับเจ้า	นางหอมแก้วเกษ	กูฟู้
กูจัก กับทั้ง	บุตรตะราชท้าว	มาตั้งนั่งเสวย	
	หื่น ๆ พร้อม	ฝูงหมูเสนา	

ลานที่ 110 หน้า 1

เขาก็	เดาตก	แต่งพังพลายห้าง	
	อัสสาม้า	อาชะไนยคาดเครื่อง	
	ชักเยื้องย้าย	ดาห้างแต่งดี	
	เสด็จชี้ช้าง	ตัวอาจพลายสาร	
พระก็	เส็น ๆ ยก	ย่างเชิงชำย้าย	
	พลหลวงเจ้า	พระยาแทนแท้	
	ช้างและม้า	คนพร้อมคืบเค็ง	
	ทม ๆ ช้าง	คนน้นคืบแผ่น	
เขาก็	ไปแห่เจ้า	บุญกว้างเข้าเมือง	
	ไย ๆ ช้าง	ช้างใหญ่อวนพล	ฟู้นเขย
	เส็น ๆ ถึง	ฮอดบาบุญกว้าง	

แต่นั้น	นางหอมน้อย	แลเห็นพระองค์พ่อ
	ใจชื่นช้อย	จาต้นชื่นชม
	ทั้งหลายพร้อม	เห็นบาทมชื่น
ก็เพื่อ	เห็นหน้าเจ้า	บุญกว้างตัวมา
เห็นทั้ง	พลหลวงท้าว	ช้างใหญ่พลายวัน

ลานที่ 110 หน้า 2

เป็นที่	อัครรรย่นา	ไพร่พลมาพร้อม	
เมื่อนั้น	จันทะหมุดท้าว	เห็นพลพระยาพ่อ	
	มาสอดแล้ว	บาท้าวชื่นชม	
แต่นั้นท้าวก็	ออกปากด้าน	ช้างปลวกทั้งหลาย	
ให้สู้	หายคินเสีย	คังคำกูด้าน	
กับทั้ง	พลไพร่พร้อม	หายคินของเก่า	ดูเทิน
กูจัก	ไปอยู่สร้าง	เมืองกว้างนั่งเสวย	ก่อนแล้ว
เมื่อนั้น	ช้างปลวกพร้อม	ข้าเชื้อกหายเสีย	
กับทั้ง	พลแพนหลาย	พร้ามวลหายเสียง	
ยังแต่	พลพ่อเจ้า	ช้างใหญ่พลายสาร	
เขาก็	เห็นฤทธิ์บา	ไคหุมแหนย้อง	
แต่นั้น ท้าวก็	เสด็จจีช้าง	จิงโกของเก่า	

ลานที่ 111 หน้า 1

กับทั้ง	นายย่าเจ้า	นางพร้อมพริ่บา	
ฝูงหมู่	ช่างพาทย้อง	ดีเสพนันเสียง	พื่นเขอ
	สวนไลเขา	เปาแถมหื้อ	
	หอยสังข์พร้อม	เปาแถมปี	
เขาก็	เปาเสพเจ้า	บุญกว้างคิ่นเค็ง	
	ทม ๆ ก้อง	พลหลายเหลือแหลก	
เขาก็	แหนแห่เจ้า	นางท้าวเข้าเมือง	

ท้าวถี้	ยี่ด ๆ ย้าย	ช้างใหญ่พลายสาร	พุ้นเยอ
	เสน ๆ ยก	แกว่งกระดิงดั่งก้อง	
	อัสสาม้า	อาชะไนยเนื่องหึง	พุ้นเยอ
	ไย ๆ ย้าย	แหนเจ้าฮอดเมือง	
	เสน ๆ เข้า	เถิงในเมืองใหญ่	พุ้นเยอ
	ช้างใหญ่ย้าย	เสียงฮ้านแทบเกย	
	เสด็จจากช้าง	ขึ้นสู่โสงหลวง	
	นางหอมน้ำ	พีพระอวนองค์เจ้า	

ลานที่ 111 หน้า 2

แต่นั้น	นายข้าเฒ่า	นำหลานพร้อมพรา	
	สาวสนมหนุ่มน้อย	เห็นเจ้าชื่นชม	
ขุนก็	สน ๆ พร้อม	มนตรีขุนหมื่น	
	เมื่อเฝ้าเจ้า	บุญกว้างมีนัน	
บัดนี้	จอมหัวเจ้า	เดินดงมาโผด	เฮาแล้ว
	นักเรศห้อง	กายพุ้นอยู่สบาย	แต่ลือ
ฝูงข้า	เนาพราพร้อม	ครองราชะจอมหัว	เจ้าเฮย
	มีนนานเหิง	จึงเห็นพระองค์เจ้า	
เมื่อนั้น	บาศรีเจ้า	แถลงคำกลอยกล่าว	
อันแต่	เฮาพรากบ้าน	เดินดั้นเถื่อนพนอม	เจ้าเฮย
เฮาก็	ไปถึงแก้ว	ยนต์ทองแก้วอยู่	
เฮาก็	โจอมแก่นแก้ว	เฮาขึ้นก่อนพระอวน	
ยังมี	เวรหลวงข้อง	สไบนางสะเด็นหลูด	ลงนั้น

ลานที่ 112 หน้า 1

ข้าก็	ตกคู่พุ้น	กระดานพุ้นฮีบลง	
	ลงเอาผ้า	สไบนางสะเด็นหลูด	ลงนั้น
	ชักจ่องทั้น	พระนางขึ้นก่อนอวน	เจ้าเฮย

เฮาก็	มัวเมากั้ม	เอาสไปบสู้เมื่อ	
	กั้วบาดงยเจ็ก	จั้นคั้วน้องบ่ทัน	
เฮาก็	เป็นทุกข์ให้	หลายวันค้ำเงื่อน	
ก็จิง	มีนกจอกฟ้า	บินฝ้ายผ่อเห็น	
นางจิง	มีอาชญ์	ถามอวนแวนถี้	
ข้อยจิง	บนบอกให้	คำแจ้งเหตุการณ์	เจ้าเฮย
นกจิง	สู้เยื่องถ้อย	เฮาแซไขบอก	
	นกจิงทัน	พวกพร้อม มากหลาย	
พอเมื่อ	มาถึงแล้ว	หัวหางสวนปีก	

ลานที่ 112 หน้า 2

พอว่า	ดีหมั้นแล้ว	เอาข้อยจี้กลาง	
นกก็	พาผของจั้น	เมื่อบนอากาศ	
เห็นที่	แปว น้ำ	ผองจั้นสอดเทิง	
นกจิง	เอาอวนข้าม	สมุทรหลวงแปวใหญ่	
	สอดคั้งแล้ว	วางข้อย พรากพอย	เจ้าเฮย
ข้อยก็	เลียบฝั่งน้ำ	เหลียวล้าคอยดู	
	คูไกลสุด	โยชนัพนอมผายล้า	
ก็หาก	ทุกข์ขนาดล้า	พรากอยู่หลายวัน	เจ้าเฮย
ก็จิง	เถิงเมืองยม	ฮอดนางองค์น้อง	
พอเมื่อ	สองเถิงห้อง	พระขามเมืองใหญ่	กายพุ้น
พระยาก็	เด้าหมูข้าง	พลลั่นล่องแล้ว	เจ้าเฮย
ข้อยจิง	ชนผาบแพ	แล้วหลูดสมคาม	
	โผยภัยหาย	นั่งเสวยเมืองบ้าน	
เฮาก็	สุขอยู่สร้าง	ได้ดัง 3 ปี	เจ้าเฮย

ลานที่ 113 หน้า 1

คูด้จอม	พระนางคิด	สู่หลังเหลือแม้ง
---------	-----------	------------------

เฮาจึง	พานางเข้า	ยนต์ทองของเก่า	อวนนั้น
กับทั้ง	นายย่าเฒ่า	อวนนั้นคว่นมา	ท่านเฮย
เขาจง	ชักหย่อนให้	ทั้งสามถึงคุ่ม	กายพี
เฮาจึง	พาย่าเจ้า	ทั้งน้องคว่นถึง	ท่านเฮย
พอเมื่อ	ท้าวกล่าวไว้	แล้ว แต่ภายหลัง	
	เสนาขุน	อิดูจอมเจ้า	
ฝูงข้าบฮู้ว่า	จอมหัวเจ้า	เป็นโภยค้ำเถื่อน	วันนั้น
คิดว่า	ฮอดแห่งห้อง	พาน้องอยู่สบาย	เจ้าเฮย
บัดนี้	จอมหัวเจ้า	มาถึงเสวยราชย์	ดีแล้ว
กับทั้ง	นายย่าเจ้า	มาพร้อมอยู่สบาย	
เมื่อนั้น	เสนาท้าว	มนตรี แหนแห่	

ลานที่ 113 หน้า 2

ท้าวก็	สุขอยู่สร้าง	เป็นเจ้าผ่านเมือง	
ท้าวก็	บโศกฮ้อน	จักสิ่งการใด	
	อยู่สบายชม	อเนกนองลือน้อย	
อันว่า	นายสองเฒ่า	เห็นถันชมชื่น	
เหมือนดัง	เป็นแม่เจ้า	บาท้าว แต่หลัง	
สองนาย	สุขอยู่สร้าง	นำหลายพร้อมพริ้ว	
สองนาย	เป็นแม่เลี้ยง	นางแก้วยอดหอม	
อันว่า	สองนายเฒ่า	มีคนใช้ช่วง	
เป็นแต่	บุญแจ่มเจ้า	หลานน้อยเหลื่อมงำ	
นายบ่	ทุกข์ยากไ้	จักสิ่งการใด	
	อยู่สบายทาน	อเนกนองประนมदै	
	สองนายเจ้า	กินทานบ่ขาด	
ไต่บาตร	ทั้งหยาดน้ำ	สองเจ้าพริ้วเพ็ง	
อันว่า พ่อช่าง	ทองเฒ่าผู้	เป็นนายช่างหล่อ	วันนั้น

ลานที่ 114 หน้า 1

ช่างก็	สุขอยู่ช้อน	บุญเจ้าแต่งตาง	
ฝูงหมู่	เสนาท้าว	ทั้งหลายขุนหมื่น	ก็ดี
เขาก็	สุขอยู่สร้าง	นำท้าวชุกน	
ขุนก็	บ่เดือดร้อน	จักสิ่งการใด	
	อยู่สบายสุข	อยู่กินนำท้าว	
อันว่า	องค์กษัตริย์ผู้	ปิดตาเป็นพ่อ	นางนั้น
พระยากี่	สุขอยู่สร้าง	เป็นเจ้าแต่งตาง	
พระยากี่	บ่โศกฮ้อน	จักสิ่งการใด	
	อยู่สบายทาน	อนกนองประนมเต้า	
	นางหอมผู้	มเหสีแก้วเกษ	
นางก็	สุขอยู่สร้าง	เป็นเจ้าผ่านเมือง	
นางก็	บ่โศกเศร้า	จักสิ่งอันใด	
	อยู่สบายสุข	อยู่เสวยนำท้าว	
	นางสนมน้อย	อยู่สร้างนำท้าว	ชุนาง

ลานที่ 114 หน้า 2

ก็บ่	ทุกข์โศกฮ้อน	จักสิ่งอันใด	
	อยู่สบายชม	อยู่เฝือแฝงท้าว	
จันทะหมด	ผู้บุญมี	เป็นเจ้าผ่านเมือง	
เขาก็	ลือทั่วเท่า	ทุกที่เขาขาม	
เขาก็	น่านองมา	ส่วยบาบุญกว้าง	
ท้าวก็	บ่โศกฮ้อน	จักสิ่งการใด	
	อยู่สบายชม	อนกนองเทียมช้อน	
อยู่ท่าง	ชมสนุกเล่น	หลายนางเอื่อมอุ่น	
อยู่ท่าง	สุขอยู่ช้อน	ชมแก้วยอดหอม	
	จันทะหมดผู้	องค์พุทโธบันทอน	
	หมดท่อนี้แล้ว	หาได้ก็บ่มี	เจ้าเฮย

บรรจบแล้ว

ท้าวเทศจันทะหมุด

ลานที่ 115 หน้า 1

สอวยวยสุด

หน่อพุทโธเป็นเจ้า

ลิดจนาแล้วยามแกลไกล้ำพรำว่าได้วัน 2 เดือน 11 ออกใหม่ 2 คำโสมเดคโสมเป็นผู้ลิจนานิทาน
หนังสือท้าวจันทะหมุดไว้กับโลกทั้งหลาย ขอให้ได้อาสงค์ เหมือนดังเรื่องจันทะหมุดนี้ ก็ข้าเทิน
นิพพานปัจโจโย โหตุ สุขัง พะลัง
สังกาดได้ 1220 ปีวอก เอกศก

เห็นว่า	มีผิวแล้ว	บ่มักลัวเกรง	วาตินอ
ล้นหาก	เจ็บคอบแหว่	น้ำราย้อยยาวเลิง	
มันหาก	เหลือแสงเจ้า	นาโคตกหล่ม	เสียแล้ว
เขาสอ	มาเกิดเกี่ยว	ลำอ้อยก็จิงขม	ดอกนา

ลานที่ 115 หน้า 2

โอนอ เจ้าสั่งมา	ไปปิ่นขึ้น	อาชะไนยทางคะนอง	
บุญบ่สม	สะอาดแก้ว	อานม้าเจ้าอย่าเบือน	ท่อนา
ช่อนั้น	เชิญท่านท่อน	มาเทิงนั่งสาด	
	เกี่ยวหมากแล้ว	คราวน้อยก็จิงไป	อ้ายเฮย
นอ นั้น	นอ ๆ น้อย	ขอนแก่นนำเจ้าเด	
พอนั้น	ขอกอดเกี่ยว	พอให้อุ่นทรง	
หอนั้น	หอมกลิ่นแก้ว	จอมพระนางอยู่	วอน ๆ
xon นั้น	เหาะหย่องหย้อ	ขมแก้วเขาท่อน	ซ้อยสิเมื่อน้องเฮย

สุดบรรจบ

ภาคผนวก ค
ศัพท์านุกรม
วรรณกรรมเรื่องจันทะหมด

ศัพท์พจนานุกรม

ความหมายของศัพท์อ้างอิงจากพจนานุกรมต่อไปนี้

1. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542
2. พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง ฉบับปณิธานสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (ดิศตสมหาเถระ)
3. พจนานุกรม ลาว-ไทย-อังกฤษ ฉบับเฉลิมพระเกียรติโดยคณาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
4. สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย- อังกฤษ โดย ปรีชา พิณทอง
5. วรรณานุกรมภาษาลาว คำค้นว่า รวบรวม เรียบเรียง เขียน : โดย สีเวียงแขก กอนนิง

ในการอธิบายศัพท์วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุด จะใช้อักษรย่อ ดังนี้

น.	=	คำนาม
ส.	=	คำสรรพนาม
ก.	=	คำกริยา
บุ.	=	คำบุพบท
ว.	=	คำวิเศษณ์
สัน.	=	คำสันธาน
อุ.	=	คำอุทาน
คำ.	=	คำนวน
(โบ)	=	คำโบราณ
บ.	=	คำบาลี

ก

ก่น	3/1/1	ก.	ชุด,ทำให้เป็นหลุม
กระบอง	37/1/3	น.	ได้ หรือ จีได้
กระแจ	42/2/2	น.	กัญแจ
กระบุงเหียน	20/2/2	น.	กระบุงที่สีกกร่อนไปเกือบหมดแล้ว,กระบุงเก่า

กระสัน	41/1/3	ก.	คะนิง, กระวนกระวายในกาม
กล่าวต้าน	13/1/4	ก.	พุด
กวด	27/2/3	ก.	ทำให้แน่น,เร้งรัด,เข้มงวด,กวดขัน
ก่อมก้อย	39/2/3	ว.	อาการเดินของคนเดียวหรือนั่งของ ๆเดิน ไปสำหรับขนาดเล็กขนาดใหญ่ว่าโก่มก้อย
กะโมย	19/2/1	น.	ผู้ลัทธิของ
		ก.	ลัก,ขโมย
กั้ง	71/1/2	ก.	กัน,ขวางไว้,บังไว้ข้างบน
กั้ว	3/1/3	ก.	คลุกคลี,คบหา
ก้ำ	26/2/3	น.	เบื่อง,ข้าง,ฝ่าย,ทิศ
กำพร้าว	15/1/4	น.	เด็กที่ไร้บิดาหรือมารดา
กำพลอย	15/1/2	น.	เด็กที่ไร้ทั้งบิดาและมารดา
กือ	55/2/2	น.	จำนวนนับเท่ากับ100 ล้านหรือ 10 โกฏิ
กฏโกฏ	18/2/3	น.	ไก่อ
กุ่ม	3/1/3	ก.	พอ,คุ้ม
กูร์ณา	51/1/2	น.	กรุณา,ความสงสาร
เกก	24/1/3	ว.	เก,เกไป
แกม	64/2/2	ว.	คละ,ระคน
เก็ง	10/1/4	ก.	สมดุล, เสมอกัน, ครึ่ง ไม่หนักเบาข้างใดข้างหนึ่ง
เกียง	67/2/4	น.	กล้วยไม้
เกี้ยง	2/2/4	ว.	ไม่ขรุขระ,หมด,ไม่เหลือ
เกี้ยว	15/1/1	ก.	ผูกรัก,พัน,เกี้ยว
โกก	24/1/3	ว.	โปกฮา,หยาบโลน
โกฏิ	1/1/1	น.	ชื่อจำนวนนับหรือหลักเลขเหนือล้าน แต่ต่ำกว่ากือ เท่ากับ 10 ล้าน

ข

ขมอด	1/1/2	ว.	ลำบาก, ยากไร้
ขม่อม	37/2/1	น.	ส่วนของศรีษะตรงที่กระโหลกออกมาบรรจบกัน, กบาลเด็กที่กระดูกยังไม่หุ้มสมอง จะมีลักษณะนุ่มและเห็นพองยุบ ยุบพองอยู่
ข่วง	34/2/1	น.	ควาง, บริเวณ, สนาม, เวที
ขั้วม	15/2/3	ก.	ขั้วม
ขั้ว	38/1/1	น.	สะพาน
ขวัญ	54/2/4	น.	ผมหรือคนที่ขึ้นเวียนเป็นก้นหอย, มิ่งมงคล, ศิริ ความดี, วิญญาณ, กำลังใจ
ขู่	52/1/3	ก.	ขู่
ข้อง	74/2/3	ก.	คิด, เกี่ยวพัน
ของค้อน	14/1/4	น.	ของฝาก
ขอดสาร	1/2/1	ก.	เขียนอักษรลงในใบลาน หรือเขียนสาร
ข่อน	16/2/2	ว.	ก่อน, มากกว่าครึ่ง
ข้อน	80/2/3	ว.	คับขัน, วุ่นวาย
ขันตั้งต่อ	10/2/3	ก.	อาสา
خاب	49/2/4	ก.	กราบ
ขาม	67/2/4	น.	มะขาม
ขำมะหาด	6/1/2	น.	บ่าว
จำเขือก	111/2/3	ก.	โกลาหล, วุ่นวาย, กำเริบ
ขุนหลวงใช้ต่างตา	11/2/2	น.	คนสนิทของพระราชา
เขตขง	15/2/1	น.	เขต, แดน, ถิ่น, อาณาเขต
เข็น	101/2/2	น.	เครื่องมือชนิดหนึ่ง รูปกลม สำหรับป้องกัน อาวุธประเภทดาบ
เขื่อ	26/2/2	ส.	เขา

ก

คณิง	ใบหลบหน้า/1/1	ว.	คะนึ่ง, คัดถึง
คราญ	94/1/4	ว.	สวย, งาม, น่ารัก
คัวลนา (คลนา)	13/2/1	น.	การนับ
ควงบน	29/1/4	น.	ควงฟ้า, แคนฟ้า
ควน (ควาญ)	1/1/1	น.	ผู้เลี้ยงและฝึกสัตว์โดยมากหมายถึงเฉพาะช้างและม้า
คำชาวเป้า	107/2/3	น.	ทองคำเนื้อ 20 เชื่อกันว่าการหล่อพระโพธิสัตว์หล่อจากเป้าคำชาว
คว่า	1/1/3	ก.	คั่น, เสาะ, แสวงหา
ค้อ	67/2/4	น.	ตะคร้อ
ค้อง (ฆ้อง)	7/1/4	น.	เครื่องบรรเลงเสียงอย่างหนึ่ง ทำด้วยทองเหลือง มีหลายชนิด เช่น ฆ้องวง, ฆ้องโหม่ง, ฆ้องสะบัดชัย
คองถ้ำ	ใบหลบหน้า/1/4	ก.	คอย, รอท่า
ค้อม	4/1/1	ว.	เมื่อ, เวลา
คอน	80/2/4	ก.	ใช้ปลายไม้ข้างหนึ่งคานสิ่งของไว้ มีข้างเดียว
คะโยง	15/2/4	ก.	กระโดดสูง
ค้าน	52/1/4	ก.	ถอย
คาบ	29/2/4	น. (โบ)	ครั้ง, มื้อ
คาร (อังคาร)		น.	ชื่อวันที่ 3 ของสัปดาห์, ชื่อดาวพระเคราะห์ที่ 3
คำ	42/1/4	น.	ทองคำ
คำหลั่น	92/1/2	น.	คำเล่น
คิ้วก่อ่ง	30/2/2	ว.	คิ้วโก่ง
คิก้อย		ว.	เนื่อง ๆ, บ่อย ๆ, เสมอ
คิง	28/2/4	น.	ร่างกาย, ตัว
คิดฮอด	ใบหลบหน้า/1/2	ก.	คิดถึง
คิน	101/1/1	น.	กลับ, ฟิ้น
คุงคา	75/2/3	น.	แม่น้ำ, ทะเล
คุมเฮ	106/2/2	น.	แพรชนิดหนึ่ง

เค็ง	15/1/2	ว.	มีเสียงอย่างนั้น เช่น เสียงคนจำนวนมากคุยกัน หรือเสียงน้ำตก เป็นต้น
เคหัง	19/1/4	น.	ที่อยู่เรือน
เคียด	2/2/2	ก.	โกรธ,เคือง
แคม	77/2/1	น.	ขอบของสิ่งต่าง ๆ ,ข้าง,ริม
แคมสมุทร	78/1/4	น.	ข้างหรือริมทะเล
ไค	73/2/3	ว.	ทุเลา,เบา,ดีขึ้น
ไคค้าว	3/1/1	น.	เหงื่อที่ออกผิดปกติในเวลางาน หรือเจ็บไข้นัก
ไค้	69/2/2	ว.	แยก

ง

ง่อง	26/2/1	ก.	คอยอย่างใจจดใจจ่อ
งอย	16/1/1	ก.	เกาะ,จับ
งัว	17/1/2	น.	วัว,โค
ง่า	15/2/3	น.	กิ่ง
งาย	17/2/3	น.	เวลาเช้า หมายถึง การกินอาหารมื้อเช้า ไม่เกิน 9.00 น
ง่าเงียด	42/1/1	ก.	ปกปิด
เงยเงิก	113/1/2	ก.	แหงนหน้าขึ้น
เงินคำ	42/1/4	น.	เงินและทอง
เงื่อม	15/2/1	น.	ชายตลิ่งที่เว้าและชะง้ำออกมา
แง	85/2/1	น.	แหลมที่ยื่นลงไปในน้ำ หรือแนวป่าที่ยื่นออกไปตามชายทุ่ง
แงกเมื่อฟ้า	72/1/1	ก.	ผินหน้ามองฟ้าอย่างรวดเร็ว
แงว	64/2/4	น.	ลื่นจี่ป่า

จ

จ๋ม	2/1/1	ก.	บ่น
จวบ	1/1/4	ก.	พบ,บรรจบ,ถึง
จวบพ้อ	93/2/2	ก.	พบปะ
จ่อง	15/1/1	ก.	ทิ้ง,ดึง,เหนี่ยว,รั้ง
จอด	11/2/3	ก.	หยุด
จอมหัว	8/2/3	น.	ผู้เป็นที่พึ่งที่นับถือสูงสุด
จ้อยจ้อย	64/1/4	ว.	จริงๆ,เจี๊ยบ,เจี๊ยบ,บริสุทธิ์
จา	72/1/4	ก.	พูด,กล่าว
จากัน	ใบหลบหน้า/1/1	ก.	พูดกัน
จาคอม	74/1/3	ก.	พูดด้วย
จารจา	99/1/4	ก.	เจรจา
จิกการ (กิกการ)	53/1/1	น.	การงานที่ประกอบ
จิม	1/1/3	ว.	ใกล้
จุ่ม	41/2/2	ก.	รวม,ผสมกัน
เจิด	75/2/1	ก.	ฉลา, ร้อนแฉลบ
เจี๋ย	67/1/4	ก.	พูดหรือสนทนาเพื่อบำรุงขวัญ
เจียรกาล	57/1/2	ว.	เวลานั้นนาน, เวลายาวนาน
แจบ	57/1/4	ว.	สนิท,ราบเรียบ,เข้ากันได้ดี
แจ่ว	17/2/3	น.	อาหารจำพวกน้ำพริก
แจะปาก	31/1/3	ก.	จู้ปาก
โจม	71/1/3	ก.	ประคอง
เจี๋ย	71/1/3	ก.	จีหลัง

ข

ชนพลาย	44/2/1	น.	การต่อสู้กันโดยใช้ช้างเพศผู้ โดยการเอาศีรษะปะทะกัน
ซอน	75/2/1	ก.	กอดรัด

ซอน	75/2/1	ก.	เหลือบมอง
ซ้อย	62/1/3	ว.	งาม,เบิกบาน,สดชื่น
ซ่วง	98/2/1	ก.	การรับใช้
ซะเค้น	99/1/3	ก.	กระเด็น
ซะแค (สะแค)	54/1/1	ก.	กระสับกระส่าย,ทุนทุราย,อี๊ดอัด,กลุ่ม
ซักจ่อง	14/2/3	ก.	จุด,ลาก,เหนี่ยวรั้ง,ทิ้ง,ดึง,โหน
ซัปซิง	50/1/4	ก.	แย่งเอามา
ซา	20/2/3	ว.	ลือชา
ซ่างคำ	21/2/3	น.	ผู้ชำนาญในการฝีมือหรือศิลปะในการทำทอง
ซาติลุน	98/1/2	น.	ชาติก่อน
ซาขพลอย	6/1/4	น.	คนเพศชายที่ไร้ทั้งบิดามารดา
ซิซัว	17/2/2	ว.	ไม่ดี,เลว,เสีย,ชั่วช้า,เลวทราม
ซุม	2/2/2	น.	หมู,เหล่า
ซุ	ใบหลบหน้า/2/1	ก.	ยกให้สูงขึ้น,บำรุงให้ดี,ช่วยเหลือคำจุน
ซู้	ใบหลบหน้า/1/1	น.	คู่รัก, คนรัก
โซดซ้อย	71/2/1	ว.	งาม,เบิกบาน,สดชื่น

ซ

ซด	106/2/1	ว.	อาการไหลหรือหยดออกมาเป็นทอด ๆ
ซวดซวด	30/1/2	ก.	เอนไป,ถลาไป,เสียหลัก,จวนล้ม
ซอกไ้	7/1/3	ก.	คั่น,เสาะหา,แสวงหา
ซ้อง	104/2/2	น.	ต่อหน้า,เฉพาะหน้า
ซ้องซ่อ	69/1/1	ก.	ซู่เป็นซ่อ ๆ ขึ้นเป็นแนวสลาย
ซอดฮู	4/2/1	ก.	มาถึงรู้
ซ่อยม่อย	80/2/2	ก.	อาการสงบนิ่งเพราะเมื่อยล้า
ซอแซ	16/1/1	ว.	เสียงเจี๊วจ้าว,แข็งแะ
ซัปซัป		ว.	เหยาะ,เรียบ ๆ ใช้สำหรับกริชของม้า
ซัปซิป	96/2/1	ก.	กระซิบ

ซ่า	14/1/1	ก.	เลื่องลือ,ปรากฏ,กระฉ่อน
ซุ	86/2/4	ว.	ทุก ๆ , กรบ,ถ้วน, ซู่,ซู่,ญ,ญ, สู้ ก็ว่า
ซุกเซื่อง	14/1/2	ก.	ซุกซ่อน,ปกปิด,กำบัง
ซุน	7/2/4	ก.	สัมผัส, ญก, ต้อง, กระทบ
โซน	67/1/3	น.	ผ้าผูกเชิงติดกันสำหรับใส่สิ่งของ สะพายไว้ข้างหลัง
เซ็ง	14/1/1	ก.	เล่าลือ,เกียรติขจร
เซ่น	21/2/3	น.	ยุก,สมัย,ชั่วอายุคน
เซาจอด	62/2/1	ก.	หยุดพัก
เซาย้ง	30/2/4	ก.	หยุดพักเป็นเวลานาน
แซวแซว	5/1/3	ก.	เสียงร้องทำให้มีเสียงดังสนั่น หรือมีเสียงหลายเสียงดังขึ้น

ค

คน	2/1/4	ก.	ขัดขึ้น,ถ่วงเกิน
คว่นคั่น	81/2/1	ว.	คั่น,ผ่านไปในที่รกหรือที่ลำบากโดยเร็ว
คว่นนำ	58/2/3	ว.	รีบไปด้วยกัน
ค่อน	18/1/4	ว.	ขาว, เผือก
คอม	23/2/2	บ.	ค้ำ
คังมี	109/1/3	ว.	เสียงดัง
คังอินทร์	87/2/1	ว.	เช่น,อย่าง,ราวกับ,คล้าย,เหมือนอย่างพระอินทร์
คั่ว	28/2/4	ว.	สูง,งาม,สง่า,อวบ
คาคี	39/1/2	ก.	ทำ,แต่ง,เตรียม อย่างดี
คาห้อง	61/1/3	ก.	ทำ,แต่ง,เตรียมห้อง
คาย	1/2/4	ว.	เปล่า,เสียเปล่า
ค้าว	46/1/1	น.	เขต,แดน,แคว้นแคว้น,ป่า
คี่เขย	97/1/1	ก.	คี่เกิด
คุ่งเดิน	68/1/1	ก.	เดินมุ่งไปข้างหน้า
คู่	64/2/3	น.	ประคู่

คูแม่้ง	2/2/2	ก.	คูชอบใจ
คูรา	24/2/4	(โบ)	คำกล่าวเพื่อให้ผู้ฟังรู้ตัว คำเตือนเพื่อให้รู้ตัว คูกร คูก่อน ก็ว่า
เคาคา	9/1/3	ก.	ทำ,แต่ง,เตรียม
เค็ก	57/2/1	น.	คึก
เคินคั้น	43/2/2	ก.	เคินเข้าไปอย่างลำบาก, เคนบุกฝ่า
เคินเคียว	89/1/4	ว.	เคินเพียงคนเดียว
เค้ท้อน	60/2/1	ว.	นิดหน่อย,เล็กน้อย

ค

คกคะมะ	19/2/1	ก.	คกคะลึง,ประหม่า,สะทกสะท้าน
คอคเต็น	15/2/4	ก.	จิก,กัค,ฮุบ,ต้อย
ค้อน	19/1/3	น.	ของฝาก
คาวัน	28/2/1	น.	ดวงอาทิตย์ คาวีน ก็ว่า
ค้ำ	103/2/1	ก.	ทำให้สมส่วนกัน
ค้ำวะ	70/1/3	ก.	โกหก,พูดปด,พูดเท็จ
คาคชัน	62/2/4	น.	หน้าผาสูงชัน
คาค	67/2/4	น.	มะคาค
ค้าน	19/2/2	ก.	พูด,เจรจา
คาว	67/2/4	น.	คั้นไม้ชนิดหนึ่ง = คั้นเต่าร้าง
ค่าวป็น	107/2/3	ก.	ผินกลับมองดู
ค่าวคิ่น	2/2/2	ก.	กลับคิ่น
ค่าวเมื่อ	26/1/3	ก.	กลับไป
คาวอาด	60/1/4	น.	คาบ, ง้าว, มีดยาวที่สวดยาม
ค้ำอ้อป้อ	107/2/4	ว.	มีฐานะต่ำต้อยไม่เทียมเขา
คิ้ว	49/2/4	น.	มาตรานับ = หมิ่นล้าน
คิ่นบ้าน	17/1/4	น.	ชายบ้าน,เชิงบ้าน
คั้ม	107/1/3	ก.	เพิ่ม,แถมให้,เพิ่มเติม
คั้ม	71/2/1	ก.	คลุม, ห่ม

เต็ง	48/1/1	ก.	ทับ, ซ้อนไว้ข้างบน
เต็น	15/2/4	ก.	กระโดด, โลด, เผ่น
เตอะเต็น	24/1/3	ว.	เสียงที่เกิดจากการทุ้มน้ำลง
เติน	7/1/1	ก.	เตือน, ป่าวร้อง, บอกให้รู้
เตินพล	47/2/1	ก.	เรียกรวมพล
เต้า	51/1/4	น.	ลูกที่สืบทอดโลหิต มักใช้คู่กับลูกเป็น ลูกเต้า
เต้า	113/2/3	ก.	ไป, กลับไป (ประชุม)
เต้ม	56/1/2	ก.	เขียนด้วยสีให้เป็นรูปหรือลาย, วาด
โตน	15/2/4	ก.	กระโจน

ถ

ถง	93/1/3	น.	สิ่งสำหรับใส่เงินหรือสิ่งของต่าง ๆ = ถุง
ถมมะนา (สมนา)	95/1/3	ก.	ตอบแทนบุญคุณ
ถวย (ถวาย)	55/1/4	ก.	มอบให้, ให้ดู, ให้ชม, ใช้สำหรับพระสงฆ์ เจ้านาย เทวดา
ถอง	48/1/1	ก.	ถึง, ทำให้เต็ม
ถ่อง	48/1/1	ว.	ฝ่าย, ส่วน
ถ้อย	72/1/2	น.	คำพูด, ถ้อยคำ, คำที่กล่าว
ถ่อน	103/2/1	น.	ไม้ยืนต้นชนิดหนึ่ง ใบคล้ายมะกร่ำ ใบอ่อน กินได้ กิ่งข้างชอบกิน
ถ้อน	76/1/3	ว.	เป็นคำลงท้าย หมายถึงเป็นดังนั้น
ถั่ง	75/2/3	ก.	ไหลพุ่งอย่างแรง
ถ่า	ใบหลบหน้า/1/4	ก.	รอ, คอย = ท่า
ถ่าว	24/2/4	ว.	รุ่นสาว
ถึ้ม	26/1/2	ก.	ทิ้ง
ถีบควา	83/1/4	ก.	เร่งรีบ
เถิง	10/1/1	ก.	ดู, ถึง
เถียว	20/1/1	ก.	กลับคืน, เมื่อ, กว่า
เถื่อน	15/2/1	น.	ป่า, ป่าเปลี่ยว

แถ	103/2/1	น.	ปีชนิดหนึ่ง สำหรับเป่าบอขาม เรียก ปีแถ
แถ	115/1/1	น.	กำหนดระยะเวลาอย่างหนึ่งในทางโหราศาสตร์ เรียกว่าขามอัฐกาล มี 2 ขาม ระหว่าง 09.00 ถึง 10.00 น. เรียก ขามแถใกล้เที่ยง และระหว่าง 15.00 น. ถึง 16.30 น. เรียก ขามแถใกล้ค่ำ
แถน	67/1/4	น.	เทวดาชั้นจตุมหาราชิก บางแห่งเรียกว่าผีแถน
แถม	107/1/2	ว.	เติม,เพิ่ม

ท

ทง (ทรง)	105/2/1	ก.	ถือ,รักษา,ตกแต่ง,ประดับ
ทม	14/2/4	ก.	สู้ได้,อด
		ว.	สู้ยู่ยาวนาน,สู้จนชนะ,สู้จนสำเร็จ
ท้อน	9/1/1	ก.	รวบรวม,ทำให้รวม
ท้อน	26/2/4	ว.	เถอะ,เถิด,เทอญ
ทอว่า	12/1/4	ว.	เท่ากับว่า
ทะลอน	20/1/1	ว.	บังเอิญ
ทัดเที่ยง	33/2/4	ว.	เที่ยงตรง
ท้าว	71/1/4	ก.	ลั้ม,ลั้มทั้งอื่น
ท้าว	114/2/4	ศ.	ใช้แทนชื่อบุรุษที่ 2 สำหรับเด็กชาย มีความหมายในทางเอ็นดู
ท๊ป	15/1/4	น.	ทวิป,เขต,แดน
ทุกกะเวท	60/2/3	ว.	ทุกขเวทนา,ความรู้สึกทุกข์
ทุกข์ขมอด	1/1/2	น.	ความยากจน,ความลำบาก,ความเดือดร้อน
ทุกตะ	1/1/2	ว.	เจ้ญใจ
เทา	1/2/1	น.	สาหร่ายเป็นเส้นละเอียด สีเขียวคล้ายเส้นผม
เท่า	5/2/1	ว.	ทั่ว,ถึง,ตลอด,จนกระทั่ง
เทิง	47/1/1	ว.	บน,เหนือ,สูง,อยู่สูง
เทิงน้ำ	77/1/3	ว.	บนน้ำ,เหนือน้ำ
เทิน	112/1/3	ก.	วางทับกัน,วางซ้อนกัน

เหี้ยเดียว	45/1/2	ว.	หนเดียว,ครั้งเดียว
ทอดทอด	96/1/1	ว.	อิงมี
โทะเร	56/2/4	ว.	ไกล
ไท	6/1/2	น.	พวก,หมู่,ชาว
ไท้	41/1/2	น.	ผู้เป็นใหญ่
ไทพาทย์	58/1/4	น.	พวกนักประโคม

ธ

ธรรณี	76/1/1	น.	โลก,แผ่นดิน เรียกเทพเจ้าประจำแผ่นดินว่า นางธรรณี
ธิดา (ธิดา)	60/2/2	น.	ลูกหญิง

น

นาง	54/2/3	ส.	นาง,สาว
นอ	67/2/4	น.	ชื่อดันไม้ = กากะทิงหรือสารภี
นักรเรศธิดา	50/1/2	น.	ธิดาของเจ้าครองนคร
นัทที่หลวง	80/1/4	น.	แม่น้ำใหญ่
นันทเมือง	110/1/3	ว.	สนั่นเมือง
นาว	67/2/4	น.	มะนาว
นำ	2/1/3	ว.	ด้วย,กับ
นิพพานปัจโจโย	116/1/3	บ.	เป็นปัจจยแห่งพระนิพพาน
นิรมิต	41/1/1	ก.	นิมิต,แต่ง,แปลง,ทำ,บันดาลให้เป็นให้มีขึ้น
เน่งนอน	16/2/4	ก.	นอนเอียงตัว
วันเนา	11/1/2	น.	วันที่พระอาทิตย์โคจรอยู่ระหว่าง 2 ราศี คือมีน และเมษ เรียกว่า วันเนา
แนน	15/1/2	น.	โชคชะดาราศีเกี่ยวกับเนื้อคู่
แนมท้อ	37/2/4	ก.	มองตาม,สอดส่อง,คอยดู

บ

บรรบวร	26/1/1	ว.	เต็ม, ถ้วน, ครบ, = บริบูรณ์
บ่อน	28/2/2	น.	แห่ง, ที่
บื้อน	14/1/2	ก.	อาการผุดขึ้นเหนือผิวหนังเพื่อหายใจของปลา
บั้น	115/2/4	น.	ตอนของหนังสือ
บา	17/2/2	โบ.	ใช้ประกอบนำหน้าชื่อตัวเอกชายในเรื่องหรือ ใช้ประกอบนำหน้าคำอื่น ๆ ก็มี เช่น บาคราญ บาบ่าว บาท้าว
บาคราญ	39/2/1	น.	ชายหนุ่มผู้สงัดงาม
บ่าว	17/2/1	น.	ชายหนุ่ม,
		ว.	หนุ่ม
บาย	30/1/4	ก.	จับ, หยิบ, ถวายเป็น
บาศรี	112/2/3	น.	บาศรี, พิธีรับขวัญผู้ปลอดภัย ผู้มีโชค แจกผู้มี เกียรติ เป็นต้น เครื่องประกอบบาศรี คือใบไม้ มีใบตองเป็นพื้น นำมาเย็บเป็นกรวย ทำเป็นชั้น หลาย ๆ ชั้น สำหรับประกอบเพื่อเป็นสิริมงคล มีเครื่องบูชาต่าง ๆ เช่น ดอกไม้ ธูปเทียนข้าวสุก ข้าวสาร ข้าวต้มมัด ค้ายมงคล ไข่และเหล้าเป็น ต้น มีพราหมณ์ผู้รู้เป็นผู้อำนวยความสะดวก
บุบพิตตา	71/2/1	น.	กรรมที่ทำไว้แต่ปางก่อน
บุราณ	15/1/1	น.	โบราณ = มีในกาลก่อน
เบ้า	24/2/3	น.	ดินหรือโลหะ ปั้นเป็นรูปคล้ายรังของตัวลูกเบ้า สำหรับหลอมเงินและทอง เป็นต้น
เบิก	11/1/2	ก.	เปิด
เบิง	71/1/2	ก.	ดู, มองดู, เหลียวดู
เบ็ดชื้อ	77/1/4	ว.	ตรง

ป

ปบ	1/2/2	ว.	เร้ง,คว่น,ทันที่ทันใด
ปโรหิต	54/2/3	น.	ตำแหน่งพราหมณ์ผู้ซึ่งเป็นที่ปรึกษา ของพระราชา
ประจัญ	51/1/3	ก.	ประจัญ,สู้รบ,ต่อสู้,ต้านทาน
ประณม	10/2/3	น.	การน้อมไหว้
ปลาค่อ	14/1/2	น.	ชื่อปลาชนิดหนึ่ง มีเกร็ด ตัวกลมยาว ถ้าตัวใหญ่เท่าขา เรียก ปลาค่อโหล่
ปลาดุก	14/1/2	น.	ชื่อปลาชนิดหนึ่ง มี 3 ชนิด คือ ปลาดุกอูย ปลาดุกด้าน ปลาดุกทะเล
ปลง	51/1/1	ก.	วาง
ไป่	64/2/4	ว.	ทอดทิ้ง
ปะไท	86/1/2	น.	ไผท = แผ่นดิน
ปัฐมา	21/2/3	ว.	ที่แรก,เบื้องต้น
ปากอฆ่า	87/1/1	ว.	วาจาศักดิ์สิทธิ์
ปาถวนา	ใบหลบหน้า/2/1	น.	ปรารถนา
ปิ่น	107/2/1	ก.	กลับคืนทางเก่า,ทำให้พลิกขึ้น
เป็นเจ้าผ่านเมือง	106/2/4	ก.	ครองราชย์
แปง	75/2/4	ก.	ทำให้ดีเหมือนดังเก่า
แปนเป่า	8/1/1	ก.	เตียน,โล่ง
แปวน้ำ	94/2/2	น.	ปล่องหรือช่องน้ำ
แปวหลวง	75/2/4	น.	ปล่องหรือช่องใหญ่
ไป่ถ่อน	103/2/1	ว.	ไป่เทอญ,ไป่เถิด
ไป่มีซ่า	1/2/2	ว.	ไม่รอช้า
ไป่เสียง	21/2/1	ว.	ไม่หมด,ไม่สิ้น,ไม่ทั้งหมดทั้งสิ้น
ป้า	64/2/4	ก.	ทำให้ดันไม้หักลง,ตัด

ผ

ผญา	105/2/3	น.	ปัญญา,ปรัชญา,ความฉลาด
ผยอง	75/2/2	ก.	แผ่นโผน, เหาะไป
ผ่อ	8/2/1	ก.	ดู,คอยดู
ผ่อเอี่ยม	73/2/4	ก.	ชะโงกดู, โผล่หน้าออกมาดู
ผากฏ	5/2/1	น.	ปรากฏ,เห็นชัดแจ้ง
ผาสาท	76/1/4	น.	ปราสาท
ผ้ากระเดี่ยว	107/2/3	น.	ผ้าหางกระเบน ชายผ้าถุงทั้งสองข้าง
ผาง	67/2/4	น.	มะปราง
ผ่านเมือง	105/2/4	ก.	ครอบครองแผ่นดิน
ผาบม้าง	49/1/4	ก.	ปราบปรามทำลายให้ราบเรียบ, ทำลายล้าง
ผายโผด	33/2/4	ก.	ให้ความสงเคราะห์, เมตตาปราณี, โปรดปราน
ผ้าย	49/1/3	ก.	ไป,มา
ผ้ำ	14/1/3	ว.	พุดติดอ่าง
เผยผาย	16/1/2	ก.	พุดเปิดใจ
เผียนยาม	5/1/2	ก.	เปลี่ยนยาม
ไผ	69/2/1	ว.(บอกคำถาม) ไคร, ผู้ใด	

พ

พญาหลวง	7/2/2	น.	ผู้เป็นใหญ่
พมมา (พรหมา)	86/1/4	น.	พระพรหม ในพุทธศาสนาถือว่า ผู้ได้มานหรือสมบัติ ย่อมไปเกิดเป็นพรหม ในลัทธิพราหมณ์ แสดงพรหมเป็นตัวตน เรียกว่า พระประชาบดี เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่าง และแบ่งจิตให้มนุษย์ และสัตว์ กายสีแดง มีสี่หน้า แปดหู สี่กร
พระอวน	74/2/4	น.	น่อง
พร้า	12/1/4	ว.	ทั้งหมด

พลกาย	46/2/3	น.	กองทัพ, กองพล
พลอย	106/1/2	ก.	พลัดพราก, จากไป
พลาย	44/2/1	ว.	ช้างตัวผู้
พ้อ	1/1/4	ก.	ปะ, เจอ, ประสบ = พบ
พ่อง	5/1/4	ว.	บ้าง, บางสิ่ง, บางคน
พะเนียน	79/1/2	น.	หีบใส่เสื้อผ้าขนาดใหญ่
พะไม	82/1/4	น.	ไมตรี
พะยอม	85/1/4	น.	ท้องฟ้า, อากาศ
พะลัง	116/1/3	บ	กำลัง
พัง	61/1/4	น.	ช้างตัวเมีย
พาทย	11/1/1	น.	เครื่องประโคม
พ่าย	51/2/3	ก.	แพ้, ปราชัย
พิพาก	4/1/2	ก.	ตัดสินอรรถคดี, ตัดสินความ
พิษฐาน	64/1/1	น.	ความตั้งใจ, ความมั่นหมาย, ความจงใจ
พุ้น	108/1/1	ว.	โน้น, โปน
พู	67/2/4	น.	ถั่วพลู
เพ็ง	113/2/4	ว.	เต็ม = เพ็ญ
เพชฌฆาต	100/1/4		ผู้ฆ่าคนที่ควรฆ่า, ผู้ฆ่านักโทษที่ถึงที่ตาย
เพื่อเวือ	ใบหลบหน้า/2/1	ว.	ลักษณะสิ่งของที่ปากบานใหญ่ เช่น ปากลำโพง สำหรับสิ่งเล็กเรียก แพ้แ้ว
เพ็ง	7/2/3	ก.	พึง
โพน	1/1/4	น.	เนินดิน

ฟ

ฟดฟอก	28/1/1	ก.	เดือด
ฟดไม้	16/1/3	น.	กิ่งเล็กของต้นไม้ที่ตัดออกจากกัน
ฟอก	28/1/1	ก.	ซักให้สะอาด, ชำระให้สะอาด
ฟา	64/2/4	น.	มะไฟ

ฟาน	1/2/4	ก.	เนื้อชนิดหนึ่งตัวคล้ายกวาง แต่ตัวเล็กกว่า = อีเก้ง
ฟาย	26/2/2	ก.	ดัก, กวาด, เช็ด
ฟ้าว	13/1/3	ว.	รีบ, ค่วน
ฟิฟง	2/1/1	ก.	กระเด็น, ปลิว, ตลบ
เฟือแซน	71/2/1	ก.	เกาะแซน
เฟือย	3/2/2	น.	กิ่งไม้ที่ระยิบระยับบนดินหรือจุ่มอยู่ในน้ำ
ไฟ	64/2/4	น.	มะฟ้า

ภ

ภำ	4/1/1	น.	สำหรับกับข้าว
ภำงาย	83/2/1	ก.	สำหรับอาหารเช้า
ภำพุ่น	ใบหลบหน้า/1/2	ว.	ภำโน้น
ภำลุน	18/2/4	ว.	ภำหลัง
ภำร	10/2/4	น.	ผู้ทรงแผ่นดิน
ภำมมะ	68/1/1	น.	แผ่นดิน, พื้น
ภำวนาถ	98/2/4	น.	ผู้เป็นที่พึ่งของสรรพสัตว์
ภำย	11/2/4	น.	ภัย, อันตราย

ม

มัม	59/1/4	ว.	พิน, เลย, ล่วง, ข้ามไปได้
มัม	71/1/4	ว.	ยุ่ง, สับสน
มโนมัย	1/1/1	น.	สำเร็จด้วยใจ, ม้าที่เนรมิตขึ้นด้วยฤทธิ์ทางใจ
มรณา	73/2/4	น.	ความตาย, การตาย
มราช	7/2/2	น.	มหาราช
ม่วน	19/2/2	ว.	ไพเราะ, เสนาะ, สนุก
มัจฉา	84/1/4	น.	ปลา
มัทธู	90/2/4	น.	น้ำผึ้ง, น้ำหวาน = มธุ

ม้าง	25/1/4	ก.	ล้าง, ทำลาย
มาย	12/2/1	ว.	คลาย
มิ่ง	66/2/2	น.	สิ่งเป็นศิริ
มี	110/1/3	ว.	อิงมี = อ้ออิง เอ็ดอิง
มื่อ	18/1/4	น.	วัน, เวลา, ลักษณะนามของวัน
มุงคุด	82/1/3	น.	สิ่งที่นำความสุขความเจริญมาให้ = มงคล
มุดมอด	52/2/1	ก.	ดับ, ถิบหาย
มุนตรี	112/2/1	น.	ที่พิจารณาราชการแผ่นดิน, ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่
มุนมุน	2/1/1	ว.	สกปรก, เปื้อนเปื้อน
เม็ง	61/2/2	น.	เตียงนอน
เมี่ยน	15/1/4	ก.	เก็บ, ปิด, คงไว้ตามเดิม
เมื่อ	4/1/1	ก.	ไป, กลับ
เมืองเทิง	17/1/3	น.	เมืองบน, เมืองเบื้องสูง, เมืองเหนือ
เมืองลุ่ม	94/1/4	น.	เมืองล่าง, เมืองเบื้องต่ำ, เมืองใต้
แม้ง	2/2/2	ก.	มุ่งหมาย, บรรณนา, ขอบใจ
แม่นมะโน	31/2/1	ว.	ถูกใจ

ย

ยวด	67/2/4	น.	ภูเขาป่าไม้
ยอก	41/2/4	ว.	กระแทกขึ้นกระแทกลง, กำแน่นแล้วรูดขึ้น รูดลง
ย่อง	ใบหลบหน้า/2/1	ก.	สรรเสริญ, ยกย่อง
ย่อน	114/1/1	ว.	สูงกว่าเดิม
ยอมื่อ	10/2/3	ก.	ยกมือ
ยั้ง	37/2/1	ก.	หยุด, คง, จะงักไว้, คงที่, ไม่เปลี่ยนแปลง
ยาง	64/2/3	น.	ไม้ยาง
ย่างย้าย	39/1/1	ก.	เดินเคลื่อนไปข้างหน้า
ย่าน	48/1/2	ก.	รู้สึกหวาดสะดุ้งต่อภัย = กลัว

ขามตุคตั่งเงาซ่าย	49/2/3	ว.	เป็นการนับขามหรือเวลาโบราณ ขามตุคตั่ง กลางวัน เวลา 06.00 – 07.30 น. ขามตุคตั่ง กลางคืน เวลา 18.00 – 19.30 น. ขามตุคซ่าย กลางวัน เวลา 12.00 – 13.30 น. ขามตุคซ่าย กลางคืน เวลา 00.00 – 01.30 น. ขามตุคตั่งเงาซ่าย น่าจะหมายถึง เวลาตะวันตก บ่ายคล้อย เวลาประมาณ 12.00 – 13.30 น.
ขามแถไกล่คำ	116/1/1	ว.	เวลาบ่าย 15.00 น. ถึง 16.30 น.
ขามแลง	ใบหลบหน้า/1/1	ว.	ขามเย็น
ยี่แย้ม	18/1/3	ก.	เพยอ,คลี่,บานแต่น้อย,เพยออกแต่น้อย
ยฺหุทธิกรรม	52/2/1	ก.	การรบ
ยุมยุม	2/2/2	ว.	เกะกะ
ยุง	64/2/3	น.	พะยุง
เยอ	52/2/4	ก.	เป็นคำกริยาช่วย แสดงความหมายตกลง = เกิด
เยีย	1/1/1	น.	ยั้ง,ฉาง
เยี่ยมเบ็ง	41/1/4	ก.	มองดู
เยี่ยมผ่อ	50/1/3	ก.	โผล่หน้าออกดู
เยียวว่า	73/1/4	ว.	ผิว่า,แม่ว่า,ถ้ำว่า,อย่างว่า
เยื่อน	17/2/3	ก.	รอ,คอย
ร			
รีจนา	110/1/1	ก.	แต่ง,ประพันธ์,เขียน
เร้งโญ	7/2/2	น.	พระเจ้าแผ่นดิน,พระราชา
ล			
ลวดงาย	19/2/3	ก.	กินข้าวเช้าเสร็จแล้ว
ลวดลา	18/1/4	ก.	ลาแล้ว,เลขลา
ลวดแลง	34/1/1	ก.	กินข้าวเย็นเสร็จแล้ว

ล่องค่อง	ใบหลบหน้า/1/4	ว.	ขด,งอเป็นวงใช้สำหรับของเล็ก ใช้สำหรับของใหญ่ว่า โล้งโค้ง
ลัว	49/1/3	น.	ลว = ม้า ม้าตัวใหญ่แข็งแรง ลวพอน = ม้าขาว
लग्न	50/2/1	ว.	บางคน
लग्ने	60/1/4	ว.	เลื่องลือ, เก่งกล้า
लग्ने	19/2/4	ว.	บางที, บางครั้ง
लग्ने	28/2/1	ว.	เวลาใกล้ค่ำ
लग्ने	51/2/3	ว.	การล้มของสิ่งใดสิ่งหนึ่งจำนวนมากอย่าง ระกะระกะ ไม่เป็นระเบียบ
लग्ने	37/2/4	ก.	ดู, แลดู
लग्ने	15/2/1	น.	ชื่อเสียงขจรขยายไปทั่วทั้งแผ่นดิน
लग्ने	2/2/4	น.	สัตว์เลื้อยคลานจำพวกหนึ่ง หนึ่งเป็นเกร็ดแข็ง ม้วนตัวเองเพื่อหลบภัยได้ = นีม
लग्ने	87/2/4	ก.	ชื่อเสียงโด่งดังระบือไป
लग्ने	18/2/4	ว.	ภายหลัง
लग्ने	7/2/2	ก.	เพ่งมอง, จ้องตรงไป, หมาย, หมายเฉพาะ
लग्ने	2/2/4	น.	ชื่อสุนัขสีดำปนน้ำตาล สายตายาว มองเห็นได้ไกล ล่าเนื้อเก่ง เรียก หมาเดิน
लग्ने	96/1/3	น.	กล้องส่องทางไกล
लग्ने	1/1/1	ก.	คัดเลือก, เลือกกิน
लग्ने	19/2/3	น.	เวลาเย็น
लग्ने	2/2/4	น.	สัตว์พวกเลื้อยคลาน = ตะกวด
लग्ने	101/1/4	ก.	วิ่ง
लग्ने	75/1/4	ก.	ปล่อย, ละเลย, ลืม
लग्ने	64/2/3	ก.	ไม่ไฟ

ว

วอยวอย	45/1/4	ก.	อาการที่ลมพัดมาเฉียด ๆ ,อาการหาวนอนออกเสียงเช่นนั้น,อาการเดินไปคนเดียวไม่หยุดยั้งเสมอด้วยลมพัด
วังเว	83/1/2	ก.	ห้วงหน้าพะวงหลัง
วันคำ (วรรณคำ)	45/2/4	น.	ผิวสีดั่งทอง
วัน ๒	116/1/1	น.	วันจันทร์
วัสสา	105/1/4	น.	ฝน,ฤดูฝน,ปี
วิไชยนผาสาด	76/1/4	น.	วิไชยนต์ปราสาท
เวนทนา(เวทนา)	98/2/3	น.	ความรู้สึก,ความรู้สึกทุกข์สุข,ความเจ็บปวดทุกข์,ทรมาน,สงสาร,เอ็นดู
เวนเมือง	55/2/4	ก.	มอบเมือง
เวอร์	74/2/2	น.	ความเกลียด,ความพยายาท,ความปองร้าย
เว้า	4/1/2	ก.	พูด,กล่าว,คุย
เว้า่วน	19/2/2	ก.	พูดไพเราะเสนาะหุ
เว้าหา	95/2/2	ก.	เรียกหา
เวียก	89/1/1	น.	การงาน,หน้าที่,ธุระ
เวียง	100/2/2	น.	เมือง,กำแพง,เมืองที่มีกำแพงล้อมรอบ
แวน	82/1/1	ว.	มาก,ยิ่ง
แวนซ้ำ	72/2/4	ว.	ซ้ำมาก,ซ้ำยิ่ง

ศ

ศก	116/1/3	น.	ศักราช
เส็ก	24/1/1	น.	การรบกัณ, ข้าศึก, รบพุ่ง

๘

สงไสย	6/2/3	ก.	ชำระให้สะอาด,อาบนํ้า,รดนํ้า
สนม	1/1/1	น.	หญิงสาวรับใช้ของกษัตริย์,นางใน
สน้อย	102/2/2	ว.	น้อยหนึ่ง
สไบ	98/1/3	น.	ผ้าแถบ,ผ้าห่มผู้หญิง
สะแมง	8/1/1	ว.	เกือบจะ,จวน
สมก้อย	79/2/1	น.	เหมาะ,พอดีกับนิ้วก้อย
สมคาม	52/2/1	น.	การรบกัน = สงคราม
สมเคดการ	55/2/4	ก.	สำเร็จการ
สมภาพ	110/1/2	น.	ความเป็นเอง,ลักษณะในตัวเอง,ธรรมชาติ
สมภาร	25/1/4	น.	บุญหรือคุณงามความดีที่ได้สร้างไว้ สะสมไว้ แต่นานมาแล้ว
สมุทรหลวง	113/2/1	น.	ทะเลใหญ่
ส่วง	45/1/2	ก.	งงววย,สงสัย
ส่วย	16/2/3	ก.	ล้าง,ชำระ
สอยวอย	115/2/4	ว.	งาม,สวยงาม,เข้ม
สะบู	47/2/4	น.	ปิ่น
สะเค้น	113/1/1	ก.	กระเด็น
สะเภา	93/2/2	น.	สำเภา
ลั้ง	1/2/3	ว.	อะไร
ลังกาด	116/1/3	น.	ศักราช
ลัพพะตัน	65/1/1	ว.	ทั้งปวง,ทั้งหมด
สาน	ใบหลบหน้า/2/1	น.	คำสั่ง,หนังสือราชการ
สามิโก	108/1/2	น.	เจ้าของ,ผัว
สาร	112/2/3	น.	ช้าง,ช้างใหญ่
สาโหด	25/2/1	ว.	ใจร้าย,ร้ายกาจ,หยาบช้า
ลิ่ง	30/2/2	ว.	เหมือน,คล้าย,อย่าง
ลีฟีน	16/2/3	ก.	แปร่งฟืน
สุกขัง	116/1/3	บ.	ซึ่งความสุข

สุกसार	23/2/1	น.	ข้าวสุก ข้าวสาร
สุย	27/1/3	ว.	เฉียดไป
สุ	40/1/3	ส.	เป็นสรรพนาม พหูพจน์ บุรุษที่ 2
สุรย์	22/1/1	น.	ตะวัน, พระสุรย์
เส็ง	49/1/4	ก.	แข่งขัน
เสน	3/2/3	น.	ชื่อดันไม้ชนิดหนึ่งมีกลิ่นหอมจำพวกเนียม
เสนาบันทิต	10/2/1	ก.	หมูปะการผู้ฉลาด
เสนาศ	47/2/2	น.	เสนา, ไพรวล
เสมณ (สุเมรุ)	107/1/1	น.	ชื่อภูเขาในคัมภีร์ไตรภูมิโลกสันฐาน ถือว่าเป็นที่ตั้งแห่งเมืองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
เสี้ยง	21/2/1	ก.	สิ้น, หมด, จบ
		ว.	หมดสิ้น, ทั้งหมด, ทั้งสิ้น
เสี้ยว	42/1/3	ก.	ส่วนย่อย
แสม่ง	36/1/1	ก.	สลับ, ตายไปครึ่งตัว
แส่วแส่ว	39/1/4	ก.	บินเชิดขึ้นเชิดลงไว ๆ , โฉบ, เฉี่ยว
เสื่อ	41/1/2	น.	เทวดา, ยักษ์, ผี
โสมเดด	116/1/1	น.	สมเด็จพระเจ้า, เป็นชื่อสมณศักดิ์ชั้นต้นสำหรับ พระภิกษุสามเณรที่ได้รับเอกราภิเษก
ไสยา	18/2/3	ก.	นอน
ไส้สวก	42/2/3	ก.	พุดจาหยอกเข้า

ห

หงส์	37/1/3	น.	นกในนิยาย ถือว่าเป็นนกในตระกูลสูง เสียงร้องไพเราะ เป็นพาหนะของพระพรหม
หน่วยแก้ว	77/1/3	น.	ลูกแก้ว
หนังสือ	99/1/4	น.	หนังสือที่มีเนื้อเรื่องรอบ ๆ ให้เป็นเส้นจนหมด บิดให้เป็นเกรียวยาว จึงตากแดดไว้
หม่น	11/1/1	ก.	แหวกเข้าไป, ฝ่าเข้าไป
หม่อม	ใบหลบหน้า/2/2	ส.	ใช้เรียกชื่อพระภิกษุที่ยังไม่ได้รับเอกราภิเษก

หมากก่อ	65/1/1	น.	ชื่อพรรณไม้ชนิดหนึ่งมีเนื้อแข็ง มี 3 ชนิดคือ ก่อเกลี้ยงหรือก่อหิน ก่อจี๋หนู และ ก่อหนาม
หมากแงว	64/2/4	น.	ผลไม้ชนิดหนึ่ง ผลคล้ายลิ้นจี่ กินได้ = ลิ้นจี่ป่า
หมากไม้	77/2/2	น.	ชื่อไม้ชนิดหนึ่ง เป็นพืชร้อนแรง เรียก ใช้หมากไม้
หมากเดื่อ	76/2/4	น.	พรรณไม้ชนิดหนึ่ง มี 3 ชนิด คือ เดื่อใหญ่ เดื่ออุทุมพร เดื่อป่องหรือเดื่อปล้อง เดื่อดิน เดื่อชนิดเป็นพุ่มเล็ก ๆ
หมากหว่า	57/2/1	น.	พรรณไม้ชนิดหนึ่ง ผลเล็กเมื่อสุกมีสีม่วงแก่ ใช้รับประทานได้ มี 4 ชนิดคือ หว่าชมพู หว่าขี้มด หว่ากำ หว่ากันโกน
หม้ายฮ้าง	31/1/3	น.	ชายหรือหญิงที่คู่ครองตายจากไป
หมื่นวสา	55/1/4	น.	หมื่นปี
หรรณ	11/1/4	น.	การนับจำนวนวันนับตั้งแต่เริ่มพุทธศักราช จนถึงวันบันทึก
หลวง	4/2/1	ว.	ใหญ่
หลอง	90/2/3	ก.	บอก, เรียน, ทูล
หลอนว่า	22/1/4	ว.	ชรอยว่า
หลาก	36/2/3	ว.	ต่าง ๆ , แปลก, ประหลาด
หล่าว	51/1/4	ว.	ระเนระนาด
หลิงล้ำ	103/1/2	ก.	เล็ง, ดู
หลิงหา	106/2/1	ก.	เล็งหา, มองหา
หลื่น	14/1/3	ก.	เล่น
หลุด	11/2/4	ก.	พ้นจากสิ่งที่ยึดกุมหรือผูกมัดได้ = หลุด
เหล่น	35/2/3	ก.	เล่น
เหลี่ยน	51/1/4	ก.	ทำให้หมุนไปตามพื้น
เหลียวผ่อ	68/2/1	ก.	ผินหน้าดู, มองเห็น
เหลียวล้ำ	19/1/4	ว.	เอาใจใส่
เหลื่อ	88/2/1	ว.	ไปมา
ห้อม	1/1/3	ก.	ล้อม, แห่, เฝ้าแหน

หัตถิ	1/1/1	น.	ช้าง, ช้างตัวผู้
หั้น	82/2/4	ว.	นั้น
หั่ว	18/1/3	ก.	แสดงกิริยาขบขัน = หัวเราะ
ห้วม่วน	24/1/2	ก.	หัวเราะอย่างสนุกสนาน
ห้าง	39/1/2	น.	ที่ปักชั่วคราว, ปะรำพิธี
หิวหอด	32/1/3	ก.	หิวกระหาย
		ว.	กระวนกระวาย
หีนะโหด	43/2/4	ว.	เลวทราม, ต่ำช้า, ชั่วร้าย
หุม	69/2/4	ก.	รัก, สงสาร
หุยสูง	63/2/3	ก.	คิดถึง, ระลึกถึง
เหิง	61/2/4	ว.	นาน
เหียน	20/2/2	ก.	สั้น, เกรียน
เห็น	2/2/4	น.	อึเห็น
ไห้	74/1/2	ก.	ร้องไห้

อ

อนมมา (อโนมา)	80/2/2	น.	แม่น้ำ
อนันเนก	47/1/4	ว.	ไม่มีสิ้นสุด, มากล้น, ไม่ใช่หนึ่ง, มาก
อयोग (ย่อง)	91/2/4	ก.	สรรเสริญ, ยกย่อง
อฮ่าน	3/1/4	ก.	กลัว
อวน	107/2/1	ส.	เป็นคำแทนชื่อนุรุษที่หนึ่งและที่สอง
ออกใหม่	116/1/1	น.	ข้างขึ้น
ออนซอน	16/2/2	ว.	เพราะพริ้ง, ซาบซึ้งตรึงใจ
อ้อป้อ	106/2/1	ว.	เตี้ย, ลำ
อ่อย	77/2/2	ก.	ล่อ, พุดเล้าโลมให้ดีใจ
อักคี	27/1/4	น.	ไฟ
อัดทิดาน	29/2/4	น.	ความตั้งใจปรารถนา = อธิษฐาน
อันตาย	105/2/1	น.	อันตราย
อัสคร	1/1/2	น.	ม้า

อัดสา (อัดสา)	47/2/1	น.	ม้า
อาคม	14/1/2	น.	เวทมนตร์, คาถา
อาด	51/1/1	ว.	สะอาด, งาม, สวย
อ่าว	33/1/4	ก.	คะนึ่ง, คัดถึง
อาชญ์	25/2/3	น.	ราชา, ผู้ครองเมือง, พระบรมราชโองการ
อาชญา	7/1/3	น.	อำนาจ, โทษ, พระบรมราชโองการ
อาชาไนย	104/1/1	ว.	กำเนิดดี, พันธุ์หรือตระกูลดี ฝึกหัดมาดีแล้ว ถ้าเป็นม้าที่ฝึกหัดดีแล้วเรียกม้าอาชาไนย ถ้าเป็นคนที่ฝึกหัดดีแล้วเรียกบุรุษอาชาไนย
อ่าว	82/2/4	ก.	คิดถึง, คำนึง, รำพึง
อาสงศ์	116/1/2	น.	อาณิสงส์
อาชัก	41/1/2	น.	เทวดาผู้พิทักษ์รักษา
อิกแอก	36/1/3	ว.	เสียงหัวเราะกระซิกกระซี้
อิดู	2/1/1	ก.	เอ็นดู, สงสาร
อินตา	41/2/2	น.	พระอินทร์ โบราณเรียก อินตา
อิสุรย์	80/1/2	น.	ยักษ์
อิด	19/2/4	ว.	ไม่มี, อด
อู่	109/2/2	น.	แปล
เอกศก	116/1/3	น.	ศกที่ลงท้ายด้วยเลข 1
เอ้อาจ	9/1/4	ว.	สะอาด, งาม, สวย
เอ้ออค	53/2/2	ก.	ร้องไห้, คร่ำครวญ, เศร้าโศก
เอ็น	45/2/2	ก.	เรียก
เอี้ยว	64/2/3	ก.	บิดไป, หันไป, เอียง
เอียว่า	97/2/3	ว.	ผิวว่า, แม้ว่า, ถ้าวว่า, อย่างว่า
เอียยม	80/2/1	ก.	ชะ โงก, โผล่ออก
แอขง	101/2/2	ก.	แลดู
แอว	27/2/1	น.	เอว
แอ่ว	35/2/3	ก.	เที้ยว
โอม	42/1/3	ก.	สู่ขอผู้หญิง

ฮ

สด	11/1/4	น.	ช่อดอกไม้
สดสว่าง	20/1/4	ว.	อบอวล, มากยิ่ง, เกินสิ่งอื่น
สบส่อ	46/2/4	ก.	รบราฆ่าฟัน
สด	18/1/2	ก.	ถึง
ฮัน	30/1/1	ก.	รีบเร่งให้เร็ว
ฮ้าง	17/1/4	ก.	ทอดทิ้งไป, ทิ้งไป = ร้าง
ฮาม	71/1/2	ก.	ข้ามไป, เลยไป, เว้น
ฮู่	106/2/1	ว.	สว่าง, แข็ง, ชัด
ฮู่หา	15/2/3	ก.	แสวงหา, คิดถึง, ห่วงหา, อยากพบ
ฮุน	101/1/4	ก.	ร่นไป, ดันไป, ผลัก
ฮุด	8/1/2	ว.	คือร้อน, มุทะลุ, คุด้น
ฮูหลวง	4/2/1	น.	รูใหญ่
ฮิง	14/2/3	ก.	รัด, มัดให้แน่น
เฮ็ด	55/2/3	ก.	ทำ
เฮียง	61/1/1	ว.	เคียงกัน, เรียงกัน
เฮียน	23/1/4	ก.	เรียน
เฮ้ง	83/2/1	น.	ยิ่ง, มาก

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล พระมหาจตุรงค์ ภิรมยา (อริณชโย)
 ชาติภูมิ 357 ถนนพระสังข์ ตำบลตากลิ อำเภอดาเก จังหวัดนครสวรรค์ 60140
 ที่อยู่ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ถนนเฟื่องนคร แขวงวัดราชบพิธ เขตพระนคร
 กรุงเทพฯ 10200

การศึกษา

พ.ศ. 2540 เปรียญธรรม 7 ประโยค สำนักเรียนวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
 พ.ศ. 2546 สำเร็จการศึกษาปริญญาศาสนศาสตรบัณฑิต (ศน.บ) มหาวิทยาลัยมหามกุฏ-
 ราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
 พ.ศ. 2547 ศึกษาต่อหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม) สาขาจารึก
 ภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การทำงาน

พ.ศ. 2538 ครูสอนธรรมศึกษาโรงเรียนวิสุทธิกษัตริ จังหวัดสมุทรปราการ
 พ.ศ. 2540 ครูสอนธรรมศึกษาโรงเรียนวัดราชบพิธ กรุงเทพมหานคร
 พ.ศ. 2543 เป็นเจ้าหน้าที่สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง
 พ.ศ. 2543 เป็นกรรมการสนามหลวงแผนกธรรม
 พ.ศ. 2548 เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมประจำสำนักเรียนวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
 พ.ศ. 2551 เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
 พ.ศ. 2551 เป็นครูพระช่วยสอนสาระพระพุทธศาสนาโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร